

Cahier 2021-13

Advocaat bij politieverhoor
2017-2019

T. Geurts
M.S. Hoekstra

m.m.v.
R. Aidala
E.M.Th. Beenackers
L.E.H.P van Lierop
G. Teeuwen

Cahier

De reeks Cahier omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie en Veiligheid weergeeft.

Erratum

In een eerdere versie van dit rapport stond op pagina 73 een onjuiste versie van figuur 4.2. In het voorliggende cahier is de correcte versie van deze figuur opgenomen.

Voorwoord

Voor u ligt de tweede rapportage vanuit de langetermijnmonitor 'raadsman bij verhoor' van het WODC. Sinds 1 maart 2016 hebben verdachten van een strafbaar feit recht op bijstand van een advocaat tijdens het politieverhoor. Het WODC monitort de organisatie en toepassingspraktijk van dit recht. In 2018 is de eerste rapportage verschenen (Klein Haarhuis, et.al., 2018). In dat rapport wordt een eerste beschrijving gegeven van de uitvoeringspraktijk van het recht op verhoorbijstand.

In de voorliggende rapportage wordt voorgebouwd op de eerste editie door de organisatie en implementatie voornamelijk te bezien vanuit het perspectief van de advocatuur. In het rapport leest u interessante nieuwe bevindingen over het verloop van de invoering van de Implementatiewet in termen van organisatie en werkprocessen, en hoe verhoorbijstand uitpakt in de praktijk, in het bijzonder voor de betrokken piketadvocaten. Ook is er in onderhavig rapport aandacht voor de bekostiging van het recht op verhoorbijstand.

Een breed en diepgaand onderzoek is het product van het werk van velen. Daarom wil ik op deze plek, mede namens de auteurs, mijn oprechte dank uitspreken naar de advocaten die hebben deelgenomen aan de enquête, naar de lokale portefeuillehouders strafrecht van de NOvA die hebben meegewerkt aan de interviews, en naar de professionele verhoorders uit de politieregio's Zeeland-West-Brabant en Midden-Nederland voor hun waardevolle inzichten. En verder wil ik ook de personen die ons toegang hebben verschaft tot benodigde registratiegegevens en dossiers betrekken in dit dankwoord. Het onderzoek werd begeleid door een begeleidingscommissie onder voorzitterschap van prof. dr. J. de Ridder. We danken de leden van deze commissie (zie bijlage 1) voor hun opbouwende commentaar en waardevolle inbreng tijdens het bespreken van eerdere versies van de rapportage. Ten slotte wil ik de leescommissie, bestaande uit Monika Smit, Willemien de Jongste en Renate den Bak bedanken voor hun constructieve opmerkingen op de eindversie van het concept-rapport.

Prof. dr. Gerty Lensvelt-Mulders
dWODC

Inhoud

Samenvatting — 6

1 Inleiding — 11

- 1.1 Recht op verhoorbijstand — 11
- 1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen — 13
- 1.3 Onderzoeksmethoden — 14
- 1.4 Afbakening van het onderzoek — 20
- 1.5 Leeswijzer — 22

2 Achtergronden bij het onderzoek — 23

- 2.1 Versterking van de procespositie van verdachten — 23
- 2.2 Het politieke verdachtenverhoor in het strafproces — 28
- 2.3 Rechten van de verdachte tijdens het opsporingsonderzoek — 32
- 2.4 Organisatie van gesubsidieerde rechtsbijstand in de piketfase — 33
- 2.5 Ontwikkelingen in de puntvergoeding van gesubsidieerde piketbijstand — 35
- 2.6 Ontwikkelingen in totale uitgaven aan piketbijstand — 38
- 2.7 Samenvatting — 41

3 Organisatie en werkprocessen — 43

- 3.1 Ontwikkelingen in de organisatie van verhoorbijstand — 43
  - 3.1.1 Voorbereiding en implementatie — 43
  - 3.1.2 Kennis over organisatie verhoorbijstand — 46
- 3.2 Tijdsbesteding anders dan verhoorduur — 46
  - 3.2.1 Ervaringen van strafpiketadvocaten — 46
  - 3.2.2 Beoordeling door sleutelinformanten — 48
- 3.3 Meerwaarde van het ingevoerde recht — 50
  - 3.3.1 Ervaringen van strafpiketadvocaten — 50
  - 3.3.2 Beoordeling door sleutelinformanten — 52
- 3.4 Knelpunten in organisatie en werkproces — 53
  - 3.4.1 Ervaringen van strafpiketadvocaten — 53
  - 3.4.2 Beoordeling door sleutelinformanten — 58
- 3.5 Neveneffecten — 63
  - 3.5.1 Aantal in verzekeringstellingen — 63
  - 3.5.2 Andere neveneffecten — 66
- 3.6 Samenvatting — 66

4 Effectuering van het recht — 70

- 4.1 Gebruik van juridische bijstand — 71
  - 4.1.1 Achtergrondinformatie verdachte en verhoren — 71
  - 4.1.2 Gebruik van juridische bijstand — 72
  - 4.1.3 Totale duur van het verdachtenverhoor — 75
  - 4.1.4 Tijdsbesteding piketadvocaten in de piketfase — 77
- 4.2 Advocaat bij het verdachtenverhoor — 79
  - 4.2.1 Wijzen op de rechten — 79
  - 4.2.2 Inschakelen van een advocaat — 79
  - 4.2.3 Gebruik van verhoorbijstand naar kenmerken van de verdachte — 81
  - 4.2.4 Afzien van verhoorbijstand — 81
  - 4.2.5 Aanwezigheid van de advocaat en de verhoorduur — 83

- 4.3 Verschillen tussen voor- en nameting — 86
- 4.3.1 Wijzen op rechten — 86
- 4.3.2 Het aantal verhoren — 86
- 4.3.3 De verhoorduur — 87
- 4.4 Samenvatting — 89

5 Invulling van de advocatenrol — 91

- 5.1 Advisering over verhoorbijstand — 92
- 5.2 Interventies tijdens het verdachtenverhoor — 95
- 5.3 Acceptatie van advocaatinterventies — 99
- 5.4 Werkrelatie advocaat-politieambtenaar — 102
- 5.5 Toetsen van het proces-verbaal — 104
- 5.6 Proceshouding verdachte — 106
- 5.7 Samenvatting — 110

6 Conclusie — 113

- 6.1 Organisatie en werkprocessen — 113
- 6.2 Uitvoeringspraktijk — 115
- 6.3 Rolinvulling advocaat — 119
- 6.4 Uitgavenontwikkeling aan piketdeclaraties — 120
- 6.5 Representativiteit dossieronderzoek — 121
- 6.6 Slotbeschouwing — 121

Summary — 124

Literatuur — 129

Bijlagen

- 1 Samenstelling begeleidingscommissie — 130
- 2 Vragenlijst piketadvocaten — 131
- 3 Wetsartikelen steekproefkader en weegfactoren — 140
- 4 Itemlijsten interviews advocatuur en politie — 141
- 5 Declaratieformulier strafpiket — 145
- 6 Tabellen bij hoofdstukken 1 t/m 5 — 146

Samenvatting

Dit onderzoek heeft tot doel te rapporteren over de stand van zaken wat betreft de organisatie en toepassingspraktijk van het algemene recht op verhoorbijstand. Het onderzoek beslaat de periode van 1 maart 2017 tot 1 maart 2019. Er wordt verslag gedaan over de organisatie en werkprocessen, de uitvoeringspraktijk, de rolinvulling van de advocaat tijdens het verhoor en de ontwikkeling in uitgaven aan piketvergoedingen.

Het recht op verhoorbijstand vindt zijn oorsprong in het Salduz-arrest van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. Voor dit arrest hadden verdachten van een strafbaar feit in de periode tussen de aanhouding en inverzekeringstelling geen enkel recht op bijstand van een advocaat. Sinds 2010 zijn hier, naar aanleiding van dit arrest, stapsgewijs veranderingen in gekomen. Eerst werd het recht op consultatiebijstand voor alle verdachten en verhoorbijstand voor minderjarige verdachten ingevoerd. In 2016 volgde het recht op verhoorbijstand voor alle verdachten. In 2017 vond wettelijke verankering plaats van deze nieuwe rechten (de Implementatiewet).

In deze rapportage wordt voortgebouwd op eerder onderzoek van Klein Haarhuis (2018). In dit eerdere onderzoek stond de opstartfase van het nieuwe recht centraal (de periode van 1 maart 2016 - 1 maart 2017) en de stand van zaken werd vooral beschreven vanuit de politieorganisatie. Bovendien konden zwaardere zaken maar beperkt worden meegenomen. Het onderhavige onderzoek belicht het nieuwe recht opnieuw, maar dan vooral vanuit het advocatenperspectief en één tot drie jaar na de invoering van het recht. Een wijziging in onderzoeksmethodiek zorgde ervoor dat we ditmaal meer van de zwaarste zaken in de analyse konden betrekken. Daarnaast is nog gekeken naar twee wijzigingen die gelijktijdig met de wettelijke verankering werden doorgevoerd, te weten de beperkte uitbreiding van bevoegdheden van de advocaat en de verlenging van de ophoudtermijn bij ernstigere strafbare feiten van zes naar maximaal negen uur.

Het onderhavige onderzoek richt zich op verhoorbijstand voor meerderjarige verdachten van strafbare feiten waarvoor voorlopige hechtenis mogelijk is. Vooral voor deze onderzoeksonderwerpen bestaan er beleidsmatig gezien relevante kennislacunes. Onder verhoorbijstand rekenen we de door advocaten verleende bijstand tijdens het politieke verdachtenverhoor en het verhoor voor de inverzekeringstelling (ivs-verhoor). De organisatie en uitvoeringspraktijk van het recht op consultatiebijstand maken op zichzelf geen onderdeel uit van de analyse. Waar nodig wordt hier toch aandacht aan besteed omdat beide vormen van bijstand vaak sterk aan elkaar verbonden zijn.

De volgende vier onderzoeksvragen staan in deze rapportage centraal:

- 1 Hoe verloopt de invoering van de Implementatiewet in termen van organisatie en werkprocessen?
- 2 Hoe pakt de implementatie van het recht op verhoorbijstand in de praktijk uit?
- 3 Welke rol heeft de advocaat tijdens het verhoor?
- 4 Hoe hebben de uitgaven aan (piket)vergoedingen voor consultatie- en verhoorbijstand zich ontwikkeld?

Methoden

Ter beantwoording van de onderzoeksvragen is gebruikgemaakt van verschillende informatiebronnen. Onder alle bij de Raad voor Rechtsbijstand ingeschreven strafpiketadvocaten is een online enquête gehouden. In totaal hebben 1.159 strafpiketadvocaten onze online enquête ingevuld (47% respons). Bij acht van de tien arrondissementsparketten van het Openbaar Ministerie is dossieronderzoek verricht. In totaal zijn 375 processen-verbaal betreffende verdachtenverhoren uit 258 dossiers onderzocht. Negen lokale portefeuillehouders strafrecht van de Nederlandse Orde van Advocaten zijn geïnterviewd, evenals acht politieambtenaren afkomstig uit drie organisatielagen (basisteam, districtsrecherche en regiorecherche) betreffende twee politieregio's. De Raad voor Rechtsbijstand heeft een registratiebestand beschikbaar gesteld voor secundaire data-analyse. Tot slot is een desk study verricht. Deze informatiebronnen tezamen bieden een breed palet aan inzichten over de organisatie en uitvoeringspraktijk van het recht op verhoorbijstand vanuit verschillende invalshoeken.

Onderzoeksbevindingen

Organisatie en werkprocessen

In vergelijking met de invoering van het recht in 2016, bracht de inwerkingtreding van de Implementatiewet op 1 maart 2017 maar weinig veranderingen met zich mee in de organisatie van verhoorbijstand. Vanuit de advocatuur en de Raad voor Rechtsbijstand zijn ons geen aanvullende initiatieven bekend ten opzichte van de eerdere initiatieven die waren genomen rondom de invoering van het recht in 2016 (zie Klein Haarhuis 2018). Vanuit de politie zijn een aantal bestaande hulpmiddelen aangepast. Volgens de geïnterviewde portefeuillehouders en politieambtenaren slaagt de politie er over het geheel genomen prima in om verhoorbijstand te faciliteren. Over de samenwerking zijn de geïnterviewden ook positief. De initiële weerstand bij verhoorders en de eerdere problemen bij de politie zijn volgens de portefeuillehouders vrijwel volledig verdwenen.

De meeste geënquêteerde strafpiketadvocaten ervaren het ingevoerde recht als een meerwaarde. Waarborgen dat de verklaring van de verdachte juist in het proces-verbaal wordt opgenomen, voorkomen van pressie op de verdachte, beter op de hoogte zijn van het dossier, opbouwen van een vertrouwensband met de verdachte en het bieden van morele steun worden door meer dan 80% van de strafpiketadvocaten (heel) belangrijk gevonden. Een meerderheid van de strafpiketadvocaten ziet bovendien als meerwaarde dat het verhoor zaakgerichter is en invloed kan worden uitgeoefend op de verklaringsbereidheid van de verdachte. De toegevoegde waarde is voor kwetsbare verdachten groter dan voor niet-kwetsbare verdachten. De uitbreiding van de bevoegdheden van advocaten per 1 maart 2017 wordt door ongeveer de helft van de advocaten als een verbetering gezien.

Uit de inventarisatie van mogelijke knelpunten kwam een groep strafpiketadvocaten naar voren met relatief positieve ervaringen (vaak aansluitende planning en niet zo vaak een langere wachttijd) en een groep met relatief negatieve ervaringen (niet zo vaak aansluitende planning en wel vaak een langere wachttijd). Wanneer strafpiketadvocaten wachttijd hebben, vindt het merendeel dat zij deze niet nuttig kunnen gebruiken. Ook de geïnterviewde sleutelpersonen waren verdeeld in hun mening over mogelijke problemen. Over het geheel genomen lijkt de balans uit te slaan naar positieve ervaringen en weinig problemen met de gang van zaken. Problemen die wel genoemd zijn, liggen vooral op het gebied van het inplannen van vervolghoren en het rekening moeten houden met de agenda van de advocaat, met

name als het gaat om een voorkeursadvocaat. Bij zwaardere zaken is er vaak minder tijdsdruk omdat de verdachte dan meestal sowieso in verzekering gaat. Dit maakt het makkelijker om bijstand van de advocaat in te plannen.

Uitvoeringspraktijk

De analyse van de processen-verbaal laat zien dat 76% van de verdachten één keer als verdachte door de politie wordt verhoord, 19% twee keer, 5% drie keer en minder dan 1% vier keer. Gemiddeld worden verdachten 1,3 keer verhoord. Meestal slaagt de politie erin om het verdachtenverhoor in de piketfase af te ronden en is vervolgvverhoor na de piketfase niet nodig. Van alle verdachten schakelt 41% helemaal geen advocaat in, 23% maakt alleen gebruik van consultatiebijstand, en 36% maakt gebruik van consultatiebijstand en wordt tijdens het verhoor door een advocaat bijgestaan. Verhoorbijstand zonder consultatiebijstand komt in onze steekproef van dossiers niet voor. Van alle verdachten wordt 60% niet in verzekering gesteld. Bij 26% van alle verdachten vindt het ivs-verhoor plaats zonder advocaat; bij 10% is er wel een advocaat aanwezig en bij 3% is de rechtsbijstandstatus onbekend.

Volgens advocaten kiezen verdachten er meestal uit eigen beweging voor om afstand te doen van hun recht op verhoorbijstand. Soms wordt echter afgezien naar aanleiding van het advies van de advocaat of de politie. Redenen voor het afzien van verhoorbijstand zijn vooral: niet nodig, geen behoefte, niet gewenst of een andere reden. Indien wel van verhoorbijstand gebruik werd gemaakt, wordt dit meestal verleend door een piketadvocaat maar ook een voorkeursadvocaat komt regelmatig voor. Van alle enkelvoudig verhoorde verdachten maakt 32% gebruik van zijn of haar recht. Van alle meermaals verhoorde verdachten maakt 10% bij elk verhoor, 35% op enig moment en 55% helemaal geen gebruik van het recht op verhoorbijstand.

De totale verhoorduur, inclusief onderbrekingen en post-piketfase maar exclusief ivs-verhoor, is gemiddeld 75 minuten en de mediaan ligt op 55 minuten. In zaken met een strafdreiging van 12 jaar of meer duurt dit ongeveer 30 minuten langer dan in zaken met een strafdreiging van 6-12 jaar en ongeveer 40 minuten langer dan in zaken met een strafdreiging van 4-6 jaar. Met een gemiddeld verschil van 41 minuten en een mediaan verschil van 21 minuten duren de verhoren tezamen in zaken waarin op enig moment verhoorbijstand is verleend, fors langer dan in zaken waarin geen verhoorbijstand is geweest.

Wat betreft verhoorbijstand in de piketfase voor aangehouden verdachten is een beeld verkregen over de totale tijdsbesteding van de advocaat *per verhoor*. Voor lichtere zaken blijkt dat alleen het inplannen van het verhoor, de reistijd naar de verhoorlocatie en het verhoor zelf tezamen, in termen van de mediaan ongeveer 89-128 minuten per verhoor vragen. Mogelijk komt hier de doorneemtijd van het proces-verbaal nog bij (10-20 minuten; de eindtijd in het proces-verbaal is soms voor en soms na het doornemen van het proces-verbaal genoteerd). Deze verhoorduur is zonder alle andere activiteiten zoals het doornemen van stukken, het wachten op de locatie, het overleg met de politie en het informeren van de familie. Het al dan niet plaatsvinden van deze activiteiten is 'optioneel' of afhankelijk van de omstandigheden. De totale mediane tijdsinvestering van de advocaat voor het verlenen van verhoorbijstand aan een verdachte ligt waarschijnlijk nog wat hoger aangezien verdachten in lichtere zaken in de piketfase gemiddeld 1,3 keer verhoord worden. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat advocaten niet altijd bij alle verhoren aanwezig zijn.

Voor zwaardere zaken is dezelfde berekening gemaakt, en hiervoor komen we uit op een tijdsbesteding van 105-145 minuten *per verhoor* voor alleen het inplannen, reistijd en verhoorduur. Mogelijk komt hier nog het doornemen van het proces-

verbaal (20-30 minuten) bij, hoewel ook moet worden opgemerkt dat in zwaardere zaken het verhoor veel vaker dan in lichtere zaken auditief geregistreerd wordt waardoor de advocaat het proces-verbaal na afloop van het verhoor niet zal (en kan) doornemen. Deze tijdsbesteding is zonder alle andere activiteiten zoals het doornemen van stukken, het wachten op de locatie, het overleg met de politie en het informeren van de familie. Sommige van deze activiteiten duren in zwaardere zaken langer dan in lichtere zaken. Gemiddeld worden verdachten in zwaardere zaken in de piketfase 1,6 keer verhoord. De totale verhoorduur *per verdachte* ligt daarmee hoger maar dit is niet evenredig aan het aantal keren dat een verdachte is verhoord. Ook in de zwaarste zaken zijn advocaten niet altijd bij alle verhoren aanwezig.

Rolinvulling advocaat

Strafpiketadvocaten maken veelvuldig gebruik van de bevoegdheden die ze kregen met de invoering van de Implementatiewet. De meest gebruikelijke interventie is het maken van opmerkingen en het stellen van vragen aan de verdachte of aan de verhorend ambtenaar. Dit gebeurt regelmatig tot vaak. Strafpiketadvocaten vragen bovendien soms tot regelmatig om verduidelijking van een vraag en wijzen de verdachte soms op het zwijgrecht. Wijzen op overtreding van het pressieverbod komt weinig voor. Dit geldt ook voor het beantwoorden van een vraag namens de verdachte (waarvoor toestemming nodig is van de verhoorder). Volgens de strafpiketadvocaten en de processen-verbaal worden de interventies vaak toegestaan. De aanwezigheid van een advocaat lijkt niet van invloed op het wel of niet zwijgen van de verdachte tijdens het verhoor.

Uitgavenontwikkeling piketdeclaraties

De invoering en uitbreiding van consultatie- en verhoorbijstand leiden tot een toename aan uitgaven voor strafpiketverrichtingen. De totale uitgaven aan rechtsbijstand in strafpiketzaken voor zowel volwassenen als jeugd stijgen van 18,2 miljoen euro in 2008 naar 30,7 miljoen euro in 2018: een stijging van 12,5 miljoen euro (7,6 miljoen euro gecorrigeerd voor inflatie). De invoering van verhoorbijstand voor volwassen verdachten in 2016 resulteert in een forse stijging van het aantal declaraties voor zowel verhoorbijstand als verhoorbijstand in combinatie met consultatiebijstand. Tussen 2016 en 2018 neemt het aantal declaraties voor het verlenen van consultatie- en verhoorbijstand verder toe, het aantal declaraties voor alleen verhoorbijstand stijgt nog verder in 2017 om daarna te dalen naar het niveau van 2016. Met de invoering van verhoorbijstand – die vaak wordt gecombineerd met consultatiebijstand – neemt het aantal strafpiketdeclaraties voor alleen consultatiebijstand over de periode 2015-2018 sterk af.

Beperkingen dossieronderzoek

Bij de bevindingen vanuit het dossieronderzoek moet worden opgemerkt dat de steekproef geen zaken omvatte waarbij hoger beroep is ingesteld. Mogelijk is de bewijsvoering in deze zaken lastiger dan in de onderzochte zaken, wat tot uitdrukking zou kunnen komen in een langere verhoorduur en meerdere verhoren tijdens de piketfase. Toekomstig onderzoek zou moeten uitwijzen in hoeverre de verhoorduur in de piketfase verschilt naar gelang er hoger beroep is ingesteld. Ook het ontbreken van niet-vervolgde verdachten in onze steekproef van dossiers kan de resultaten van ons onderzoek hebben beïnvloed. Verdachten voor wie geen vervolging wordt ingesteld, vaak door een gebrek aan bewijs, worden mogelijk korter verhoord en schakelen mogelijk ook minder vaak een advocaat in.

Slot

Alles overziend laat het onderhavige onderzoek een aantal positieve ontwikkelingen zien. Allereerst ontstaat het beeld dat de organisatie en werkprocessen van de verschillende partijen inmiddels goed geconsolideerd zijn. In vergelijking met de invoering van het recht in 2016 brengt de inwerkingtreding van de Implementatiewet op 1 maart 2017 weinig veranderingen met zich mee in de formele organisatie van verhoorbijstand. Vanuit de uitvoeringspraktijk wordt duidelijk dat de werkprocessen meestal ook volgens het boekje verlopen. Uiteraard zijn er uitzonderingen, en soms wordt er afgeweken van het standaard proces, maar dit resulteert bijna nooit in onoverkoombare problemen voor de opsporing of advocatuur. Ook lijkt er wederzijds begrip te zijn voor elkaars positie en problemen in het proces, waardoor eventuele strubbelingen makkelijker worden geaccepteerd. Daarnaast leidt de aanwezigheid van de advocaat niet tot een toename in het aandeel verdachten dat zwijgt. Problemen in de organisatie en werkprocessen die naar voren komen lijken niet van structurele aard. Deze problemen betreffen onder andere de wachttijd voor advocaten en politieambtenaren evenals de soms beperkte telefonische bereikbaarheid van de politie.

Tijdens het onderzoek zijn een tweetal observaties gedaan waar we nog bij willen stilstaan. Ten eerste hebben we 25 dossiers ingezien van verdachten voor wie de strafzaak begon met een ontbieding op het politiebureau. Deze verdachten zijn uiteindelijk vervolgd door de officier voor een strafbaar feit waarvoor voorlopige hechtenis mogelijk is. Vergeleken met aangehouden verdachten maken deze ontboden verdachten veel minder vaak gebruik van rechtsbijstand tijdens het eerste verhoor. Deze observatie vraagt om meer onderzoek naar de overwegingen achter het ontbieden evenals het vraagstuk op welk moment het wenselijk zou zijn om tot aanhouding over te gaan zodat de verdachte –indien gewenst– alsnog gebruik kan maken van kosteloze rechtsbijstand. Ten tweede is opgevallen dat er een spanningsveld bestaat tussen enerzijds de gestelde termijn van twee uur voor de advocaat om naar de locatie te komen voor het leveren van consultatiebijstand, en anderzijds de wens vanuit de overheid om consultatiebijstand en verhoorbijstand zo veel mogelijk aansluitend op elkaar te laten plaatsvinden. De termijn van twee uur lijkt hier weleens te wringen met de tijd die nodig is om een verhoor te starten.

Tot slot moet worden opgemerkt dat het onderhavige onderzoek geen evaluatieonderzoek betreft maar een beeld geeft van de stand van zaken wat betreft het recht van verdachten op verhoorbijstand. In deze rapportage is de implementatie voornamelijk gezien vanuit het perspectief van de advocatuur. Hoewel de acht geïnterviewde politieambtenaren voor ons onderzoek waardevolle inzichten opleverden, wordt voor een completer beeld van het perspectief van de politie verwezen naar de eerdere rapportage van Klein Haarhuis (2018).

1 Inleiding

Het politieverhoor wordt vaak beschouwd als de spil waar het strafproces om draait (Naeyé, 1990). De verdachtenverklaring is van groot belang voor de bewijsvoering, en een eenmaal afgelegde bekentenis heeft veel invloed op het verdere verloop van de strafzaak (Duker & Stevens, 2009). Tijdens het politieverhoor bevinden verdachten zich dan ook in een kwetsbare positie (Verhoeven & Stevens, 2013). Sinds 1 maart 2016 hebben verdachten van een strafbaar feit in beginsel recht op bijstand van een advocaat tijdens het politieverhoor (Klein Haarhuis, 2018; Stevens & Verhoeven, 2020). Dit recht is ingevoerd om te kunnen voldoen aan de grondslagen van een eerlijk proces.¹ Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) formuleerde in 2009 het uitgangspunt dat een verdachte die door de politie wordt verhoord, enige vorm van rechtsbijstand moet hebben. Als het daaraan heeft ontbroken, mogen de afgelegde verklaringen niet tegen hem worden gebruikt (Verhoeven & Stevens, 2013, p. 30).

De invoering van het recht gaat gepaard met veranderingen in de organisatie en uitvoeringspraktijk van rechtsbijstand in het opsporingsonderzoek. Om deze ontwikkelingen te volgen en te beschrijven is het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) in het voorjaar van 2016 van start gegaan met het onderzoek 'Advocaat bij politieverhoor'.

In de eerste rapportage bij dit onderzoek werd het voorbereidings- en implementatieproces geëvalueerd en werd de stand van zaken tot één jaar na de invoering van het recht beschreven (zie Klein Haarhuis, 2018). De invoering van het recht werd destijds vooral bekeken vanuit de politie en de bijzondere opsporingsdiensten. Het perspectief van de advocatuur bleef onderbelicht en de zwaarste zaken konden slechts beperkt in het onderzoek worden meegenomen.

Met de voorliggende rapportage beogen we de resultaten van de eerste rapportage aan te vullen. We zullen de invoering van het recht meer vanuit het advocatenperspectief onderzoeken, en de zwaarste zaken meenemen in de actualisatie van de stand van zaken tot 1 maart 2019. De bijzondere opsporingsdiensten blijven buiten beschouwing.

1.1 Recht op verhoorbijstand

Het recht op verhoorbijstand vindt zijn oorsprong in het Salduz-arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). In deze zaak werd een bekennende verklaring gegeven tijdens het eerste politieverhoor, terwijl de verdachte geen toegang had tot een advocaat (NJ 2009, 214). Volgens het Europees Hof heeft de verdachte hierdoor geen eerlijk proces gehad.²

Tot aan het Salduz-arrest hadden verdachten in Nederland wel de bevoegdheid maar niet het recht om zich te laten bijstaan door een advocaat voorafgaande of tijdens het verhoor.³ De overheid had geen verplichting om hiervoor voorzieningen te treffen, de politie hoefde niet te wachten met het verhoor tot een advocaat aanwezig was, en de advocaat kon de toegang tot het verhoor worden geweigerd.

---

¹ Equality of arms ('gelijkheid der wapenen'), het nemo-teneturbeginsel (het recht van verdachten niet aan hun eigen veroordeling mee te werken), en in bredere zin het recht op een eerlijk proces.

² Schending van artikel 6 lid 3 sub c jo 6 lid 1 EVRM.

³ Op grond van de destijds geldende artikelen 28, eerste lid, en 57, tweede lid, Sv (zie TK 2014–2015, 34 157, nr. 3).

In de praktijk was rechtsbijstand daarom meestal alleen mogelijk voor verdachten die zelf een advocaat hadden ingeschakeld voordat ze waren aangehouden. De advocaat moest dan wel snel ter plaatse kunnen zijn. Ook als het verhoor eenmaal zonder advocaat was aangevangen, was het soms mogelijk om alsnog bijstand van een advocaat te krijgen. De verdachte moest er dan wel in slagen de politie ertoe te bewegen een advocaat in te schakelen 'door zich te beroepen op het zwijgrecht en op art 28, 2e lid Sv (luidend: Aan de verdachte wordt zo veel mogelijk de gelegenheid verschaft zich met zijn raadsman in verbinding te stellen)' (Memorie van toelichting (MvT), 2015, p. 14).⁴ In de praktijk werd een advocaat meestal pas opgeroepen nadat de verdachte in verzekering was gesteld.

Met de *Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor* van het College van procureurs-generaal is deze praktijk per 1 april 2010 gewijzigd. De aanwijzing beschrijft de nieuwe werkwijze, die kort samengevat neerkomt op het bieden van de gelegenheid aan alle verdachten om voorafgaande het eerste verhoor een advocaat te consulteren (consultatiebijstand), en het invoeren van verhoorbijstand voor minderjarige verdachten. In het zogeheten decemberarrest van 22 december 2015⁵ scherpt de Hoge Raad de Nederlandse interpretatie van het Europese Salduz-arrest aan, en stelt dat ook meerderjarige verdachten recht hebben op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor. Per 1 maart 2016 gaat de *Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor* over in de beleidsbrief van het Openbaar Ministerie (OM),⁶ met als belangrijkste wijziging de invoering van het recht op bijstand voor meerderjarige verdachten tijdens het verhoor.⁷ Met het inwerkingtreden van de Implementatiewet op 1 maart 2017 is het recht op consultatie- en verhoorbijstand vastgelegd in het Wetboek van Strafvordering (Sv).⁸

Naast het beschrijven van de nieuwe rechten van de verdachten, ziet de Implementatiewet ook op de bevoegdheden van de advocaat tijdens het politieverhoor. Zo mag de advocaat vragen om een onderbreking van het verhoor om te overleggen met de verdachte, de verhoorder erop wijzen dat de verdachte de vraag niet begrijpt, de verhoorder wijzen op het pressieverbod, en de verhoorder erop wijzen dat de fysieke of psychische gesteldheid van de verdachte de voortzetting van het verhoor in de weg staat. De advocaat mag echter geen vragen beantwoorden namens de verdachte tenzij hiervoor toestemming is gegeven door de verhoorder, en mag alleen direct na aanvang en direct voor afloop van het verhoor opmerkingen maken of vragen stellen.

Volgens de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) wordt met deze bepalingen de EU-richtlijn te beperkt uitgelegd.⁹ Deze richtlijn spreekt immers over het recht van de advocaat om deel te nemen ('participate effectively') aan het verhoor. Dit zou volgens de NOvA inhouden dat de advocaat een actievere rol zou mogen innemen, bijvoorbeeld door vragen te stellen tijdens het verhoor.¹⁰

Vanuit de kant van de politie werd de vrees geuit dat de invoering van verhoorbijstand een grote druk zou leggen op de capaciteit van de organisatie, zowel qua

---

⁴ TK 2014–2015, 34 159, nr. 3, p. 14.

⁵ HR 22 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3608, NJ 2016/52.

⁶ *Staatscourant*, nr. 8884, 23 februari 2016.

⁷ TK 2014–2015, 34 157, nr. 3, p. 4.

⁸ Artikel 27c lid 2 Sv.

⁹ www.advocatenorde.nl/nieuws/vastlegging-rol-advocaat-tijdens-politieverhoor-niet-in-lijn-met-europese-richtlijn

¹⁰ Een recente uitspraak van het Hof van Discipline van 21 mei 2021 ondersteunt het idee dat de bepaling van de EU-richtlijn te beperkt is uitgelegd. ECLI:NL:TAHVD:2021:101.

personeel als facilitair (met name het kunnen beschikken over geschikte verhoorkamers). Daarnaast meende de politie dat de aanwezigheid van een advocaat ervoor zou zorgen dat verhoren langer zouden duren en dat de waarde van het verhoor als bewijsmiddel erdoor zou verminderen. Advocaten zouden door middel van interventies de verhoorstrategie kunnen doorkruisen en ervoor zorgen dat verdachten zich meer op hun zwijgrecht beroepen en hierin ook volharden.¹¹

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van het WODC-onderzoek *Advocaat bij Politieverhoor* is rapporteren over de organisatie en toepassingspraktijk van het algemene recht op verhoorbijstand. De Minister heeft deze informatie nodig om 'verbeteringen aan te brengen op grond van praktijkervaringen [en] om te bezien of de vergoeding voor verhoorbijstand bijstelling behoeft'.¹²

In de voorliggende rapportage zijn de volgende vier vragen met bijbehorende deelvragen leidend.

- 1 Hoe verloopt de invoering van de Implementatiewet in termen van organisatie en werkprocessen?
  - a Wat is er met de invoering van de Implementatiewet qua regelgeving veranderd ten aanzien van de OM-beleidsbrief?
  - b Op welke manier is het contact tussen politie en advocatuur georganiseerd?
  - c Hoe worden verdachten gewezen op hun recht(en) voor en tijdens het verhoor?
  - d Welke gevolgen heeft de invoering van het recht op verhoorbijstand voor de tijdsbesteding van de advocatuur en de politie, anders dan de verhoorduur?
  - e Welke meerwaarde en knelpunten ervaren de advocatuur en de politie in de aangepaste organisatie en werkprocessen?
  - f Wat zijn de ontwikkelingen in het aantal in verzekeringstellingen?
  - g Wat zijn de neveneffecten van het recht op verhoorbijstand?
- 2 Hoe pakt de implementatie van het recht op verhoorbijstand in de praktijk uit?
  - a Wat is het percentage verdachten voor wie consultatiebijstand is verleend?
  - b Wat is het percentage verhoren met verhoorbijstand op het totale aantal verhoren en op het totale aantal verdachten?
  - c Wat is de gemiddelde verhoorduur per verdachte, en de gemiddelde verhoorduur met en zonder advocaat?
  - d In hoeverre is de zwaarte van het strafbare feit van invloed op verschillende kenmerken van het verhoor, zoals de aanwezigheid van een advocaat en de duur van het verhoor?
  - e Hoe vaak zien verdachten af van verhoorbijstand en om welke reden?
  - f Wat zijn voor advocaten redenen om wel of niet bij verhoren aanwezig te zijn?
- 3 Welke rol heeft de advocaat tijdens het verhoor?
  - a In hoeverre wordt door advocaten gebruikgemaakt van de extra bevoegdheden in de verhoorkamer die zijn verkregen met de inwerkingtreding van de Implementatiewet?

---

¹¹ TK 2015-2016, 31 753, nr. 115, 23 maart 2016.

¹² TK 2015-2016, 31 753, nr. 112, p. 2.

- b Wat is de rol van de advocaat gedurende het verhoor, bijvoorbeeld in termen van onderbrekingen en interventies? Hoe vaak toetst de advocaat na afronding het concept-proces-verbaal?
  - c Hoe vaak wordt in verhoren met en zonder advocaat een beroep op het zwijgrecht gedaan – dan wel bekend of ontkend?
  - d Welke meerwaarde/knelpunten ervaren advocaten en politie?
- 4 Hoe hebben de uitgaven aan piketvergoedingen voor consultatie- en verhoorbijstand zich ontwikkeld?

1.3 Onderzoeksmethoden

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is gebruikgemaakt van verschillende informatiebronnen. Onder strafpiketadvocaten is een enquête gehouden, bij de arrondissementsparketen van het OM is dossieronderzoek verricht, vanuit de politie en de advocatuur zijn sleutelinformanten geïnterviewd en de Raad voor Rechtsbijstand (RvR) heeft een registratiebestand beschikbaar gesteld voor secundaire data-analyse. Bovendien is een desk study verricht. Dit heeft geresulteerd in een breed palet aan inzichten over de implementatie van het recht vanuit verschillende invalshoeken. Tabel 1.1 geeft per onderzoeksvraag de gebruikte databronnen weer.

Tabel 1.1 Overzicht van databronnen per onderzoeksvraag

	Enquête advocaten	Dossiers OM	Interviews advocatuur en politie	Declaratie- gegevens RvR	Desk study
Vraag 1 (organisatie en werkprocessen)	X		X		X
Vraag 2 (verhoorbijstand in de praktijk)	X	X			
Vraag 3 (rol van de advocaat)	X	X	X		
Vraag 4 (uitgaven piketdeclaraties)				X	X

Enquête onder advocaten

Onder alle in september 2019 bij de RvR geregistreerde strafpiketadvocaten ($N=2.470$) is een internetenquête uitgezet om ervaringen van advocaten in kaart te brengen met betrekking tot de afwegingen om wel of geen verhoorbijstand te verlenen, de gepercipieerde meerwaarde van verhoorbijstand, de rol van de advocaat tijdens het verhoor, de organisatie van het werkproces en de tijdsbesteding. Daarnaast zijn enkele vragen over achtergrondkenmerken gesteld.

Met de enquête beogen we een representatief beeld te geven voor heel Nederland. De NOvA is voorafgaand aan de publicatie van de enquête om feedback gevraagd. Op basis hiervan zijn enkele kleine wijzigingen in de vraagstelling doorgevoerd. De volledige vragenlijst is te vinden in bijlage 2.

Alle als strafpiketadvocaat geregistreerde advocaten hebben op 15 oktober 2019 per email een aankondiging van de enquête ontvangen met informatie over het onderzoek. Vervolgens is op 22 oktober aan 2.441 advocaten een email met een persoonlijke link naar de enquête gestuurd.¹³ Op 6 november is een eerste herinnering

¹³ De enquête kon worden ingevuld via de website www.onderzoekdoen.nl. Van de aangeschreven advocaten hebben 29 advocaten geen link ontvangen omdat zij aangaven niet meer ingeschreven te staan als strafpiketadvocaat of omdat meerdere advocaten met hetzelfde emailadres stonden ingeschreven.

verstuurd. Op 13 november is een tweede en laatste herinnering verstuurd, waarna de enquête op 18 november is gesloten.

De enquête stond open in een voor strafpiketadvocaten roerige periode: op 19 september 2019 stapte de NOvA uit een overleg met de Minister voor Rechtsbescherming omdat er in de begroting van 2020 geen extra geld was uitgetrokken voor de sociale advocatuur.¹⁴ Vervolgens riep de NOvA in samenwerking met de Nederlandse Vereniging van Strafrechtadvocaten en de Nederlandse Vereniging van Jonge Strafrechtadvocaten piketadvocaten op om gehoor te geven aan een op sociale media gedane oproep en de eerste twee weken van januari als verhinderdata door te geven.¹⁵ Dit komt neer op een oproep tot staking, waaraan ruim gehoor werd gegeven.¹⁶ De NOvA trok haar oproep op 15 november terug, nadat minister Dekker aankondigde in 2020 en 2021 meer geld voor de sociale advocatuur beschikbaar te stellen.¹⁷ Hoewel de door ons uitgezette enquête niet direct betrekking heeft op de vergoeding voor piketbijstand, gebruikten respondenten de open antwoordopties en de ruimte voor opmerkingen aan het einde van de enquête veelvuldig om hun ongenoegen te uiten over de hoogte van de vergoeding en de forfaitaire vergoedingssystematiek.

In totaal hebben 1.439 strafpiketadvocaten deelgenomen aan de enquête. Dit komt overeen met 58% van de bij de RvR ingeschreven strafpiketadvocaten. Niet alle van deze respondenten zijn echter in de analyse betrokken. Sommige advocaten hebben de enquête niet volledig ingevuld ($n=250$). Ook waren er advocaten die aangaven niet meer ingeschreven te staan bij de RvR of voornamelijk rechtsbijstand te verlenen voor een andere specialisatie dan volwassenenstrafpiket ($n=27$).¹⁸ Drie advocaten bleken geen verhoorbijstand te verlenen. Na exclusie van deze respondenten kwam de definitieve steekproefomvang uit op 1.159 strafpiketadvocaten (nettorespons van 47%).

Voor arrondissement en piketdienstspecialisatie kunnen we nagaan in hoeverre de steekproef representatief is voor alle strafpiketadvocaten. De respons tussen de verschillende arrondissementen is redelijk vergelijkbaar (figuur 1.1). Alleen Limburg kent met 35% deelnemende advocaten een duidelijk lagere respons dan het landelijke beeld, en Noord-Nederland (52%), Noord-Holland (55%) en Zeeland-West-Brabant (54%) hebben een iets hogere respons. Van de deelnemende strafpiketadvocaten verlenen verreweg de meesten alleen volwassenen en/of jeugdstrafpiket (80%)¹⁹ en combineren dit niet met andere piketsoorten. Het percentage advocaten dat volwassenenstrafpiket combineert met jeugdstrafpiket (43%) komt overeen met

---

¹⁴ www.advocatenorde.nl/nieuws/minister-dekker-kan-teloorgang-sociale-advocatuur-niets-schelen

¹⁵ www.advocatenorde.nl/nieuws/nova-steunt-actie-piketadvocaten.

¹⁶ www.advocatie.nl/actueel/raad-voor-rechtsbijstand-85-procent-van-de-piketadvocaten-in-staking/

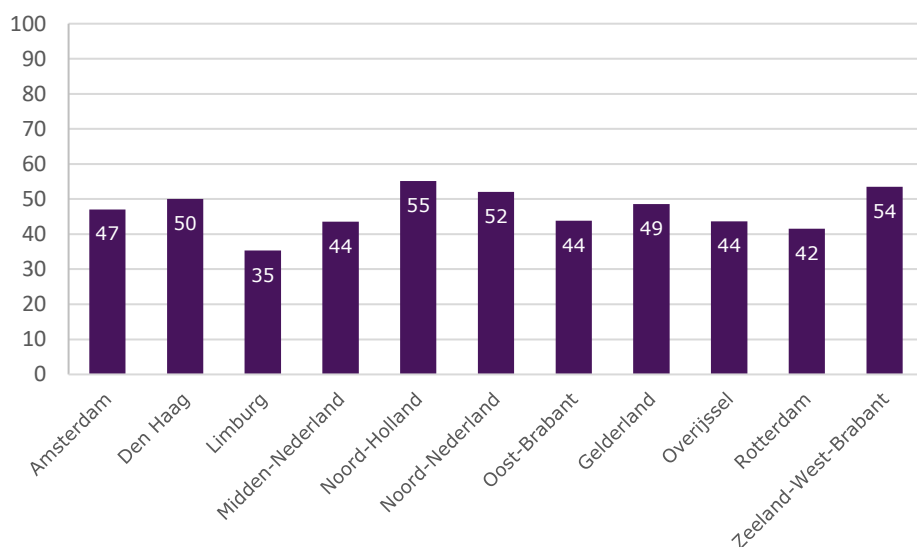
¹⁷ www.advocatenorde.nl/nieuws/extra-geld-voor-sociale-advocatuur

¹⁸ Respondenten die aangaven voor meerdere specialisaties ingeschreven te staan als piketadvocaat (20%), is gevraagd hoeveel tijd zij over het algemeen besteden aan hun verschillende specialisaties. Respondenten die aangaven evenveel rechtsbijstand te verlenen in het kader van volwassenen strafpiket als van een andere specialisatie of die aangaven meer rechtsbijstand te verlenen in het kader van strafpiket dan van een andere specialisatie, zijn wel meegenomen in de analyse.

¹⁹ 37% alleen volwassenenstrafpiket; 43% volwassenen en jeugdstrafpiket.

het percentage van de RvR (ook 43%).²⁰ Een op de vijf respondenten in de steekproef staat daarnaast nog voor een of meer andere piketten ingeschreven.²¹ Van de respondenten die meerdere specialisaties hebben, verleent het merendeel vooral bijstand in het kader van volwassenen strafpiket (77%).

Figuur 1.1 Respons per regio (in percentage deelnemende strafpiketadvocaten)

Bron: enquête strafpiketadvocaten; registratiegegevens RvR

Beschrijving enquêtedeelnemers

Van de advocaten die de enquête volledig invulden, doen verreweg de meeste (70%) voornamelijk toevoegingszaken. Van de respondenten doet 29% een mix van toevoegingszaken en zaken met zelf betalende cliënten. Slechts zeventien advocaten doen voornamelijk zaken met zelf betalende cliënten. De meeste respondenten werken alleen (35%) of in een kantoor van twee tot en met vijf advocaten (45%). Een kleinere groep (16%) werkt in een kantoor van zes tot en met tien advocaten of in een kantoor van meer dan tien advocaten (4%). Aan de respondenten is gevraagd wanneer zij zich voor het eerst bij de RvR inschreven als strafpiketadvocaat.²² De gegeven antwoorden lopen van 1974 tot en met 2019. Van de respondenten heeft 29% minstens twintig jaar ervaring met het verlenen van rechtsbijstand in de piketfase (inschrijving in 2000 of eerder). Nog een derde (34%) van de respondenten heeft tussen de tien en twintig jaar ervaring en een op de vijf heeft tussen de vijf en tien jaar ervaring; de rest (17%) heeft minder dan vijf jaar ervaring.

Ten slotte is respondenten gevraagd een inschatting te geven hoe veel dagen van het afgelopen half jaar zij strafpiketsdienst hadden. Deze vraag is zeer wisselend

²⁰ www.rvr.org/Informatie-over-de-raad/cijfers-en-onderzoek/cijfers-en-trends/piket.html

²¹ Advocaten mogen voor maximaal drie piketsoorten staan ingeschreven. Het gaat dan om (een of meer van) de specialisaties (volwassen) strafpiket, jeugdstrafpiket, psychiatrische patiëntenpiket, vreemdelingenpiket en asielpiket. Strafpiket kent daarnaast nog drie subcategorieën: militair strafpiket, overleverings-/uitleveringspiket (WOTS/WETS) en evenementenpiket. Deze subcategorieën tellen niet mee voor het maximum van drie piketsoorten.

²² Dit wil overigens niet zeggen dat zij sindsdien ook continu actief zijn geweest als strafpiketadvocaat.

beantwoord; de gegeven antwoorden lopen van 1 tot 72 dagen. Ruim de helft van de respondenten (56%) geeft aan het afgelopen half jaar maximaal zes dagen dienst te hebben gehad, vrijwel iedereen had maximaal twintig dagen dienst (95%). Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat sommige respondenten reservepiketdiensten (waarbij men wel beschikbaar dient te zijn, maar over het algemeen geen of veel minder meldingen binnenkomen) wel, en andere deze niet meetellen. Daarnaast tellen sommige respondenten wellicht piketdiensten van andere specialisaties mee. De meeste respondenten worden tijdens een piketdienst gemiddeld maximaal drie keer opgeroepen om rechtsbijstand te verlenen (84%). Slechts een kleine groep wordt gemiddeld meer dan drie keer opgeroepen (13%) of juist minder dan één keer (2%).²³

Dossieronderzoek

Aan de hand van dossieronderzoek is informatie verzameld over onder andere de cautie, consultatiebijstand, aantallen verhoren, de verhoorduur, aanwezigheid van een advocaat bij het verhoor en de rol van de advocaat tijdens het verhoor. De gegevens zijn verzameld bij acht van de tien arrondissementsparketten van het OM, te weten Den Haag, Limburg, Midden-Nederland, Noord-Holland, Oost-Nederland, Oost-Brabant, Rotterdam en Zeeland-West-Brabant.

De te analyseren dossiers zijn geselecteerd vanuit het datawarehouse van het WODC. Het datawarehouse bevat onder andere gegevens afkomstig uit de strafrechtmodule van het OM-bronbestand RAC-min (Rapsody Centraal Management Informatiesysteem).²⁴ Dit register heeft alleen betrekking op verdachten voor wie de officier van justitie vervolging heeft ingesteld. De bevindingen hebben daarom alleen betrekking op vervolgte verdachten. Bij de interpretatie van de resultaten moet in het achterhoofd gehouden worden dat deze selectie van verdachten mogelijk eerder van rechtsbijstand gebruik zal maken. Verdachten voor wie geen vervolging wordt ingesteld, vaak door een gebrek aan bewijs,²⁵ worden mogelijk korter verhoord en schakelen mogelijk ook minder vaak een advocaat in.

Daarnaast beperken we ons tot dossiers waarin de vervolgte verdachte een natuurlijk persoon is. Zaken waarin een rechtspersoon vervolgd wordt, komen maar zelden voor (2%; Meijer et al., 2020) en wijken bovendien inhoudelijk en wat betreft rechtsbijstandsbehoefte substantieel af van de meer reguliere zaken.²⁶

Verder zijn alleen dossiers ingekeken van reeds afgehandelde zaken waarbij de verdachte meerderjarig was op de pleegdatum, en inverzekeringstelling mogelijk was.²⁷ Afgeronde zaken waarin hoger beroep was ingesteld, zijn om praktische

---

²³ Overigens duren diensten niet in alle regio's even lang: in sommige regio's gaat het om één dag, in andere om een halve dag.

²⁴ In tegenstelling tot een steekproef bij de politie, die op basis van de registers BVH en SUMM-IT zou moeten plaatsvinden, heeft het bronbestand RAC-min als voordeel dat één centraal register kan dienen als basis voor de steekproeftrekking. Dit resulteert in een steekproef uit een steekproefkader waarvan precies duidelijk is welke verdachten hier wel en niet in terecht komen. Dit is niet het geval bij het gebruik van de politieregisters als steekproefkaders.

²⁵ In 2018 seponerde de politie in de voorfase (dus voordat zij instromen bij het OM) ruim 34.000 zaken wegens gebrek aan bewijs (zie Meijer, Van den Braak & Choenni, 2019).

²⁶ Ook hebben rechtspersonen in beginsel geen recht op gesubsidieerde rechtsbijstand. Het uitgangspunt van de RvR is dat voor een bedrijfsmatig rechtsbelang geen toevoeging wordt afgegeven.

²⁷ Ivs staat niet als zodanig geregistreerd in de registergegevens. We hebben daarom een selectie gemaakt op basis van strafmaat en bepaalde wetsartikelen. Wat betreft de strafmaat zijn alle zaken in de selectie betrokken waar de strafmaat voor het strafbare feit vier jaar of hoger is. Bij deze zaken is ivs per definitie een mogelijkheid.

redenen niet in het onderhavige onderzoek betrokken omdat deze dossiers niet bij de arrondissementsparketten van het OM zijn gearchiveerd. Vanuit het datawarehouse is een willekeurige steekproef getrokken van 308 unieke parketnummers, met een oververtegenwoordiging van verdachten in zaken met een strafdreiging van twaalf jaar of meer.²⁸ Deze steekproefomvang is bepaald aan de hand van eerdere gegevens over advocaataanwezigheid bij politieverhoren (Klein Haarhuis, 2018). Het uitgangspunt is dat we per strafmaatcategorie ten minste dertig zaken met een advocaat in ons onderzoek betrekken. Van de geselecteerde verdachten zijn de dossiers opgevraagd en zijn de volgende processen-verbaal doorgenomen: alle politieke verdachtenverhoren inclusief de postpiketfase, het eventuele verhoor in verband met een in verzekeringstelling en de voorgeleiding in verband met aanhouding. Soms waren bepaalde stukken niet in het dossier opgenomen. Bijvoorbeeld omdat het een geseponeerde zaak betrof of een zaak waarbij toch hoger beroep bleek te zijn ingesteld (bijvoorbeeld door een medeverdachte). Ook kwamen we zaken tegen die buiten het bereik van onze studie vielen (bijvoorbeeld FIOD- en Kmar-zaken). Voor deze ongeschikte dossiers – in totaal 42 – hebben we een alternatief dossier opgevraagd bij het betreffende arrondissement. Deze dossiers zijn geselecteerd uit een lijst van willekeurig getrokken parketnummers met dezelfde registratieherkomst (GPS of COMPAS)²⁹ en strafmaatcategorisering als het aanvankelijk opgevraagde dossier. In sommige gevallen was ook dit vervangende dossier onvolledig, onbruikbaar of niet beschikbaar. In tabel 1.2 staat per arrondissement het aantal aanvankelijk opgevraagde dossiers, het aantal onbruikbare dossiers en het aantal dossiers dat beschikbaar was voor analyse. Van alle opgevraagde dossiers zijn er 258 dossiers in het onderzoek betrokken (84%).

Vervolgens selecteerden we zaken op basis van wetsartikelen (waarbij de strafmaat lager is dan vier jaar, maar toch ivs mogelijk is; zie bijlage 3 voor de lijst van wetsartikelen).

²⁸ In beschrijvende analyses worden de gegevens teruggewogen aan de hand van de populatieverdeling (zie bijlage 3). Het aandeel zware zaken in de steekproef is in overeenstemming met de populatie. Statistieken, zoals percentages en gemiddelden, zijn gebaseerd op deze gewogen gegevens tenzij anders vermeld. Aantallen waarnemingen, zoals het aantal verdachten of het aantal dossiers, zijn altijd ongewogen tenzij anders vermeld. Voor het toetsen van hypothesen zijn de ongewogen gegevens gebruikt.

²⁹ Van de 258 onderzochte dossiers waren er 169 afkomstig uit GPS en 89 uit COMPAS. Wat betreft deze dossierherkomst vormt Midden-Nederland een uitzondering omdat fysieke dossiers door de coronamaatregelen destijds niet konden worden ingezien. Voor dit parket zijn daarom alle 17 COMPAS-dossiers vervangen door 17 vergelijkbare GPS-dossiers die op afstand konden worden ingezien.

Tabel 1.2 Overzicht van aantallen dossiers in de steekproeftrekking en het uiteindelijke resultaat inclusief vervangende dossiers

	Aantal dossiers in de steekproef	Aantal onvolledige, irrelevante of niet beschikbare dossiers	Aantal dossiers beschikbaar voor analyse
Den Haag	46	7	39
Limburg	27	4	23
Midden-Nederland	36	1	35
Noord-Holland*	41	22	19
Oost Nederland	57	6	51
Oost-Brabant	26	2	24
Rotterdam	43	8	35
Zeeland-West-Brabant	32	0	32
Totaal	308	48	258

* De gegevensverzameling bij dit parket kon niet worden afgerond voor de tweede golf van de coronapandemie. Aangezien we over voldoende gegevens beschikten voor het uitvoeren van statistische analyses, hebben we deze 22 dossiers verder niet meer meegenomen in het onderzoek.

Het tijdsbestek waarover we gegevens opvroegen bestrijkt niet alleen de periode van 1 maart 2017 tot 1 maart 2019 (de situatie na de invoering van de Implementatiewet, hierna: de onderzoeksperiode), maar ook de periode januari/februari 2016 (hierna: de nulmeting). Aan de hand van een vergelijking tussen deze twee perioden kunnen we in kaart brengen hoe de situatie vlak voor de invoering van het recht verschilt van die tot drie jaar na de invoering van het recht. Van de 258 dossiers hebben er 202 dossiers betrekking op de onderzoeksperiode en 56 dossiers op de nulmeting (respectievelijk 280 en 95 verhoren). In tabel 1.3 staat samengevat hoeveel dossiers en hoeveel verhoren er voor elk van deze twee perioden in het onderzoek betrokken zijn, uitgesplitst naar de strafmaatcategorie.

Tabel 1.3 Overzicht van aantallen dossiers per periode, naar strafdreiging en totaal

	Aantal dossiers (verhoren) met strafmaat 4-6 jaar	Aantal dossiers (verhoren) met strafmaat 6-12 jaar	Aantal dossiers (verhoren) met strafmaat vanaf 12 jaar	Totale aantal dossiers (verhoren)
Nulmeting	25 (31)	9 (15)	22 (49)	56 (95)
Onderzoeksperiode	101 (122)	45 (67)	56 (91)	202 (280)
Totaal	136 (153)	61 (82)	111 (140)	258 (375)

Secundaire analyse gegevensbestanden Raad voor Rechtsbijstand

Declaratiegegevens uit de bestanden van de RvR (piketbestanden) over de periode 1 januari 2016 tot 1 maart 2019 zijn gebruikt voor analyse van de (ontwikkeling van) de uitgaven aan forfaitaire vergoedingen en overige vergoedingen (o.a. reiskosten) ten behoeve van consultatie- en verhoorbijstand in de piketfase. Aangezien declaraties tot vijf jaar na de verrichting kunnen worden ingediend, is hierbinnen nog een filtering naar datum van de gedeclareerde verrichting gemaakt.

Interviews met sleutelinformanten bij de advocatuur

In de periode januari-maart 2020 zijn negen interviews gehouden met de portefeuillehouders strafrecht van de verschillende lokale afdelingen van de NOvA. In alle arrondissementen met uitzondering van Rotterdam is gesproken met een (van de)

lokale portefeuillehouders strafrecht. Deze interviews hadden betrekking op de organisatie van verhoorbijstand vanuit het perspectief van de advocatuur en de ervaren meerwaarde en knelpunten tijdens het verhoor. Ook is respondenten gevraagd naar de tijdsbesteding en werklast als gevolg van het verlenen van verhoorbijstand. De itemlijst van de interviews is te vinden in bijlage 4. De interviews vonden (met uitzondering van één telefonisch gesprek als gevolg van de toen geldende coronamaatregelen) plaats op het kantoor van de advocaat. Interviews duurden gemiddeld ongeveer vijftig minuten en zijn met toestemming van de respondent opgenomen en woordelijk uitgewerkt.

Interviews met sleutelinformanten bij de politie

In de periode december 2020-januari 2021 zijn in totaal acht interviews gehouden met verhoorexpersten uit de eenheden Zeeland-West-Brabant (vier interviews) en Midden-Nederland (vier interviews). Op deze manier kunnen ervaringen uit een meer stedelijke regio (Midden-Nederland) en een meer landelijke regio (Zeeland-West-Brabant) worden meegenomen. Binnen elke eenheid is gesproken met minimaal één verhoorder die werkzaam is in een basisteam, één verhoorder die werkzaam is bij de Districtsrecherche (DR) en één verhoorder die werkzaam is bij de Dienst Regionale Recherche (DRR). In verband met de toen geldende coronamaatregelen vonden alle interviews plaats middels videobellen. De interviews duurden gemiddeld ongeveer vijftig minuten en zijn met toestemming van de respondent opgenomen en woordelijk uitgewerkt. Respondenten kregen hun transcript toegestuurd met het verzoek eventuele feitelijke correcties door te geven. De interviews met politierespondenten behandelden grotendeels dezelfde onderwerpen als de interviews met advocaten. Wederom ging het over de organisatie van verhoorbijstand – ditmaal vanuit het perspectief van de politie – de eventuele extra werktijd en werkdruk die dit met zich meebrengt, de opstelling van advocaten tijdens het verhoor en de ervaren meerwaarde en knelpunten van de aanwezigheid van een advocaat tijdens het verhoor. Daarnaast zijn nog enkele algemene vragen gesteld over de indeling van verhoren en het opstellen van processen-verbaal; deze dienden als check op bevindingen vanuit de dossieranalyse. De itemlijst van de interviews is te vinden in bijlage 4.

Desk study

Voor een overzicht van veranderingen in werkprocessen rond de organisatie en de toepassing van het recht op verhoorbijstand zijn documenten opgevraagd bij de politie, NOVA en de RvR (protocollen, werkinstructies enz.). De focus lag hierbij op organisatorische of procesmatige veranderingen ten opzichte van de eerste rapportage (de situatie vóór 1 maart 2017). Vanuit de RvR en de NOVA werd aangegeven dat er na maart 2017 geen noemenswaardige veranderingen hebben plaatsgevonden in de organisatie van het recht op verhoorbijstand. Vanuit de politie werden enkele documenten aangeleverd die zien op de gewijzigde werkprocessen sinds maart 2017.

Daarnaast is bij de politie het aantal inverzekeringsstellingen in 2018 opgevraagd (voor de ontwikkelingen in de jaren daarvoor wordt gebruikgemaakt van reeds bestaand onderzoek).

1.4 Afbakening van het onderzoek

Het voorliggende onderzoek betreft de ontwikkelingen in de organisatie en uitvoeringspraktijk van het recht op verhoorbijstand in de periode van 1 maart 2017 tot 1 maart 2019. Deze rapportage blikt terug naar de situatie van een aantal jaren

geleden, en biedt derhalve geen zicht op de huidige situatie. Dit is meestal het geval bij empirisch wetenschappelijk onderzoek, maar gegeven de mogelijke consequenties van de pandemie voor de organisatie en uitvoering van het recht op verhoorbijstand, willen we hierbij extra benadrukken dat we alleen zicht krijgen op de situatie van vóór 1 maart 2019 en dus niet op de mogelijke effecten van de maatregelen ten gevolge van het coronavirus.

Het onderhavige onderzoek richt zich op het recht op verhoorbijstand. Onder verhoorbijstand rekenen we de door advocaten verleende bijstand *tijdens* het politieke verdachtenverhoor en het ivs-verhoor. Het ivs-verhoor is vooral een procedurele aangelegenheid en heeft geen consequenties voor de procespositie van de verdachte. Het politieke verdachtenverhoor is het verhoor van een verdachte door een politieambtenaar – ook wel verhoorder genoemd – met het oog op het krijgen van een verklaring over het strafbare feit. In het kader van het dossieronderzoek wordt het politieke verdachtenverhoor op twee manieren geoperationaliseerd. Enerzijds analyseren we het politieke verdachtenverhoor in generieke zin. Alle verdachtenverhoren van één verdachte in één zaak worden hiertoe tezamen genomen. Dit is bijvoorbeeld nodig voor het berekenen van de totale verhoorduur per verdachte. Anderzijds maken we een analyse die betrekking heeft op de afzonderlijke verdachtenverhoren. In deze analyse worden de verhoren afzonderlijk meegenomen in de berekeningen. Bijvoorbeeld om de verhoorduur per verhoor te berekenen. Bij deze analyse van afzonderlijke verhoren stellen we één verhoorproces-verbaal gelijk aan één verhoor.

Hoewel het recht op verhoorbijstand betrekking heeft op alle verdachten van een strafbaar feit vanaf de leeftijd van twaalf jaar, zijn de analyses in dit onderzoek beperkt tot meerderjarige verdachten. Dit omdat er al een uitvoerige evaluatie is verschenen over de invoering van het recht voor minderjarige verdachten sinds de ingang van de Aanwijzing Rechtsbijstand Politieverhoor in 2010 (Verhoeven & Stevens, 2013). Verder maken we onderscheid naar de ernst van het strafbare feit. Hierbij wordt de indeling van de politieregistraties gevolgd. A-zaken zijn vermeende misdrijven met een strafdreiging van twaalf jaar of meer. In ons onderzoek noemen we deze zaken ook wel de 'zwaarste' zaken. B-zaken zijn zaken waarvoor voorlopige hechtenis kan worden opgelegd.³⁰ In sommige analyses maken we daarnaast onderscheid tussen B+zaken (vermeende misdrijven met een strafdreiging tussen de zes en twaalf jaar) en overige B-zaken (zaken waarvoor voorlopige hechtenis kan worden opgelegd, maar met een strafdreiging van minder dan zes jaar). In ons onderzoek gebruiken we ook wel de term 'zwaardere zaken' voor B+zaken en 'lichtere zaken' voor B-zaken. Overtredingen en misdrijven waarvoor geen voorlopige hechtenis is toegestaan (C-zaken), laten we in deze monitor buiten beschouwing. Voor deze laatste categorie geldt dat meerderjarige niet-kwetsbare verdachten geen recht hebben op vergoeding van consultatie- of verhoorbijstand.³¹

De organisatie en uitvoeringspraktijk van het recht op consultatiebijstand maken op zichzelf geen onderdeel uit van de analyse. Waar nodig wordt hier toch aandacht aan besteed omdat beide vormen van bijstand vaak sterk aan elkaar verbonden zijn. Hierbij sluiten we aan bij de wettelijke definitie van consultatiebijstand. Volgens

---

³⁰ TK 2014-2015, 34 157, nr. 3, p. 20; Q&A's Advocaat tijdens politieverhoor per 1 maart 2017.

³¹ Meerderjarige kwetsbare verdachten in C-zaken hebben wel recht op vergoeding van consultatiebijstand. Minderjarige verdachten hebben sinds 1 juni 2019 recht op vergoeding van consultatie- en verhoorbijstand in alle zaken, dus ook voor C-feiten.

de wet is dit rechtsbijstand die wordt verleend *voorafgaand* aan het *eerste* politie-verhoor.³² In de praktijk lijkt soms vaker dan één keer consultatiebijstand te worden verleend. In het huidige onderzoek wordt gekeken naar het wel of niet ontvangen van consultatiebijstand ongeacht de frequentie.

In het onderhavige onderzoek sluiten we aan bij de Nederlandse taalversie van de EU-richtlijn en gebruiken we in plaats van het begrip 'raadsman' de genderneutrale term 'advocaat'. In het Wetboek van Strafvordering wordt de term raadsman gehanteerd om een functioneel onderscheid te maken met het begrip 'advocaat'. Met raadsman wordt de advocaat aangeduid die door de verdachte is gekozen of aan hem/haar is toegevoegd en aan wie bepaalde bevoegdheden toekomen, zoals de bevoegdheid tot kennisneming van de processtukken. In het onderhavige onderzoek is een dergelijk functioneel onderscheid niet nodig en kan het begrip advocaat worden gelezen in deze specifiekere betekenis.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk twee geven we achtergrondinformatie bij dit onderzoek. Het gaat hierbij om een beschrijving van de versterking van de procespositie van verdachten tijdens het opsporingsonderzoek als gevolg van de invoering van het recht op bijstand voor en tijdens het verhoor, een beschrijving van de verschillende fasen die een verdachte kan doorlopen tijdens het strafproces en de momenten waarop de advocaat kan worden betrokken voor bijstand tijdens het verhoor, en de organisatie van de rechtsbijstand door de piketadvocaat. Hier gaan we tevens in op de ontwikkelingen in de vergoedingen en uitgaven voor gesubsidieerde rechtsbijstand. In hoofdstuk drie onderzoeken we de tijdsbesteding die gepaard gaat met het recht op verhoorbijstand voor de advocatuur en de politie en kijken we naar de ervaren meerwaarde en knelpunten van het nieuwe recht. Hoofdstuk vier staat in het teken van de effectuering van het recht. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar het gebruik van rechtsbijstand door verdachten van strafbare feiten waarvoor voorlopige hechtenis een mogelijkheid is en die door het OM vervolgd zijn, hoe vaak een advocaat wordt ingeschakeld bij het politieverhoor, waarom van verhoorbijstand wordt afgezien en de duur van het politieverhoor. Verder kijken we naar verschillen tussen de periode van voor de invoering van het recht en erna wat betreft het wijzen op de rechten, het aantal verhoren en de verhoorduur. In hoofdstuk vijf gaan we in op de rol van de advocaat. We kijken naar (de vorming van) het advies van de advocaat aan de cliënt, de interventies van de advocaat tijdens het verhoor, de acceptatie van deze interventies door de politie, de werkrelatie tussen de advocaat en de verhoorder, de proceshouding van de verdachte en het toetsen van de correcte weergave van het verhoor in het proces-verbaal. In hoofdstuk zes geven we de conclusie van ons onderzoek.

---

³² Artikel 28c Sv.

2 Achtergronden bij het onderzoek

In dit hoofdstuk geven we achtergrondinformatie bij het onderzoek. We beginnen met de veranderde procespositie van verdachten door de ontwikkelingen in rechtsbijstand bij politieverhoren te beschrijven vanaf de periode van vóór de invoering van consultatiebijstand in 2010 tot en met de wettelijke invoering van het recht op 1 maart 2017. Daarna brengen we de verschillende fasen in het strafproces in kaart waarin politieverhoren met verhoorbijstand kunnen plaatsvinden. Tot slot gaan we in op de ontwikkelingen in de aantallen vastgestelde declaraties en de uitgaven aan gesubsidieerde piketrechtsbijstand in de periode 2008-2018. Met deze beschrijvingen beogen we antwoord te geven op onderzoeksvragen 1a, 2a en 4, die als volgt zijn geformuleerd:

- 1a Wat is er met de invoering van de Implementatiewet qua regelgeving veranderd ten aanzien van de OM-beleidsbrief?
- 2a Wat is het percentage verdachten voor wie consultatiebijstand is verleend?
- 4 Hoe hebben de uitgaven aan (piket)vergoedingen voor consultatie- en verhoorbijstand zich ontwikkeld?

2.1 Versterking van de procespositie van verdachten

Vóór het Salduz-arrest konden verdachten in Nederland pas aanspraak maken op rechtsbijstand vanaf het moment van inverzekeringstelling – destijds in principe uiterlijk zes uur na de aanhouding. In de periode tussen de aanhouding en inverzekeringstelling hadden verdachten geen enkel recht op bijstand van een advocaat. In de praktijk kwam bijstand in het kader van een politieel verhoor in sommige gevallen wel voor in deze fase. Zo kon de verdachte, voorafgaande de aanhouding, zelf een advocaat inschakelen en naar het politiebureau laten komen. Deze moest daar dan wel vóór aanvang van het eerste verhoor aanwezig zijn. Ook kon de verdachte door tijdens het verhoor een beroep te doen op het zwijgrecht en op artikel 28, tweede lid, Sv³³ soms wel contact met een advocaat of aanwezigheid van een advocaat bij het verhoor bewerkstelligen. Daarnaast was het in sommige typen zaken (zoals fraudezaken) al langer gebruikelijk om een advocaat bij het politieverhoor toe te laten. Dit was echter geen wettelijk recht; de verdachte was hiervoor afhankelijk van de toestemming van de opsporingsambtenaar. In alle andere gevallen werd pas na de inverzekeringstelling een advocaat opgeroepen.³⁴

Vanaf 2010 is in meerdere stappen het recht van zowel meerderjarige als minderjarige verdachten op consultatie- en verhoorbijstand beleidsmatig uitgebreid en uiteindelijk wettelijk vastgelegd. Figuur 2.1 laat zien welke drie hoofdstappen er zijn gezet in de invoering van consultatie- en verhoorbijstand en geeft per stap de belangrijkste wijzigingen weer. De wijzigingen resulteren in een versterkte rechtspositie van verdachten, met name doordat ze beter in staat worden gesteld hun proceshouding te bepalen en via hun advocaat invloed kunnen uitoefenen op de

---

³³ Artikel 28, lid 2, Sv. 'Aan de verdachte wordt zo veel mogelijk de gelegenheid verschaft zich met zijn advocaat in verbinding te stellen'.

³⁴ TK 2014–2015, 34 157, nr. 3.

weergave van hun verklaring in het proces-verbaal.³⁵ Dit laatste is van belang omdat uit onderzoek blijkt dat processen-verbaal in de praktijk vaak geen feitelijke weergave, maar eerder een zeer sterke samenvatting van het verhoor zijn. Zo kunnen bijvoorbeeld sturende vragen of voor de verdachte ontlastende uitspraken uit het proces-verbaal zijn weggelaten (Malsch et al., 2015).³⁶ Hieronder volgt een meer gedetailleerde beschrijving van de drie stappen die staan weergegeven in figuur 2.1.

Figuur 2.1 Tijdslijn van de invoering van consultatie- en verhoorbijstand

Stap 1: Invoering consultatiebijstand verdachten en verhoorbijstand minderjarigen
 Na het Salduz-arrest ontstond in Nederland discussie over de vraag of uit het arrest moest worden afgeleid dat verdachten recht hebben op bijstand tijdens het verhoor, of dat hun rechten voldoende worden gewaarborgd door bijstand voorafgaand aan het verhoor. De Hoge Raad concludeerde op 30 juni 2009³⁷ dat dit laatste voor aangehouden volwassen verdachten het geval is. Wanneer volwassen verdachten niet in de gelegenheid worden gesteld gebruik te maken van consultatiebijstand, resulteert dit in een vormverzuim. De op deze manier verkregen verklaringen kunnen dan worden uitgesloten als bewijs. Voor aangehouden jeugdige verdachten vond de Hoge Raad dat deze verdachten, naast consultatiebijstand, ook recht op bijstand van een advocaat of vertrouwenspersoon *tijdens* het verhoor hebben. Deze uitgangspunten werden op 1 april 2010 vastgelegd in de Aanwijzing Rechtsbijstand Politieverhoor, waarvan een uitgebreide evaluatie is verschenen (Verhoeven

³⁵ TK 2015-2016, 29 279, nr. 278.

³⁶ Bij zeer ernstige misdrijven is het gebruikelijk om de verhoren auditief of audiovisueel te registreren om deze vervolgens achteraf woordelijk uit te werken. In deze zaken staat de inhoud van het verhoor meestal uiterst accuraat weergegeven in het proces-verbaal over dit verhoor.

³⁷ ECLI:NL:HR:2009:BH3079, NJ 2009/349.

& Stevens, 2013). De Aanwijzing was bedoeld als tijdelijke maatregel in afwachting van aanpassing van het Wetboek van Strafvordering (hetgeen uiteindelijk in 2017 heeft plaatsgevonden). In de Aanwijzing werden daarnaast nog een aantal andere zaken geregeld, zoals de condities waaronder wel of niet kan worden afgezien van consultatiebijstand. Volgens de Aanwijzing is afstand doen alleen mogelijk in lichtere zaken, en voor minderjarige verdachten geldt bovendien dat zij ouder dan vijftien jaar moeten zijn. Wanneer een minderjarige verdachte afstand doet van consultatiebijstand, doet deze daarmee ook automatisch afstand van verhoorbijstand. De rol van de advocaat tijdens het verhoor is beperkt: hij of zij wordt geacht zich terughoudend op te stellen. De voornaamste taak van de advocaat is voorkomen dat er oneigenlijke druk op de verdachte wordt uitgeoefend.

Stap 2: Invoering van een algemeen recht op verhoorbijstand

In het zogeheten decemberarrest van 22 december 2015³⁸ scherpt de Hoge Raad de Nederlandse interpretatie van het Europese Salduz-arrest aan. De Hoge Raad stelt in dit arrest dat verdachten recht hebben op bijstand van een advocaat tijdens hun eerste verhoor en tijdens vervolgvoren. Dit recht zou per 1 maart 2016 geëffectueerd moeten zijn. Dit betekende dat het algemene recht op verhoorbijstand in een relatief korte periode moest worden ingevoerd. In afwachting van de invoering van een wettelijke regeling werd daarom een OM-beleidsbrief opgesteld waarin het recht op verhoorbijstand is opgenomen.

Onder invloed van het decemberarrest ging per 1 maart 2016 de Aanwijzing Rechtsbijstand Politieverhoor over in de OM-beleidsbrief (*Stcrt.* 2016, 8884). De bepalingen van de Aanwijzing werden grotendeels gehandhaafd: de belangrijkste wijziging betrof de uitbreiding van het recht op verhoorbijstand naar meerderjarige verdachten.³⁹ Deze verandering is terug te voeren op het eerdergenoemde decemberarrest en op een EU-Richtlijn⁴⁰ waarin minimumregels voor de rechtsbijstand zijn vastgelegd, waaronder het recht op bijstand tijdens het politieverhoor.

Belangrijke elementen van de regeling zijn:⁴¹

- 1 Verplichte mededeling van het recht op verhoorbijstand: de opsporingsambtenaar moet de aangehouden verdachte in ieder geval voorafgaand aan het eerste verhoor en waar van toepassing vóór de inverzekeringstelling wijzen op diens recht op verhoorbijstand. De opsporingsambtenaar legt deze mededelingen vast in een proces-verbaal;
- 2 Als de verdachte verhoorbijstand wenst, moet de opsporingsinstantie ervoor zorgen dat dit recht wordt geëffectueerd;
- 3 Het verhoor kan alleen zonder advocaat aanvangen, indien: (a) de verdachte expliciet afstand heeft gedaan van zijn of haar recht op verhoorbijstand of (b) wanneer sprake is van een dringende noodzaak⁴² om met het verhoor te starten.

Met de overgang van Aanwijzing naar OM-beleidsbrief veranderden er nog een aantal zaken wat betreft de mogelijkheid om afstand te doen van rechtsbijstand en de bevoegdheden van de advocaat tijdens het verhoor. Net als eerder al met consultatiebijstand het geval was, kunnen meerderjarige verdachten van lichtere

---

³⁸ HR 22 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3608, NJ 2016/52.

³⁹ TK 2014–2015, 34 157, nr. 3, p. 4.

⁴⁰ 2013/48/EU.

⁴¹ TK 2015-2016, 31 753, nr. 112.

⁴² Het gaat dan om de noodzaak om 'ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen' of 'te voorkomen dat aanzienlijke schade aan het onderzoek wordt toegebracht' (art. 28e, lid 2, Sv). Onder 'aanzienlijke schade' wordt bijvoorbeeld verstaan het wegmaken van bewijsmateriaal door derden of het inlichten van medeverdachten (TK 2014-2015, 34 157, nr. 3, p. 48).

zaken ook afstand doen van verhoorbijstand. Meerderjarige verdachten van zwaardere zaken en minderjarige verdachten kunnen alleen afstand doen van verhoorbijstand als zij vóór het verhoor gebruik hebben gemaakt van consultatiebijstand. De bevoegdheden van de advocaat tijdens het verhoor worden verruimd ten opzichte van de situatie onder de Aanwijzing, en bestaan uit:

- 1 Verzoeken om onderbreken van het verhoor voor overleg met de verdachte;
- 2 De verhoorend ambtenaar erop wijzen dat de verdachte de gestelde vraag niet begrijpt;
- 3 De verhoorend ambtenaar erop wijzen dat deze oneigenlijke druk uitoefent (pressieverbod);
- 4 De verhoorend ambtenaar erop wijzen dat de fysieke of psychische gesteldheid van de verdachte de voortzetting van het verhoor in de weg staat;
- 5 Aantekeningen maken tijdens het verhoor.

Stap 3: Wettelijke verankering consultatie- en verhoorbijstand

Met het inwerkingtreden van de Implementatiewet op 1 maart 2017 is het recht op consultatie- en verhoorbijstand vastgelegd in het Wetboek van Strafvordering. Hiermee kwam de OM-beleidsbrief te vervallen. Inhoudelijk zijn ook een drietal kleinere zaken gewijzigd. Ten eerste zijn de condities waaronder verdachten wel of geen afstand kunnen doen van hun recht op rechtsbijstand, op enkele punten veranderd. Zo kunnen aangehouden minderjarige verdachten in het geheel geen afstand meer doen van hun recht op consultatiebijstand, ongeacht de ernst van de verdenking. Verder behouden minderjarige verdachten recht op gesubsidieerde rechtsbijstand wanneer ze 's avonds door gebrek aan een beschikbare advocaat naar huis worden gestuurd en pas de volgende dag worden verhoord.⁴³ Met dit laatste punt werd tegemoet gekomen aan de zorg dat door het verlenen van consultatie- en verhoorbijstand minderjarige verdachten onnodig lang op het politiebureau zouden moeten verblijven. Meerderjarige kwetsbare verdachten – dat wil zeggen verdachten met een psychische stoornis of verstandelijke beperking – kunnen alleen afstand doen van hun recht op consultatiebijstand nadat zij door een advocaat over de consequenties daarvan zijn geïnformeerd.⁴⁴ In de praktijk worden door de politie ook verdachten met een cognitieve functiestoornis als kwetsbaar aangewezen.⁴⁵

Ten tweede is de termijn voor het ophouden van de verdachte voor onderzoek verruimd van zes naar maximaal negen uur voor verdachten van een voorlopige hechtenis-feit. Doel van deze verlenging was meer ruimte te creëren voor de politie (en advocatuur) om consultatie- en verhoorbijstand in te plannen en hierdoor inverzekeringstelling van verdachten wegens tijdgebrek vaker te voorkomen.

Ten derde zijn de bevoegdheden van de advocaat tijdens het politieverhoor iets uitgebreid ten opzichte van de situatie onder de OM-beleidsbrief. Waar de advocaat eerst alleen voor aanvang en na afloop van het verhoor vragen mocht stellen en opmerkingen mocht maken, mag deze dit nu doen 'direct na aanvang van het verhoor' en 'direct voorafgaand aan de afloop van het verhoor'.⁴⁶ De inrichting van het verhoor en de bevoegdheden van de advocaat tijdens het verhoor zijn vastgelegd in een Algemene Maatregel van Bestuur, het *Besluit inrichting en orde politieverhoor* (zie box 2.1).⁴⁷

---

⁴³ Artikel 489, lid 3, Sv.

⁴⁴ TK 2014-2015, 34 157, nr. 3.

⁴⁵ Q&A's Advocaat tijdens politieverhoor per 1 maart 2017. Te raadplegen op www.rvr.org

⁴⁶ *Staatsblad* 2017, 29, artikel 5, lid 2.

⁴⁷ *Staatsblad* 2017, 29.

Box 2.1 Besluit inrichting en orde politieverhoor (per 1 maart 2017)^a

- 1 De verhorende ambtenaar heeft de leiding over het verhoor en handhaaft de orde binnen het verhoor en de verhoorruimte.
- 2 In de verhoorruimte neemt de advocaat zo veel mogelijk plaats naast de verdachte, en neemt de verhorende ambtenaar zo veel mogelijk plaats tegenover de verdachte en zijn advocaat.
- 3 De advocaat beantwoordt geen vragen namens de verdachte, tenzij met instemming van de verhorende ambtenaar en de verdachte.
- 4 a De advocaat richt zijn opmerkingen en verzoeken tot de verhorende ambtenaar.
b Behoudens het bepaalde in artikel 28d, eerste lid, derde volzin, Wetboek van Strafvordering en in artikel 5 van dit besluit is de advocaat alleen direct na aanvang van het verhoor en direct voor afloop van het verhoor bevoegd om opmerkingen te maken of vragen te stellen. De verhorende ambtenaar stelt de advocaat daartoe direct na aanvang van het verhoor en direct voor afloop daarvan in de gelegenheid.
- 5 De advocaat is bevoegd de verhorende ambtenaar erop opmerkzaam te maken:
  - dat de verdachte een hem gestelde vraag niet begrijpt;
  - dat de verhorende ambtenaar het bepaalde in artikel 29, eerste lid, Wetboek van Strafvordering niet in acht neemt;^b
  - dat de fysieke of psychische toestand van de verdachte zodanig is dat deze een verantwoorde voortzetting van het verhoor verhindert.
- 6 a De advocaat treedt bij het verlenen van rechtsbijstand niet buiten de bevoegdheden die hem in dit besluit zijn toegekend. Hij maakt geen onredelijk gebruik van deze bevoegdheden.
b De advocaat verstoort de orde van het verhoor niet.
c De advocaat is bevoegd communicatiemiddelen of draagbare apparatuur voor tekstverwerking mee te nemen in de verhoorruimte, tenzij de huisregels van een verhoorlocatie dit niet toestaan om redenen van veiligheid. Hij maakt geen opnamen van het verhoor. De advocaat is bevoegd om tijdens het verhoor aantekeningen te maken.
- 7 a Indien de advocaat in strijd handelt met het bepaalde in de artikelen 3, 4, eerste lid, of 6 en ten minste eenmaal vruchteloos door de verhorende ambtenaar is gewaarschuwd, kan de hulpofficier van justitie hem bevelen zich uit de verhoorruimte te verwijderen en in geval van weigering hem doen verwijderen. De hulpofficier van justitie draagt er zorg voor dat van de verwijdering en de gronden waarop zij berust opgave wordt gedaan in het proces-verbaal van het verhoor.
b Na verwijdering van de advocaat kan het verhoor slechts worden voortgezet indien:
  - de advocaat na enige tijd weer tot de verhoorruimte wordt toegelaten;
  - de verdachte alsnog afstand doet overeenkomstig artikel 28a Wetboek van Strafvordering;
  - een vervangende advocaat beschikbaar is.

^a Zie ook de uitspraak van het Hof van Discipline van 21 mei 2021 waarin een advocaat die zich actief opstelde tijdens het verhoor (waaronder beantwoorden en stellen van vragen, wijzen op zwijgrecht), in het gelijk wordt gesteld omdat 'niet kan worden gezegd dat hij het behoorlijk verloop en de voortgang van een politieverhoor verstoord heeft zonder dat hij daarbij een redelijk belang van zijn cliënt diende op een wijze waarbij de grenzen van het toelaatbare en betamelijke zijn overschreden'. ECLI:NL:TAHVD:2021:101'.

^b Artikel 29, lid 1 Sv: pressieverbod, 'In alle gevallen waarin iemand als verdachte wordt gehoord, onthoudt de verhorende rechter of ambtenaar zich van alles wat de strekking heeft een verklaring te verkrijgen waarvan niet kan worden gezegd dat zij in vrijheid is afgelegd.'

2.2 Het politieke verdachtenverhoor in het strafproces

Het strafproces beoogt vast te stellen of aan de voorwaarden is voldaan voor het eventueel opleggen van een straf aan een verdachte. Het onderzoek dat in dit kader wordt verricht, valt uiteen in twee delen: het voorbereidend onderzoek en het onderzoek ter terechtzitting (ook wel hoofdonderzoek of eindonderzoek genaamd; Borgers & Kooijmans, 2018).⁴⁸ Gedurende het voorbereidend onderzoek kan op meerdere momenten een politiek verdachtenverhoor plaatsvinden. De verdachte heeft bij deze verhoren altijd recht op bijstand van een advocaat. Slechts in zeer uitzonderlijke gevallen kan hier aan worden voorbijgaan en kan de politie de verdachte ook tegen zijn wens in zonder advocaat verhoren.⁴⁹ Na aanhouding van een verdachte wordt op wettelijk vastgelegde momenten door de (hulp)officier of de rechter getoetst of ophouding voor verhoor, en een verlenging van de vrijheidsbeneming, rechtmatig en noodzakelijk is. Elk van deze toetsmomenten luidt een nieuwe fase van het voorarrest in. De verdachte zal op vrije voeten worden gesteld als er geen voldoende verdenking meer is of als er vanuit het legaliteitsbeginsel onvoldoende gronden zijn om de rechten en vrijheden van de verdachte nog langer in te perken (Beaujean, 2019).

In figuur 2.2 staan de verschillende fasen van het voorarrest en de toetsmomenten weergegeven die volgen op de aanhouding en het transport van de verdachte naar het politiebureau. De vier toetsmomenten zijn: de voorgeleiding aan de (hulp)officier van justitie in verband met de aanhouding, het ivs-verhoor door de (hulp)officier van justitie, de voorgeleiding aan de rechter-commissaris en het verhoor door de raadkamer van de rechtbank. Te onderscheiden fasen betreffen: de ophoudingsfase, de in verzekeringstellingfase, de bewaring en gevangenhoudingsfase. In elk van deze fasen kan de politie de verdachte verhoren in het kader van het opsporingsonderzoek. Hieronder worden de verschillende elementen van het schema toegelicht.

Aanhouding en transport

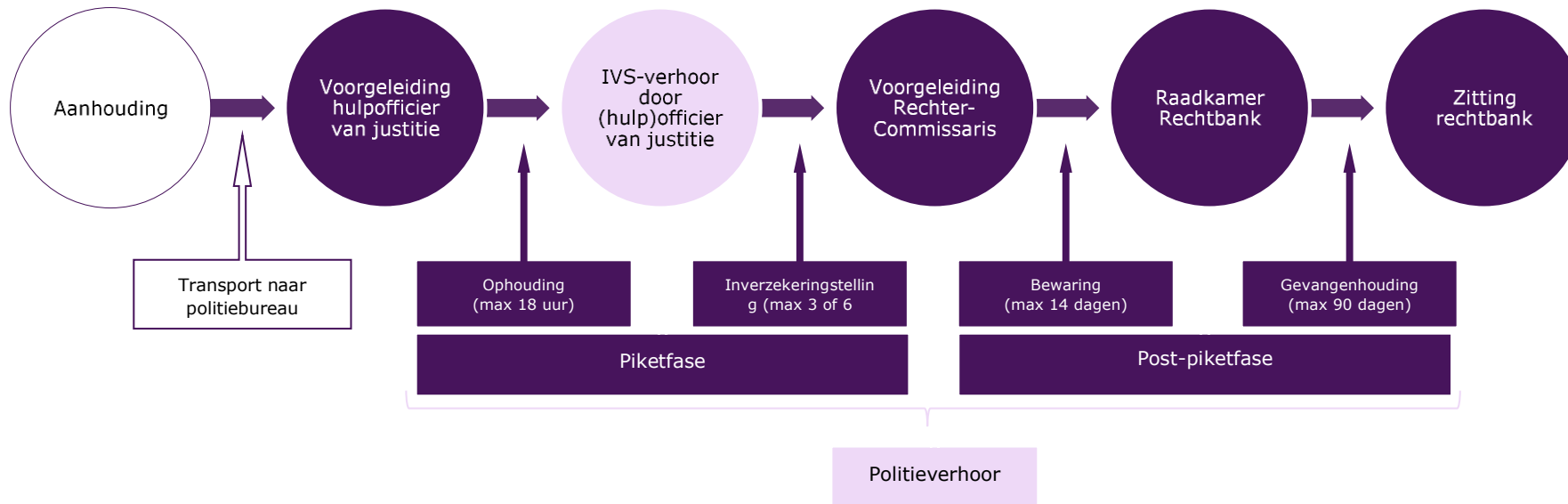
Bij een redelijk vermoeden van schuld aan een vermeend strafbaar feit mag een verdacht persoon worden aangehouden (Meijer et al., 2020). Bij het op heterdaad ontdekken van het strafbare feit mogen zowel burgers als de politie de aanhouding verrichten. In andere situaties mag alleen de politie met toestemming van de officier van justitie een verdachte persoon aanhouden of mag de (hulp)officier van justitie zelf de aanhouding verrichten. Als toestemming van de (hulp)officier niet kan worden afgewacht, mag de opsporingsambtenaar ook zelf tot aanhouding overgaan. Na de aanhouding dient de verdachte zo snel mogelijk te worden getransporteerd naar de verhoorlocatie om te worden voorgeleid aan de (hulp)officier van justitie. In de meeste gevallen is dit het politiebureau (Horenblas & Van den Akker, 2021).

---

⁴⁸ Het voorbereidend onderzoek gaat over in het onderzoek ter terechtzitting als de zaak wordt overgelaten aan de rechter. Een verbod op het voortzetten van het vooronderzoek tijdens het onderzoek ter terechtzitting kent de wet overigens niet, maar de officier van justitie kan de zaak dan niet meer terugtrekken en het opsporingsonderzoek kan door de officier alleen worden voortgezet met medeweten van de zittingsrechter.

⁴⁹ Dat kan alleen als er een dringende noodzaak is om het verhoor te starten. Het gaat hier om 'ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen of te voorkomen dat aanzienlijke schade aan het onderzoek wordt toegebracht' (art. 28^e, lid 2 Sv). Deze twee gronden zijn in overeenstemming met de afwijkingsgronden in de EU-Richtlijn (overweging 32 en artikel 6 a & b).

Figuur 2.2 Schematisch overzicht van de fasen in het voorarrest

Noot: In het lichtpaars staan de twee elementen van het opsporingsproces weergegeven waar het recht op verhoorbijstand betrekking op heeft.

Ophouding

Na de voorgeleiding aan de (hulp)officier van justitie, kan deze bevelen dat de verdachte in vrijheid wordt gesteld of wordt opgehouden voor onderzoek. Het voornaamste doel van de ophoudingsfase is om meer duidelijkheid te krijgen over de zaak en de identiteit van de verdachte. In de regel zullen in deze periode verschillende handelingen worden verricht, zoals het afnemen van vingerafdrukken en het verhoren van de verdachte en eventuele getuigen. Vóór 1 maart 2017 was de maximale duur van de ophouding zes uur. Vanaf 1 maart 2017 is de maximale duur van de ophouding voor verdachten van voorlopige hechtenisfeiten⁵⁰ verlengd naar negen uur. Voor verdachten van niet voorlopige hechtenisfeiten blijft de maximale duur zes uur. Bij het berekenen van de duur van de ophouding tellen de uren tussen middernacht en negen uur 's ochtends niet mee. De maximale tijd van ophouding, inclusief de nacht, is dus ofwel achttien uur (bij voorlopige hechtenisfeiten na 1 maart 2017), ofwel vijftien uur (vóór 1 maart 2017, of bij niet voorlopige hechtenisfeiten).⁵¹ Voor verdachten van niet voorlopige hechtenisfeiten mag de ophouding eenmalig met zes uur worden verlengd als dit nodig is om de identiteit van de verdachte te achterhalen.⁵²

Inverzekeringstelling

Wanneer het nodig is iemand langer vast te houden en er sprake is van verdenking van een strafbaar feit waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan, kan de verdachte in verzekering worden gesteld. Dit betekent dat de verdachte in het belang van het onderzoek langer op het politiebureau moet blijven. Inverzekeringstelling is alleen toegestaan 'in het belang van het onderzoek'.⁵³ Dit is echter geen zwaar criterium: volgens de minister gaat het om een 'redelijk vermoeden van schuld'.⁵⁴ Uit onderzoek van Kruize en Gruter (2018, p. 48) blijkt dat de door de politie meest gegeven redenen voor inverzekeringstelling zijn: het verhoren van de verdachte (80% van de verdachten), confronteren van de verdachte met getuigen en verklaringen (37%), verhoor van getuigen zonder inmenging van de verdachte (30%) en het uitreiken van mededelingen aan de verdachte (23%).⁵⁵

Na het verstrijken van maximaal drie dagen en achttien uur (of drie dagen en vijftien uur in de situatie vóór 1 maart 2017) eindigt de voorlopige hechtenis en moet de verdachte worden voorgeleid aan de rechter-commissaris.⁵⁶ Deze toetst of de aanhouding en inverzekeringstelling rechtmatig waren en beslist of de verdachte wordt vrijgelaten of langer moet worden vastgehouden. Als blijkt dat verder onderzoek nodig is, kan de inverzekeringstelling eenmalig met drie dagen worden verlengd.⁵⁷ In complexere zaken, meestal bij een zeer ernstig strafbaar feit, is het

---

⁵⁰ Zie artikel 67, Sv. Een voorlopige hechtenisfeit is een strafbaar feit waarvoor een gevangenisstraf van vier jaar of meer staat, plus enkele andere strafbare feiten waarop een lagere maximale gevangenisstraf staat. Wanneer een verdachte geen vaste woon- of verblijfplaats heeft en wordt verdacht van een misdrijf waarop gevangenisstraf staat, kan hij of zij eveneens in voorlopige hechtenis worden gezet.

⁵¹ Artikel 56a, lid 2, Sv.

⁵² Artikel 56b, lid 1, Sv.

⁵³ Artikel 57, lid 1 Sv.

⁵⁴ Brief aan de President van de Algemene Rekenkamer (2 oktober 2017). 2133260.

⁵⁵ Per verdachte konden meerdere redenen worden opgegeven.

⁵⁶ De rechter-commissaris is een bijzondere rechter die bevoegd is om beslissingen te nemen in de voorfase van een strafzaak. Het gaat hier onder meer om beslissingen over voorlopige hechtenis of verlenging van de inverzekeringstelling, toestemming geven voor bepaalde opsporingmethoden zoals telefoontaps, het horen van getuigen en het leiden van een gerechtelijk vooronderzoek in een complexe strafzaak.

⁵⁷ Artikel 58 Sv.

soms vooraf al duidelijk dat de verdachte langer dan de ophoudtermijn zal moeten worden vastgehouden. De (hulp)officier van justitie kan dan direct na de aanhouding de in verzekeringstelling bevelen nadat de verdachte daartoe is gehoord (Ter Haar & Van den Brink, 2018).

Voorlopige hechtenis (bewaring en gevangenhouding)

Na de (verlengde) in verzekeringstelling kan de officier van justitie de rechter-commissaris verzoeken om de verdachte langer vast te houden. De periode waarin een verdachte vastzit ná de in verzekeringstelling heet de voorlopige hechtenis. Deze periode bestaat uit twee fases: bewaring gedurende maximaal veertien dagen, op te leggen door de rechter-commissaris, en gevangenhouding gedurende maximaal negentig dagen, op te leggen door de raadkamer.⁵⁸ Na maximaal 104 dagen moet de verdachte worden voorgeleid aan een strafrechter.⁵⁹

Piket- & postpiketfase

De periode waarin de verdachte recht heeft op bijstand van een piketadvocaat (de ophouding en in verzekeringstelling) wordt de piketfase genoemd. Deze periode begint na het verhoor door de (hulp)officier van justitie in het kader van de aanhouding, en eindigt op het moment dat de verdachte in vrijheid wordt gesteld of in bewaring wordt genomen.⁶⁰ Als de verdachte in bewaring wordt genomen, of deze bewaring gelijk weer wordt geschorst, voegt de rechtbank ambtshalve een advocaat aan de verdachte toe wiens diensten kunnen worden gebruikt in het verdere verloop van de procedure. De verdachte mag hierbij een voorkeur voor een bepaalde advocaat aangeven, maar in principe krijgt de verdachte de dienstdoende advocaat toegevoegd. Als al een piketadvocaat was ingeschakeld, zal dit meestal de advocaat zijn die aan de verdachte wordt toegevoegd (Croes et al., 2010). Soms kan de toevoeging later gewijzigd worden, zodat de verdachte toch de advocaat van zijn keuze krijgt.⁶¹

De kosten voor rechtsbijstand in het kader van een politieverhoor worden afhankelijk van de aanhoudstatus, de advocaatkeuze en het delicttype volledig vergoed door de overheid. Aangehouden verdachten krijgen bij een verdenking van een A- of B-feit de kosten voor rechtsbijstand van een piketadvocaat volledig vergoed. Als de advocaat op verzoek van de aangehouden verdachte zelf is ingeschakeld, en geen piketadvocaat is (niet op de strafpiketlijst van de RvR voorkomt), wordt deze niet vergoed. Aangehouden verdachten van C-feiten krijgen rechtsbijstand alleen vergoed als de verdachte kwetsbaar is. Voor hen wordt overigens alleen consultatiebijstand van een piketadvocaat vergoed. Niet-aangehouden verdachten krijgen de kosten voor consultatie en/of verhoorbijstand nooit vergoed, ook niet in de vorm van een lichte adviestoevoeging.⁶²

In de post-piketfase hangen de kosten voor de verdachte van een ambtshalve toegewezen advocaat af van de uitkomst van de procedure en de advocaatkeuze. Hoewel de bijstand van een toevoegingsadvocaat voor 1 maart 2017 altijd kosteloos

---

⁵⁸ De raadkamer is een rechterlijk college bestaande uit drie rechters dat strafzaken behandelt waarvoor in de regel geen openbare rechtszitting is voorgeschreven.

⁵⁹ Het hoeft hierbij niet te gaan om een inhoudelijke behandeling van de zaak. Door middel van een proformazitting kan de voorlopige hechtenis verder worden verlengd (art. 282, lid 4, Sv).

⁶⁰ Als de officier van justitie in beroep gaat tegen het besluit van de rechter-commissaris tot invrijheidsstelling van de verdachte, wordt de piketfase in deze gevallen verlengd.

⁶¹ www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Rechtsgebieden/Strafrecht/Procedures/Paginas/Kosten-strafrechtelijke-procedure.aspx.

⁶² ABRvS 3 april 2013, ECLI:NL:RVS:2013:BZ7602.

was, worden deze kosten sindsdien op de verdachte verhaald bij een onherroepelijke veroordeling mits de verdachte in staat is om een advocaat te betalen.⁶³ De verdachte kan er echter ook voor kiezen om zelf een advocaat in te schakelen die niet op basis van een toevoeging werkt. Deze moet altijd door de verdachte zelf worden betaald.

2.3 Rechten van de verdachte tijdens het opsporingsonderzoek

Een verdachte van een strafbaar feit die door de politie zal worden verhoord, heeft verschillende rechten. Zo hebben verdachten het recht om te weten van welke strafbaar feiten ze worden verdacht⁶⁴ en kunnen ze niet worden verplicht om vragen van de politie te beantwoorden (zwijgrecht). Het recht om te zwijgen vloeit voort uit het nemo tenetur-beginsel: het recht van verdachten om niet mee te werken aan hun eigen veroordeling. De politie moet de verdachte voor elk verhoor wijzen op het zwijgrecht: dit heet de cautie. Het meedelen van de cautie wordt opgenomen in het proces-verbaal.⁶⁵ Wanneer de cautie niet is gegeven, kan dit een vormverzuim opleveren met als gevolg dat het proces-verbaal niet toelaatbaar is in de rechtszaal. De verdachte heeft daarnaast recht op medische zorg waar nodig, en mag in geval van ophouding op het politiebureau een derde (bijvoorbeeld een familielid) op de hoogte stellen.⁶⁶ Wanneer een opgehouden verdachte niet de Nederlandse nationaliteit heeft, mag deze ook vragen het consulaat of de ambassade van het eigen land op de hoogte te brengen.⁶⁷ Een verdachte die de Nederlandse taal niet of slecht machtig is, heeft recht op een (kosteloze) tolk en op vertaling van sommige stukken, zoals de dagvaarding en het bevel tot in verzekeringstelling.⁶⁸ Alle verdachten hebben daarnaast in ieder geval vanaf het eerste verhoor na aanhouding recht op inzage van processtukken.⁶⁹ Ten slotte hebben verdachten die door de politie zullen worden verhoord recht op rechtsbijstand van een advocaat, bestaande uit een vertrouwelijk overleg van maximaal een half uur voorafgaand aan het eerste verhoor (consultatiebijstand) en bijstand van een advocaat tijdens het verhoor (verhoorbijstand).⁷⁰

De politie is verantwoordelijk voor het informeren van verdachten over hun rechten. Dit informeren gebeurt mondeling en door het uitreiken van een folder.⁷¹ Niet-aangehouden verdachten die de politie wenst te verhoren worden ter plaatse of in een uitnodigingsbrief geïnformeerd over hun recht op consultatie en/of verhoorbijstand.⁷² Aangehouden verdachten moeten bij de aanhouding, voorafgaand aan

---

⁶³ www.rechtsbijstand.nl/over-mediation-en-rechtsbijstand/hoeveel-moet-ik-zelf-betalen/terugbetalen-veroordeelden.

⁶⁴ Artikel 27c, lid 1 Sv.

⁶⁵ Artikel 29, lid 2 Sv.

⁶⁶ Artikel 27e, lid 1 Sv.

⁶⁷ Artikel 27e, lid 2 Sv.

⁶⁸ Artikel 29b, lid 1 Sv.; artikel 32a, lid 1 Sv.

⁶⁹ Artikel 30, lid 1 Sv. Verdachten hebben zonder meer recht op inzage van processen-verbaal van de eigen verhoren, en hebben daarnaast recht op inzage van processen-verbaal van verhoren of handelingen van onderzoek waarbij de verdachte of de advocaat van de verdachte de bevoegdheid heeft gehad aanwezig te zijn.

⁷⁰ Artikel 28 e.v. Sv.

⁷¹ www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechtspraak-en-geschildplossing/documenten/brochures/2014/10/20/mededelingen-van-rechten-aan-de-verdachte.

⁷² Een verdachte is in een dergelijke situatie overigens niet verplicht om te verschijnen.

het eerste verhoor en waar van toepassing voor de inverzekeringstelling worden gewezen op hun recht op consultatie- en verhoorbijstand.⁷³ Hiervan moet melding worden gemaakt in het proces-verbaal.

Daarnaast moet de politie ervoor zorgen dat verdachten hun rechten ook kunnen effectueren.⁷⁴ Bij niet-aangehouden verdachten (staandegehouden of uitgenodigd) dient de politie verdachten alleen te informeren over hun rechten.⁷⁵ Deze verdachten kunnen vervolgens op eigen gelegenheid een advocaat inschakelen als ze hiervan gebruik willen maken. Het verhoor van een staandegehouden verdachte zal dan op een later moment op uitnodiging van de politie op het politiebureau plaatsvinden.⁷⁶ Bij aangehouden verdachten dient de politie nadere stappen te zetten om het recht te effectueren. In het geval van consultatiebijstand en verhoorbijstand moet er onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds verdachten van A- of B-feiten en minderjarige en kwetsbare verdachten van C-feiten en anderzijds niet-kwetsbare meerderjarige verdachten van C-feiten. Voor de eerste groep is de politie verantwoordelijk voor de effectuering van het recht op rechtsbijstand. Voor de tweede groep dient de verdachte alleen in de gelegenheid te worden gesteld zelf contact op te nemen met een (niet gesubsidieerde) advocaat. De politie faciliteert maximaal twee pogingen om deze advocaat te bereiken. Consultatiebijstand vindt hierbij in principe telefonisch plaats.

Wanneer de aangehouden verdachte naast consultatiebijstand ook verhoorbijstand wenst (of geen afstand kan doen van verhoorbijstand), is het uitgangspunt dat verhoorbijstand wordt verleend door dezelfde advocaat die ook de consultatiebijstand heeft verleend.⁷⁷ Het streven is verder om vanuit het oogpunt van efficiëntie verhoorbijstand zo veel mogelijk aansluitend aan consultatiebijstand te plannen. Uit de eerste monitor blijkt dat dit in veel gevallen, maar niet altijd lukt (Klein Haarhuis, 2018).

2.4 Organisatie van gesubsidieerde rechtsbijstand in de piketfase

De toedeling van gesubsidieerde advocaten voor consultatie- en verhoorbijstand geschiedt via piketdiensten. Via de Centrale Piketafdeling van de RvR, ook wel piketcentrale genoemd, worden piketmeldingen gegenereerd, gemonitord en verzonden. De piketcentrale stelt eveneens de piketplanningen op en verwerkt de piketdeclaraties. De piketcentrale is 365 dagen per jaar tussen 7.00 en 20.00 bereikbaar. Gedurende deze tijd worden ook de piketmeldingen naar advocaten verstuurd. Voor zaken die na 20.00 door de piketcentrale worden ontvangen, wordt de volgende ochtend om 7.00 een piketmelding naar de beoogde piketadvocaat verzonden. Voor specifieke (nood)gevallen worden ook buiten de openingstijden van de piketcentrale meldingen aangenomen en uitgezet. Het gaat hierbij om levensdelicten, gijzelingen, ontvoeringen of zaken met een grote maatschappelijke impact.

---

⁷³ *Aangehouden verdachte*, <https://webapps.politieacademie.nl/rechtsbijstand#page-12682>.

⁷⁴ https://kennisbank-api.politieacademie.nl/v1.0/content/resource/ccms/documenten/schema_rechtsbijstand_aangehouden_verdachten.pdf

⁷⁵ TK 2014-2015, 34 157, nr. 3, p. 20; Q&A's Advocaat tijdens politieverhoor per 1 maart 2017.

⁷⁶ <https://webapps.politieacademie.nl/rechtsbijstand#page-12784>

⁷⁷ TK 2014-2015, 34 157, nr. 3, p. 28.

In de inschrijvingsvoorwaarden, het piketreglement en het maatregelbeleid staan respectievelijk de voorwaarden waaraan advocaten moeten voldoen om zich te kunnen inschrijven, de verwachtingen en verplichting ten aanzien van deelnemers aan de piketregeling en de maatregelen die kunnen worden genomen indien regels van de RvR worden overtreden. Op het moment van inschrijving voor de piketregeling dient de advocaat:

- te zijn ingeschreven bij de RvR op het terrein van strafrecht;⁷⁸
- met succes een door de RvR goedgekeurde piket cursus gevolgd te hebben;
- onder begeleiding van een al voor het strafpiket ingeschreven advocaat zes piketzaken behandeld te hebben, waarvan tenminste drie zaken tot en met de behandeling door de rechter-commissaris.

Daarnaast dient de advocaat bij inschrijving te verklaren jaarlijks twaalf punten te behalen in het kader van permanente opleiding, één keer per twee jaar een actualiteitencursus te volgen, jaarlijks ten minste vijftien zaken op het terrein van het strafrecht te behandelen en zich te houden aan het piketreglement van de RvR. Via steekproeven en gerichte controles toetst de Raad of ingeschreven advocaten nog aan de inschrijvingsvoorwaarden voldoen. Bij overtreding van de voorwaarden volgen maatregelen of een tijdelijke, voorwaardelijke uitschrijving. Tot slot is het van belang op te merken dat een advocaat zich voor maximaal drie piketsoorten mag inschrijven.

Een eenmaal ingeschreven piketadvocaat krijgt toegang tot de piketplanning van de piketcentrale. Door middel van een online programma⁷⁹ kan de beschikbaarheid worden doorgegeven. Daarna volgt inroostering voor reguliere piketdiensten en reservediensten. Een advocaat die piketdienst heeft, dient zijn of haar meldingen zelf op te volgen, behoudens zwaarwegende redenen. Middels het piketplanningssysteem kunnen indien nodig diensten worden geruild of waargenomen.⁸⁰ Van advocaten die piketdienst hebben, wordt verwacht dat ze van 7.00 tot 20.00 per e-mail en (mobiele) telefoon bereikbaar zijn. Als een advocaat hier niet aan kan voldoen, moet hij of zij 24 uur van tevoren zelf de ruiling of waarneming regelen.

Wanneer een melding bij de piketcentrale binnenkomt dat een verdachte gebruik wil maken van een piketadvocaat, wordt een dienstdoende piketadvocaat aan de melding gekoppeld en hiervan middels een e-mail op de hoogte gesteld.⁸¹ Na ontvangst van een melding heeft de advocaat 45 minuten om deze te accepteren. Als de melding niet op tijd wordt geaccepteerd, wordt de melding naar een andere piketadvocaat verzonden waarna er weer 45 minuten tijd is om deze te accepteren. Soms betreft de melding een voorkeursadvocaat. In dat geval wordt deze specifieke advocaat aan de melding gekoppeld en hiervan op de hoogte gebracht. Als niet binnen de gestelde termijn van 45 minuten wordt gereageerd, wordt de melding naar een reguliere piketadvocaat doorgezet en wordt de voorkeursadvocaat

---

⁷⁸ Zie de algemene inschrijvingsvoorwaarden van de RvR.

⁷⁹ Zie: www.rvr.org/binaries/content/assets/rvrorg/advocaten/over-aanvragen/piket/pikethandleiding-rvr-versie-140806.pdf.

⁸⁰ Waarnemen van diensten houdt in dat een beschikbare piketadvocaat de dienst overneemt zonder dat er wordt geruild van dienst.

⁸¹ Wanneer een verdachte een zelfgekozen advocaat wenst die niet op het piketrooster staat (en derhalve ook niet gesubsidieerd wordt), neemt de politie direct contact op met deze advocaat. Wanneer de zelfgekozen advocaat niet bereikt kan worden, wordt alsnog een piketadvocaat ingeschakeld.

verzocht om zelf contact op te nemen met deze reguliere piketadvocaat over de melding en het vervolg daarop.⁸²

Na acceptatie van een piketmelding worden de contactgegevens van de piketadvocaat doorgegeven aan de politie. De piketadvocaat neemt contact op met de operationeel coördinator of de zaakscoördinator ter bevestiging.⁸³ Na acceptatie van de piketmelding heeft de advocaat twee uur de tijd om op de verhoorlocatie te verschijnen voor het verlenen van consultatiebijstand en – indien gewenst – aansluitend verhoorbijstand. Wanneer het gaat om een directe melding voor verhoorbijstand (zonder consultatie vooraf) dient de advocaat op het op de melding aangegeven tijdstip aanwezig te zijn, of een ander tijdstip dat is overeengekomen met de opsporingsdienst. Wanneer de toegewezen advocaat niet tijdig beschikbaar is, niet kan of werk weigert, kan bij de RvR een vervangende piketadvocaat worden aangevraagd.⁸⁴

Een ingeplande advocaat die niet of niet tijdig reageert op een piketmelding moet de reden hiervoor doorgeven aan de Centrale Piketafdeling van de RvR. De RvR zal dan beoordelen of deze reden verschoonbaar is (bijvoorbeeld overmacht i.v.m. verhoorbijstand of een andere zwaarwichtige reden). Als een advocaat twee keer een piketmelding niet heeft geaccepteerd zonder verschoonbare reden, volgt een schriftelijke waarschuwing. Als dit hierna nogmaals gebeurt, dan wordt de advocaat verwijderd van de nog lopende planning en de daaropvolgende halfjaarlijkse planning. Na tijdelijke verwijdering leidt een volgend niet (tijdig) accepteren van een piketmelding zonder geldige reden tot definitieve verwijdering van de betreffende piketplanning.

2.5 Ontwikkelingen in de puntvergoeding van gesubsidieerde piketbijstand

De toegevoegde advocaat wordt gefinancierd op basis van een forfaitair puntenstelsel. Afhankelijk van de zwaarte van de zaak en het type bijstand dat verleend is, wordt eenmalig een vaststaand aantal punten toegekend.

In de periode voor de Salduz-uitspraak van het EHRM in april 2010 werd een piketadvocaat in de regel pas opgeroepen nadat de verdachte in verzekering was gesteld. De vergoeding die de advocaat destijds ontving in een piketzaak voor het verlenen van rechtsbijstand aan een inverzekeringgestelde verdachte was gelijk aan 1,5 punt. Daarnaast konden de volgende vergoedingen worden toegekend: voor bijstand tijdens de rechtmatigheidstoets inverzekeringstelling, bijstand bij de vordering tot bewaring bij de rechter-commissaris en bijstand bij een hoger beroep tegen onmiddellijke invrijheidstelling wordt elk 1,5 punt toegekend. Indien de rechtmatigheidstoets en de vordering tot bewaring gelijktijdig worden behandeld – wat meestal het geval is – wordt eenmalig 1,5 punt toegekend voor beide verrichtingen. Voor bijstand verleend in het weekend of op feestdagen geldt een toeslag van 0,5 punt.⁸⁵

---

⁸² Reglement Piket RvR (2017). www.rvr.org/binaries/content/assets/rvrorg/nieuws/piket/reglement-piket-mei-2017.pdf.

⁸³ (Voorkeurs)piketadvocaat, <https://webapps.politieacademie.nl/rechtsbijstand#page-12732>.

⁸⁴ Bij advocaat niet tijdig beschikbaar, <https://webapps.politieacademie.nl/rechtsbijstand#page-12735>; Bij advocaat die niet kan/werk weigert, <https://webapps.politieacademie.nl/rechtsbijstand#page-12736>.

⁸⁵ *Besluit vergoedingen rechtsbijstand 2000*. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0011018/2021-01-01>.

De vergoeding van gesubsidieerde rechtsbijstand in de piketfase is in de loop van de invoering van consultatie- en verhoorbijstand enkele malen gewijzigd. Deze wijzigingen betreffen enerzijds de categorieën verdachten die in aanmerking komen voor deze vorm van gesubsidieerde rechtsbijstand en anderzijds de opbouw van het forfaitair puntensysteem. Wat betreft het puntensysteem kunnen we bovendien onderscheid maken tussen wijzigingen in het aantal punten dat voor een verrichting kan worden gedeclareerd en de vergoeding per punt. Tabel 2.1 geeft een overzicht van de verschillende wijzigingen tot aan 1 maart 2019; hieronder worden deze per periode verder toegelicht.

Tabel 2.1 Wijzigingen in de puntenvergoeding van gesubsidieerde rechtsbijstand in de piketfase, april 2010 - 1 maart 2019

Periode	Beleidswijzigingen	Wijzigingen forfaitair puntensysteem
01/04/2010-01/03/2016 Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor	<ul style="list-style-type: none"> • Recht op consultatiebijstand voor alle aangehouden verdachten • Recht op verhoorbijstand voor minderjarige aangehouden verdachten 	<p><i>Per 01/04/2010:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 0,75 punt voor consultatiebijstand • 1 punt voor verhoorbijstand minderjarige • 4 punten voor verhoorbijstand minderjarige bij verdenking voltooid levensdelict • Bij ivs-verhoren wordt geen consultatievergoeding toegekend. Deze is verrekend met (ongewijzigde) reguliere piketvergoeding voor piketbijstand na ivs: 1,5 punt. <p><i>Per 15/11/2011:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Consultatiebijstand blijft 0,75 punt • De vergoeding voor een tweede bezoek aan een aangehouden verdachte na het verhoor is 0,75 punt als de verdachte eerder consultatiebijstand heeft gehad • De vergoeding is 1,5 punt als de verdachte heeft afgezien van consultatie vóór het verhoor en na de in verzekeringstelling om rechtsbijstand vraagt • 1 punt voor verhoorbijstand van een aangehouden minderjarige verdachte; 2 punten voor bepaalde zwaardere misdrijven
01/03/2016-01/03/2017 OM-Beleidsbrief	<ul style="list-style-type: none"> • Consultatiebijstand vergoed voor aangehouden verdachten in A- en B-zaken en kwetsbare verdachten in C-zaken • Recht op verhoorbijstand voor meerderjarige verdachten, vergoed voor aangehouden verdachten in A- en B-zaken 	<ul style="list-style-type: none"> • Consultatiebijstand blijft 0,75 punt • 3 punten voor verhoorbijstand in A-zaken en bepaalde zwaardere misdrijven;^a 1,5 punt voor verhoorbijstand in B-zaken • 0,75 punt voor verhoorbijstand na ivs met eerdere consultatiebijstand • 1,5 punt voor verhoorbijstand na ivs zonder eerdere consultatiebijstand
01/03/2017-01/03/2019 Implementatiewet	<ul style="list-style-type: none"> • Geen beleidswijzigingen m.b.t de vergoeding 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen wijzigingen in het vergoedingssysteem

^a Misdrijven met een slachtoffer dat is overleden dan wel zwaar lichamelijk letsel heeft opgelopen, zedenmisdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf is gesteld van acht jaar of meer en zedenmisdrijven waarbij de strafverzwaringgrond van artikel 248, lid 2, Sv van toepassing is.

Ingang aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor (1 april 2010)

Met de op 1 april 2010 in werking getreden tijdelijke beleidsregel, te weten de *Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor*, werd het recht ingevoerd van verdachten op bijstand voorafgaand aan het eerste verhoor (consultatiebijstand) en bijstand tijdens het verhoor indien de verdachte minderjarig is. De vergoeding voor consultatie- en verhoorbijstand werd geregeld in een beleidsregel van de RvR.⁸⁶ Naast de destijds reeds bestaande vergoeding voor rechtsbijstand na de inverzekeringstelling (1,5 punt) werden de volgende nieuwe vergoedingen toegevoegd:

- consultatiebijstand voorafgaande het verhoor (0,75 punt);
- verhoorbijstand aan een minderjarige verdachte (1 punt);
- verhoorbijstand aan een minderjarige verdachte bij verdenking van een voltooid levensdelict (4 punten);

Verder werd in de aanwijzing opgenomen dat de vergoeding voor consultatiebijstand niet wordt toegekend als de aangehouden verdachte in verzekering wordt gesteld. De vergoeding is dan reeds verdisconteerd in de reguliere piketvergoeding van 1,5 punt.

Op 15 november 2011 werd de piketvergoeding opnieuw op een aantal punten gewijzigd.⁸⁷ De vergoeding van 1,5 punt voor rechtsbijstand na de inverzekeringstelling werd gesplitst in twee keer 0,75 punt. De eerste 0,75 punt werd toegekend voor piketbijstand voorafgaand aan het verhoor, de tweede 0,75 punt werd toegekend voor rechtsbijstand na afloop van het verhoor. De vergoedingsregeling werd hiermee als volgt:

- consultatiebijstand vóór verhoor: 0,75 punt;
- de vergoeding voor een bezoek aan een aangehouden verdachte na het verhoor en als de verdachte eerder consultatiebijstand heeft gehad: 0,75 punt;
- als de verdachte heeft afgezien van consultatie vóór het verhoor en na de inverzekeringstelling om rechtsbijstand vraagt: 1,5 punt;
- verhoorbijstand aan een minderjarige verdachte: 1 punt; bij bepaalde zwaardere misdrijven inclusief voltooid levensdelict: 2 punten.

In reactie op het besluit van 15 november 2011 is door de Adviescommissie Strafrecht namens de Nederlandse Orde van Advocaten (NOVA) opgemerkt dat de vergoedingen mager waren, en dat het verlenen van rechtsbijstand alleen kon worden volgehouden omdat de advocaat na inverzekeringstelling vaak wordt toegevoegd om rechtsbijstand te verlenen in de strafzaak die volgt. De Commissie Herijking Vergoedingen Rechtsbijstand, die tot taak had te adviseren over de hoogte van vergoedingsnormen, kwam op basis van een kwalitatieve beoordeling echter tot de conclusie dat een waardering van piketwerkzaamheden met 1,5 punt redelijk is. De inefficiënties die bij piketrechtsbijstand onontkoombaar zijn, waaronder ook het feit dat de rechtzoekende steeds moet worden bezocht, waren volgens de commissie afdoende in de vergoedingsnormen verdisconteerd.⁸⁸

Ingang OM-beleidsbrief (1 maart 2016)

Per 1 maart 2016 ging de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor over in de OM-beleidsbrief. De belangrijkste wijziging was de uitbreiding van het recht op verhoorbijstand naar meerderjarige verdachten. Gelijktijdig werden een aantal

---

⁸⁶ http://kenniswijzer.rvr.org/binaries/content/assets/kenniswijzer/achtergrondinformatie/piket/oude-werkinstructie-salduz-versie-1_1.pdf

⁸⁷ *Staatsblad* 2011, 526. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2011-526.html>.

⁸⁸ *Staatsblad* 2011, 526. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2011-526.html>.

wijzigingen in het vergoedingssysteem doorgevoerd.⁸⁹ De vergoeding voor het verlenen van verhoorbijstand werd verhoogd naar 1,5 punt in lichtere zaken en 3 punten in zwaardere zaken. Het idee hierachter was om tegemoet te komen aan klachten vanuit de advocatuur dat de vergoeding te laag zou zijn.⁹⁰ Desondanks stelde de NOvA dat ook de verhoogde vergoeding niet in verhouding stond met de reële tijdsbesteding.⁹¹

Het vergoedingssysteem voor het verlenen van rechtsbijstand aan minder- en meerderjarige verdachten werd hiermee als volgt:

- de vergoeding voor het verlenen van consultatiebijstand: 0,75 punt (ongewijzigd);
- de vergoeding voor het verlenen van verhoorbijstand: 3 punten voor misdrijven met een gevangenisstraf van 12 jaar of meer, met zwaar lichamelijk letsel of overlijden tot gevolg of voor zedenmisdrijven met een strafverzwaringgrond op basis van artikel 248, lid 2 Sv (A-zaken);
- voor verhoorbijstand van overige misdrijven waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan: 1,5 punt (B-zaken);
- de vergoeding voor bijstand na in verzekeringstelling indien vooraf consultatiebijstand is verleend: 0,75 punt. Indien geen consultatiebijstand is verleend: 1,5 punt.⁹²

Ingang Implementatiewet (1 maart 2017)

Per 1 maart 2017 verviel de OM-beleidsbrief en is de Implementatiewet in werking getreden. Hiermee werd het recht op consultatie- en verhoorbijstand vastgelegd in het Wetboek van Strafvordering. Met de inwerkingtreding van de Implementatiewet kregen aangehouden kwetsbare (waaronder minderjarige) verdachten recht op gesubsidieerde consultatiebijstand bij strafbare feiten waarvoor geen voorlopige hechtenis is toegestaan (C-feiten). In de periode van het inwerking treden van de Implementatiewet zijn geen wijzigingen in het vergoedingssysteem doorgevoerd. De situatie bleef daarmee hetzelfde zoals hierboven beschreven onder de OM-beleidsbrief.

2.6 Ontwikkelingen in totale uitgaven aan piketbijstand

De overheidsuitgaven aan piketbijstand worden bepaald door het aantal gedeclareerde piketverrichtingen maal de vergoeding voor één verrichting. Piketadvocaten dienen bij de RvR een declaratieformulier strafpiket in waarop zij aangeven welke verrichtingen⁹³ zij declareren (zie bijlage 5). Per cliënt dient één declaratieformulier te worden gebruikt.

De vergoeding die de advocaat per verrichting ontvangt, bestaat uit een aantal onderdelen: een basisbedrag per punt, btw, een kilometervergoeding (€ 0,37 per

---

⁸⁹ *Staatscourant* 2016, 7526. www.rvr.org/binaries/content/assets/rvrorg/nieuws/raadsman-bij-politieverhoor/beleidsregel-vergoeding-verhoorbijstand-raadsman-1-maart-2016-1.0.pdf

⁹⁰ TK 31 753, nr. 112, 22 maart 2016.

⁹¹ Brief aan de Tweede Kamer van 11 februari 2016, 3.4.11.

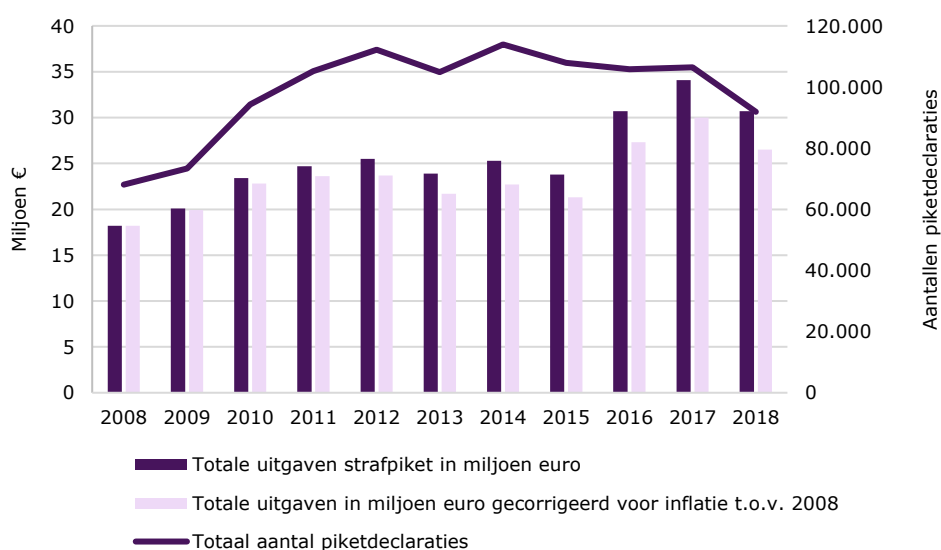
⁹² Bvr, artikel 23.

⁹³ Consultatiebijstand voor verhoor, bijstand na IVS met voorafgaande consultatiebijstand, bijstand na IVS zonder voorafgaande consultatiebijstand, verhoorbijstand in zware misdrijven (A-zaken), verhoorbijstand in overige misdrijven (B-zaken), bijstand bij behandeling rechtmatigheidstoets, bijstand bij behandeling vordering tot bewaring en bijstand bij behandeling hoger beroep. De vergoeding voor verhoorbijstand is forfaitair, uit de declaraties is dan ook niet af te leiden bij hoeveel verhoren deze bijstand werd verleend.

kilometer binnen het hofressort, € 0,09 per kilometer buiten het hofressort) en eventuele tolkosten. Het basisbedrag wordt periodiek geïndexeerd. Begin 2008 was het basisbedrag € 103,19. Tussen 2008 en 2011 groeide het basisbedrag door naar € 112,94. Daarna bleef het basisbedrag tot en met 2018 tussen € 104 en € 107 schommelen.⁹⁴

Figuur 2.3 geeft een overzicht van de ontwikkelingen in het totale aantal vastgestelde strafpiketdeclaraties en de bijbehorende totale uitgaven voor rechtsbijstand in de piketfase in strafzaken – inclusief jeugdstrafpiket – in de periode 2008 tot en met 2018. De uitgaven in het overzicht zijn inclusief btw, de kilometervergoeding en eventuele tolkosten⁹⁵. Deze totale uitgaven aan rechtsbijstand in strafpiketzaken stijgen tussen 2008 en 2018 met 12,5 miljoen euro (7,6 miljoen euro gecorrigeerd voor inflatie). Deze kostenstijging hing samen met de invoering van gesubsidieerde consultatiebijstand in 2010 voor alle aangehouden verdachten en verhoorbijstand voor minderjarige aangehouden verdachten, en vervolgens de invoering in 2016 van verhoorbijstand voor aangehouden meerderjarige verdachten. De verhoging van de reiskostenvergoeding in 2009 speelde een beperkte rol.

Figuur 2.3 Totale uitgaven piketvergoedingen inclusief kilometervergoeding, tolkosten en btw en het totale aantal vastgestelde declaraties voor rechtsbijstand in de piketfase, periode 2008-2018

Noot: zie bijlage 6, tabel b6.1 voor achterliggende cijfers.

Bron: piketdeclaratiegegevens RvR, bewerking WODC

Met de ingang van de OM-beleidsbrief in maart 2016 hebben ook meerderjarige verdachten recht op verhoorbijstand gekregen. Figuur 2.4 geeft een overzicht van het aantal vastgestelde declaraties voor (jeugd)strafpiket tussen 2010 en 2018 naar

⁹⁴ Met ingang van 1 januari 2021 is het basisbedrag verhoogt naar € 113,85. Voor een uitgebreide beschrijving van de indexering van het basisbedrag zie: *Besluit vergoedingen rechtsbijstand 2000*, artikel 3. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0011018/2021-01-01>.

⁹⁵ Voor de tolkosten geldt dat deze in de figuur maar beperkt zijn meegenomen: het gaat alleen om de tolkosten die zijn meegenomen op de strafpiketdeclaratie. Het merendeel van de tolkosten wordt middels een bulkrekening ingediend bij de RvR.

vorm van verleende rechtsbijstand. Tussen 2015 en 2016 stijgt het aantal vastgestelde strafpiketdeclaraties voor verhoorbijstand sterk: het aantal strafpiketdeclaraties voor verhoorbijstand na consultatiebijstand vervijfvoudigt, het aantal strafpiketdeclaraties voor alleen verhoorbijstand stijgt met een factor 6,5. Tussen 2016 en 2018 neemt het aantal strafpiketdeclaraties voor het verlenen van verhoorbijstand in combinatie met consultatiebijstand verder toe, het aantal strafpiketdeclaraties voor alleen verhoorbijstand daarentegen stijgt nog in 2017 om daarna te dalen naar het niveau van 2016. Met de invoering van verhoorbijstand – die vaak wordt gecombineerd met consultatiebijstand – neemt het aantal strafpiketdeclaraties voor alleen consultatiebijstand sterk af: over de periode 2015-2018 is het aantal strafpiketdeclaraties waarbij alleen consultatiebijstand is verleend meer dan gehalveerd. Binnen de strafpiketdeclaraties voor verhoorbijstand kan nog onderscheid worden gemaakt naar bijstand in zaken met een forfaitaire vergoeding van 3 punten (A-zaken en bepaalde zwaardere B-zaken⁹⁶) en zaken met een vergoeding van 1,5 punt (overige B-zaken). Deze verdeling blijft over de jaren heen redelijk stabiel: tussen de 10% en 13% van de zaken waarbij de verdachte zowel consultatie- als verhoorbijstand ontvangt, betreft een A-zaak. Bij zaken waarbij de verdachte alleen verhoorbijstand ontvangt, ligt dit aandeel tussen de 21% en 24%.

Afgaande op het totale aantal vastgestelde declaraties voor consultatie- en verhoorbijstand bij de RvR in 2018, maakt 61% van alle verdachten met een piketadvocaat – inclusief minderjarigen – gebruik van consultatiebijstand gecombineerd met verhoorbijstand. Slechts 11% van de verdachten met een piketadvocaat maakt gebruik van verhoorbijstand zonder consult. Ongeveer 29% ontvangt alleen een consult van een advocaat en verder geen bijstand tijdens het verhoor. In hoeverre verdachten afzien van consultatiebijstand of verhoorbijstand is vanuit deze gegevens niet bekend.

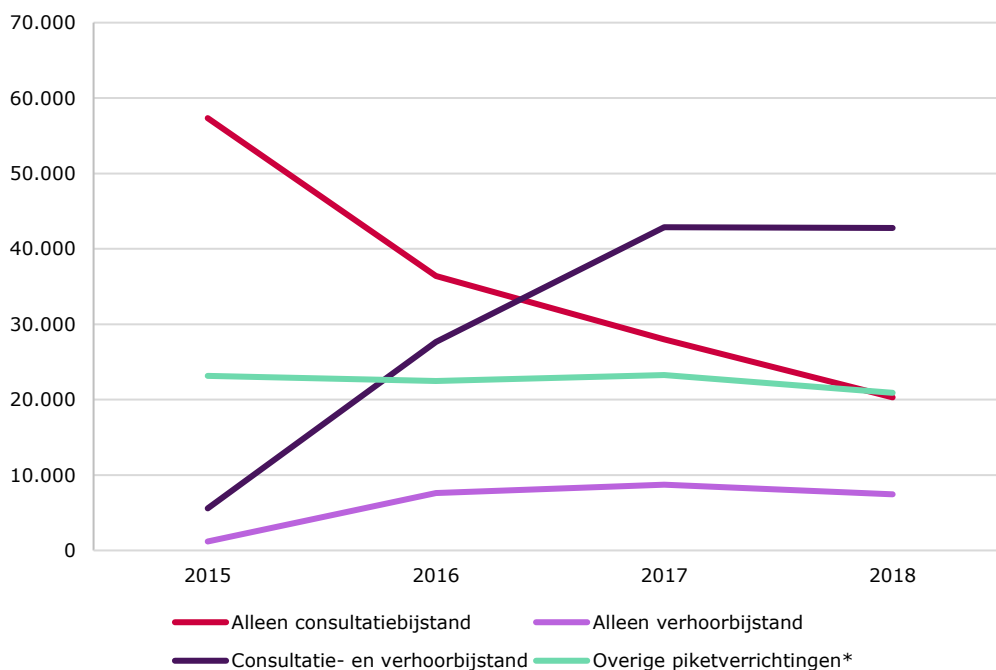
De toename in strafpiketdeclaraties voor het verlenen van verhoorbijstand (met of zonder consultatiebijstand vooraf) vanaf 2016 en de afname in het aantal strafpiketdeclaraties voor het verlenen van alleen consultatiebijstand tussen 2016 en 2018 leiden logischerwijs tot een stijging in uitgaven (zie figuur 2.3). Tussen 2015 en 2016 stijgen de uitgaven van 23,8 naar 30,7 miljoen euro, een toename van bijna 7 miljoen euro (5,5 miljoen euro gecorrigeerd voor inflatie). Tussen 2016 en 2017 stijgen de uitgaven met 3,4 miljoen euro (2,3 miljoen euro gecorrigeerd voor inflatie) tot 34,1 miljoen euro. Daarna loopt het aantal strafpiketdeclaraties terug van 102.859 in 2017 naar 91.402 in 2018. Dit leidt tot een daling van de totale uitgaven, die in 2018 ongeveer uitkomen op het niveau van 2016.

---

⁹⁶ Misdrijven met een slachtoffer dat is overleden dan wel zwaar lichamelijk letsel heeft opgelopen, zedenmisdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf is gesteld van acht jaar of meer en zedenmisdrijven waarbij de strafverzwarringsgrond van artikel 248, lid 2, Sv van toepassing is.

Figuur 2.4 Ontwikkelingen in aantallen vastgestelde (jeugd)strafpiket-declaraties, 2015-2018

* Onder overige piketverrichtingen valt de bijstand tijdens de rechtmatigheidstoets ivs, de vordering tot bewaring bij de Rechter-Commissaris en het hoger beroep tegen onmiddellijke invrijheidstelling.

Noot: zie bijlage 6, tabel b6.2 voor achterliggende cijfers.

Bron: piketdeclaratiegegevens RvR.

2.7 Samenvatting

Op 1 april 2010 is met de Aanwijzing Rechtsbijstand Politieverhoor het recht op consultatiebijstand voor alle verdachten en verhoorbijstand voor minderjarige verdachten ingevoerd. Met de ingang van de OM-beleidsbrief op 1 maart 2016 krijgen ook volwassen verdachten recht op verhoorbijstand. Met de Implementatiewet van 1 maart 2017 is het recht op consultatie- en verhoorbijstand voor zowel minderjarige als meerderjarige verdachten wettelijk vastgelegd. Hierdoor is de rechtspositie van verdachten versterkt.

Met de overgang van de OM-beleidsbrief naar de Implementatiewet wijzigen drie inhoudelijke zaken:

- minderjarige verdachten kunnen geen afstand meer doen van hun recht op consultatiebijstand, meerderjarige kwetsbare verdachten kunnen dit alleen nadat zij door een advocaat over de gevolgen daarvan zijn geïnformeerd;
- de termijn voor het ophouden van de verdachte voor onderzoek is voor verdachten van voorlopige hechtenis-feiten verruimd van zes naar maximaal negen uur;
- de bevoegdheden van de advocaat tijdens het politieverhoor zijn iets uitgebreid: deze mag nu direct na aanvang van het verhoor en direct voorafgaand aan de afloop van het verhoor vragen stellen en opmerkingen maken, waar dit voorheen alleen direct voor en direct na het verhoor was toegestaan.

Aangehouden verdachten van voorlopige hechtenisfeiten kunnen voor rechtsbijstand in de piketfase een beroep doen op een gesubsidieerde piketadvocaat. De piketadvocaat ontvangt hiervoor een forfaitaire vergoeding. Deze vergoeding bedraagt 0,75 punt voor het verlenen van consultatiebijstand, 1,5 punt voor het verlenen van verhoorbijstand in lichtere zaken en 3 punten voor het verlenen van verhoorbijstand in zwaardere zaken. Daarnaast is er in de piketfase een vergoeding beschikbaar voor bijstand na in verzekeringstelling, tijdens de rechtmatigheidstoets in verzekeringstelling, bij de vordering tot bewaring bij de rechter-commissaris en bij het hoger beroep tegen onmiddellijke invrijheidstelling.

De invoering en uitbreiding van consultatie- en verhoorbijstand leiden tot een toename aan uitgaven voor strafpiketverrichtingen. De totale uitgaven aan rechtsbijstand in strafpiketzaken voor zowel volwassenen als jeugd stijgen tussen 2008 en 2018 met 12,5 miljoen euro (7,6 miljoen euro gecorrigeerd voor inflatie). De invoering van verhoorbijstand voor volwassen verdachten in 2016 resulteert in een forse stijging van het aantal declaraties voor deze vorm van bijstand. Tussen 2015 en 2016 vervijfvoudigt het aantal strafpiketdeclaraties voor verhoorbijstand na consultatiebijstand, het aantal strafpiketdeclaraties voor alleen verhoorbijstand stijgt met een factor 6,5. Tussen 2016 en 2018 neemt het aantal declaraties voor het verlenen van consultatie- en verhoorbijstand verder toe, het aantal declaraties voor alleen verhoorbijstand stijgt nog verder in 2017 om daarna te dalen naar het niveau van 2016. Doordat verhoorbijstand vaak in combinatie met consultatiebijstand wordt verleend en gedeclareerd, neemt het aantal strafpiketdeclaraties voor alleen consultatiebijstand over de periode 2015-2018 sterk af.

3 Organisatie en werkprocessen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de veranderingen in de organisatie en werkprocessen bij de advocatuur en de politie. Ook kijken we naar hoe deze partijen aankijken tegen het recht op verhoorbijstand in termen van ervaren knelpunten en meerwaarde. We richten ons op een beschrijving over de periode 1 maart 2017 tot en met 1 maart 2019, maar aangezien de scheidslijn met de periode van de OM-beleidsbrief (1 maart 2016 - 1 maart 2017) niet altijd scherp te trekken is, geven we waar nodig ook een beschrijving op hoofdlijnen van de veranderingen rondom de invoering van de OM-beleidsbrief die al eerder zijn ingezet of afgerond.⁹⁷ Veranderingen die na 1 maart 2019 hebben plaatsgevonden, zoals de gewijzigde regels omtrent aangehouden minderjarige verdachten en de maatregelen omtrent corona, vallen buiten het bereik van het onderhavige onderzoek.

Dit hoofdstuk beoogt de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden.

- 1b Op welke manier is het contact tussen de politie en advocatuur organisatorisch gezien veranderd en waarom?
- 1d Welke gevolgen heeft de invoering van het recht op verhoorbijstand voor de tijdsbesteding van de advocatuur en de politie, anders dan de verhoorduur?
- 1e Welke meerwaarde en knelpunten ervaren de advocatuur en de politie in de aangepaste organisatie en werkprocessen?
- 1f Wat zijn de ontwikkelingen in het aantal in verzekeringstellingen?

Ter beantwoording van de onderzoeksvragen zijn verschillende bronnen gebruikt. Voor het beantwoorden van onderzoeksvraag 1b is een desk study verricht en zijn sleutelinformanten geïnterviewd. Onderzoeksvragen 1d en 1e worden beantwoord aan de hand van de enquête onder strafpiketadvocaten en interviews met sleutelinformanten bij de advocatuur en de politie. Voor onderzoeksvraag 1f is gebruik gemaakt van gegevens die van de politie zijn verkregen en van de interviews met de sleutelinformanten.

3.1 Ontwikkelingen in de organisatie van verhoorbijstand

In deze paragraaf gaan we in op de veranderingen in de organisatie van verhoorbijstand. We beginnen onze beschrijving van de ontwikkelingen sinds 1 maart 2017 met een korte samenvatting van de veranderingen bij de inwerkingtreding van de OM-beleidsbrief. Voor een uitgebreidere beschrijving van deze veranderingen wordt verwezen naar onze eerste rapportage (Klein Haarhuis, 2018). Daarna kijken we naar veranderingen in de uitvoeringspraktijk aan de hand van de interviews met sleutelinformanten bij de advocatuur en politie.

3.1.1 Voorbereiding en implementatie

Ter voorbereiding van de invoering van de OM-beleidsbrief op 1 maart 2016 zijn er door de politie binnen een kort tijdsbestek veel maatregelen getroffen. Via het intranet is een e-learning tool verspreid waarmee politiemensen hun kennis van de nieuwe regelgeving en werkprocessen konden testen. Daarnaast is een webapp

---

⁹⁷ Voor een uitgebreidere beschrijving van deze veranderingen, zie Klein Haarhuis (2018).

ontwikkeld en zijn werkinstructies, informatie over wet- en regelgeving en werkprocesbeschrijvingen en -formulieren verspreid. Door middel van een Q&A-document worden instructies gegeven voor mogelijk voorkomende bijzondere situaties. Uitgangspunt hierbij is dat zolang een verdachte geen afstand doet van consultatie- of verhoorbijstand, dit recht zo veel mogelijk dient te worden verwezenlijkt. Op personeelsvlak werd voor elke eenheid een implementatiemanager aangesteld (elf in totaal) en heeft de Politieacademie een training ontwikkeld voor zogeheten 'kerninstructeurs' die binnen hun eigen eenheid als aanspreekpunt kunnen fungeren. In de periode mei-juli 2016 zijn zo 134 kerninstructeurs van zeven eenheden opgeleid. Naast deze landelijke initiatieven hebben diverse eenheden workshops of focusgroepen voor hun personeel ontwikkeld. De eerder geënquêteerde politiemensen⁹⁸ waren verdeeld over de vraag of zij voldoende zijn voorbereid op het faciliteren van verhoorbijstand en of hun werkomgeving hierop voldoende is toegerust. Ongeveer een derde (31%) was positief over de voorbereiding vanuit de politieorganisatie, een derde (33%) was neutraal en ruim een kwart was van mening dat men slecht (24%) of heel slecht (3%) is voorbereid. Over de toerusting van de werkomgeving oordeelde men vergelijkbaar verdeeld maar over het geheel genomen iets minder positief. Politiemensen klaagden met name over te kleine verhoorkamers en gebrekkige technische ondersteuning (Klein Haarhuis, 2018).

Afgaande op de interviews met advocaten die zijn gehouden ten behoeve van de eerste rapportage en het onderhavige onderzoek, hebben advocaten zich over het algemeen niet uitgebreid voorbereid op het nieuwe recht op verhoorbijstand. Binnen kantoren is er soms wel een informeel overleg of uitwisseling van (eerste) ervaringen geweest. Vanuit de Nederlandse Vereniging Voor Jonge Strafrechtadvocaten is een train-the-trainer exercitie voor twaalf advocaten in Maastricht georganiseerd. Deze was gebaseerd op de ruimere EU-Richtlijn en EU-jurisprudentie en dus niet specifiek op de inhoud van de OM-Beleidsbrief. Qua bevoegdheden van de advocaat is de OM-beleidsbrief een stuk beperkter. Zoals in hoofdstuk 1 gemeld, had de NOvA kritiek op de bevoegdheden van de advocaat. De NOvA ontwikkelde dan ook een eigen Leidraad en Protocol voor advocaten. Verder is er rond 1 maart 2016 een lezing binnen de NOvA georganiseerd over verhoorbijstand, wederom vanuit een Europese invalshoek.

In vergelijking met de OM-beleidsbrief brengt de inwerkingtreding van de Implementatiewet op 1 maart 2017 minder veranderingen met zich mee in de organisatie van verhoorbijstand. Vanuit de advocatuur en de RvR zijn ons geen aanvullende initiatieven bekend ten opzichte van de eerdere initiatieven die waren genomen rondom de invoering van het recht in 2016 (zie Klein Haarhuis, 2018). Vanuit de politie zijn een aantal bestaande hulpmiddelen, zoals de e-learning, webapp, stroomschema's, werkinstructies, formulieren en de Q&A's aan de nieuwe wet- en regelgeving aangepast. De nieuwe Q&A's⁹⁹ bespreken onder andere de verruiming van de ophoudtermijn van zes naar negen uur voor verdachten van een voorlopige hechtenisfeit, de nieuwe regels omtrent welke categorieën verdachten afstand mogen doen van consultatiebijstand en de bevoegdheden van de advocaat tijdens het verhoor. Daarnaast wordt ingegaan op de aangepaste categorisering van A-, B-

---

⁹⁸ n=1.009.

⁹⁹ De nieuwe Q&A's zijn te vinden op: www.rvr.org/binaries/content/assets/rvrorg/advocaten/over-aanvragen/piket/qas-advocaat-tijdens-politieverhoor-per-1-maart-2017.pdf.

en C-feiten.¹⁰⁰ Ten slotte wordt melding gemaakt van een uitzondering op het recht op consulatie- en verhoorbijstand voor staande houdingen die met een strafbeschikking zullen worden afgedaan en die bij Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) zijn aangewezen.¹⁰¹ Deze AMvB is echter later weer ingetrokken, omdat bleek dat staande gehouden verdachten in de praktijk nauwelijks gebruikmaken van hun recht op verhoorbijstand.¹⁰²

De uitvoeringspraktijk

Om een beeld te krijgen bij de veranderingen in de uitvoeringspraktijk hebben we de portefeuillehouders strafrecht van de NOvA gevraagd om een oordeel te geven over de organisatie van verhoorbijstand in hun regio (alle arrondissementen behalve Rotterdam). Aanvullend hierop zijn professionele verhoorders gevraagd naar de organisatie in hun regio (Midden-Nederland en Zeeland-West-Brabant). Het ging hier om verhoorders van basisteams, regiorecherche en districtsrecherche en één hulpofficier van justitie (en voormalig verhoorder).

Uit de interviews met de portefeuillehouders komt naar voren dat de samenwerking rond de organisatie van verhoorbijstand in hoofdlijnen prima verloopt. De lijntjes zijn kort en de meeste advocaten en verhoorders lijken te beseffen dat ze elkaar nodig hebben. In één regio is zelfs een soort informeel klachtenorgaan ontwikkeld. Hierin zitten de lokale portefeuillehouder strafrecht, het hoofd van de politie en iemand vanuit de ZSM-commissie.¹⁰³ Als er een klacht is – vanuit de politie of advocatuur – kan dit aan hen worden voorgelegd. Als voorbeeld wordt een klacht genoemd over een advocaat die twee verdachten op hetzelfde moment vertegenwoordigde, waardoor deze advocaat steeds van verhoorkamer wilde wisselen. Eén portefeuillehouder ervaart de organisatie evenwel als heel wisselend, afhankelijk van de zaakswaarte. In de zware zaken, waar recherche bij betrokken is en een TGO (Team Grootschalig Onderzoek) is opgesteld, gaat het soepel. Agenten zien de advocaat als een procespartij, de lijntjes zijn korter, de officier van justitie is benaderbaar en er wordt veel overleg gevoerd. Bij lichtere zaken wordt er echter te weinig rekening gehouden met de agenda van de advocaat. Volgens deze portefeuillehouder zou de politie ook wat beter mogen doorvragen als de verdachte aangeeft dat de advocaat niet zal komen of het niet nodig vindt aanwezig te zijn. De politie zou dan eigenlijk nog moeten informeren naar wat de verdachte zelf wil.

Uit de interviews met de acht politieambtenaren uit twee regio's komt naar voren dat het proces aldaar over het geheel genomen meestal volgens het boekje verloopt. Zowel uitgenodigde als aangehouden verdachten worden op meerdere momenten gewezen op hun rechten, waaronder het recht op consultatie- en verhoorbijstand. Als de verdachte een advocaat wenst, wordt deze door de politie ingeschakeld. Een enkele keer loopt het proces anders dan gepland. Dan wordt

---

¹⁰⁰ De huidige categorisering is als volgt: A-feiten zijn feiten waarop twaalf jaar gevangenisstraf of meer staat, B-feiten zijn feiten met een strafdreiging van minder dan twaalf jaar waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan en C-feiten zijn feiten waarvoor geen voorlopige hechtenis is toegestaan. In de categorisering van vóór 1 maart 2017 werden ook een aantal ernstige delicten waarop een gevangenisstraf van minder dan twaalf jaar stond, gerekend tot de A-feiten. De forfaitaire vergoeding voor verhoorbijstand bij deze delicten (drie punten) is ongewijzigd.

¹⁰¹ Krachtens artikel 28ab, Sv. en Besluit Bepierking Rechtsbijstand bij Overtredingen, *Staatsblad* 2017, 345.

¹⁰² Brief van het College van Procureurs-Generaal dd. 13 februari 2018, www.edukenb.nl/media/com_acymailing/upload/advocaat_bij_politie_verhoor.pdf.

¹⁰³ ZSM staat voor: 'Zo selectief, snel, simpel, slim samen mogelijk'. Het betreft een versnelde en betekenisvolle afdoening van veelvoorkomende criminaliteit middels overleg tussen de betrokken organisaties.

bijvoorbeeld een verkeerde advocaat opgeroepen of gaat er ergens in het proces iets mis. Maar dit zijn uitzonderingen, en dit wordt eigenlijk altijd alsnog weer rechtgetrokken.

3.1.2 Kennis over organisatie verhoorbijstand

In 2018 werd in de eerste rapportage bij dit onderzoek door de politie verdeeld geoordeeld over of men voldoende was voorbereid om verhoorbijstand te faciliteren. Voor het onderhavige onderzoek hebben we in onze interviews gevraagd naar hoe hier nu over wordt geoordeeld. Volgens de meeste advocaten is het heel wisselend en hangt dit vooral van de persoon af. Het aantal dienstjaren zou hierbij een rol kunnen spelen. Enerzijds zouden oudere verhoorders vaker moeite hebben met de aanwezigheid van de advocaat dan jongere politieambtenaren. Deze zijn hierin opgeleid en zouden de aanwezigheid van de advocaat vaker als een gegeven beschouwen. Anderzijds zouden oudere ambtenaren juist wat minder formeel en minder afhoudend zijn. Zo zouden jongere politieambtenaren de advocaat vaker wijzen op diens rechten en plichten.

De geïnterviewde verhoorders zijn vrij eensgezind over de kennis en vaardigheden voor het faciliteren van verhoorbijstand. Over het algemeen worden hier weinig problemen ervaren: *'We moeten even wennen aan elkaars rol [...] en die weerstand en die problemen die we in het begin hadden, die zijn echt voor 99,9% verdwenen. Ik zie daar bijna niets meer van terug.'*

3.2 Tijdsbesteding anders dan verhoorduur

In deze paragraaf gaan we in op de benodigde tijd voor nevenactiviteiten die bij verhoorbijstand komen kijken. Het gaat om alle bezigheden die anders zijn dan het bijwonen van het verhoor zelf (zie hiervoor hoofdstuk 4). In de eerste rapportage kwam dit onderwerp voor de politie uitvoerig aan bod (Klein Haarhuis, 2018). We richten ons daarom vooral op de advocatuur en zullen aan het eind van deze paragraaf kort stilstaan bij de bevindingen voor de politie. Eerst komen de ervaringen van de strafpiketadvocaten aan de orde. Daarna beschrijven we de zienswijze van de geïnterviewde sleutelinformanten.

3.2.1 Ervaringen van strafpiketadvocaten

In de enquête onder strafpiketadvocaten is gevraagd een inschatting te maken van de gemiddelde tijd die zij per verhoor besteden aan verschillende elementen in het organiseren en realiseren van verhoorbijstand. Voor elk van de onderdelen is gevraagd naar de gemiddelde tijdsbesteding in lichtere en zwaardere zaken, en daarnaast konden ze in een open vraag aangeven aan welke andere handelingen tijd werd besteed.¹⁰⁴

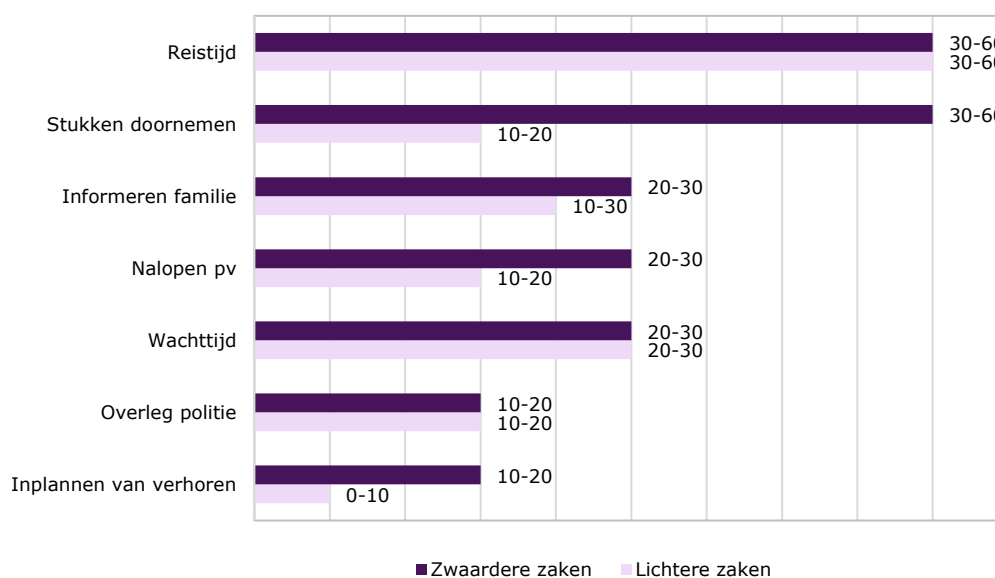
Figuur 3.1 toont de mediane tijdsinspanning per verhoor waarin bijstand is verleend in zwaardere en in lichtere zaken. Uit deze figuur blijkt dat advocaten de meeste tijd besteden aan reistijd: in zowel lichtere als zwaardere zaken is de mediane reistijd per verhoor 30-60 minuten. Daarnaast besteden advocaten in zwaardere zaken veel

---

¹⁰⁴ Een zwaardere zaak is door ons gedefinieerd als een zaak met een strafdreiging van twaalf jaar of meer ('A-zaak'). Een lichtere zaak is een zaak waarbij voorlopige hechtenis mogelijk is maar met een strafdreiging van minder dan twaalf jaar ('B-zaak').

tijd aan het doornemen van stukken (30-60 minuten); in lichtere zaken is dit beduidend minder (10-20 minuten). Hierbij moet worden opgemerkt dat voor zowel lichtere als zwaardere zaken een substantieel deel van de respondenten aangeeft geen stukken te bestuderen (20% in lichtere zaken, 15% in zwaardere zaken).¹⁰⁵ Deze respondenten zijn in de figuur niet meegenomen want deze stukken zijn soms ook niet beschikbaar. In zwaardere zaken is een advocaat telkens zo'n 20-30 minuten (mediaan) bezig met wachten tot het verhoor begint, het nalopen van het proces-verbaal na afloop en het informeren van familie en het regelen van zaken voor de verdachte. Bij lichtere zaken is de wachttijd gelijk, aan het informeren van familie en het nalopen van het proces-verbaal wordt (iets) minder tijd besteed. Overleg met de politie neemt in zowel lichtere als zwaardere zaken ongeveer tien tot twintig minuten in beslag. Het inplannen van (vervolg)verhoren ten slotte kost in zwaardere zaken ongeveer tien tot twintig minuten, terwijl advocaten hier in lichtere zaken nauwelijks tijd aan besteden.

Figuur 3.1 Tijdsinspanning in minuten voor activiteiten omtrent het verhoor in lichtere en zwaardere zaken (antwoordcategorie waar de mediaan in ligt)

Noot: In de figuur wordt één van de acht mogelijke antwoordcategorieën getoond. Het betreft de tijdsindicatie waar de helft van de advocaten minder en de andere helft juist meer tijd nodig heeft (de mediaan). Zie bijlage 6, tabel b6.3 voor de percentages bij alle antwoordcategorieën.

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Naast de al genoemde handelingen geeft 29% van de geënuquêteerde strafpiketadvocaten in de open vraag aan (ook) nog tijd aan iets anders te besteden, bijvoorbeeld aan contacten met personen en instanties anders dan de politie of familieleden van de verdachte. Door deze advocaten wordt het OM veel genoemd – bijvoorbeeld om te achterhalen wat het verloop van een zaak is of de inhoud van een afdoening – maar ook de reclassering en arrestantenwacht. Verder geven een aantal van deze advocaten aan tijd te besteden aan het regelen van vervanging

¹⁰⁵ Vooral in lichtere zaken, maar ook in zwaardere zaken, zijn deze stukken in de vroege fase van het voorarrest vaak (nog) niet voorhanden of worden (nog) niet door de politie aan de advocaat doorgegeven.

wanneer zij zelf niet aanwezig kunnen zijn of aan afstemming met de voorkeursadvocaat wanneer hiervan sprake is. Daarnaast geven sommige advocaten aan tijd te besteden aan overleg met de verdachte zelf voor en na het verhoor en tussen verhoren in:

Het voor- en nabespreken van het verhoor met cliënt. Vaak ontvang je de stukken van de zaak niet op het moment dat je consultatiebijstand verleent, dus voor het verhoor heb ik daarover ook overleg met cliënt. Na het verhoor bespreek ik vaak het verhoor ook nog met cliënt. Dus daar besteed ik gemiddeld per verhoor ook nog wel zo'n 30-60 min aan voor zware zaken en zo'n 15-25 min aan [voor] lichtere zaken.

Een veel genoemde ergernis is daarnaast de 'verloren' tijd die wordt besteed aan logistieke zaken. Het gaat dan bijvoorbeeld om het zoeken naar een parkeerplaats en de tijd tussen aankomst op het politiebureau en het moment dat het verhoor kan beginnen:

[Het] traject tussen aankomst op politiebureau naar spreekruimte verdachte (bureau gesloten, inbellen via 0900-nummer, aanmelden, pasje ontvangen/inleveren/wachten bij tussendeuren voordat deze geopend worden/drukke bij arrestantenverzorging wachttijd bij binnenkomst en aftekenen papieren.)

Ten slotte geven advocaten in de enquête aan tijd te besteden aan het opbouwen van een eigen dossier, het zelf doen van onderzoek (bijvoorbeeld een bezoek aan de plaats delict) en aan administratie.

3.2.2 Beoordeling door sleutelinformanten

Aan de portefeuillehouders hebben we gevraagd welke elementen een rol spelen in de klachten over een toegenomen werklast als gevolg van het verlenen van verhoorbijstand. We vroegen hierbij expliciet naar factoren die buiten het verhoor zelf liggen. Hierbij geven de meeste portefeuillehouders aan dat de vergoeding niet in verhouding staat met de duur van het verhoor. Ook schetsen veel portefeuillehouders een wat algemener beeld, te weten dat advocaten steeds meer moeten doen voor hetzelfde (of zelfs minder) geld: *'Je moet eigenlijk meer zaken doen. Ze leveren minder op. En je moet harder werken. Je moet harder werken voor minder. Dat is wat er feitelijk gebeurt.'*

Daarnaast noemen een paar portefeuillehouders wel expliciet andere factoren, te weten de reistijd en de wachttijd. De reistijd is sterk afhankelijk van de regio, het aantal verhoorlocaties en de locatie van het eigen kantoor.

De wachttijd kent twee elementen: het op kantoor wachten tot het verhoor kan worden ingepland en het wachten op de verhoorlocatie zelf. Bij het wachten op het verhoortijdstip verkeert de advocaat in onzekerheid over het tijdstip waarop de politie het verhoor zal houden. Hoewel de advocaat deze tijd ook kan gebruiken voor andere bezigheden, wordt het door sommigen wel als vervelend ervaren dat je op elk moment gebeld kunt worden. Dit is overigens over de tijd heen wel minder geworden.

De portefeuillehouders zijn verdeeld over de wachttijd bij aankomst op de verhoorlocatie. Het starten van het verhoor duurt volgens sommige portefeuillehouders soms nog wel een kwartier tot een half uur omdat er nog koffie wordt gehaald, de computer nog moet worden gestart, de juiste bestanden moeten worden geopend of de verdachte nog moet worden opgehaald. Er zit dan behoorlijk wat tijd tussen de

aan de advocaat doorgegeven starttijd en het moment dat het verhoor kan aanvangen. Hoe vaak dit voorkomt, is ons onbekend, maar in interviews met andere portefeuillehouders wordt dit ook wel benoemd als een uitzondering en volgens één portefeuillehouder komt dit helemaal niet voor: *'Nee, als we zeggen om half elf verhoren dan is het half elf verhoren, dat is eigenlijk het probleem niet.'*

Wachttijd op de locatie kan ook te maken hebben met het niet aansluitend laten plaatsvinden van consultatie- en verhoorbijstand, waardoor de advocaat moet wachten of twee keer moet reizen. Hoewel advocaten in principe binnen twee uur na acceptatie van de piketmelding aanwezig dienen te zijn om consultatiebijstand te verlenen, wordt hier in de praktijk soepeler mee omgesprongen. Het volgende citaat verduidelijkt dit:

En nu, als ik een melding krijg om zeven uur maar de politie belt 'we gaan om elf uur horen' dan ga ik niet eerst om negen uur die meneer een handje geven want dan moet ik weer terug dus ik ga om kwart voor elf en dan kunnen we aansluitend het verhoor in. Dat is wat de meeste mensen doen, dat is eigenlijk niet zoals het hoort maar dat is wel wat er ingesleten is bij de meeste advocaten sinds we die verhoorbijstand hebben omdat je anders heen en weer blijft rijden.

Een portefeuillehouder geeft verder nog aan dat er veel tijd gaat zitten in het informeren van de verdachte en het opbouwen van een vertrouwensband. In een zwaardere zaak zou zij hier minimaal een uur voor nodig hebben, en het liefst anderhalf à twee uur om het echt goed te doen.

In de interviews met de politieambtenaren (uit twee regio's) is gevraagd naar het extra werk dat gemoeid is met het faciliteren van verhoorbijstand. In lichtere zaken gaat er vooral extra tijd zitten in de werkzaamheden van de hulpofficier. Hij of zij maakt het meldingsformulier op, neemt contact op met de advocaat om af te stemmen en de consultatie- en verhoorbijstand in te plannen, en neemt contact op met de RvR als er iets niet goed gaat. Gemiddeld gaat hier maximaal tien minuten per verdachte in zitten.

In zwaardere zaken wordt het afstemmen met de advocaat als belangrijkste extra taak gezien. Een verhoorder van zware zaken geeft aan dat het inmiddels wel is ingeburgerd en het eigenlijk ook niet meer als extra ervaren wordt. *'Voorheen, aan het begin toen Salduz net gekomen was dachten we "oh, moeten we dat ook allemaal doen". Maar het stelt niet zo heel veel voor, het zijn kleine dingetjes en goed dat het er is.'* Een andere verhoorder in zwaardere zaken geeft aan geen extra werklast te ervaren omdat er ook vroeger al vaker een advocaat werd ingeschakeld.

Daarnaast is de politie nog afzonderlijk gevraagd naar de tijd die gemoeid is met het doornemen van het proces-verbaal. Ook dit is weer afhankelijk van de zwaarte van de zaak. Voor lichtere zaken is de inschatting dat in drie kwart van de verhoren het proces-verbaal in ongeveer één kwartier gelezen is. In uitzonderingsgevallen waarbij sprake is van zaken met een lang proces-verbaal (ongeveer tien pagina's) dat de advocaat in detail wil doornemen, kan het wel een uur duren. In zwaardere zaken is het doornemen van het proces-verbaal vaak helemaal niet aan de orde. Het verhoor wordt dan vaak opgenomen en op een ander moment woordelijk uitgewerkt.

Wanneer er wel direct schriftelijk verslag gedaan wordt van het verhoor, kan het doornemen van het proces-verbaal minimaal een kwartier duren, en bij uitzondering tot wel 2 à 2,5 uur. Voor één politieambtenaar is een verwachte lange verhoorduur in zwaardere zaken een reden om het verhoor op te nemen en later woordelijk uit

te werken. Dit omdat het doornemen van het proces-verbaal anders wel een tijd-rovende bezigheid gaat worden.

3.3 Meerwaarde van het ingevoerde recht

In deze paragraaf beschrijven we de ervaren meerwaarde van het recht op verhoorbijstand. Eerst komen de bevindingen vanuit de enquête onder strafpiketadvocaten aan de orde. Daarna beschrijven we de zienswijze van de geïnterviewde sleutelinformanten.

3.3.1 Ervaringen van strafpiketadvocaten

Uit de enquête onder de strafpiketadvocaten kan worden opgemaakt dat de meeste advocaten het ingevoerde recht als een meerwaarde ervaren voor het zaaksverloop. Waarborgen dat de verklaring van de verdachte juist in het proces-verbaal wordt opgenomen, voorkomen van pressie op de verdachte, beter op de hoogte zijn van het dossier, opbouwen van een vertrouwensband met de verdachte en morele steun bieden wordt door meer dan 80% van de advocaten (heel) belangrijk gevonden (figuur 3.2). Een meerderheid vindt ook een zaakgericht verhoor en invloed kunnen uitoefenen op de verklaringsbereidheid van de verdachte (heel) belangrijk. Daarentegen antwoorden advocaten verdeeld op de vraag of het opbouwen van een netwerk van cliënten – ten behoeve van een eventueel volgende strafzaak of een nieuwe piketoproep als voorkeursadvocaat – voor hen een motivatie is voor het verlenen van verhoorbijstand. Een kwart van de advocaten (26%) geeft aan dit (heel) onbelangrijk te vinden, terwijl een vrijwel even groot deel (28%) dit juist (heel) belangrijk vindt. Verder geeft een relatief grote groep strafpiketadvocaten (10%) hier 'niet van toepassing' aan. Ervaring hangt negatief samen met het belang dat wordt gehecht aan het opbouwen van een netwerk: advocaten met meer ervaring vinden dit minder belangrijk. Mogelijk hebben zij minder behoefte aan nieuwe cliënten.¹⁰⁶ Advocaten die vooral zaken doen met zelf betalende cliënten, vinden het opbouwen van een netwerk eveneens minder belangrijk.¹⁰⁷

In de enquête is daarnaast gevraagd of de meerwaarde van het recht op verhoorbijstand verschilt al naar gelang de kwetsbaarheid¹⁰⁸ van de verdachte en de zwaarte van de zaak. Volgens 71% is de toegevoegde waarde voor kwetsbare verdachten 'veel groter' dan voor niet-kwetsbare verdachten, en 23% vindt de toegevoegde waarde 'een beetje groter'. Ruim de helft van de strafpiketadvocaten (58%) vindt de toegevoegde waarde van verhoorbijstand (een beetje of veel) groter in zwaardere zaken vergeleken met lichtere zaken.¹⁰⁹ Bijna de helft (41%) meent echter dat er in toegevoegde waarde geen verschil is tussen zwaardere en lichtere zaken; een klein aantal ($n=16$; 1%) meent dat de toegevoegde waarde groter is in

---

¹⁰⁶ $\rho=-0,20$, $p<0,001$.

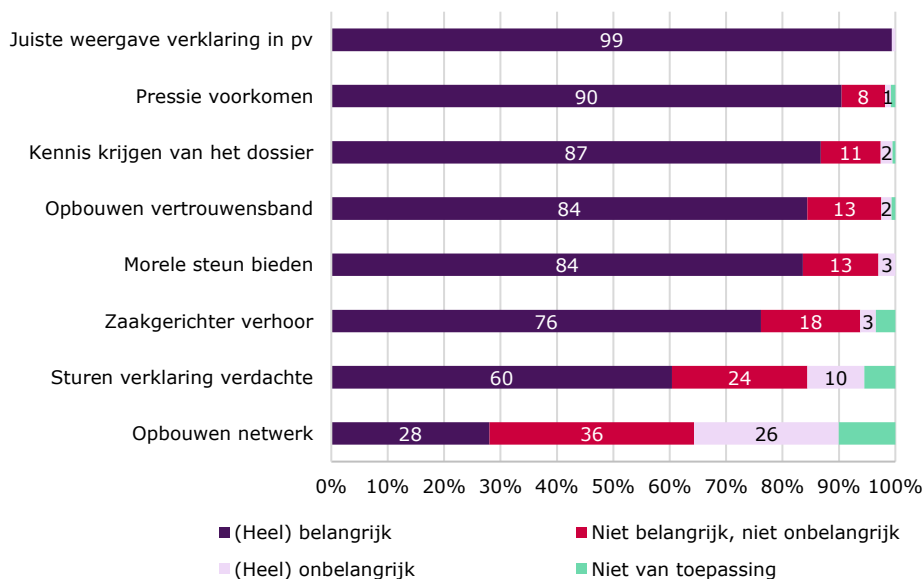
¹⁰⁷ Kruskal-Wallis test: Chi-square(2)=8,07, $p<0,05$. Dunn's post-hoc tests met Bonferroni correctie. Strafpiketadvocaten met voornamelijk zelf betalende cliënten vinden het opbouwen van een netwerk van cliënten significant minder belangrijk dan strafpiketadvocaten die voornamelijk toevoegingszaken doen of strafpiketadvocaten met een mix van toevoegingszaken en zelf betalende cliënten.

¹⁰⁸ Onder kwetsbaarheid wordt verstaan een psychische stoornis, verstandelijke beperking of cognitieve functiestoornis.

¹⁰⁹ Een zwaardere zaak is door ons gedefinieerd als een zaak met een strafdreiging van twaalf jaar of meer ('A-zaak'). Een lichtere zaak is een zaak waarbij voorlopige hechtenis mogelijk is maar met een strafdreiging van minder dan twaalf jaar ('B-zaak').

lichtere zaken (zie figuur 3.3). Veel strafpiketadvocaten merken op dat zogeheten lichtere zaken onderling sterk verschillen in termen van de complexiteit van de zaak en de ernst van de verdenking. De meerwaarde van verhoorbijstand kan dus ook per zaak behoorlijk verschillen.

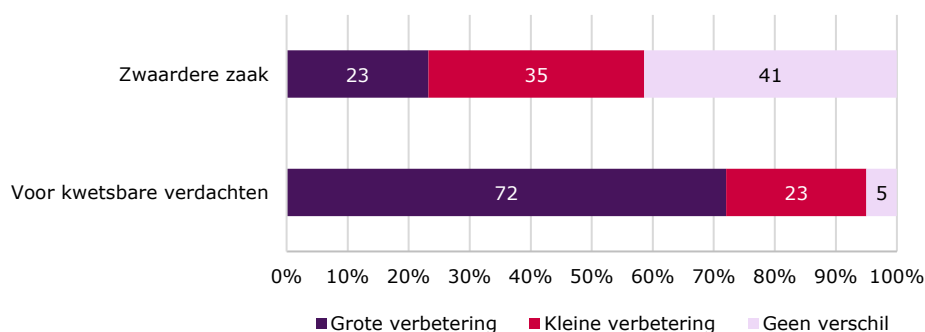
Figuur 3.2 Meerwaarde verhoorbijstand volgens advocatuur (% , n=1.159)

Noot: zie bijlage 6, tabel b6.4 voor de achterliggende cijfers

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Figuur 3.3 Toegevoegde waarde verhoorbijstand naar kwetsbaarheid en zaakzwaarte (% , n=1.159)^a

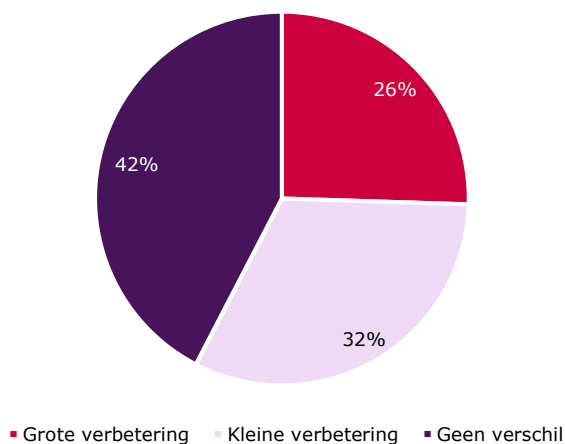

^a De paar strafpiketadvocaten die vooral verbetering zagen voor lichtere zaken (n=16) of een verslechtering voor kwetsbare verdachten (n=5) zijn niet in deze figuur meegenomen.

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Met de inwerkingtreding van de Implementatiewet in maart 2017 zijn de bevoegdheden van advocaten iets verruimd. Van de strafpiketadvocaten die ook al vóór maart 2017 verhoorbijstand verleenden, ervaart ongeveer de helft dit als een kleine of grote verbetering. Er is echter ook een grote groep advocaten die geen verschil in toegevoegde waarde ervaart (zie figuur 3.4).

Figuur 3.4 Toegevoegde waarde verhoorbijstand sinds de invoering van de Implementatiewet (% , n=1.043)

Bron: enquête strafpiketadvocaten

3.3.2 Beoordeling door sleutelinformanten

De geïnterviewde portefeuillehouders benoemen vooral de verbeterde kwaliteit van het proces-verbaal als meerwaarde van de aanwezigheid van de advocaat. Dit is vollediger, evenwichtiger en minder suggestief geworden doordat aan het einde van het verhoor kan worden doorgevraagd over onderwerpen die volgens de advocaat ontbreken, gecorrigeerd zouden moeten worden of opheldering vereisen. Bij het doornemen van het proces-verbaal kunnen er ook nog correcties worden doorgevoerd of kan worden aangegeven over welke punten discussie bestaat. Een andere meerwaarde die door de portefeuillehouders wordt benoemd is dat verdachten beter vasthouden aan de van tevoren afgesproken proceshouding. Als de verdachte gaat twijfelen of hij moet verklaren of zwijgen, kan alleen al de aanwezigheid van de advocaat dienen als een herinnering aan wat is afgesproken. Verder wordt door een portefeuillehouder als meerwaarde genoemd dat er kan worden gewezen op het pressieverbod. Dit is niet alleen in het belang van de verdachte, maar ook voor het verdere verloop van het strafproces. Volgend citaat maakt dit duidelijk:

En zij snappen ook dat als ik er de hele dag bij heb gezeten, dat ik niet vervolgens bij die rechter ga zeggen: 'Ja, maar hij is onder druk gezet', of: 'Ze hebben hem dingen in de mond gelegd'. Want dan zegt zo'n rechter: 'En wat deed jij dan? Zat je erbij en dan keek je ernaar joh?' Dus een heleboel van dat soort flauwekulverweren die zijn ook verdwenen.

De geïnterviewde politieambtenaren menen eveneens dat de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor een meerwaarde kan zijn. Zij stellen dat sommige verdachten na tussenkomst van een advocaat ervoor kiezen om toch wel een verklaring af te leggen. Ook kan het zijn dat de aanwezigheid van de advocaat de verdachte wat rustiger maakt, hetgeen de werkrelatie ten goede komt. Sommige advocaten roepen hun cliënt tot de orde als hij of zij vervelend doet. Daarnaast wordt meerwaarde gezien voor de verdachte omdat deze zich gesteund voelt door de aanwezigheid van de advocaat. Dit geldt met name voor kwetsbare verdachten. Een politieambtenaar

geeft aan dat het verhoor over het geheel genomen nu waardevoller is dan vroeger. Dit omdat de advocaat kan zien hoe het verhoor verloopt en ook opmerkingen kan laten meenemen in het proces-verbaal. Bij verhoren die worden opgenomen wordt deze meerwaarde voor de kwaliteit van het verhoor en het verslag erover niet zo gezien. Hier zit de meerwaarde alleen in de ondersteuning voor de verdachte. Volgens één politieambtenaar maakt de aanwezigheid van de advocaat in de meeste gevallen niet zo veel uit voor de waarde van het verhoor, en komt het slechts zelden voor dat een advocaat ervoor zorgt dat er meer verklaard wordt dan als de advocaat niet aanwezig zou zijn.

3.4 Knelpunten in organisatie en werkproces

In deze paragraaf onderzoeken we de ervaren knelpunten van het recht op verhoorbijstand. Allereerst zullen we beschrijven wat we weten vanuit de enquête onder strafpiketadvocaten. Vervolgens komen de bevindingen vanuit de interviews met de portefeuillehouders strafrecht van de NOVA en sleutelpersonen bij de politie uit twee regio's aan bod.

3.4.1 Ervaringen van strafpiketadvocaten

Werkproces

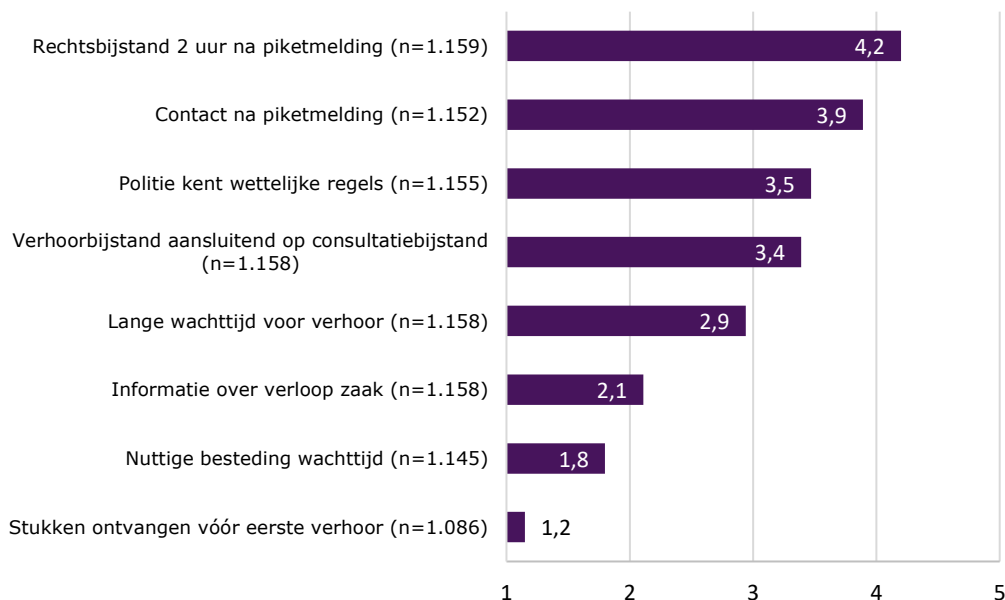
Om te achterhalen in hoeverre strafpiketadvocaten knelpunten ervaren wat betreft de organisatie van het werkproces rondom de verlening van verhoorbijstand, kregen zij in de enquête acht stellingen hierover voorgelegd.¹¹⁰ Figuur 3.5 laat zien dat advocaten overwegend positief zijn over hun werkwijze (en de communicatie met politie hierin) na ontvangst van een piketmelding. Respondenten weten vaak met wie zij na een piketmelding contact moeten opnemen (gemiddelde score van 3,9 op een schaal van 1-5) en zij slagen er eveneens vaak in om binnen twee uur na acceptatie van de piketmelding rechtsbijstand te verlenen (gemiddelde score van 4,2). Strafpiketadvocaten die vaker weten met wie ze contact moeten opnemen, slagen er ook iets meer in om binnen 2 uur rechtsbijstand te verlenen.¹¹¹

---

¹¹⁰ Strafpiketadvocaten hadden ook de mogelijkheid 'niet van toepassing' op te geven, hiervan werd over het algemeen slechts enkele keren gebruikgemaakt. Een duidelijke uitzondering is de stelling 'Wanneer ik stukken opvraag, ontvang ik deze vóór het eerste verhoor': hier gaf 6% van de strafpiketadvocaten 'niet van toepassing' aan.

¹¹¹ $\rho=0,23$, $p<0,001$. Correlatie wordt hier uitgedrukt met Spearman's rangcorrelatiecoëfficiënt rho (ρ). Strafpiketadvocaten die 'niet van toepassing' hebben geantwoord, zijn niet meegenomen in de berekening. ρ kan variëren van -1 (perfecte negatieve samenhang) tot +1 (perfecte positieve samenhang). Bij 0 is er geen sprake van samenhang, des te verder verwijderd van 0 des te sterker de samenhang. Correlatie kan, maar hoeft niet op een oorzakelijk (causaal) verband te duiden.

Figuur 3.5 Stellingen over de organisatie van het werkproces. Gemiddelde score op een 1 (zelden of nooit) - 5 (altijd of vrijwel altijd) schaal

Noot: zie bijlage 6, tabel b6.5 voor de volledige stellingen en de achterliggende percentages. N voor afzonderlijke stellingen ligt tussen 1.086 en 1.159 strafpiketadvocaten door uitsluiting van de categorie 'niet van toepassing'.

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Verder komt uit figuur 3.5 naar voren dat de meeste strafpiketadvocaten aangeven regelmatig tot vaak direct na de consultatiebijstand verhoorbijstand te kunnen verlenen (gemiddelde score van 3,4). Een lange wachttijd voor het verhoor komt daarentegen ook regelmatig voor (gemiddelde score van 2,9). De samenhang tussen deze twee stellingen is negatief: advocaten die positiever zijn over aansluitende planning ervaren wat minder vaak een langere wachttijd.¹¹² Er lijkt dus sprake te zijn van een groep strafpiketadvocaten met relatief positieve ervaringen (vaak aansluitende planning en niet zo vaak een langere wachttijd) en een groep met relatief negatieve ervaringen (niet zo vaak aansluitende planning en wel vaak een langere wachttijd). Wanneer zij wachttijd hebben, vindt het merendeel van de advocaten dat zij deze niet nuttig kunnen gebruiken (gemiddelde score van 1,8).

Strafpiketadvocaten antwoorden verder overwegend positief op de stelling: 'Betrokken politieambtenaren zijn op de hoogte van de wettelijke regels rondom verhoorbijstand'. Met een gemiddelde score van 3,5 menen zij dat dit regelmatig tot vaak het geval is. Over de communicatie vanuit de politie over het (verdere) verloop van de zaak en het verstrekken van stukken zijn respondenten overwegend negatief tot zeer negatief. Gemiddeld geven zij aan soms op de hoogte te worden gehouden van het verloop van een zaak (2,1). Strafpiketadvocaten lichten hierbij toe dat zij bijvoorbeeld zelden informatie krijgen over of de verdachte in vrijheid is gesteld, over een eventuele dagvaarding of OM-afdoening maar ook of de verdachte naar een andere locatie is overgeplaatst. Over het in een vroeg stadium verkrijgen van stukken zijn strafpiketadvocaten vrijwel uniform negatief: dit gebeurt volgens hen zelden of nooit (gemiddelde score van 1,2).

¹¹² $\rho = -0,29$, $p < 0,001$.

Naast deze stellingen konden strafpiketadvocaten in een open vraag aangeven of zij nog andere knelpunten ervaren in de samenwerking met politie met betrekking tot de organisatie van verhoorbijstand. Ruim de helft van de strafpiketadvocaten (56%) heeft op deze vraag antwoord gegeven. Deels gaat het hier om voorbeelden bij de eerder gegeven stellingen. Hoewel het contact met de politie omtrent het inplannen van verhoren over het algemeen als goed wordt ervaren, worden hierbij in sommige gevallen nog knelpunten ervaren. Het geven van een functioneel telefoonnummer in plaats van het directe nummer van de zaaksverantwoordelijke gebeurt volgens advocaten nog regelmatig. Ook het niet volledig invullen van het piketformulier, het niet doorgeven van de juiste locatie en het niet goed verwerken van voorkeursmeldingen leiden tot vertraging en roepen irritatie op:

Incomplete of onjuiste piketmeldingen: regelmatig geen rechtstreeks telefoonnummer van de politie (dan moeten we via de centrale bellen, kost zo een kwartier) of het nummer wordt genoteerd van iemand die inmiddels uit dienst is (moeten we ook via de centrale bellen), regelmatig geen omschrijving van het strafbare feit (...), soms verkeerde locatie waar cliënt verblijft, soms fouten met aangeven voorkeursadvocaat. Daarnaast gaat overleg over tijdstip verhoorbijstand meestal goed, maar soms is dit wel een knelpunt.

Daarnaast geven respondenten aan dat niet alle politieambtenaren doordrongen zijn van het recht van verdachten op consultatie- en verhoorbijstand. In sommige situaties kan dit ertoe leiden dat de verdachte afziet van bijstand, of politieambtenaren niet wachten op de advocaat maar al beginnen met verhoren terwijl de verdachte heeft aangegeven verhoorbijstand te willen:

Dat er soms NA je consultatiebijstand nog weer tegen cliënt gezegd wordt dat het langer kan duren voor hij naar huis mag als ze de advocaat ook weer voor het verhoor moeten bellen. Cliënten gaan dan vaker het verhoor in zonder bijstand terwijl ze duidelijk hadden aangegeven dit wel te willen.

Er wordt aan cliënten gevraagd bij aanvang van het verhoor of er een advocaat bij moet zijn. Onder druk van de politie en de mededeling dat men 'dan moet wachten op een advocaat' wordt het verhoor dan toch gestart zonder. De verbalisant zou er verstandig aan doen bij een plan om te horen de advocaat van dienst te bellen, en te overleggen in plaats van de verdachten op deze manier te belasten.

Uit de open antwoorden blijkt verder dat het vroegtijdig verkrijgen van de stukken een belangrijk knelpunt is. Zij geven aan dat zij door het ontbreken van informatie over de aard van de verdenking en de bewijsmiddelen de verdachte minder goed kunnen bijstaan:

Zodra je als advocaat om de stukken verzoekt ex artikel 30 verhardt de sfeer vaak, terwijl dat mijns inziens helemaal niet nodig is. Cliënt weet alleen vaak niet eens waar hij eigenlijk van verdacht wordt (de advocaat dus ook niet). Daarbij is het gewoon een wettelijk recht.

Sommige advocaten geven aan door het ontbreken van stukken eerder 'op veilig' te spelen door het gebruik van zwijgrecht te adviseren:

Het kost vaak moeite de stukken te verkrijgen. Dat zou veel meer gestroomlijnd moeten zijn. Het zal zelfs de kwaliteit van het verhoor ten goede komen doordat

je je cliënt beter hebt kunnen voorbereiden waardoor minder snel naar zwijgrecht hoeft te worden gegrepen.

Respondenten benoemen ook knelpunten die nog niet eerder aan bod zijn gekomen. Een veel genoemd knelpunt is het inplannen van verhoren wanneer de advocaat meerdere piketmeldingen moet verwerken. Strafpiketadvocaten geven hier aan de indruk te hebben dat de politie vooral uitgaat van de eigen agenda en verwacht dat de advocaat zijn of haar beschikbaarheid hierop aanpast:

Bij een piketdienst worden soms meerdere meldingen kort achter elkaar uitgemeld. Hierdoor is het soms lastig om op de door de politie gewenste tijdstippen aanwezig te zijn voor consult of verhoorbijstand omdat de meldingen op verschillende bureaus zijn. Men heeft er dan weinig tot geen begrip voor als je dit uitlegt en aangeeft dat je geen batterij aan advocaten achter de hand hebt om in te springen, hooguit een of twee. Dan stelt men dat dit het probleem van de advocaat is en dat je dan maar niet had moeten accepteren, terwijl we allemaal weten dat op dat moment alle dienstdoende advocaten met hetzelfde probleem kampen.

Het inplannen van vervolghoren, die vaak buiten de piketdienst vallen, brengt ook moeilijkheden met zich mee omdat de advocaat dan veelal andere zakelijke of privé-verplichtingen heeft. Wanneer verhoren lang na een piketmelding worden ingepland, kan dit bovendien leiden tot lange werkdagen:

Er wordt geen rekening gehouden met het feit dat zij in ploegdiensten kunnen werken en gewoon om 20.00 uur nog in verhoor kunnen gaan en de volgende dag om 09.00 uur weer, en ik daarmee dagen van soms wel achttien uur maak.

Daarnaast ervaren sommige strafpiketadvocaten een gebrek aan goede facilitaire voorzieningen, zoals ruimtes om te kunnen overleggen met de verdachte tijdens consultatiebijstand of onderbrekingen van het verhoor. Ook moet er soms gewacht worden tot een verhoorkamer vrij is, of zijn verhoorkamers te klein. Ten slotte melden enkele advocaten knelpunten rond de organisatie van ZSM, met name in het arrondissement Rotterdam waar consultatiebijstand in ZSM-zaken via videoverbinding plaatsvindt.¹¹³ Advocaten die de consultatiebijstand doen, worden dan vaak niet in de gelegenheid gesteld om vervolgbijstand bij verhoor of ivs te doen.

Werkdruk

In de enquête onder strafpiketadvocaten is gevraagd naar de invloed van hun tijdsbesteding op het werkproces: heeft de ervaren werkdruk gevolgen voor de wijze waarop piketadvocaten het verlenen van verhoorbijstand invullen? Twee op de vijf strafpiketadvocaten geven aan dat de tijd die zij gemiddeld genomen aan een piketzaak besteden, van invloed is op de hoeveelheid piketmeldingen die ze accepteren.¹¹⁴

---

¹¹³ Raad voor Rechtsbijstand, Beleidsregel Rechtsbijstand Marconistraat per 1 mei 2015. Zie: www.rvr.org/binaries/content/assets/rvrorg/advocaten/over-aanvragen/piket/beleidsregel-vergoeding-werzaamheden-advocaat-op-zsm-locatie-marconistraat-rotterdam-v-a-1-mei-2015.pdf.

¹¹⁴ Overigens heeft dit geen directe gevolgen voor het ontvangen van rechtsbijstand door de verdachte: wanneer een piketadvocaat een melding niet accepteert, wordt deze doorgestuurd naar een andere advocaat die (reserve)dienst heeft.

Naast het accepteren van piketmeldingen is strafpiketadvocaten ook gevraagd of de benodigde tijd voor verhoorbijstand invloed heeft op hun aanwezigheid bij verhoren. Ruim de helft (60%) geeft aan dat dit op een of meerdere manieren het geval is. Een vijfde van de advocaten geeft aan vanwege tijdsdruk niet altijd aanwezig te zijn bij het eerste verhoor, en bijna de helft is vanwege tijdsdruk niet altijd aanwezig bij vervolghoren. Een derde van de strafpiketadvocaten verlaat vanwege tijdsdruk weleens vroegtijdig het verhoor.

Dat veel strafpiketadvocaten de werkdruk niet van invloed laat zijn op de aanwezigheid wil overigens niet zeggen dat deze groep geen tijdsdruk ervaart. Uit de open antwoorden blijkt dat sommige strafpiketadvocaten principieel geen concessies willen doen in de wijze waarop zij verhoorbijstand verlenen. Dit heeft tot gevolg dat strafpiketadvocaten langere dagen maken dan zij eigenlijk zouden willen:

Ik vind dat iedere cliënt recht heeft op goede bijstand, dus ondanks de tijdsdruk probeer ik wel overal aanwezig te zijn. Gevolg is dus dat je andere zaken 's avonds en in het weekend moet doen.

Andere strafpiketadvocaten stellen zich het (vrijwel) altijd verlenen van verhoorbijstand te kunnen permitteren omdat zij ook andere specialisaties doen die minder tijd vergen, een gemengde praktijk hebben waardoor ze minder afhankelijk zijn van toevoegingen of collega's hebben die als achtervang kunnen functioneren:

De enige reden waarom ik bijna altijd alle meldingen kan accepteren is omdat een collega deze kan overnemen omdat ik werkzaam ben bij een wat groter strafrechtkantoor. Andere had ik wellicht af en toe een melding moeten weigeren.

Enkele strafpiketadvocaten geven tot slot in de open antwoorden nog aan te verwachten op korte termijn wel concessies te zullen moeten doen op de eigen standaarden voor het verlenen van rechtsbijstand, dan wel helemaal te zullen stoppen als strafpiketadvocaat.

Een vijfde van de strafpiketadvocaten (18%) geeft nog een of meer andere manieren aan waarop tijdsdruk invloed heeft op de wijze waarop zij verhoorbijstand verlenen. Allereerst heeft de ervaren tijdsdruk in relatie tot de vergoeding invloed op hoe strafpiketadvocaten omgaan met piketmeldingen. Voorbeelden zijn het alleen aannemen van piketmeldingen binnen het eigen specialisme, in geval van meerdere piketmeldingen een melding weigeren of overdragen aan een andere advocaat, leeg houden van de agenda rondom piketdiensten om rekening te houden met de planning van (vervolg)verhoren en het aannemen en/of afhandelen van piketmeldingen op basis van de reistijd en het type delict:

Sorteren per piketdienst en de voortvloeiende meldingen. Bijstand dicht bij huis gaat voor en zo kunnen verder gelegen bureaus worden 'verzameld'. Daarnaast kijk ik naar het type delict en leeftijd (een minderjarige die een Snickers heeft [gestolen], werk ik eerst af en daarna pas het huiselijk geweld in de verdere regio).

Enkele strafpiketadvocaten geven aan geen piketdiensten meer te accepteren in het weekend of wanneer men andere (gezins)verplichtingen heeft. Daarnaast geven strafpiketadvocaten aan voorrang te geven aan betalende cliënten of aan meldingen waar men voorkeursadvocaat is.

Naast het al dan niet inschrijven voor piketdiensten en het accepteren van piketmeldingen geven sommige strafpiketadvocaten in de open antwoorden aan dat tijdsdruk ook gevolgen heeft voor de duur en kwaliteit van de verleende verhoorbijstand. Voorbeelden zijn het pas verlenen van verhoorbijstand bij het inhoudelijke verhoor, het onderbreken van het verhoor om andere zaken af te handelen, ander werk verrichten tijdens het verhoor, het niet opvragen van stukken, verhoren niet voorbereiden en de verdachte het proces-verbaal laten doornemen met de tolk in plaats van de advocaat. Verder geven sommige advocaten in de open antwoorden aan dat zij een scherpere afweging zijn gaan maken of hun aanwezigheid bij het verhoor noodzakelijk is, en verdachten eerder adviseren afstand te doen van verhoorbijstand:

Met cliënt bespreken of hij/zij wil wachten of het eerst zonder advocaat wil proberen. Niet aanwezig zijn bij persoonsverhoor maar wel bij vragen betreffende inhoudelijk verhoor.

Het ervaren van tijdsdruk door de advocaat heeft ook gevolgen voor de kwaliteit van rechtsbijstand:

Stress en tijdgebrek kunnen er wel toe leiden dat de kwaliteit van mijn bijstand (ongewild) minder wordt --> onvoldoende tijd + slechte concentratie en focus.

Ten slotte heeft tijdsdruk ook invloed op andere vormen van bijstand, zoals consultatiebijstand en bijstand bij in verzekeringstelling. Strafpiketadvocaten geven aan telefonisch consultatiebijstand te verlenen, minder tijd te besteden aan consultatiebijstand en/of minder onderwerpen te bespreken:

Soms staat de consultatietijd onder druk omdat het verhoor staat gepland. Ik laat me daar niet door leiden, maar hou de uitleg aan de cliënt, afhankelijk van of het kan, korter dan normaal.

Meer in het algemeen geven strafpiketadvocaten aan dat zij door tijdsdruk minder 'extra' werkzaamheden voor de verdachte verrichten – bijvoorbeeld het regelen van allerhande praktische zaken of het informeren van familie – en (hierdoor) geen of een slechtere vertrouwensband kunnen opbouwen.

Daarnaast geven strafpiketadvocaten in de open vragen veelvuldig aan dat de hoogte en het forfaitaire karakter van de vergoeding in relatie tot de bestede tijd een rol spelen in hun handelen. Het gaat dan bijvoorbeeld om de afweging wel of geen verhoorbijstand te adviseren. Ook in de ruimte voor overige opmerkingen aan het einde van de enquête is de – in de ogen van strafpiketadvocaten – veel te lage vergoeding met afstand het meest naar voren gebrachte onderwerp.

3.4.2 Beoordeling door sleutelinformanten

De thema's die in de vorige paragraaf aan bod zijn gekomen worden hieronder nader uitgediept en aangevuld met andere thema's aan de hand van de informatie die we hebben verkregen uit de interviews met portefeuillehouders en met politieambtenaren uit twee regio's.

Plannen van verhoorbijstand

De meeste portefeuillehouders vinden het plannen van verhoren over het geheel genomen goed verlopen. Soms ondervinden ze wel enige moeite, maar volgens een

portefeuillehouder is het inmiddels geaccepteerd dat het soms wat lastig gaat. Dan belt de politie te laat, bijvoorbeeld op het moment dat ze klaar zitten voor verhoor en willen verhoorders dan nog wel wat schuiven, maar ook weer niet te lang wachten. De meeste advocaten slagen er volgens de portefeuillehouders echter wel in om hier rekening mee te houden. Ook het plannen van vervolghooren kan lastig zijn als de piketdienst er bijna op zit en de advocaat de agenda niet meer heeft vrijgehouden.

Volgens een portefeuillehouder lijkt het er soms op dat de politie het idee heeft dat de advocaat er altijd wel bij kan zijn of op meerdere plekken tegelijk aanwezig kan zijn. Een andere portefeuillehouder geeft aan dat het een uitdaging is om de planning roostertechneisch rond te krijgen. Dat vergt wederzijds begrip en flexibiliteit aan beide kanten. Soms lukt dat goed, soms niet. Als een verdachte gelicht moet worden uit bewaring, wordt de advocaat soms wat te laat ingelicht. Er is dan al toestemming van de officier en een verhoorruimte geregeld, en pas helemaal aan het eind wordt de advocaat ingelicht over het tijdstip van het verhoor. Volgens deze portefeuillehouder zou het handig zijn om in dit soort gevallen de advocaat eerder naar diens agenda te vragen. Soms blijkt de politie ook niet goed op de hoogte van wanneer een bepaalde advocaat staat ingepland en op welke locatie. Dan zitten de verhoorders al klaar en verzoeken ze de advocaat om te komen, maar die staat dan al elders ingepland. Daarnaast wordt nog opgemerkt dat het inplannen van verhoren voor éénpitters lastiger kan zijn dan voor grotere advocatenkantoren, omdat deze meestal wel een advocaat achter de hand hebben die waar kan nemen.

Tot slot geeft één portefeuillehouder aan moeite te hebben met het gegeven dat de verantwoordelijkheid voor het regelen van een advocaat op het moment dat een melding wordt geaccepteerd bij de advocaat komt te liggen en niet meer bij de overheid. De piketcentrale zou zo'n melding dan niet meer willen terugnemen als het toch niet blijkt te passen, bijvoorbeeld omdat later blijkt dat de politie het verhoor van een andere verdachte op hetzelfde tijdstip heeft ingepland en het geplande verhoor wil verzetten.

De interviews met de politieambtenaren bevestigen het beeld dat er meer afstemming nodig is dan voor de invoeren van het recht op verhoorbijstand en meer rekening moet worden gehouden met de agenda van de advocaat. Een verhoorder in ondermijningszaken schat in dat bij ongeveer een derde van de zaken verhoren moeten worden uitgesteld omdat de advocaat er dan nog niet kan zijn. De inschatting van een andere politieambtenaar is dat ongeveer de helft van de verhoren ongeveer een uur tot een half uur verzet moeten worden omdat de advocaat niet kan op het geplande tijdstip. Voor een dergelijk uitstel is wederzijds begrip en dit gaat meestal in goed overleg. Toch komen excessen, waarbij er uren moet worden gewacht, iedere maand wel een paar keer voor. Aan de andere kant zijn er ook politieambtenaren die vrijwel geen planningsproblemen signaleren en aangeven dat het verhoor in de meeste gevallen op het geplande tijdstip kan plaatsvinden. Over het geheel genomen ontstaat een beeld van weinig grote problemen in de twee onderzochte politieregio's, zoals ook blijkt uit volgend citaat:

Over het algemeen gaat het goed. Dat durf ik te zeggen, 99 van de 100 keer gaat dat gewoon echt met een telefoontje en dan is het geregeld. Afspraken worden nagekomen, was in het begin overigens minder. Maar afspraken worden nagekomen.

Als het moeizaam verloopt, dan betreft dit vooral het inplannen van vervolghooren of het afstemmen met een voorkeursadvocaat. Voor piketadvocaten zijn er heldere

termijnen waaraan de advocaat zich dient te houden. Maar als een voorkeursadvocaat door een volle agenda niet kan op het gewenste tijdstip, dan heeft het onderzoeksteam het te doen met zijn agenda. De voorkeursadvocaat kan dan niet alleen bepalen wanneer je kunt verhoren, maar vaak ook hoe lang. En voorkeursadvocaat kan bijvoorbeeld aangeven dat hij om 18:00 echt moet stoppen vanwege privé-afspraken in de avond. Vaak komen politie en advocaat er wel uit, maar zo nu en dan ondervindt de politie hier wel hinder van. Het geplande verhoor in zware zaken kan dan soms pas uren later plaatsvinden, of zelfs dagen als de zaak meerdere verdachten kent met dezelfde advocaat. Dit soort vertragingen kunnen belemmerend zijn voor het politieonderzoek.

Wat betreft vervolgvragen zijn er geen duidelijke termijnen. Er is dan ook enige flexibiliteit in het inplannen, maar alleen in termen van uren en niet als een advocaat aangeeft de gehele volgende dag niet beschikbaar te zijn. In dit soort gevallen wordt de advocaat gevraagd om voor een vervanger te zorgen.

In zwaardere zaken verloopt het inschakelproces van een advocaat anders dan in lichtere zaken. Bij lichtere zaken wordt na de aanhouding vaak contact opgenomen met de advocaat zodra er een indicatie is van hoe laat het verhoor gaat plaatsvinden. Bij zwaardere zaken is er vaak minder tijdsdruk omdat de verdachte vaak sowieso in verzekering gesteld gaat worden. Dit maakt het makkelijker om bijstand van de advocaat in te plannen. Bovendien is er bij zwaardere zaken vaak al een heel opsporingsproces geweest, waarbinnen het moment van aanhouding en verhoor vooraf goed gepland kon worden. In zwaardere zaken wordt daarom ook regelmatig al op eerder moment contact gelegd met de advocaat, als die al bekend is bij de politie, om een verhoordatum en tijdstip in te plannen. In sommige zwaardere zaken dient een advocaat sowieso te worden ingeschakeld: bij A-zaken kunnen verdachten alleen afstand van consultatiebijstand doen na overleg met een advocaat. Eén verhoorder geeft aan dat hij ook bij vermoedelijk kwetsbare verdachten standaard een piketadvocaat inschakelt, ongeacht de wens van de verdachte:

En als ik een beeld heb dat iemand kwetsbaar is, verstandelijke vermogens wat minder zijn, dan zeg ik van joh ik begrijp dat je geen advocaat wil, maar voor jouw bestwil – zo zeg ik het niet – maar voor jou ga ik toch een advocaat regelen want ik denk dat het verstandig is. Er zijn ook verdachten die zeggen 'wat denkt u? Heb ik een advocaat nodig, of moet ik er een nemen.' Nou als jij het fijn vindt, dan ga ik hem regelen. Dan ga ik niet doorvragen, dan zeg ik gewoon 'ik regel hem gewoon voor je'.

Soms verloopt het proces anders dan gebruikelijk. Zo kan de advocaat zich proactief opstellen en al contact opnemen met de politie terwijl het verhoor nog niet is ingepland. Ook komt het voor dat de familie al een piketadvocaat heeft ingeschakeld en dat deze al contact opneemt met de politie. De politie moet er dan wel alert op zijn dat deze advocaat ook wordt aangemeld bij de RvR. Anders moet deze advocaat door de verdachte zelf bekostigd worden:

Soms worden we verrast. Van de week werd ik ook weer verrast, toen werd er een verdachte aangehouden en bleek de familie al de familieadvocaat gebeld te hebben. En die komt dan op de lijn en zegt ik ben de raadsman van deze verdachte. Dan roep ik daar klopt iets niet, want ik heb nog geen melding uitgedaan. Dat klopt zegt hij want ik ben gebeld door de familie. Ik zeg nou dan moet ik alsnog de melding eruit doen, want anders krijgt hij zijn geld natuurlijk niet. Dus ik zorg dat kort erna de melding eruit gaat voor deze advocaat en dat hij kan optreden en dat dan ook vergoed wordt.

Wachten op de advocaat

De piketadvocaat heeft na het accepteren van de melding twee uur de tijd om naar de verhoorlocatie te komen. Volgens de geïnterviewde politieagenten zijn de meeste advocaten bij lichtere zaken binnen deze gestelde termijn aanwezig. Door een politieambtenaar wordt nog gewezen op meldingen die uitgaan vlak voor de sluitingstijd van de piketcentrale om 20.00, in de hoop dat de advocaat nog kan komen zodat de verdachte van een licht feit nog die avond verhoord kan worden. Als het niet lukt om een advocaat te regelen, dan kan het verhoor pas de volgende dag om 9.00 uur plaatsvinden en dient de verdachte de nacht in de cel door te brengen. Bij zwaardere zaken wordt echter vaker gewacht, zoals blijkt uit volgend citaat:

Je moet wachten op het consult en dat was voorheen niet. Dus je start naar het verhoor toe, ja dat duurt lang. Daar zit soms, zeker in een DAP [Districtelijke Afhandel Ploeg] en in HIC [High Impact Crime]-zaken tikken je uren zeg maar, en die tikken er snel af dan. Je wacht zo minstens twee uur op een advocaat.

Daarnaast noemt een politieambtenaar nog dat sommige piketadvocaten, vooral bij een piek in het aantal arrestanten, meerdere piketmeldingen aannemen en vervolgens ook alle arrestanten in het verhoor willen bijstaan, waardoor de politieambtenaar in de knel kan komen met zijn termijnen en ook de verdachte tekort wordt gedaan. In de beleving van deze politieambtenaar speelt dit vooral bij éénpitters omdat zij geen vervanger kunnen regelen en geneigd zouden zijn om toch zo veel mogelijk meldingen aan te nemen. Hiervoor is ook wel begrip (het is immers hun inkomen), maar het maakt het soms wel moeizaam.

Volgens de portefeuillehouders bestaat er bij de politie soms het beeld dat een piketadvocaat gelijk kan komen zodra de melding is geaccepteerd. Dit is echter niet altijd het geval. Als een piketadvocaat vier meldingen krijgt, die alle vier moeten worden opgevolgd, dan zullen drie agenten moeten wachten. Sommige advocaten schakelen in dit soort gevallen weleens een reserveadvocaat in, of een kantoorgenoot, om het proces wat vlotter te laten verlopen. Maar dit kan niet altijd, en dan zal gewacht moeten worden. Advocaten in lichtere zaken zouden financieel meer afhankelijk zijn van piketdiensten en daardoor minder vaak een melding laten schieten waardoor ze sneller in de problemen komen wat betreft de planning. Volgens één portefeuillehouder is dit overigens geen veelvoorkomend probleem, zij herkent zich niet zo in het beeld van de politie dat er lang moet worden gewacht op een advocaat (en hoort dit ook niet terug van politieagenten). Een andere portefeuillehouder wijst erop dat de politie soms wel drie of vier uur wacht met de uitmelding naar de piketcentrale. Dit zou met capaciteitsproblemen bij de politie te maken hebben. Ook wordt er gewezen op de gebiedsgrootte. Hoe groter het gebied en de spreiding is van verhoorlocaties, hoe meer tijd de advocaat nodig heeft om op locatie te komen.

Telefonische bereikbaarheid politie

De portefeuillehouders oordelen verdeeld over de telefonische bereikbaarheid van de politie. De meeste portefeuillehouders geven aan dat dit meestal wel goed gaat en dat dat er weinig klachten zijn. Anderen ervaren wel problemen, meestal gaat het hier om het ontbreken van het rechtstreekse nummer of het krijgen van een verkeerd nummer. Bij het algemene nummer van de politie staat de advocaat al snel tien tot vijftien minuten in de wacht. Bij een verkeerd nummer gaat het vaak om verdachten die in de avond worden ingerekend. De agent geeft dan zijn nummer door, maar als de volgende dag de melding uitgaat naar de advocaat, is de dienst

inmiddels afgelopen. In één regio speelde daarnaast nog het probleem dat onduidelijk was waar een verdachte zich op het moment van de melding bevond. Dit maakte het soms lastig om consultatie- en/of verhoorbijstand efficiënt in te plannen. Inmiddels heeft deze locatie één nummer dat door advocaten gebeld kan worden om te achterhalen waar de cliënt zich op dat moment bevindt. De telefonische bereikbaarheid lijkt vooral te spelen in vvc-zaken (veelvoorkomende criminaliteit), maar ook in grotere zaken is dit probleem genoemd.

Verkrijgen van stukken

Advocaten hebben in beginsel het recht om de stukken van de politie vanaf het eerste verhoor na aanhouding in te zien (art. 30 Sv). De officier van justitie mag evenwel, als dit in het belang van het onderzoek is, de kennisneming van bepaalde processtukken onthouden. Uit de interviews met de portefeuillehouders komt naar voren dat het vrijwel nooit lukt om de stukken voorafgaand aan het verhoor te krijgen, of dat dit 'veel gedoe' is. Sommige politieambtenaren zouden artikel 30 Sv niet kennen, hier dan navraag over moeten doen, en dan uiteindelijk wel met de stukken komen aanzetten. De portefeuillehouders geven echter ook aan dat het inzien van de stukken vaak niet echt nodig is, dit is met name in sommige zwaardere zaken van belang. In dergelijke zaken kan het verstrekken van stukken aan de advocaat ook voordelig zijn voor de politie, omdat de advocaat anders zal aandringen op het zwijgrecht. Volgens een portefeuillehouder wordt het verstrekken van stukken door de politie puur functioneel gedaan omdat dit het opsporingsbelang dient, en niet omdat het een recht is. Hiervoor is vanuit de advocatuur wel begrip: *'kijk dat je niet voor het eerste verhoor de stukken krijgt dat snap ik, want dan liggen alle kaarten op tafel, dat begrijp ik heel goed'*. Een andere portefeuillehouder ziet hier overigens wel enige verandering over de tijd. Voorheen was het antwoord volgens hem standaard 'nee', maar nu wordt er wel over nagedacht. In één regio is de principeafpraak gemaakt dat stukken na het eerste verhoor kunnen worden opgevraagd, ongeacht de zwaarte van de zaak.

Opsplitsen sociaal en zakelijk verhoor

Het politieke verdachtenverhoor valt vaak uiteen in twee onderdelen: het persoonsgerichte onderdeel ('sociaal verhoor') en het zaaksgerichte onderdeel (Vanderhallen et al., 2014, p. 79-80). De geïnterviewde politieambtenaren zijn gevraagd waarom het sociaal en zakelijk verhoor soms wordt opgesplitst in twee afzonderlijke verhoren. Dit blijkt ofwel een praktische dan wel een tactische overweging te zijn. Soms wil de politie de verdachte in verzekering stellen, maar is er nog geen verdachtenverhoor geweest, bijvoorbeeld omdat de aanhouding in de avond was na sluitingstijd van de piketcentrale. Het sociale verhoor wordt dan soms van het zakelijke verhoor losgekoppeld, zodat de verdachte in elk geval één keer verhoord is voordat hij in verzekering wordt gesteld:

Dat is tricky, want voordat je het weet gaat de verdachte toch verklaren of ga je misschien per ongeluk toch vragen stellen die toch over de inhoud van de zaak gaan, en dat wil je nou net niet hebben, dat is eigenlijk niet gewenst.

Opsplitsen komt ook wel voor als de advocaat maar kort de tijd heeft. Volgens een geïnterviewde politieambtenaar lukt het dan soms om door te gaan met het verhoor wanneer advocaat en verdachte hier geen bezwaar tegen hebben, maar er moet ook regelmatig worden geschikt naar de agenda van de advocaat. Een andere politieambtenaar geeft aan dat opsplitsen ook uit tactische overwegingen plaatsvindt. Het sociale verhoor dient dan om een band met de verdachte op te

bouwen en diens verklaringsbereidheid en drukgevoeligheid te toetsen. De verhoorder kan dan het verhoorplan aanpassen op basis van het verloop van het sociaal verhoor. Daarnaast noemt een politieambtenaar nog dat het handig kan zijn om *'stiekem ook zaaksgerichte dingen mee te nemen in het persoonsgericht gesprek'* omdat *'de verdachte over het algemeen meer verklaart in een persoonsgericht verhoor en zeker als hij ook weet dat het een persoonsgericht verhoor is en dat hij die instructie ook weleens krijgt van een advocaat.'* In hoeverre dit in de praktijk voorkomt is ons niet bekend.

De portefeuillehouders zijn niet specifiek gevraagd naar hun ervaringen met het opknippen van het sociaal en zakelijk verhoor, maar uit één interview kwam naar voren dat het verhoor soms ook wordt opgeknipt als de politie nog niet klaar is voor het zakelijke gedeelte. Voor de advocaat is dit vervelend omdat hierdoor twee keer op en neer moet worden gereden.

Verhoorruimtes en andere faciliteiten

Portefeuillehouders en politieambtenaren oordelen wisselend over de verhoorruimtes. Sommige portefeuillehouders vinden ze krap en muf, anderen geven aan dat de ruimtes volstaan en 'keurig' zijn. Ook ICT-technisch hebben we wat klachten gehoord, met name over kapotte printers of trage computers. Van twee locaties weten we dat de verhoorruimtes zijn verruimd. Een portefeuillehouder geeft aan dat ze wat betreft de grootte ook niet veel anders gewend zijn, en een ander geeft zelfs expliciet de voorkeur aan kleinere ruimtes, want dan weet hij zeker dat hij dichtbij de verdachte wordt geplaatst in plaats van op een stoel in de hoek. Dit omdat een toegestane interventie, bijvoorbeeld het maken van een opmerking, toch makkelijker gaat als je naast de verdachte zit.

Ook de geïnterviewde politieambtenaren oordelen wisselend over de grootte van de verhoorruimtes. De een vindt de verhoorruimtes prima geschikt voor het verhoor met een advocaat, de ander typeert ze als te klein, slecht en niet goed geventileerd. Sommige kleinere ruimtes zijn ingericht voor twee tot maximaal drie personen, terwijl dit er bij aanwezigheid van een advocaat en soms ook een tolk standaard meer zijn. Door ruimtegebrek is het niet altijd mogelijk voor de politie om te bepalen waar de advocaat plaatsneemt, bijvoorbeeld (schuin) achter de verdachte in plaats van naast de verdachte. Beide posities kunnen voor- en nadelen hebben voor het verhoor. Dat de politie in grotere ruimtes een keuze hierin kan maken wordt als een strategisch voordeel gezien, niet in de laatste plaats omdat bij een paar geïnterviewde politieambtenaren de gedachte leeft dat sommige advocaten, als ze naast de verdachte kunnen plaatsnemen, dit zullen gebruiken om te seinen naar de verdachte op het moment dat deze moet gaan zwijgen. Of, zoals een politieambtenaar het verwoord: *'[...] de advocaat is in mijn idee er niet voor de daadwerkelijke ondersteuning van zijn cliënt maar voor de waarneming van een juiste procesgang. Dus dat kan ook met 1,5 meter afstand.'*

3.5 Neveneffecten

3.5.1 Aantal in verzekeringstellingen

Het aantal in verzekeringstellingen nam een aantal jaren toe en was hiermee een zorgpunt geworden. Voor de stijging van het percentage verdachten dat in verzekering wordt gesteld, zijn verschillende verklaringen aangedragen. Kruize en Gruter (2018) noemen drie ontwikkelingen: verdergaande digitalisering waardoor meer digitale gegevensdragers en camerabeelden moeten worden uitgelezen, de

ZSM-werkwijze waardoor de afdoening van zaken 'naar voren' wordt gehaald en de invoering van verhoorbijstand. Deze drie ontwikkelingen zouden ertoe leiden dat de politie er minder vaak in slaagt om onderzoekswerkzaamheden binnen de ophoudtermijn af te ronden, met als gevolg dat de verdachte langer moet worden vastgehouden. Kruize en Gruter (2018, p. 60) hebben de invloed van de genoemde ontwikkelingen op het in verzekering stellen van de verdachte onderzocht met behulp van een steekproef van processen-verbaal. Hieruit concluderen ze dat een inverzekeringstelling statistisch significant waarschijnlijker is wanneer er een advocaat bij het eerste verhoor aanwezig is.¹¹⁵ Volgens door hen geïnterviewde politierespondenten werkt een beroep op verhoorbijstand vertragend doordat de advocaat soms pas later aanwezig kan zijn, vanwege reistijd of door andere piketafspraken. Daarnaast is het plannen van verhoorbijstand aansluitend aan consultatiebijstand niet altijd mogelijk; verhoren moeten in dat geval later plaatsvinden. Een derde verklaring is het feit dat de piketcentrale gesloten is tussen acht uur 's avonds en zeven uur 's ochtends, terwijl de ophoudtermijn doorloopt tot middernacht. Hierdoor gaat onderzoekstijd verloren (Kruize & Gruter, 2018, p. 64-65). Om de stijging van het aantal inverzekeringstellingen tegen te gaan is de ophoudtermijn in 2017 verlengd van zes uur naar negen uur. In deze paragraaf onderzoeken we in hoeverre deze verlenging soelaas heeft geboden.

Zoals te zien is in figuur 3.6 nam het aantal geregistreerde verdachten tussen 2010 en 2018 gestaag af. Het aantal inverzekeringstellingen¹¹⁶ daarentegen bleef lange tijd stabiel. Pas in 2017 vond ook hier een daling plaats. Hieruit volgt dat het percentage verdachten dat in verzekering wordt gesteld, tussen 2010 en 2016 elk jaar toenam (zie figuur 3.7). Waar in 2010 nog minder dan een kwart (23%) van de verdachten in verzekering werd gesteld, was dit in 2016 opgelopen tot 36%. In 2017 daalde het percentage inverzekeringstellingen voor het eerst, naar 31%. De Algemene Rekenkamer (2017, p. 18) heeft daarnaast berekend dat het percentage verdachten dat in voorlopige hechtenis wordt genomen in de periode 2012-2016 stabiel is gebleven rond de 5%. Dit betekent dat de toename aan inverzekeringstellingen vooral verdachten betreft die niet in voorlopige hechtenis worden genomen maar na hun inverzekeringstelling op vrije voeten worden gesteld (dit betekent overigens niet dat zij dan geen verdachte meer zijn). De daling van het aantal inverzekeringstellingen vanaf 2017 lag in de lijn der verwachting omdat vanaf 1 maart 2017 de ophoudtermijn met drie uur is verlengd om meer ruimte te creëren voor het opsporingsonderzoek en voor het verlenen van consultatie- en verhoorbijstand.

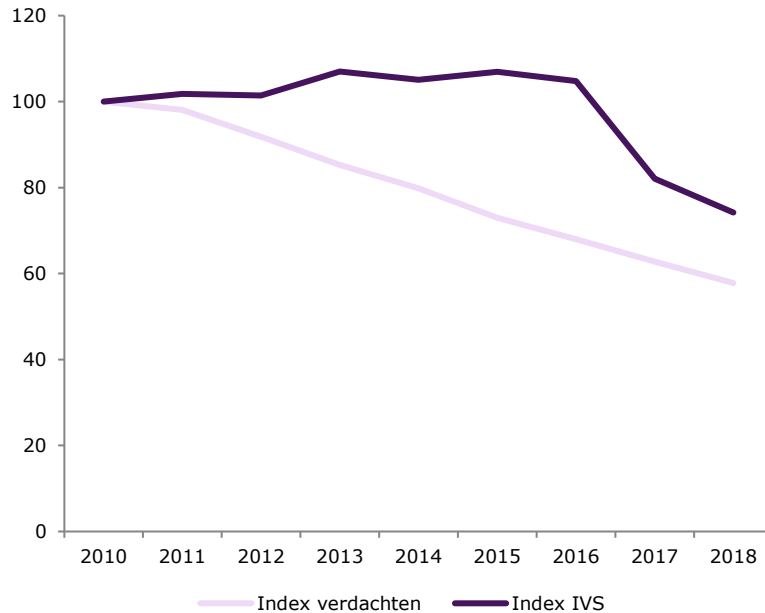
---

¹¹⁵ Logistische regressie met odds ratio 2,4. In de analyse is gecontroleerd voor kenmerken van de zaak, de verdachte en het opsporingsproces.

¹¹⁶ Het gaat hierbij om het totale aantal inverzekeringstellingen en niet om het aantal unieke verdachten. Een verdachte die in een kalenderjaar (voor verschillende feiten) meerdere keren in verzekering is gesteld, wordt dus ook meerdere keren meegerekend.

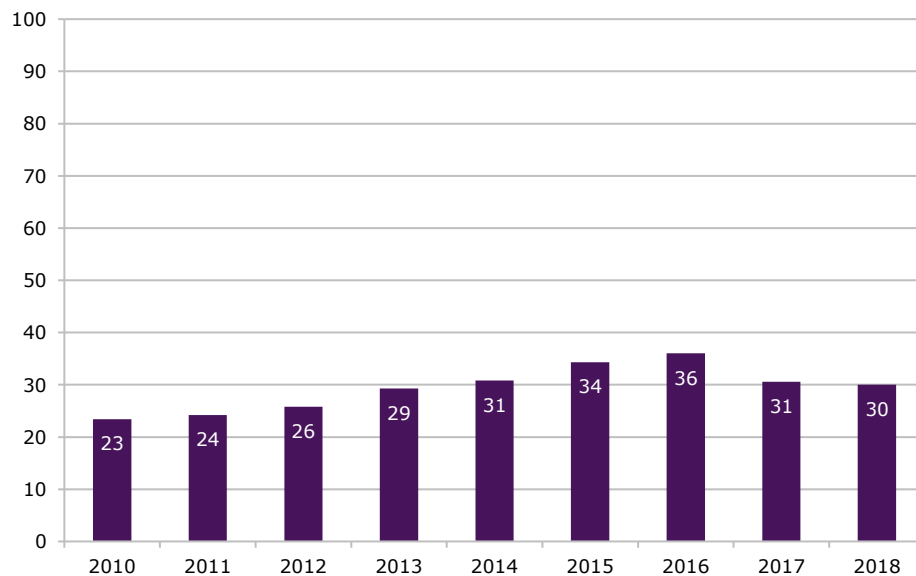
Figuur 3.6 Ontwikkelingen in aantallen geregistreerde verdachten en ivs, 2010-2018

Noot: zie bijlage 6, tabel b6.6 voor achterliggende cijfers.

Bron: CBS (aantal verdachten 2010-2018); Kruize & Gruter 2018 (inverzekeringstellingen 2010-2017); Nationale Politie (inverzekeringstellingen 2018).

Figuur 3.7 Inverzekeringstellingen als percentage van het totale aantal verdachten, 2010-2018

Noot: zie bijlage 6, tabel b6.6 voor achterliggende cijfers.

Bron: CBS (aantal verdachten 2010-2018); Kruize & Gruter 2018 (inverzekeringstellingen 2010-2017); Nationale Politie (inverzekeringstellingen 2018).

Aan de geïnterviewde portefeuillehouders en politieambtenaren is gevraagd of de verruiming van de ophoudtermijn zorgt voor een vermindering van het aantal personen dat in verzekering wordt gesteld door het wachten op de advocaat. De meeste portefeuillehouders herkennen zich niet in het beeld dat er veel moet worden gewacht op de advocaat. In hun ervaring is het wachten vooral op ZSM vanwege capaciteitsproblemen, met name als een verdachte laat op de dag wordt aangehouden. Volgens een paar portefeuillehouders maakt de uitbreiding weinig verschil.

Veel politieambtenaren maken onderscheid naar zwaardere en lichtere zaken. In zwaardere zaken is de lengte van de ophoudtermijn eigenlijk geen probleem omdat de verdachte meestal toch al in verzekering wordt gesteld. Bij lichtere zaken wordt er – net als door de portefeuillehouders – op gewezen dat het probleem vaak de combinatie van het ZSM-proces en het wachten op een advocaat betreft. Als langer moet worden gewacht op de advocaat, duurt het langer voordat het verhoor rond is, en pas dan kan de ZSM-procedure van start. Voor deze lichtere feiten geeft één politieambtenaar aan dat de verruiming van de ophoudtermijn een deel van de wachttijd op de advocaat wel compenseert, een andere geeft aan dat het adempauze geeft. Ten slotte geven een paar politieambtenaren aan hierover niet goed te kunnen oordelen.

3.5.2 Andere neveneffecten

In de interviews met de portefeuillehouders en de advocatuur is gevraagd naar eventuele andere neveneffecten van het recht op verhoorbijstand. Een punt dat naar voren wordt gebracht, is dat verdachten minder vaak in zouden gaan op een ontbieding omdat bijstand van een advocaat in dat geval niet vergoed wordt. De politie kan ervoor kiezen om de verdachte dan later alsnog aan te houden, of er vooraf al rekening mee te houden en de verdachte niet te ontbieden maar gelijk aan te houden. Een politieambtenaar verwoordt dit als volgt:

Je ziet dus echt dat mensen minder komen die ontboden worden en dat officieren sneller overgaan tot een aanhouding terwijl dat niet altijd noodzakelijk is en een aanhouding heel veel impact heeft op iemands leven, ook op het gezinsleven. Dus dat vind ik echt een nadelig effect, omdat je dan denkt dan gaan we maar aanhouden omdat hij dan gefinancierde rechtsbijstand kan hebben. En zo moet het eigenlijk niet zijn.

3.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is een overzicht gegeven van de veranderingen in de organisatie en werkprocessen bij de advocatuur en de politie sinds de invoering van de Implementatiewet. We hebben gekeken naar het contact tussen politie en advocatuur, de tijdsbesteding aan zaken buiten het verhoor zelf, de ervaren meerwaarde en knelpunten en de gepercipieerde neveneffecten. Aan de hand van een desk study, een enquête onder strafpiketadvocaten en interviews met advocatuur en politie is hiervan een beeld geschetst.

Organisatie en werkprocessen

In vergelijking met de OM-beleidsbrief brengt de inwerkingtreding van de Implementatiewet op 1 maart 2017 weinig veranderingen met zich mee in de organisatie van verhoorbijstand. Vanuit de advocatuur en de Raad voor Rechtsbijstand zijn ons geen aanvullende initiatieven bekend ten opzichte van de eerdere initiatieven die

waren genomen rondom de invoering van het recht in 2016 (zie Klein Haarhuis 2018). Vanuit de politie zijn een aantal bestaande hulpmiddelen aangepast. Uit de interviews met de portefeuillehouders komt naar voren dat de politie er volgens hen over het geheel genomen prima in slaagt om verhoorbijstand te faciliteren. De lijntjes zijn kort en de meeste advocaten en verhoorders lijken te beseffen dat ze elkaar nodig hebben. Ook over de samenwerking wordt door de geïnterviewde portefeuillehouders positief geoordeeld, en meestal verloopt de organisatie van verhoorbijstand volgens het boekje. Uiteraard zijn er uitzonderingen, maar dit wordt bijna altijd wel weer rechtgetrokken. De initiële weerstand bij verhoorders en problemen bij de politie zijn vrijwel volledig verdwenen. Indien de kennis over verhoorbijstand bij een politieambtenaar beperkt is, hangt dit vooral samen met de leeftijd van de politieambtenaar in kwestie: jongere verhoorders zouden zijn opgeleid in het faciliteren van verhoorbijstand en de aanwezigheid van de advocaat vaker als een gegeven beschouwen. Dit wordt niet gezien als een structureel probleem.

Tijdsbesteding anders dan de verhoorduur

Uit de enquête onder strafpiketadvocaten komt naar voren dat advocaten de meeste tijd besteden aan het reizen naar en van de verhoorlocatie. In zowel lichtere als zwaardere zaken is de mediane reistijd per verhoor 30-60 minuten. Dat wil zeggen dat de helft van de advocaten een kortere reistijd heeft, en de andere helft juist een langere. Tussen de 15% en 20% van de advocaten geeft aan tevoren geen stukken door te nemen. Vaak zijn deze dan nog niet aangevraagd door de advocaat of verstrekt door de politie. Indien dit wel wordt gedaan, is de doorleestijd in termen van de mediaan voor zwaardere zaken 30-60 minuten en voor lichtere zaken 15 minuten. Het informeren van familie in zwaardere zaken neemt per verhoor voor de helft van de strafpiketadvocaten ongeveer 20-30 minuten of minder in beslag, en voor de andere helft van de strafpiketadvocaten is dit juist meer. In lichtere zaken is de mediane informeertijd 20 minuten. De wachttijd op de verhoorlocatie en het overleg met de politie neemt – afgaande op de mediaan – tussen de 20 en 30 minuten in beslag. Het inplannen van het verhoor neemt bij zwaardere zaken wat meer tijd in beslag (mediaan is 10-15 minuten) dan in lichtere zaken (mediaan is 0-10 minuten). Verder werden ook nog de volgende tijdsbestedingselementen genoemd waar de advocatuur mee te maken kan krijgen: contact met personen of instanties anders dan de politie of familieleden, met name het OM, de reclassering en de arrestantenwacht, het opbouwen van het eigen dossier, het zelf doen van onderzoek en de administratie. De interviews met de portefeuillehouders bevestigen het beeld dat over het geheel genomen de meeste tijd gaat zitten in de reistijd en de wachttijd. De reistijd is sterk afhankelijk van de regio, het aantal verhoorlocaties en de kantoorvestigingslocatie. De wachttijd kent twee elementen: het wachten op de verhoorlocatie zelf en het op kantoor wachten op het inplannen van het verhoor. Dit eerste wordt overigens niet door iedere portefeuillehouder zo ervaren. Zo werd ook gezegd dat het verhoor nagenoeg altijd op het afgesproken tijdstip plaatsvindt.

Vanuit de politie is het beeld vanuit twee regio's dat de extra tijd die komt kijken bij het recht op verhoorbijstand beperkt is. In lichtere zaken is dit ongeveer tien minuten, in zwaardere zaken vrijwel onveranderd.

Meerwaarde

Uit de enquête onder de strafpiketadvocaten kan worden opgemaakt dat de meeste advocaten het ingevoerde recht als een meerwaarde ervaren. Waarborgen dat de verklaring van de verdachte juist in het proces-verbaal wordt opgenomen, voorkomen van pressie op de verdachte, beter op de hoogte zijn van het dossier, opbouwen van een vertrouwensband met de verdachte en het bieden van morele

steun wordt door meer dan 80% van de advocaten (heel) belangrijk gevonden. Een meerderheid vindt ook een zaakgericht verhoor en invloed kunnen uitoefenen op de verklaringsbereidheid van de verdachte (heel) belangrijk. De toegevoegde waarde van verhoorbijstand is volgens strafpiketadvocaten voor kwetsbare verdachten groter dan voor niet-kwetsbare verdachten. De uitbreiding van de bevoegdheden van advocaten van 1 maart 2017 wordt door ongeveer de helft van de advocaten als een verbetering gezien. Ongeveer 42% ziet echter geen verschil. De bevindingen vanuit de interviews met sleutelpersonen uit de advocatuur en de politie onderstrepen het belang van verhoorbijstand voor de kwaliteit van het proces-verbaal. Door de aanwezigheid van de advocaat zou dit vollediger, evenwichtiger en minder suggestief zijn. Daarnaast worden morele steun en het vasthouden aan of juist wijzigen van de proceshouding genoemd als meerwaarde van het recht. Ook kan de aanwezigheid van de advocaat bijdragen aan een rustiger verloop van het verhoor omdat de advocaat een dempende werking kan hebben op het gedrag en de houding van de verdachte.

Knelpunten

Om knelpunten te inventariseren is in de enquête een lijst aan mogelijke planningsproblemen voorgelegd aan strafpiketadvocaten. Er lijkt sprake te zijn van een groep strafpiketadvocaten met relatief positieve ervaringen (vaak aansluitende planning en niet zo vaak een langere wachttijd) en een groep met relatief negatieve ervaringen (niet zo vaak aansluitende planning en wel vaak een langere wachttijd). Wanneer zij wachttijd hebben, vindt het merendeel van de advocaten dat zij deze niet nuttig kunnen gebruiken.

Ook in de interviews met sleutelpersonen vanuit de advocatuur en de politie uit twee regio's is specifiek naar knelpunten gevraagd. Hier zijn de ervaringen eveneens verdeeld, maar over het geheel genomen zijn de geïnterviewde personen positief. Problemen liggen vooral op het gebied van het inplannen van vervolghorens en het rekening moeten houden met de agenda van de advocaat, met name als het een voorkeursadvocaat betreft. Bij zwaardere zaken is er vaak minder tijdsdruk omdat de verdachte vaak sowieso in verzekering gesteld gaat worden. Dit maakt het makkelijker om bijstand van de advocaat in te plannen. Volgens de geïnterviewde politieagenten zijn de meeste advocaten bij lichtere zaken binnen deze gestelde termijn aanwezig.

Sommige piketadvocaten zouden meerdere piketmeldingen aannemen en hiervoor ook het verhoor willen doen, waardoor de politieambtenaar in de knel kan komen met zijn termijnen en de verdachte tekort wordt gedaan. Volgens de portefeuillehouders bestaat er bij de politie soms het beeld dat een piketadvocaat gelijk kan komen zodra de melding is geaccepteerd. Dit is echter niet altijd het geval. Als een piketadvocaat vier meldingen krijgt die alle vier moeten worden opgevolgd, zullen drie agenten moeten wachten. Sommige advocaten schakelen in dit soort gevallen weleens een reserveadvocaat in of een kantoorgenoot om het proces wat vlotter te laten verlopen. Maar dit kan niet altijd, en dan zal gewacht moeten worden.

De portefeuillehouders oordelen verdeeld over de telefonische bereikbaarheid van de politie. De meeste portefeuillehouders geven aan dat dit meestal wel goed gaat en dat dat er weinig klachten zijn. Anderen ervaren wel problemen omdat het rechtstreekse nummer ontbreekt of ze een verkeerd nummer krijgen, bijvoorbeeld van een politieambtenaar wiens dienst is afgelopen.

Het lukt vrijwel nooit om de stukken voorafgaande het eerste verhoor te krijgen. De portefeuillehouders geven echter ook aan dat het inzien van de stukken vaak niet echt nodig is. Dit is met name in sommige zwaardere zaken van belang. De verhooruimtes worden door zowel portefeuillehouders als politie wisselend beoordeeld. De typering van de ruimtes loopt van te klein, slecht, krap, slecht

geventileerd en muf, tot de opmerking dat de ruimtes volstaan, keurig zijn, en prima geschikt voor een verhoor met een advocaat.

Ondanks de genoemde knelpunten zijn de geënquêteerde strafpiketadvocaten overwegend positief over hun contact met de politie. De interviews met sleutel-informanten vanuit de advocatuur en twee regio's van de politie bevestigen het beeld dat het plannen van verhoren over het geheel genomen goed verloopt. Soms wordt wel wat moeite ondervonden, maar dit is inmiddels wel redelijk geaccepteerd.

Neveneffecten

Het aantal inverzekeringstellingen nam een aantal jaren toe en was hiermee een zorgpunt geworden. Om deze ontwikkeling tegen te gaan is de ophoudtermijn in 2017 verlengd van 6 uur naar 9 uur. De daling van het aantal inverzekeringstellingen vanaf 2017 suggereert dat de politie er nu beter in slaagt om de onderzoekswerkzaamheden binnen de ophoudtermijn af te ronden. De interviews met de advocatuur en politie bevestigen dit beeld, hoewel moet worden opgemerkt dat de meeste portefeuillehouders zich niet in het beeld herkennen dat er veel moet worden gewacht op de advocaat. In hun ervaring is het wachten vooral op ZSM vanwege capaciteitsproblemen, met name als een verdachte laat op de dag wordt aangehouden. Volgens een paar geïnterviewde politieambtenaren is het probleem vaak de combinatie van het ZSM-proces en het wachten op een advocaat.

In de interviews met de portefeuillehouders en de politieambtenaren is gevraagd naar deze en eventuele andere neveneffecten van het recht op verhoorbijstand. Een punt dat naar voren wordt gebracht is dat verdachten minder vaak in zouden gaan op een ontbieding omdat bijstand van een advocaat in dat geval niet vergoed wordt. De politie kan ervoor kiezen om de verdachte dan later alsnog aan te houden, of er vooraf al rekening mee te houden en de verdachte niet te ontbieden maar gelijk aan te houden.

4 Effectuering van het recht

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar het gebruik van rechtsbijstand door verdachten van strafbare feiten waarvoor voorlopige hechtenis een mogelijkheid is en die door het OM vervolgd zijn. In dit hoofdstuk beogen we antwoord te krijgen op de volgende onderzoeksvragen:

- 1c Hoe worden verdachten gewezen op hun recht(en) voor en tijdens het verhoor? Is dit veranderd en waarom?
- 2a Wat is het percentage verdachten voor wie consultatiebijstand is verleend?
- 2b Wat is het percentage verhoren met verhoorbijstand op het totale aantal verhoren en op het totale aantal verdachten?
- 2c Wat is de gemiddelde verhoorduur per verdachte, en de gemiddelde verhoorduur met en zonder advocaat?
- 2d In hoeverre is de zwaarte van het strafbare feit van invloed op verschillende kenmerken van het verhoor, zoals de aanwezigheid van een advocaat en de duur van het verhoor?
- 2e Hoe vaak zien verdachten af van verhoorbijstand en om welke reden?

De bevindingen in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op informatie vanuit de 375 processen-verbaal van politieverhoren en van 1.159 strafpiketadvocaten. Voor de beantwoording van vragen 1c en 2e worden beide informatiebronnen ingezet. De onderzoeksvragen 2a, 2b, 2c, en 2d worden beantwoord met informatie vanuit de processen-verbaal. Hierbij willen we benadrukken dat de twee informatiebronnen verschillen in het zaaktype waarover wordt gerapporteerd. In de enquête gaat het om ervaringen van advocaten met alle soorten zaken waarin door piketadvocaten bijstand wordt verleend. Bij sommige vragen is hierbij onderscheid gemaakt tussen lichtere zaken (B-zaken) en zwaarste zaken (A-zaken). De processen-verbaal hebben echter betrekking op door het OM vervolgte verdachten van een strafbaar feit waarvoor in verzekeringstelling mogelijk is.¹¹⁷ Ook hier maken we onderscheid naar de zwaarte van de zaak, maar zijn de lichtere zaken soms onderverdeeld in twee aparte subcategorieën. Dit resulteerde in de volgende driedeling in de analyse van de processen-verbaal: lichtere zaken (B-zaken vanaf 4 tot 6 jaar), zwaardere zaken (B-zaken vanaf 6 tot 12 jaar), en zwaarste zaken (A-zaken vanaf 12 jaar).

We verrichten onze analyse in drie stappen. In de eerste stap wordt vanuit het dossieronderzoek een beeld geschetst over de verdachten in de beginfase van het strafproces (paragraaf 4.1). We hebben informatie over in totaal 202 verdachten. Wat is hun achtergrond, hoe vaak en hoe lang worden zij verhoord, en in hoeverre maken ze gebruik van het recht op consultatie- en verhoorbijstand in het kader van het verdachten- en ivs-verhoor? Daarna zoomen we in op de afzonderlijke verhoren van deze verdachten (paragraaf 4.2). We gebruiken informatie over in totaal 280 verhoren vanuit het dossieronderzoek en van de 1.157 strafpiketadvocaten die hebben deelgenomen aan de enquête. Hierbij gaat het om het wijzen op rechten voorafgaand aan elk verhoor, het inschakelen van een advocaat voor het eerste

---

¹¹⁷ Het dossieronderzoek beperkte zich tot het de het dossier opgenomen verslagen in het kader van het opsporingsonderzoek. Mogelijk zijn hierdoor een aantal verdachtenverhoren buiten ons zicht gebleven, te weten de eventuele politieverhoren die staan opgenomen in de dossiersectie 'onderzoek ter terechtzitting'. Volgens twee geïnterviewde rechercheurs komt het echter zelden voor dat de verdachte door de rechter wordt terugverwezen naar de politie voor een nieuw verhoor. En als dit al gebeurt, dan is het de vraag of we dit verhoor over het hoofd hebben gezien (deze verhoren worden mogelijk ook opgenomen in de sectie met het opsporingsonderzoek).

verhoor en eventuele vervolghooren, het afzien van verhoorbijstand en de duur van een verdachtenverhoor met en zonder de aanwezigheid van een advocaat. Tot slot maken we een verdiepende analyse (paragraaf 4.3). Hier zullen we onder andere kijken naar het keuzeproces betreffende het gebruik van verhoorbijstand en naar samenhangen tussen de aanwezigheid van de advocaat en verschillende kenmerken van het verhoor, de houding van de verdachte en de zwaarte van het strafbare feit.

4.1 Gebruik van juridische bijstand

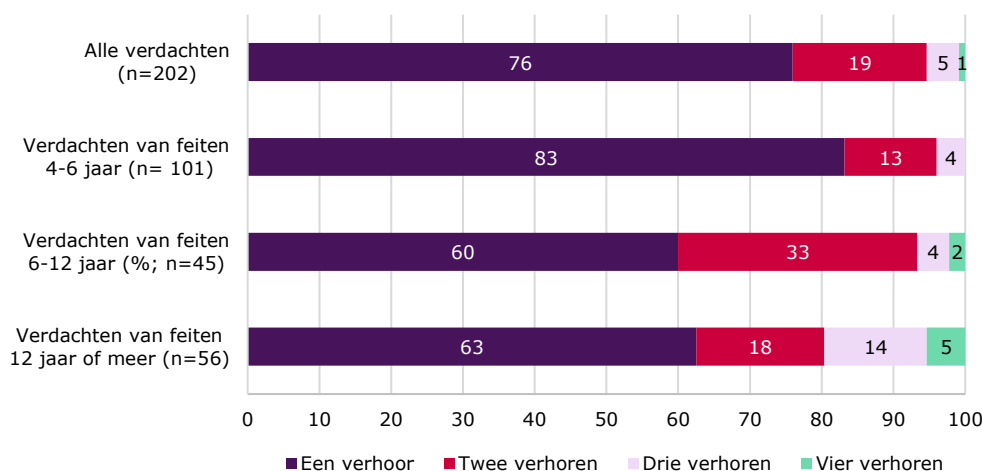
In deze paragraaf onderzoeken we de effectuering van het recht vanuit het beeld dat we hebben verkregen over de verdachte. We beginnen met wat achtergrondinformatie over de verdachten en hun verhoren. Vervolgens gaan we in op het gebruik van juridische bijstand door verdachten. We geven eerst een totaaloverzicht van het gebruik van juridische bijstand tijdens het opsporingsproces, en kijken vervolgens meer specifiek naar bijstand tijdens verdachtenverhoren en ivs-verhoren. Tot slot komt in deze paragraaf aan bod hoe lang verdachten in totaal zijn verhoord.

4.1.1 Achtergrondinformatie verdachte en verhoren

De leeftijd van verdachten ten tijde van het verhoor is gemiddeld 37 jaar. Van de verdachten is 81% man, 69% heeft de Nederlandse nationaliteit, 12% heeft zowel de Nederlandse als niet-Nederlandse nationaliteit en 19% van de verdachten is niet-Nederlands. Voor een ruime meerderheid van deze niet-Nederlandse verdachten, te weten 61%, is een tolk ingeschakeld omdat de verdachte de Nederlandse taal niet (voldoende) beheerst. Uit de processen-verbaal van de verhoren/aanhouding kan verder worden opgemaakt dat ten minste 54% van de verdachten al eerder met justitie in aanraking is geweest. Voor de andere verdachten zijn er geen antecedenten (22%) of kunnen we dit op basis van de processen-verbaal niet vaststellen (24%). Van de verdachten is 14% op uitnodiging van de politie naar het politiebureau gekomen voor verhoor. Van de verdachten kan 14% als kwetsbaar worden aangemerkt.

Figuur 4.1 geeft weer hoe vaak een verdachte in onze steekproef door de politie in het kader van het opsporingsonderzoek wordt verhoord. De gegevens in de figuur betreffen alle verdachtenverhoren van de politie, dus ook de verhoren die na de piketfase hebben plaatsgevonden. Van de verdachten wordt 76% één keer door de politie wordt verhoord, 19% twee keer, 5% drie keer en minder dan 1% vier keer. Geen van de verdachten uit onze steekproef van dossiers wordt vaker dan vier keer door de politie verhoord. Het aantal politieverhoren per vervolgte verdachte verschilt statistisch significant naar de ernst van het strafbare feit: Ten opzichte van zaken met een strafmaat van vier tot zes jaar komt een vervolghoer vaker voor bij zaken met een strafmaat van zes tot twaalf jaar (verschil van 23 procentpunten; $p < 0,01$) en bij zaken met een strafmaat vanaf twaalf jaar (verschil van 21 procentpunten; $p < 0,01$). In zaken van zes tot twaalf jaar blijft het meestal bij een tweede verhoor. In zaken vanaf twaalf jaar volgt regelmatig ook nog een derde verhoor. In enkele gevallen wordt de verdachte voor een vierde keer verhoord (in 5% van deze zaken). Vaker dan vier keer kwam in onze steekproef niet voor.

Figuur 4.1 Percentage verdachten met in totaal één, twee, drie of vier verdachtenverhoren, totaal overzicht en naar de ernst van het strafbare feit

Bron: dossieronderzoek; zie bijlage 6, tabel b6.7 voor achterliggende statistieken

Meestal slaagt de politie erin om het verdachtenverhoor in de piketfase af te ronden en is vervolgvverhoor na de piketfase niet nodig. Op basis van de verstreken tijd tussen het eerste- en het vervolgvverhoor kunnen we afleiden dat 18 van de 280 verhoren na de piketfase plaatsvindt. Dit komt overeen met 6% van alle verhoren en 32% van alle zaken waarin vaker dan één keer is verhoord. Hierbij moet worden opgemerkt dat als een politieverhoor in de post-piketfase plaatsvindt én gedocumenteerd staat in de sectie 'onderzoek ter terechtzitting' van het dossier, deze verhoren niet zijn meegeteld als een vervolgvverhoor in het onderhavige onderzoek. Het verhoor in de post-piketfase kan daarnaast ongerelateerd zijn aan de eerdere verhoren: een nieuw strafbaar feit kan aan het strafproces worden toegevoegd zodat de verdachte gelijktijdig voor beide feiten terecht kan staan. Audio- of audiovisuele registratie wordt ingezet bij 3% van de verdachten, waarbij dit vrijwel zonder uitzondering gaat om zaken met een strafmaat van 12 jaar of meer. In deze zwaardere zaken worden de verhoren van 38% van de verdachten audio- of audiovisueel geregistreerd.

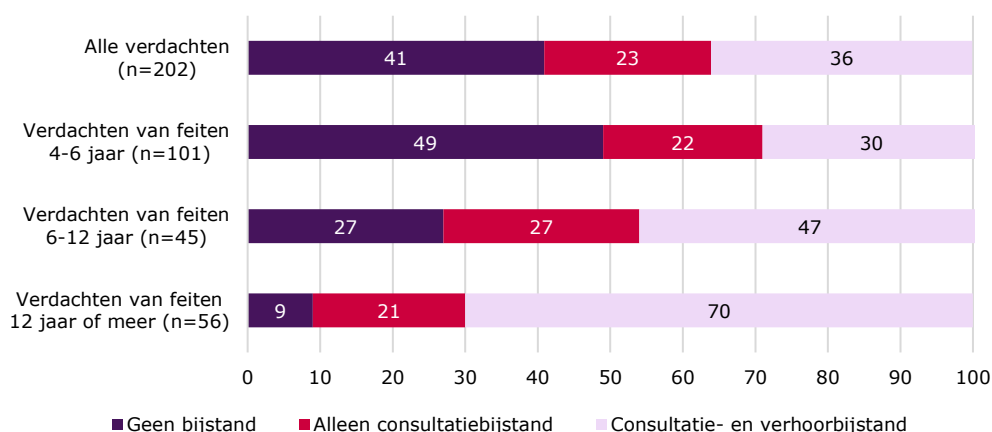
4.1.2 Gebruik van juridische bijstand

In deze paragraaf gaan we in op de rechtsbijstandsverlening van een advocaat ten tijde van het opsporingsonderzoek. We geven eerst een totaaloverzicht, waarna we inzoomen op de verleende consultatiebijstand, de bijstand tijdens het verdachtenverhoor en de bijstand tijdens het ivs-verhoor. In figuur 4.2 staat het meest generieke beeld weergegeven: het percentage verdachten waaraan, afgaande op de onderzochte processen-verbaal, op enig moment consultatiebijstand en/of verhoorbijstand is verleend. Ongeveer 41% van alle verdachten laat zich niet door een advocaat bijstaan. Bijna een kwart van de verdachten (23%) maakt alleen gebruik van consultatiebijstand. Van alle verdachten maakt 36% gebruik van een combinatie van consultatie en verhoorbijstand. In onze steekproef zit geen enkele verdachte die verhoorbijstand heeft gehad zonder een consultatie vooraf. Meestal wordt ten behoeve van verhoorbijstand een piketadvocaat ingeschakeld (78%) maar ook een voorkeursadvocaat komt regelmatig voor (15%). Slechts twee verdachten in onze

steekproef – beiden ontboden – hebben de advocaat zelf betaald.¹¹⁸ Het inschakelen van een advocaat voor het verlenen van verhoorbijstand verschilt naar de ernst van het strafbare feit. In lichtere zaken is het percentage waarin een advocaat op enig moment consultatie en verhoorbijstand verleent 30%, in zwaardere zaken 47% en in de zwaarste zaken 70%.

Figuur 4.2^a Gebruik van rechtsbijstand van een advocaat in percentage verdachten,^b totaaloverzicht en naar de ernst van het strafbare feit

^a In september 2022 is deze figuur gerectificeerd.

^b De percentages zijn inclusief rechtsbijstand in het kader van een ivs-verhoor. Wordt alleen gekeken naar het verdachtenverhoor, dan zijn de percentages bijna hetzelfde. Slechts een klein deel van de verdachten heeft uitsluitend ivs-verhoorbijstand gehad (2% consultatiebijstand voorafgaande ivs-verhoor; <1% ivs-verhoorbijstand). Zie bijlage 6, tabel b6.8 voor de achterliggende statistieken.

Bron: dossieronderzoek

Aangehouden verdachten in de zwaarste zaken kunnen pas afstand doen van verhoorbijstand na consultatie van een advocaat. Het is dan ook opvallend dat in vijf zaken van dit type geen advocaat is geconsulteerd op de verhoorlocatie. Uit het proces-verbaal van de aanhouding blijkt dat de verdachte in één van deze zaken uit eigen beweging al een advocaat had geraadpleegd voordat hij zich bij de politie meldde. In een andere zaak gaat het om een verhoor van een niet-aangehouden persoon die aangifte heeft gedaan van een strafbaar feit en waarvan de verdachte tegenaangifte heeft gedaan. In een andere zaak gaat het ook om een verhoor van een niet-aangehouden verdachte. Voor twee van de vijf zaken hebben we vanuit het dossieronderzoek geen aanwijzingen gevonden over waarom er niet eerst een advocaat geconsulteerd is.

Consultatiebijstand

In de enquête onder strafpiketadvocaten is gevraagd naar de onderwerpen die aan bod komen tijdens de consultatiebijstand. Hieruit komt naar voren dat bijna alle advocaten in elk geval de volgende thema's bespreken: de rechten van de verdachte (100%), de gang van zaken tijdens het verhoor (99%), de persoonlijke omstandigheden van de verdachten (96%), de te volgen verklaarstrategie (94%),

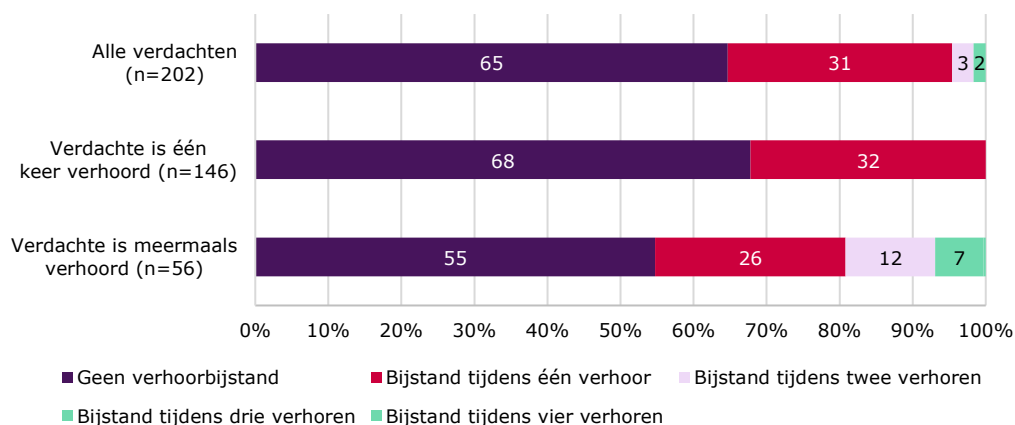
¹¹⁸ In 4% van de zaken waarin verhoorbijstand werd verleend was het vanuit het dossier niet op te maken om wat voor type advocaat het ging en in 2% van deze zaken was er aanvankelijk een piketadvocaat ingeschakeld maar werd deze vervangen door de voorkeursadvocaat (of andersom).

of de verdachte gebruik wil maken van verhoorbijstand (92%), de gang van zaken tijdens de verdere procedure (90%) en de inhoud van de verdenking (90%). Enkele advocaten geven aan dat zij, naast de eerdergenoemde onderwerpen, consultatiebijstand gebruiken voor alle andere onderwerpen die de verdachte nog wil bespreken. Vaak gaat dit om het bespreken van de gang van zaken rond de aanhouding en het eventuele strafrechtelijke verleden van de verdachte, de kosten van rechtsbijstand en de gezondheidstoestand van de verdachte. Naast de consultatiebijstand regelen advocaten, indien gewenst, nog allerhande praktische zaken voor hun cliënt, zoals het op de hoogte brengen van derden (familie, de werkgever) en zorgen voor kleding, medicijnen en sigaretten.

Bijstand verdachtenverhoor

In figuur 4.3 staat weergegeven hoeveel verdachten op enig moment gebruik hebben gemaakt van het recht op bijstand tijdens een verdachtenverhoor. Het ivs-verhoor en consultatiebijstand is hier buiten beschouwing gelaten. Van alle verdachten krijgt – ongeacht het aantal verhoren – 31% bijstand voor één verdachtenverhoor, 3% voor twee verdachtenverhoren, 2% voor drie verhoren en minder dan 1% van de verdachten voor vier verdachtenverhoren. Van de verdachten ziet 65% af van hun recht op verhoorbijstand en komt hier ook niet op terug bij een eventueel vervolgvverhoor. Om inzichtelijk te krijgen in hoeverre verdachten gebruikmaken van hun recht op verhoorbijstand in vervolgvverhoren, is in figuur 4.3 tevens weergegeven hoe vaak verdachten van hun recht gebruikmaken in zaken waarin de verdachte één keer is verhoord en in zaken waarin de verdachte meermaals is verhoord.¹¹⁹ Van alle enkelvoudig verhoorde verdachten maakt 32% gebruik van zijn of haar recht. Van alle meermaals verhoorde verdachten maakt 10% bij elk verhoor, 35% op enig moment en 55% helemaal geen gebruik van het recht op verhoorbijstand (26% van deze verdachten heeft één keer verhoorbijstand, 12% twee keer, 7% drie keer, en minder dan 1% van de verdachten maakt vier keer gebruik van het recht op verhoorbijstand).

Figuur 4.3 Gebruik van rechtsbijstand voor het verdachtenverhoor in percentage verdachten, in totaal en naar het aantal keer dat de verdachte in de zaak is verhoord

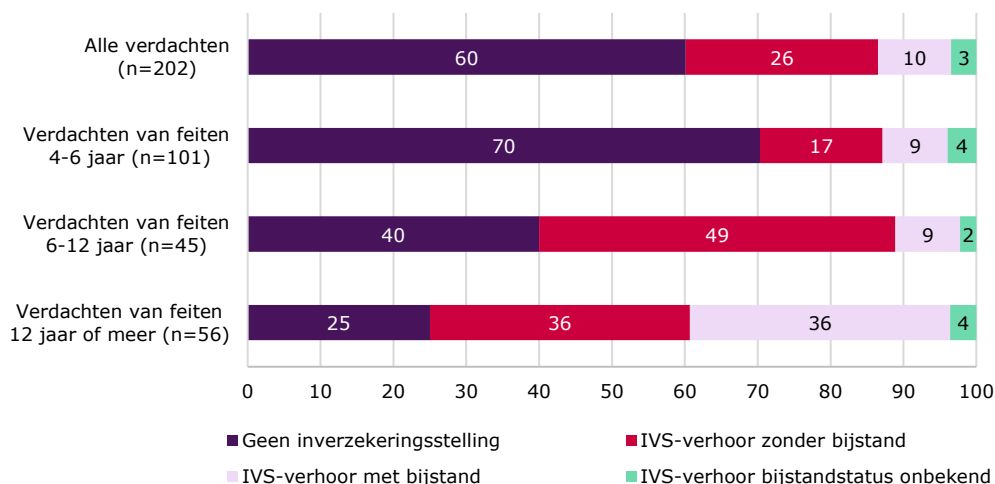
Bron: dossieronderzoek; zie bijlage 6, tabel b6.9 voor achterliggende statistieken

¹¹⁹ Het aantal verdachten met drie of meer verhoren is te klein om voor het berekenen van betrouwbare percentages. We construeerden daarom een bredere categorie van verdachten, met in totaal 56 meermaals verhoorde verdachten (waarvan 38 twee keer, 14 verdachten drie keer, en 4 verdachten vier keer zijn verhoord).

Bijstand ivs-verhoor

Verdachten hebben sinds maart 2016 ook recht op bijstand tijdens een verhoor in het kader van een inverzekeringstelling. Een inverzekeringstelling vindt plaats wanneer de politie extra tijd nodig heeft om het opsporingsonderzoek rond te krijgen. Het bijbehorende verhoor van de verdachte staat in het teken van de procedure en er wordt tijdens dit verhoor niet inhoudelijk op de zaak ingegaan. In 60% van de onderzochte dossiers blijkt een inverzekeringstelling niet nodig (figuur 4.4). In 26% van alle onderzochte dossiers wordt de verdachte wel in verzekering gesteld maar is er geen advocaat aanwezig bij het ivs-verhoor. In 10% van de zaken is de verdachte in verzekering gesteld en is er bij het ivs-verhoor een advocaat aanwezig. In 3% van alle zaken kan uit de processen-verbaal betreffende de inverzekeringstelling niet worden opgemaakt of er verhoorbijstand is verleend. Bijstand van een advocaat tijdens het ivs-verhoor verschilt naar de zwaarte van de zaak. In zaken uit de zwaarste categorie (strafdreiging twaalf jaar of meer) wordt ivs-verhoorbijstand verleend in 36% van de gevallen en in de twee lichtere categorieën is dit 9%.

Figuur 4.4 Gebruik van rechtsbijstand in het kader van de inverzekeringstelling (in percentage verdachten), in totaal en naar de ernst van het strafbare feit

Bron: dossieronderzoek; zie bijlage 6, tabel b6.10 voor achterliggende statistieken

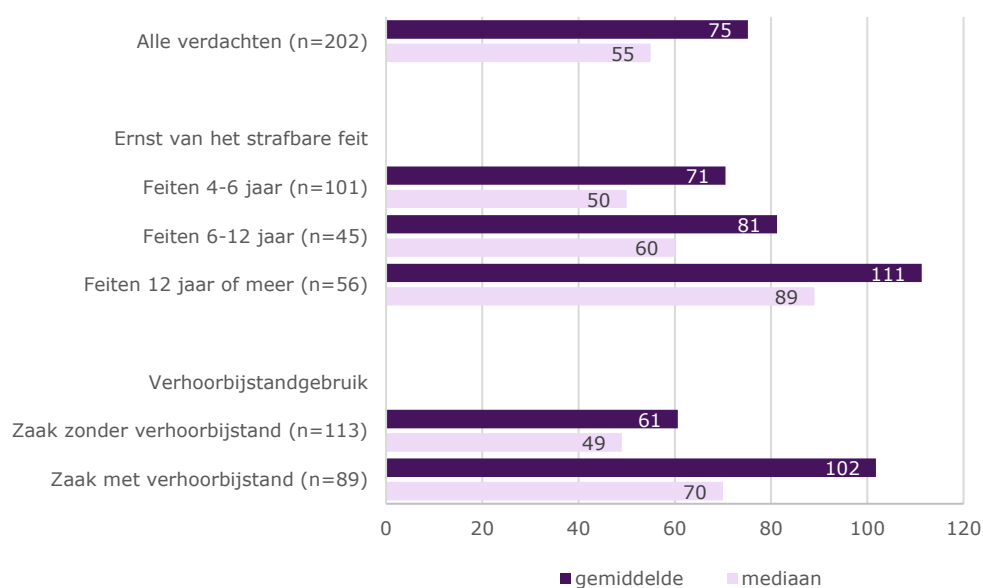
4.1.3 Totale duur van het verdachtenverhoor

De duur dat een verdachte in totaal door de politie wordt verhoord, inclusief onderbrekingen maar exclusief ivs-verhoor, staat in figuur 4.5 weergegeven. De benodigde tijd voor alle politieverhoren van één verdachte is hierin bij elkaar opgeteld. Alle verdachtenverhoren in onze steekproef zijn meegenomen, dus ook verhoren in de postpiketfase en verhoren met een uitzonderlijk lange verhoorduur. Omdat het gemiddelde door deze uitzonderlijk lange verhoren een vertekend beeld kan geven, geven we in de figuur tevens de mediaan. In tegenstelling tot het gemiddelde, is de mediaan ongevoelig voor uitzonderlijke waarnemingen.¹²⁰ De

¹²⁰ In de statistiek wordt de mediaan vaak ingezet als een *robuust* alternatief voor het gemiddelde. Robuuste statistieken worden veel minder beïnvloed door uitzonderingen in de observaties. Deze uitzonderlijke gevallen

mediaan betreft de middelste waarneming nadat alles op volgorde is gezet, in dit geval van het kortste (4 minuten) naar het langst durende verhoor (681 minuten¹²¹). Deze middelste waarneming betreft het aantal minuten waar de helft van de verhoren minder lang en de andere helft juist langer duurde. De totale verhoorduur is gemiddeld 75 minuten en de mediaan ligt op 55 minuten. De zwaarte van de zaak is relevant voor de totale verhoorduur: de zwaarste zaken duren zowel in gemiddelde verhoorduur ($p < 0,01$) als mediane verhoorduur ($p < 0,01$) langer dan zware zaken of lichtere zaken. De verhoorduur van zaken met een strafdreiging van 4-6 en 6-12 jaar tezamen is gemiddeld 74 minuten (mediaan 55 minuten). Beoordeeld aan de hand van het gemiddelde, duren zaken waarin een advocaat op enig moment verhoorbijstand heeft verleend gemiddeld 41 minuten langer dan zaken zonder verhoorbijstand ($t_{(124)} = -4,57$; $p < 0,001$). Zaken met verhoorbijstand verschillen ook in de mediaan statistisch significant van zaken waarin geen verhoorbijstand is verleend (verschil van ongeveer 20 minuten; $\text{Chi}^2_{(1)} = 21,28$; $p < 0,001$).

Figuur 4.5 Gemiddelde en mediane totale verhoorduur per verdachte in minuten,^a totaal en uitgesplitst naar ernst van het strafbare feit en de aanwezigheid van de advocaat

^a De verhoorduur van alle verhoren van een verdachten zijn bij elkaar opgeteld. De verhoorduur is inclusief de tijd voor eventuele onderbrekingen en inclusief alle verhoren in de post-piketfase ($n=18$ verhoren). Het verschil met een analyse zonder post-piketverhoren is gering, zie tabel b6.11 in bijlage 6.

Bron: dossieronderzoek

Bij 33 verdachten is het verdachtenverhoor op enig moment onderbroken. Dertig van deze verdachten maakten op enig moment gebruik van verhoorbijstand. Als

drukken namelijk een flinke stempel op het gemiddelde beeld. Het rekenkundige gemiddelde wordt disproportioneel omhooggestuwd door de uitzonderingsgevallen, terwijl het de bedoeling is zo accuraat mogelijk de duur van een doorsnee verdachtenverhoor in één cijfer te vatten.

¹²¹ Dit verhoor startte om 9:59 en eindigde om 21:20, een totale duur van 681 minuten. Hierbij moet worden opgemerkt dat dit verhoor werd onderbroken voor 149 minuten. De advocaat was aanwezig tot aan de lunch.

rekening wordt gehouden met deze onderbrekingen in het berekenen van de verhoorduur, verandert figuur 4.5 vrijwel niet.¹²² Alleen de mediaan van verhoren met bijstand voor alle verdachten neemt af van 70 naar 67, en in de zwaarste zaken (strafdreiging van twaalf jaar of meer) neemt de mediaan van alle verhoren af van 89 naar 84.

4.1.4 Tijdsbesteding piketadvocaten in de piketfase

Waar in paragraaf 4.1.3 de algehele verhoorduur wordt bekeken, wordt in deze paragraaf ingezoomd op de verhoorduur en overige activiteiten rondom het verhoor in de piketfase. Deze uitsplitsing is van belang gezien de discussie over de forfaitaire vergoeding voor verleende verhoorbijstand in deze fase (Commissie-Van der Meer, 2017, p. 32).¹²³ Hierbij moet worden opgemerkt dat de door ons gehanteerde indeling naar zaakzwaarte (A- en B-zaken) licht afwijkt van de indeling die wordt gehanteerd voor de hoogte van de forfaitaire vergoeding van verhoorbijstand. De A-categorie in het onderhavige onderzoek beperkt zich tot zaken waarin er een strafdreiging is van twaalf jaar of meer, terwijl de RvR de vergoeding voor A-zaken ook toekent aan een beperkt aantal B-zaken.¹²⁴ Deze zaken vragen volgens de RvR een grotere tijdsinspanning van de advocaat dan de gemiddelde B-zaak.¹²⁵

In tabel 4.1 staat de verhoorduur en de tijdsbesteding voor activiteiten rondom het verhoor weergegeven voor A-zaken en B-zaken. Zowel het gemiddelde als de mediaan zijn in de tabel opgenomen. Wat betreft de tijdsbesteding voor de activiteiten rondom het verhoor moet worden benadrukt dat advocaten een inschatting hebben gemaakt van de tijd die hiermee gemoeid is *indien deze activiteit plaatsvindt*. De verhoorduur in de tabel betreft de verhoren van aangehouden en vervolgde verdachten.

Uit de tabel komt naar voren dat één verhoor in lichtere zaken waarbij een advocaat aanwezig is, in termen van de mediaan 58 minuten duurt. Soms zal dit inclusief de doorneemtijd van het proces-verbaal zijn, andere keren zal dit erbuiten vallen (mediane doorneemtijd 10-20 minuten).¹²⁶ De totale tijdsbesteding van advocaten in lichtere zaken kan oplopen naarmate er meer activiteiten worden verricht. Het inplannen van het verhoor duurt in termen van de mediaan in lichtere zaken 1-10 minuten. De reistijd naar de verhoorlocatie ligt tussen 30 en 60 minuten. Indien stukken worden doorgenomen duurt dit in lichtere zaken ongeveer 10-20 minuten (mediaan). Een fors deel van de piketadvocaten (23%) neemt tevoren echter geen stukken door; deze worden veelal pas later tijdens het opsporingsonderzoek opgevraagd door de advocaat of verstrekt door de politie. De wachttijd op de verhoorlocatie is 20-30 minuten. Het overleg met de politie over het verdere verloop neemt ongeveer 10-30 minuten in beslag.

---

¹²² Voor 27 van de 36 onderbroken verhoren was de onderbrekingsduur bekend. In de herberekening konden verhoren met onbekende onderbrekingsduur niet worden meegenomen.

¹²³ Zie ook TK 2015-2016, 31 753, nr. 112.

¹²⁴ Dit gaat om: misdrijf met een slachtoffer dat is overleden of zwaar lichamelijk letsel heeft en zedenmisdrijf met gevangenisstraf van acht jaar of meer dan wel een zedenmisdrijf in combinatie met een afhankelijkheidsrelatie.

¹²⁵ Persoonlijke communicatie RvR.

¹²⁶ De eindtijd in het proces-verbaal kan voorafgaand aan het doornemen van het proces-verbaal zijn genoteerd, maar ook erna.

Tabel 4.1 Tijdsbesteding in de piketfase aan activiteiten rondom verhoorbijstand in minutcategorie per activiteit (n=1158 strafpiketadvocaten) en verhoorduur inclusief onderbrekingen in de piketfase van aangehouden verdachten in minuten per verhoor en per verdachte (n=230 verhoren van 177 verdachten)

	Lichtere zaken (B)		Zwaarste zaken (A)	
	Gemiddelde	Mediaan	Gemiddelde	Mediaan
Tijdsbesteding per activiteit*				
Inplannen van verhoren	10-20	1-10	10-20	10-20
Stukken doornemen	20-30	10-20	30-60	30-60
Reistijd	30-60	30-60	30-60	30-60
Wachttijd op locatie	20-30	20-30	20-30	20-30
Proces-verbaal nalopen	20-30	10-20	30-60	20-30
Overleg politie over verdere verloop	10-20	10-20	20-30	10-20
Familie informeren	20-30	10-30	30-60	20-30
Verhoorduur per verhoor**				
Totale verhoorduur	60	46	67	60
- met advocaat	79	58	73	65
- zonder advocaat	50	40	56	44
Verhoorfrequentie**				
Totale aantal	1,26		1,52	
- met advocaat	1,31		1,62	
- zonder advocaat	1,22		1,23	
Verhoorduur per verdachte**				
Totale verhoorduur	73	55	98	84

* Hoe vaak deze activiteit zich daadwerkelijk voordoet is in deze schatting niet meegewogen. Het gaat dus om de mediane/gemiddelde tijdsbesteding voor deze activiteit *indien deze zich voordoet*. De tijdsbesteding is gemeten aan de hand van meerdere tijds categorieën. In dit overzicht staat de 'middelste' waarneming (de mediaan) en het gemiddelde. Voor een overzicht van de beantwoording op alle antwoordcategorieën, zie tabel b5.3 bijlage 6.

** Het betreft de verhoorduur van aangehouden verdachten die door het OM zijn vervolgd.

Bron: advocatenenquête (tijdsbesteding per activiteit) en dossieronderzoek (verhoorduur en - frequentie)

Dit alles geeft een tentatief beeld van de totale tijdsbesteding. Alleen al het inplannen van het verhoor, de reistijd naar de verhoorlocatie en het verhoor zelf vragen tezamen in termen van de mediaan ongeveer 89-128 minuten per verhoor, waar mogelijk de doorneemtijd van het proces-verbaal nog bij komt (10-20 minuten). Dit is dus zonder alle andere activiteiten zoals het doornemen van stukken, het wachten op de locatie, het overleg met de politie en het informeren van de familie. Van deze activiteiten weten we niet hoe vaak deze plaatsvinden. Deze totale tijdsbesteding betreft één verhoor. Gemiddeld hebben piketadvocaten per zaak 1,3 verdachten-verhoren. De totale verhoorduur per verdachte ligt daarmee dus hoger. Opgemerkt zij dat advocaten regelmatig niet bij alle verhoren aanwezig zijn: van alle meermaals verhoorde verdachten heeft slechts 10% bij elk van zijn of haar verdachten-verhoren rechtsbijstand van een advocaat ontvangen.

Voor zwaardere zaken is dezelfde berekening gemaakt, en hiervoor komen we uit op een tentatief beeld van een tijdsbesteding van 105-145 minuten per verhoor voor alleen het inplannen, reistijd en verhoorduur, en mogelijk nog het doornemen van het proces-verbaal (20-30 minuten). In zwaardere zaken wordt het verhoor veel vaker dan in lichtere zaken evenwel auditief geregistreerd en op een later moment uitgewerkt, waardoor de advocaat het proces-verbaal na afloop van het verhoor niet zal (en kan) doornemen. De tijdsbesteding is dus zonder alle andere activiteiten zoals het doornemen van stukken, het wachten op de locatie, het overleg met de

politie en het informeren van de familie. Sommige van deze activiteiten duren langer dan in lichtere zaken. Gemiddeld worden verdachten in zwaardere zaken in de piketfase 1,6 keer verhoord.

4.2 Advocaat bij het verdachtenverhoor

In dit gedeelte komt onze analyse betreffende de afzonderlijke verhoren van de verdachten aan bod. Eerst kijken we naar het wijzen op de rechten. Vervolgens gaan we in op het inschakelen van een advocaat voor een verhoor, en daarna wordt gekeken naar de aanwezigheid van de advocaat tijdens het verhoor en eventuele onderbrekingen.

4.2.1 Wijzen op de rechten

Op verschillende momenten tijdens het opsporingsonderzoek dienen verdachten door de politie op hun rechten te worden gewezen. Dit komt in ieder geval aan de orde bij de aanhouding, het eerste verhoor en de voorgeleiding aan de (hulp-) officier van justitie. In 98% van alle verhoren in onze steekproef van dossiers wordt gewezen op het zwijgrecht. In 95% wordt gewezen op het recht op verhoorbijstand. De elf verhoren waarin niet wordt gewezen op het recht op verhoorbijstand betreffen zes vervolghoren en vijf eerste verhoren. In de zes vervolghoren hoeft de verhoorder ook niet te wijzen op het recht. In de vijf eerste verhoren in principe wel, maar alleen als er geen advocaat aanwezig is.¹²⁷ Dit geldt voor vier van deze verhoren. Voor drie van deze verhoren weten we iets meer over de omstandigheden van het verhoor. In een van deze verhoren is er tot op zekere hoogte wel stilgestaan bij het recht, maar lijkt de formulering van de vraagstelling – zoals deze stond opgetekend in het proces-verbaal – suboptimaal omdat er niet op wordt gewezen dat dit een recht is. In een ander geval gaat het om een gedetineerde die vanwege zeer onberekenbaar gedrag in zijn cel wordt verhoord in aanwezigheid van arrestantenwachten. Deze verdachte heeft wel een telefonisch consult gehad met zijn advocaat. In een derde verhoor waarvan de omstandigheden bekend zijn, wordt er alleen gewezen op consultatiebijstand maar niet op verhoorbijstand. In de voorgeleiding was hier echter al wel op gewezen.

Hoewel het wijzen op de rechten in de processen-verbaal vaak staat opgenomen als een gestandaardiseerde zin, komt het regelmatig voor dat de verbalisant (ook) een zelf-geformuleerde mededeling maakt van deze rechten. Naast het gegeven dat de verdachte vrijwel altijd door de politie op zijn of haar rechten wordt gewezen, komt uit de enquête onder advocaten naar voren dat dit ook een belangrijk element vormt van de consultatiebijstand. Sterker nog, alle geënquêteerde advocaten geven aan verdachten in een consult te wijzen op hun rechten.

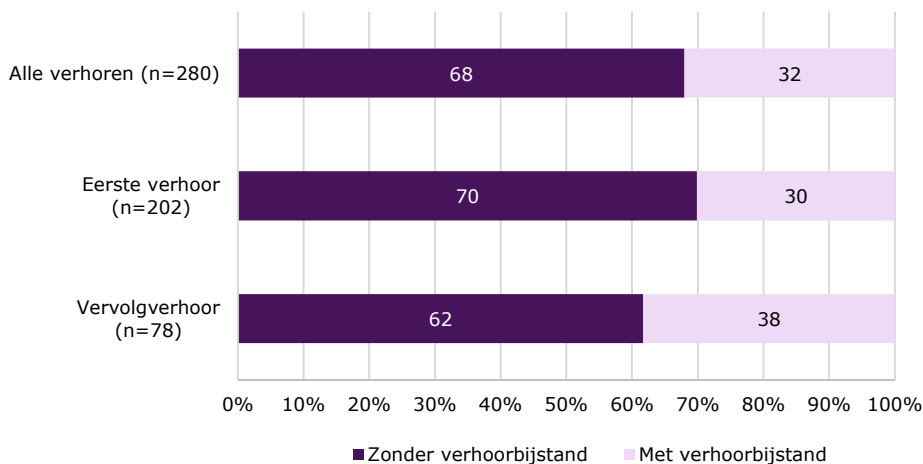
4.2.2 Inschakelen van een advocaat

In figuur 4.6 staat het percentage verhoren in het dossieronderzoek waarin de verdachte wel of geen gebruikmaakt van het recht op verhoorbijstand. In 32% van de verhoren wordt de verdachte bijgestaan door een advocaat, in 68% van de verhoren is er geen advocaat aanwezig. Bij eerste verhoren is iets minder vaak een advocaat aanwezig dan bij vervolghoren, respectievelijk in 30% van alle eerste verhoren en in 38% van alle vervolghoren.

---

¹²⁷ <https://webapps.politieacademie.nl/pdf/rechtsbijstand>; Q&A van RvR.

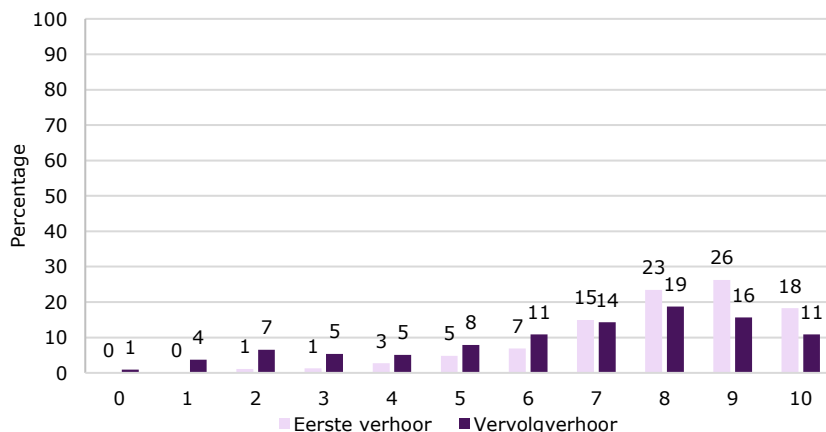
Figuur 4.6 Verhoorbijstand in percentage verhoren, in totaal en uitgesplitst naar het eerste en eventuele vervolghoren

Bron: dossieronderzoek

Uit de enquête onder de strafpiketadvocaten komt naar voren dat advocaten volgens henzelf bij de meeste verhoren van hun cliënten aanwezig zijn. Dit is redelijk in overeenstemming met de dossierbevindingen, waaruit blijkt dat een advocaat, mits eenmaal ingeschakeld voor een consult, vaak ook verhoorbijstand verleent. Het maakt volgens de strafpiketadvocaten verschil of het om een eerste verhoor of een vervolghoor gaat (figuur 4.7). Op een schaal van 0 (nooit aanwezig) tot 10 (altijd aanwezig) geven ze zichzelf gemiddeld een 7,9 voor hun aanwezigheid bij het eerste verhoor. Van de advocaten geeft 45% aan altijd of vrijwel altijd aanwezig te zijn (score van 9 of 10). De aanwezigheid bij vervolghoren ligt wat lager. Gemiddeld geven advocaten zichzelf een 6,7 voor hun aanwezigheid bij het vervolghoor, waarbij een kwart (27%) aangeeft altijd of vrijwel altijd aanwezig te zijn bij vervolghoren.

Figuur 4.7 Aanwezigheid van advocaten bij het eerste en vervolghoren op een schaal van 0 (nooit aanwezig) tot 10 (altijd aanwezig), zelfrapportage (% strafpiketadvocaten, n=1.157)

Noot: zie bijlage 6, tabel b6.12 voor achterliggende statistieken.

Bron: enquête strafpiketadvocaten

4.2.3 Gebruik van verhoorbijstand naar kenmerken van de verdachte

In 35% van de verhoren van aangehouden verdachten wordt gebruikgemaakt van verhoorbijstand. Dit percentage is 6% voor de verhoren van ontboden verdachten. Dit verschil is statistisch significant ($\text{Chi}^2_{(1)}=10,18; p<0,01$).¹²⁸ Voor ontboden verdachten wordt in de uitnodigingsbrief gewezen op de mogelijkheid van consultatie en verhoorbijstand. Ze hebben echter geen recht op een vergoeding voor deze bijstand. Opvallend zijn dan ook de zeven ontboden verdachten in zaken met een strafdreiging van twaalf jaar of meer, die klaarblijkelijk zijn ingegaan op de uitnodiging van de politie en uiteindelijk dus ook door het OM zijn vervolgd. Andere achtergrondkenmerken maken geen statistisch significant verschil voor de vraag of al dan niet verhoorbijstand is verleend. Zo zijn er geen verschillen gevonden wat betreft geslacht, leeftijd, nationaliteit en kwetsbaarheid van de verdachte. Ook zijn er geen regionale verschillen gevonden in de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor. Het type verhoor (sociaal, zakelijk, beide of onbekend), of de fase waarin het verhoor plaatsvond (al dan niet in de piketfase), maakt eveneens geen verschil wat betreft de aanwezigheid van de advocaat. Ook de aanwezigheid van een tolk maakt geen statistisch significant verschil.

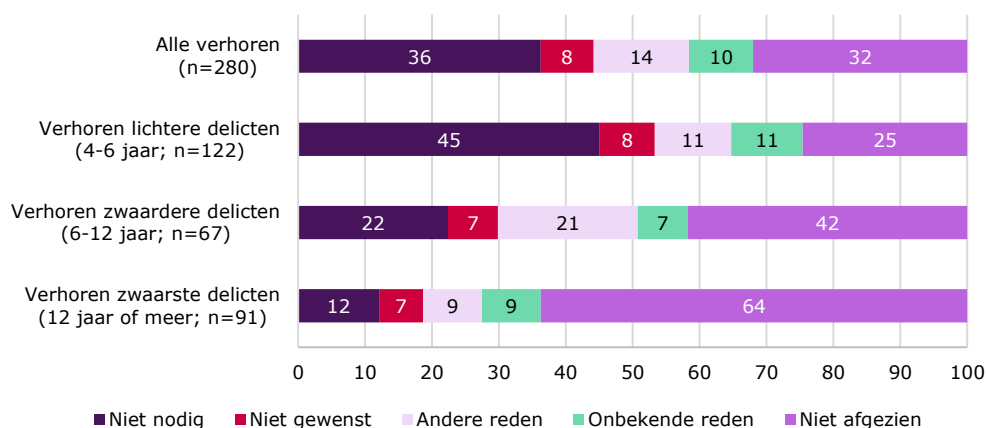
4.2.4 Afzien van verhoorbijstand

In figuur 4.8 staat het percentage verhoren in onze steekproef van dossiers waarin wel of geen bijstand wordt verleend weergegeven, inclusief de verschillende redenen voor het afzien en onderverdeeld naar de ernst van het strafbare feit. In 36% van alle 280 verdachtenverhoren vindt de verdachte, soms na consultatie van een advocaat, bijstand van een advocaat tijdens het verhoor niet nodig. In ongeveer 8% van de verhoren heeft de verdachte geen behoefte aan verhoorbijstand of gaf aan van dit recht geen gebruik te willen maken. In 15% van de verhoren worden andere redenen gegeven, waaronder de persoonlijke kosten die hiermee gemoeid zijn en de extra tijd die het zou kosten. In 10% van de verdachtenverhoren is de reden voor het afzien van het recht niet opgenomen in het proces-verbaal. In vergelijking met lichtere zaken (4-6 jaar) wordt er bij zwaardere zaken (6-12 jaar) en de zwaarste zaken (12 jaar of meer) statistisch significant minder vaak 'niet-nodig' als reden opgegeven ($p<0,01; p<0,001$). Tot slot merken we op dat we één zaak hebben gezien waarbij de cliënt wel een advocaat wenst maar die uiteindelijk niet krijgt. De politie had wel met de advocaat gesproken, en kreeg toestemming om de verdachte zonder hem te verhoren, zij het kort. De cliënt is volgens het proces-verbaal verder niet meer gevraagd of dit akkoord was. In één andere zaak wordt afgezien van het recht op verhoorbijstand omdat de advocaat verhinderd is.

---

¹²⁸ De steekproef omvatte 29 verhoren van uitgenodigde verdachten en 251 verhoren van aangehouden verdachten.

Figuur 4.8 Redenen voor het afzien van het recht op verhoorbijstand in percentage verhoren, totaal overzicht en naar de ernst van het strafbare feit

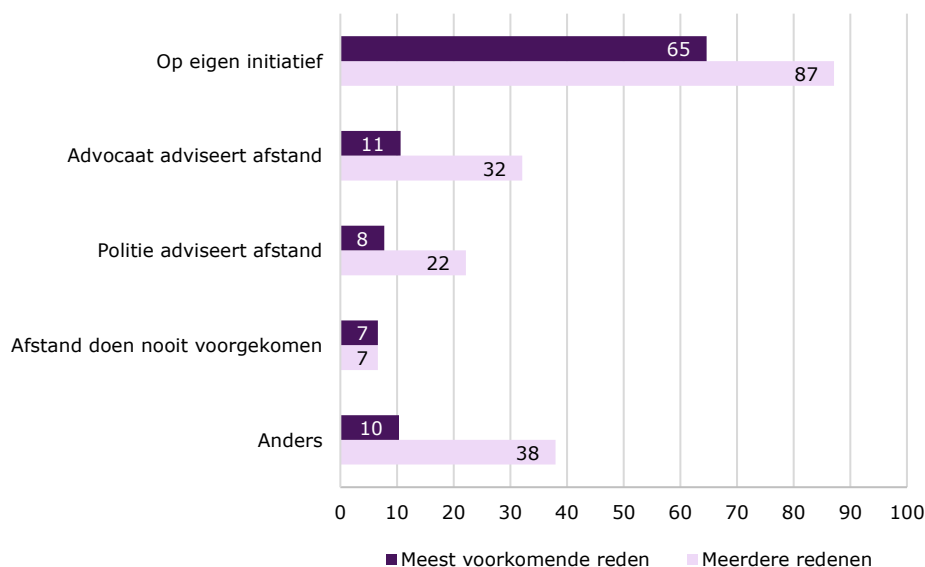
Bron: dossieronderzoek

In de keuze om van verhoorbijstand af te zien kan een verdachte zich laten leiden door de zienswijze van de advocaat of van de politie. Vanuit de processen-verbaal kunnen we hier weinig zicht op krijgen, maar vanuit de advocatenenquête valt hier wel het een en ander over te zeggen. Wanneer van verhoorbijstand wordt afgezien, komt dit volgens advocaten vooral doordat de verdachte zelf afstand wil doen van zijn of haar recht op verhoorbijstand (zie figuur 4.9). Van de advocaten heeft 87% dit weleens meegemaakt, en 65% noemt dit als meest voorkomende reden voor afstand. Een kwart tot een derde van de advocaten heeft weleens geen verhoorbijstand verleend als gevolg van het eigen advies aan de verdachte om af te zien (32%-11% noemt dit als meest voorkomende reden).¹²⁹ Overigens geven meerdere advocaten hierbij aan dat het afzien van verhoorbijstand altijd in samenspraak met de verdachte gebeurt. Een andere reden waarom volgens advocaten wordt afgezien van verhoorbijstand is vanwege het advies van de politie aan de verdachte. Van de advocaten heeft 22% dit weleens meegemaakt en 8% noemt dit als meest voorkomende reden. Vooral wanneer het inplannen van het verhoor lastig is of langer op de advocaat moet worden gewacht, hebben advocaten de indruk dat de politie soms adviseert te starten met het verhoor zodat de verdachte eerder naar huis kan. Daarnaast geven advocaten aan dat de informatie op meldingsformulieren niet altijd overeenkomt met de wens van de verdachte:

Ik verleen altijd verhoorbijstand. Met regelmaat komt het voor dat cliënt wel verhoorbijstand wil maar dat op het meldingsformulier consultatiebijstand ten onrechte wordt aangegeven dat cliënt daarvan afziet. Ook wordt door de politie weleens gezegd – eveneens ten onrechte – dat het lang duurt voordat de advocaat aanwezig is en dat cliënt er daarom bij gebaat is (mogelijk eerder vrij) dat meteen met verhoor wordt begonnen.

¹²⁹ Zie paragraaf 5.1 voor een analyse betreffende factoren die een rol spelen in het advocatenadvies om wel of geen gebruik te maken van verhoorbijstand.

Figuur 4.9 Redenen van verdachten om af te zien van verhoorbijstand volgens strafpiketadvocaten (% , n=1.159)

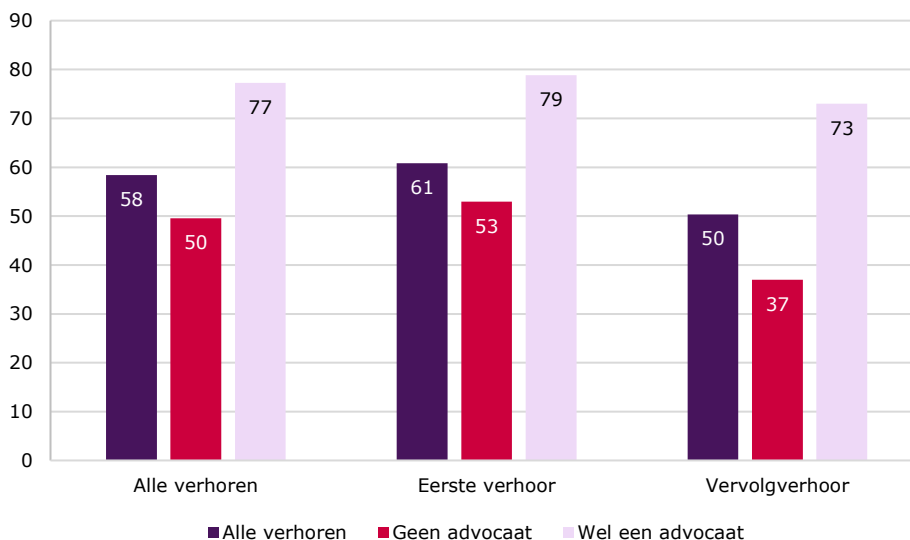
Bron: enquête onder strafpiketadvocaten

4.2.5 Aanwezigheid van de advocaat en de verhoorduur

In figuur 4.10 staat de gemiddelde verhoorduur weergegeven inclusief eventuele onderbrekingen voor alle verhoren en naar de aanwezigheid van een advocaat. Een verhoor duurt gemiddeld 58 minuten. De verhoorduur van het eerste verhoor verschilt statistisch niet significant van dat van vervolghoren ($p=0,11$). Verhoren met een advocaat duren gemiddeld 27 minuten langer dan verhoren zonder advocaat ($t_{(153)}=3,40$; $p<0,01$). Het verschil in verhoorduur tussen verhoren met en zonder advocaat is statistisch significant voor de eerste verhoren ($t_{(97)}=3,08$; $p<0,05$) maar niet voor de vervolghoren. Het eerste verhoor zonder advocaat duurt gemiddeld 53 minuten en met advocaat gemiddeld 79 minuten.

De statistieken in figuur 4.10 betreffen een *gemiddelde* verhoorduur. Zoals we eerder aangaven in paragraaf 4.1.3, kan dit een vertekend beeld geven van de duur van een doorsnee verhoor. We hebben daarom ook de mediaan berekend (zie tabel b6.13, bijlage 6). Deze statistiek haalt de gemiddelde verhoorduur naar beneden, van 5 minuten korter bij een vervolghoer tot 24 minuten korter bij een eerste verhoor waar een advocaat bij aanwezig is. Afgaande op de processen-verbaal komt verder nog naar voren dat advocaten maar zelden het verhoor slechts gedeeltelijk bijwonen. Dit staat opgenomen in slechts 2% van alle processen-verbaal van de verdachtenverhoren. Deze bevinding sluit goed aan bij wat de strafpiketadvocaten rapporteerden in de enquête. Wanneer ze aanwezig zijn bij het verhoor, is 89% van de strafpiketadvocaten altijd of vrijwel altijd gedurende het hele verhoor aanwezig. Slechts 11% gaat soms eerder weg of sluit pas later aan.

Figuur 4.10 Gemiddelde verhoorduur inclusief onderbrekingen in minuten, in totaal en naar advocaataanwezigheid

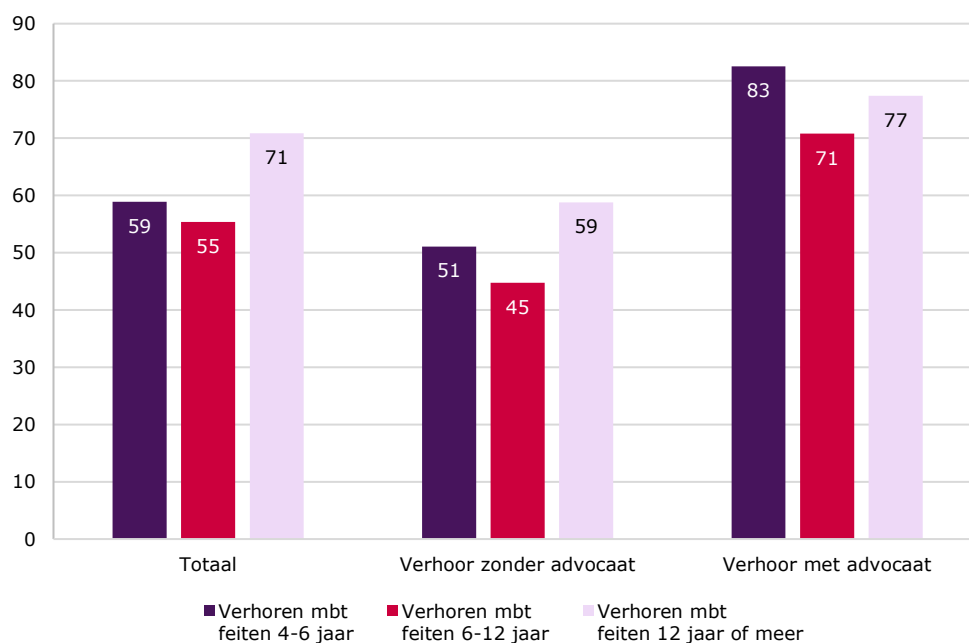

Bron: dossieronderzoek; zie bijlage 6, tabel b6.13 voor achterliggende statistieken

In figuur 4.11 staat de gemiddelde verhoorduur per ernst van het strafbare feit en naar advocaataanwezigheid weergegeven. Verhoren in de zwaarste zaken duren langer dan de verhoren in de zwaardere zaken of de lichtere zaken, gemiddeld 12 tot 16 minuten. Deze verschillen zijn statistisch significant. Ook wordt duidelijk dat de verhoren met advocaat gemiddeld langer duren dan verhoren zonder advocaat ongeacht de ernst van het strafbare feit. Het grootste verschil is gevonden bij verhoren in zaken met verdenking van een strafbaar feit met een strafdreiging van 4-6 jaar (32 minuten), gevolgd door verhoren in zaken van strafbare feiten van 6-12 jaar (26 minuten) en 12 jaar of meer (18 minuten). Ook deze verschillen zijn statistisch significant.

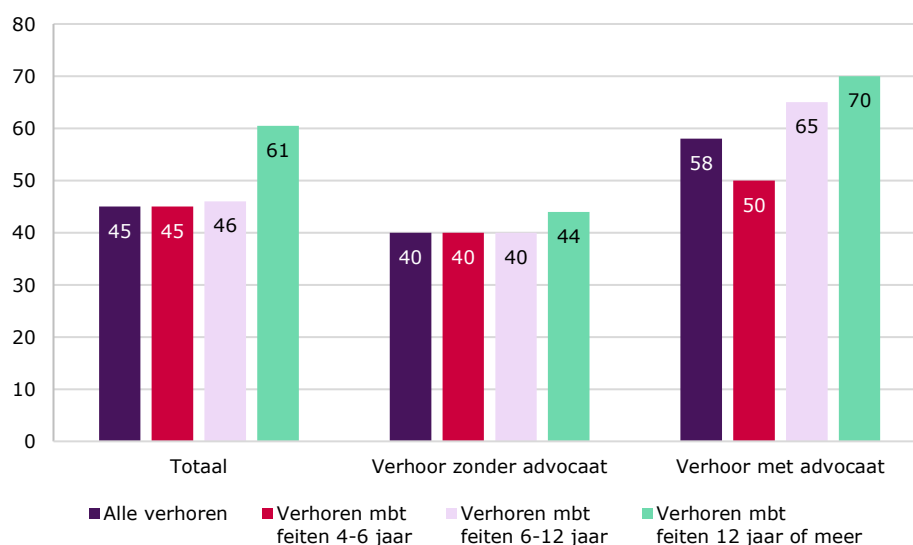
Ook hier geldt dat het gemiddelde in figuur 4.11 een vertekend beeld kan opleveren van een 'doorsnee' zaak. In figuur 4.12 staat daarom de mediaan van de verhoorduur opgenomen per ernst van het strafbare feit. Ook hier komt naar voren dat de zwaarste zaken langer duren dan de zwaardere en lichtere zaken. Zaken zonder advocaat duren afgaande op de mediaan allemaal ongeveer even lang, ongeacht de zwaarte van het feit. Dit is anders voor zaken waar een advocaat wel aanwezig is. Hierbij duren de verhoren van de zwaarste en zwaardere zaken langer dan de lichtere zaken.

Figuur 4.11 Gemiddelde verhoorduur inclusief onderbrekingen en post-piketverhoren^a in minuten naar ernst van het strafbaar feit en advocaataanwezigheid

^a De verhoren in de piketfase duren ongeveer even lang, zie tabel b6.14 bijlage 6 voor de exacte cijfers.

Figuur 4.12 Mediane verhoorduur inclusief onderbrekingen en postpiketverhoren^a in minuten naar ernst van het strafbaar feit en advocaataanwezigheid

^a De verhoren in de piketfase duren ongeveer even lang, zie tabel b6.14 bijlage 6 voor de exacte cijfers.

Tot slot moet worden opgemerkt dat van alle 280 onderzochte verhoren, er 36 verhoren zijn met een of meerdere onderbrekingen. Bij ongeveer de helft van deze verhoren is de onderbreking geïnitieerd door de advocaat. De redenen voor de

onderbreking zijn divers, maar de meest genoemde reden is dat de advocaat wenst te overleggen met de verdachte of andersom. Andere redenen die we meer tegenkwamen zijn onder andere een overleg tussen advocaat en verhoorders over de psychische gesteldheid van de verdachte, het vertrek van de advocaat naar een zitting, een toiletbezoek of een telefoongesprek van de advocaat. In andere gevallen is de onderbreking geïnitieerd door de politie. De reden hiervoor is meestal niet bekend, maar waar we wel een reden vinden gaat dit bijvoorbeeld om de tussenkomst van de hulpofficier van justitie om de verdachte in verzekering te stellen, technische problemen met verbaliseren, verbindingsproblemen met de tolk of een regiooverleg. In één dossier wordt een verhoor onderbroken omdat de verdachte een belangrijk telefoontje moet beantwoorden. In een ander verhoor wordt het onderbroken zodat de verdachte zijn medicijnen kan innemen. Tot slot zijn er twee verhoren met een uitzonderlijk hoge onderbrekingsduur. Bij de ene gaat het om een onderbreking van drie uur en twintig minuten omdat de verdachte tijdens het verhoor aangeeft alsnog consultatiebijstand te willen, bij de andere gaat het om een pauze van twee en een half uur.

4.3 Verschillen tussen voor- en nameting

In deze paragraaf kijken we naar verschillen in de situatie van voor en na de invoering van het recht. We vergelijken verdachtenverhoren uit januari en februari 2016 (voormeting; 93 verhoren) met verdachtenverhoren uit de periode maart 2017 - maart 2019 (nameting; 280 verhoren). Naast een totaaloverzicht voor deze verschillen, maken we waar mogelijk ook een onderverdeling naar de zwaarte van de zaak. Omdat er echter te weinig observaties in de nulmeting zijn om een driedeling te maken wat betreft de ernst van het strafbare feit, maken we in deze paragraaf onderscheid tussen twee zaakzwaartes: de zwaarste zaken (12 jaar of meer) en de andere zaken (één groep waarin de lichtere en medium zware zaken samen zijn genomen; 4-12 jaar).

4.3.1 *Wijzen op rechten*

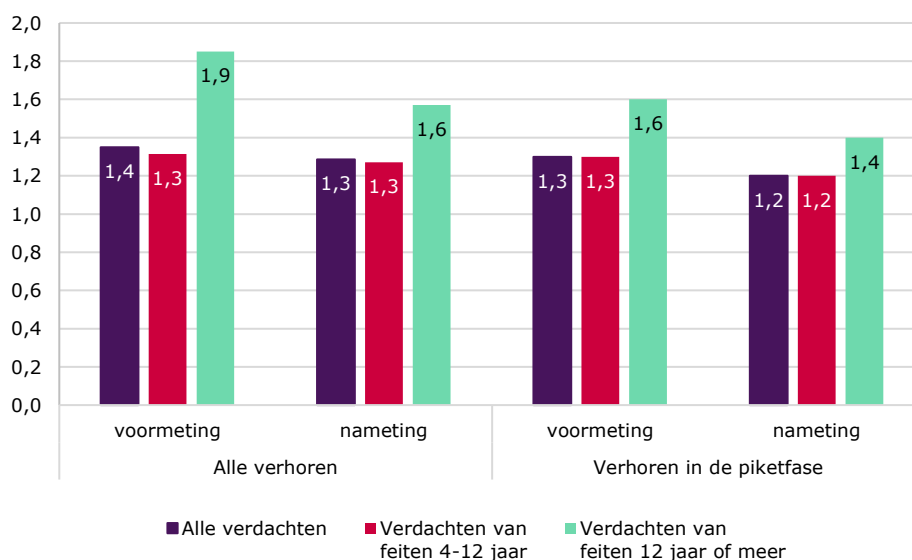
In de nameting wordt de cautie statistisch significant vaker teruggevonden in het proces-verbaal dan in de voormeting ($\text{Chi}^2_{(1)}=6.02, p<0,05$). Dit kan betekenen dat ná de invoering van het recht de cautie iets vaker wordt gegeven. Maar het kan ook iets zeggen over hoe goed het verhoor wordt weergegeven in het proces-verbaal. Zo kan het zijn dat in de door ons onderzochte gevallen de cautie wel is gegeven, maar dat de weergave hiervan in het proces-verbaal in de onderzoeksperiode adequater is dan tijdens de nulmeting. Een andere alternatieve verklaring ligt in de totstandkoming van het proces-verbaal zelf. We zien veel processen-verbaal waarbij de tekst over de cautie door een automatisch proces gegenereerd lijkt te zijn. In dit geval is het minder zeker of de cautie ook daadwerkelijk is gegeven. Mogelijk wordt er in de onderzoeksperiode vaker gebruikgemaakt van geautomatiseerde processen in het opmaken van het proces-verbaal, en kan het verschil tussen voor- en nameting hierdoor worden begrepen.

4.3.2 *Het aantal verhoren*

In figuur 4.13 staat het gemiddelde aantal verhoren van één verdachte weergegeven vóór en na de invoering van het recht. De linkerhelft van de figuur betreft alle verhoren, de rechterhelft de verhoren die in de piketfase hebben plaatsgevonden.

In de voormeting wordt een verdachte gemiddeld 1,4 keren verhoord en in de nameting is dit 1,3 keer. Dit verschil is statistisch echter niet significant. Verdachten van de zwaarste feiten worden gemiddeld vaker verhoord dan verdachten in de zaken met een lagere strafdreiging (4-12 jaar). In de voormeting worden verdachten van de zwaarste zaken vaker verhoord dan in de nameting ($t_{(136)}=1,75$; $p<0,05$). Voor de invoering van het recht lag dit op 1,9 keer en erna op gemiddeld 1,6 keer. Als de analyse wordt beperkt tot alleen de piketfase, dan nemen de gemiddelden logischerwijs een beetje af. Het beeld wat betreft de verschillen tussen voor- en nameting blijft evenwel hetzelfde, met uitzondering van het verschil tussen voor- en nameting voor de zwaarste zaken. Dit verschil is bij inperking tot piketverhoren niet meer statistisch significant ($t_{(122)}=1,27$; $p=,10$).

Figuur 4.13 Gemiddelde verhoorfrequentie per verdachte, voor- en nameting, onderverdeeld naar alle verhoren en verhoren in de piketfase

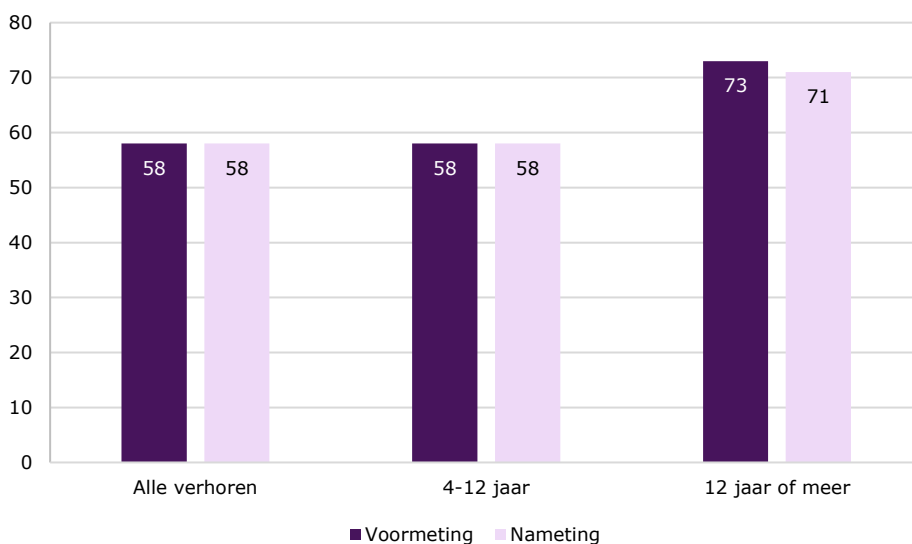

Bron: dossieronderzoek; zie bijlage 6, tabel b6.15 voor achterliggende statistieken

4.3.3 De verhoorduur

In figuur 4.14 staat de gemiddelde duur van een verhoor in minuten weergegeven in de situatie van voor de invoering van het recht (voormeting) en erna (nameting). Deze duur is gemiddeld 58 minuten, en voor de zwaardere zaken is dit gemiddeld iets meer dan 70 minuten. Tussen de voor- en nameting is geen statistisch significant verschil gevonden in de duur van het verhoor, ook niet als de analyse wordt beperkt tot alleen piketverhoren (niet in de figuur weergegeven).

Figuur 4.14 Gemiddelde verhoorduur per verhoor in minuten^a in de voor- en nameting, in totaal en uitgesplitst naar ernst van het delict

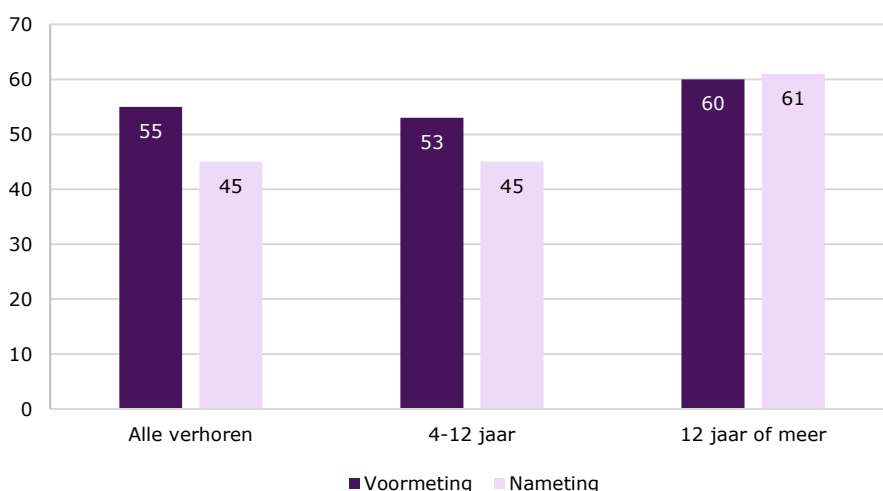

Noot: Beperking van de analyse tot piketverhoren heeft geen invloed op het beeld wat betreft verschillen tussen voor- en nameting. Zie tabel b6.16, bijlage 6 voor de statistieken behorend bij piketverhoren.

Bron: dossieronderzoek; zie bijlage 6, tabel b6.16 voor achterliggende statistieken

Omdat de gemiddelde verhoorduur een vertekend beeld kan geven over de duur van een doorsnee verhoor (zie paragraaf 4.1.3), is in figuur 4.15 de mediaan weergegeven. Hoewel de mediaan lijkt te verschillen tussen de voor- en nameting, komt uit de statistische toetsing naar voren dat dit verschil geen inhoudelijke betekenis heeft ($p=0,55$). De duur van het verhoor, ook als wordt afgegaan op de mediaan, kent geen betekenisvolle verschillen tussen voor- en nameting. Het is, in andere woorden, onveranderd.

Figuur 4.15 Mediaan totale verhoorduur per verhoor in minuten in de voor- en nameting, in totaal en uitgesplitst naar ernst van het delict

Noot: Beperking van de analyse tot piketverhoren heeft geen invloed op het beeld wat betreft verschillen tussen voor- en nameting. Zie tabel b6.16, bijlage 6 voor de statistieken behorend bij piketverhoren.

Bron: dossieronderzoek; zie bijlage 6, tabel b6.16 voor achterliggende statistieken

4.4 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we de effectuering van het recht onderzocht door te kijken naar het gebruik van verhoorbijstand door verdachten. Eerst hebben we een analyse gemaakt van het gebruik van rechtshulp door verdachten, door dit te analyseren ongeacht het aantal keren dat een verdachte is verhoord (verdachtenniveau). Vervolgens is meer specifiek naar verhoorbijstand gekeken door elk individueel verhoor in de analyse te betrekken (verhoorniveau).

Van alle 202 verdachten van wie een strafdossier bij het OM is doorgenomen, maakt 36% op enig moment gebruik van het recht op consultatiebijstand gecombineerd met verhoorbijstand. Deze bijstand wordt meestal verleend door een piketadvocaat (78%) maar ook een voorkeursadvocaat komt regelmatig voor (15%). Verhoorbijstand zonder consultatie vooraf zien we niet terug in het dossieronderzoek. Aan 23% van de verdachten wordt alleen consultatiebijstand verleend. Een klein percentage verdachten (3%) krijgt alleen ivs-bijstand. Ongeveer 41% van de verdachten maakt geen gebruik van rechtsbijstand in de vorm van een consultatie of tijdens een verdachten- of ivs-verhoor.

In de periode van het opsporingsonderzoek wordt een verdachte in totaal gemiddeld 75 minuten verhoord. De verhoorduur in zaken waarin een advocaat op enig moment verhoorbijstand verleent, is gemiddeld ongeveer 41 minuten langer dan in zaken zonder verhoorbijstand (mediaan verschil is 19 minuten). De verhoorduur van zaken zonder advocaat verschilt vrijwel niet naar de zwaarte van de zaak. Zaken waarin een advocaat wordt ingeschakeld, kennen echter wel een langere verhoorduur naarmate het delict ernstiger is.

Voorafgaand aan vrijwel elk verhoor wordt de verdachte gewezen op het zwijgrecht en het recht op verhoorbijstand. Waar dit niet het geval is, kan het achterwege blijven hiervan vaak wel worden begrepen vanuit de context. Het gaat dan bijvoorbeeld om een vervolghoer of om een verdachte met zeer onberekenbaar gedrag. In 32% van de verhoren wordt de verdachte bijgestaan door een advocaat. Bij eerste verhoren is iets minder vaak een advocaat aanwezig dan bij vervolghoeren, respectievelijk in 30% van alle eerste verhoren en in 38% van alle vervolghoeren. Aangehouden verdachten maken fors vaker gebruik van verhoorbijstand dan uitgenodigde verdachten. In 35% van de verhoren van een aangehouden verdachte wordt gebruikgemaakt van verhoorbijstand, voor uitgenodigde verdachten is dit slechts 6%.

In 36% van alle 280 verdachtenverhoren vindt de verdachte, soms na consultatie van een advocaat, bijstand van een advocaat tijdens het verhoor niet nodig. Bijvoorbeeld omdat ze van plan zijn de waarheid te vertellen, schuld te bekennen aan het strafbare feit, of zich volledig te beroepen op het zwijgrecht. In ongeveer 8% van de verhoren heeft de verdachte geen behoefte aan verhoorbijstand of geeft aan van dit recht geen gebruik te willen maken. In 15% van de verhoren worden andere redenen gegeven.

Wanneer van verhoorbijstand wordt afgezien, komt dit volgens advocaten vooral doordat de verdachte op eigen initiatief ervoor kiest om afstand te doen van zijn of haar recht op verhoorbijstand. Van de advocaten heeft 87% dit weleens meegemaakt, en 65% noemt dit als meest voorkomende reden voor afstand. Een kwart tot een derde van de advocaten heeft weleens geen verhoorbijstand verleend als

gevolg van het eigen advies aan de verdachte om af te zien, al dan niet in samenspraak met de verdachte. Een andere reden waarom volgens advocaten is afgezien van verhoorbijstand is vanwege het advies van de politie aan de verdachte. Van de advocaten heeft 22% dit weleens meegemaakt en 8% noemt dit als meest voorkomende reden. Vooral wanneer het inplannen van het verhoor lastig is of langer op de advocaat moet worden gewacht, hebben advocaten de indruk dat de politie soms adviseert te starten met het verhoor zodat de verdachte eerder naar huis kan.

Een afzonderlijk verhoor duurt gemiddeld 58 minuten. Verhoren met een advocaat duren gemiddeld 27 minuten langer dan verhoren zonder advocaat. Tussen voor- en nameting zijn geen verschillen geconstateerd in de verhoorduur en de verhoorfrequentie, met uitzondering van de zwaarste zaken waarin een afname in verhoorfrequentie is waargenomen van gemiddeld 1,9 verhoren naar 1,6 verhoren.

5 Invulling van de advocatenrol

In dit hoofdstuk onderzoeken we de wijze waarop advocaten invulling geven aan hun rol in de effectuering van het recht op verhoorbijstand. We beginnen dit hoofdstuk met het advies van de advocaat aan de cliënt om al dan niet gebruik te maken van verhoorbijstand. Vervolgens geven we een overzicht van het aantal en type interventies die strafpiketadvocaten doen, waarbij we ook kijken in hoeverre deze interventies door de verhorend politieambtenaar worden toegestaan. Ook bespreken we hoe strafpiketadvocaten hun huidige mogelijkheden om effectief deel te nemen aan het verhoor ervaren en welke interventies ze eventueel missen. Hierna gaan we in op hoe strafpiketadvocaten de algehele werkrelatie met politieambtenaren ervaren. Daarna onderzoeken we de mogelijke invloed van de advocaat op de proceshouding van de verdachte. We sluiten af met het toetsen van het proces-verbaal door de advocaat.

Dit hoofdstuk beoogt de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden.

- 2f Wat zijn voor advocaten redenen om wel of niet bij verhoren aanwezig te zijn?
- 3a Wat is de rol van de advocaat gedurende het verhoor, bijvoorbeeld in termen van onderbrekingen en interventies? Hoe vaak toetst de advocaat na afronding het concept-proces-verbaal?
- 3b In hoeverre wordt door advocaten gebruikgemaakt van de extra bevoegdheden in de verhoorkamer die zijn verkregen met de inwerkingtreding van de Implementatiewet?
- 3c Hoe vaak wordt in verhoren met en zonder advocaat een beroep op het zwijgrecht gedaan – dan wel bekend of ontkend?
- 3d Welke meerwaarde/knelpunten ervaren advocaten en politie van de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor?

Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvragen maken we met name gebruik van de enquête onder strafpiketadvocaten. Bij de bespreking van de resultaten uit de enquête maken we allereerst gebruik van de antwoorden op gesloten vragen (kwantitatieve analyse). Deze vragen gingen onder meer over hoe vaak respondenten verschillende mogelijke interventies doen, zoals het maken van opmerkingen tijdens het verhoor, hoe vaak deze interventies worden toegestaan, en hoe vaak het concept-proces-verbaal wordt doorgenomen en becommentarieerd. Een overzicht van alle in de enquête gestelde vragen is te vinden in bijlage 2.

Daarnaast zijn enkele open vragen gesteld, onder meer naar knelpunten in de samenwerking met politieambtenaren en (wanneer van toepassing) welke extra bevoegdheden van de advocaat tijdens het verhoor worden gemist. Ook was aan het einde van de enquête ruimte voor algemene opmerkingen. Respondenten maakten veel gebruik van zowel de open antwoordruimte als de ruimte voor algemene opmerkingen. Veel respondenten gaven hierbij niet alleen antwoord op de gestelde open vragen maar gaven ook toelichting bij hun antwoorden op de gesloten vragen. De antwoorden op de open vragen en de overige opmerkingen gebruiken we ter verdieping en – waar nuttig – om de gegeven antwoorden op gesloten vragen aan te vullen en in de context te plaatsen (kwalitatieve analyse). Hierbij presenteren we regelmatig een of meer citaten van strafpiketadvocaten die de enquête hebben ingevuld. Tenzij anders aangegeven, gaat het hierbij om citaten die een goede weergave vormen van trends in de antwoorden. Voor de gepresenteerde citaten geldt dan ook dat meerdere andere strafpiketadvocaten vergelijkbare punten naar voren hebben gebracht.

In dit hoofdstuk vormt de enquête onder strafpiketadvocaten de voornaamste informatiebron voor het beantwoorden de onderzoeksvragen over de aanwezigheid van de advocaat (2f), interventies tijdens het verhoor (3a), de extra bevoegdheden na de invoering van de implementatiewet (3b) en de ervaren meerwaarde en knelpunten (3d). Het dossieronderzoek, waarin processen-verbaal van onder andere verdachtenverhoren op bepaalde inhoudelijke elementen zijn onderzocht, zal worden benut voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag over de proceshouding van de verdachte (vraag 3c). Daarnaast levert het dossieronderzoek aanvullende informatie op voor de beantwoording van vraag 3a (over interventies) en vraag 3b (over extra bevoegdheden). De interviews met portefeuillehouders uit de advocatuur en politieverhoorders leveren aanvullende informatie op voor het beantwoorden van vraag 3a (interventies van de advocaat) en vraag 3c (de proceshouding van de verdachte). Tenzij anders vermeld is de informatie in dit hoofdstuk afkomstig uit de enquête onder strafpiketadvocaten.

5.1 Advisering over verhoorbijstand

In het advies van de advocaat om gebruik te maken van verhoorbijstand kunnen verschillende omstandigheden een rol spelen. In tabel 5.1 staan een aantal mogelijke omstandigheden opgenomen. Voor een meerderheid van de strafpiketadvocaten hebben de meeste van deze omstandigheden geen invloed op het advies. Een uitzondering hierop zijn de kenmerken van de verdachte. In het geval van een kwetsbare verdachte, een verdachte die niet eerder met politie in aanraking is geweest en een verdachte die de Nederlandse taal slecht beheerst, geeft meer dan de helft van de strafpiketadvocaten aan dat dit de kans vergroot dat zij verhoorbijstand adviseren. Dit geldt eveneens voor zaken waarbij de advocaat niet goed op de hoogte is van de verdenking.

Hoewel het geen meerderheid betreft, geeft een substantieel deel van de strafpiketadvocaten aan dat bepaalde omstandigheden van invloed kunnen zijn op het uiteindelijke advies. Zo wordt de kans dat verhoorbijstand wordt geadviseerd volgens 38% van de strafpiketadvocaten vergroot indien er meerdere verdachten in de zaak zijn. Een lange wachttijd of reistijd zou volgens 16% respectievelijk 20% van de strafpiketadvocaten de kans op dit advies juist weer verkleinen, evenals een hoge werklast (23%), een andere piketmelding (28%) of het niet aansluitend plaatsvinden van het verhoor op consultatiebijstand (21%). Volgens 30% van de strafpiketadvocaten is de kans dat zij verhoorbijstand adviseren tevens kleiner als een cliënt wordt verdacht van een licht feit.

Tabel 5.1 Omstandigheden die het advies aan verdachten om gebruik te maken van verhoorbijstand beïnvloeden (% strafpiketadvocaten, n=1.159)^a

	Vergroot de kans	Verkleint de kans	Heeft geen invloed
Kenmerken van de zaak			
De cliënt wordt verdacht van een licht feit	1	30	68
De cliënt is één van meerdere verdachten	38	0	60
Kenmerken van de verdachte			
De cliënt is niet eerder met politie in aanraking geweest	54	2	44
De cliënt is kwetsbaar	82	0	17
De cliënt beheerst de Nederlandse taal slecht	59	1	39
Kenmerken verhoor/rechtsbijstand			
Ik ben niet goed op de hoogte van de verdenking jegens mijn cliënt	56	0	40
De cliënt wil zich op zijn/haar zwijgrecht beroepen	20	28	51
De cliënt heeft consultatiebijstand gehad	12	5	81
Ik ben al bij het eerste verhoor aanwezig geweest	13	28	56
Planning en werkproces advocaat			
Ik verwacht een lange wachttijd op de verhoorlocatie	2	16	79
Ik moet een lange reis maken naar de verhoorlocatie	1	20	74
Ik heb een hoge werklast door andere lopende zaken	2	23	71
Ik heb een andere/nieuwe piketmelding ontvangen	2	28	68
Het verhoor vindt niet aansluitend op consultatiebijstand plaats	4	21	74

^a Antwoordcategorieën tellen niet altijd op tot 100% vanwege afronding en de categorie weet niet/niet van toepassing, die hier niet wordt gepresenteerd.

Bron: enquête onder strafpiketadvocaten

Daarnaast is aan de strafpiketadvocaten gevraagd of er nog andere factoren zijn die de kans vergroten of verkleinen dat zij verhoorbijstand adviseren, en zo ja wat de belangrijkste factor is. Bij beide vragen geeft ongeveer een kwart van de advocaten aan dat er nog andere factoren waren. Veelal gaat het dan om verduidelijking van de eerder gegeven antwoorden. Zo geven sommige strafpiketadvocaten aan dat zij verhoorbijstand extra van belang achten bij sommige zware feiten – waaronder moord/doodslag of seksueel geweld – of wanneer er media-aandacht is voor een zaak. Wanneer de advocaat al weet dat de verdenking ‘niet zoveel voorstelt’, is men juist eerder geneigd de verdachte zelf het verhoor te laten doen. Ook komt uit deze vraag naar voren dat sommige strafpiketadvocaten een inschatting maken van de verdachte ‘als persoon’, in combinatie met de aard van de verdenking en andere factoren. De omstandigheden die door ons apart zijn bevraagd, worden door strafpiketadvocaten – logischerwijs – in samenhang gezien, zoals onderstaande citaten duidelijk maken:

Als het een vaste klant is die zeer gewend is aan de procedures en verdacht wordt van een relatief [licht] feit en zich toch op zijn zwijgrecht gaat beroepen en waarvan ik ook zeker weet dat die verdachte het echt zelf kan in die fase en waarschijnlijk toch langer blijft zitten of hij al dan niet verklaart. De zogenoemde vaste klant die draaideurcrimineel is en veelal voor vermogensdelicten vast komt te zitten.

De persoon van cliënt en de gerustheid waarmee je hem of haar eventueel alleen kunt laten. Bij twijfel schakel je een collega in. Echter is cliënt bekend met het systeem en stabiel, dan heeft het soms weinig zin om bijvoorbeeld vier uren te

wachten op locatie voor een succesvol beroep op het zwijgrecht. Er zijn dus geen algemene uitgangspunten te formuleren. Het verschilt van cliënt tot cliënt en van zaak tot zaak.

Over twee kenmerken uit tabel 5.1 wordt door de strafpiketadvocaten verdeeld geoordeeld. Over de factor 'eerder ontvangen bijstand' geeft 28% van de strafpiketadvocaten aan dat dit de kans op het geven van advies om van verhoorbijstand gebruik te maken verkleint, terwijl voor 13% van de strafpiketadvocaten dit de kans juist vergroot. Mogelijk denkt deze laatste groep strafpiketadvocaten aan zaken waarbij het eerste verhoor een sociaal verhoor is. Ook als de cliënt zich wil beroepen op zijn of haar zwijgrecht, verschillen strafpiketadvocaten in hoe dit het advies beïnvloedt. Van de strafpiketadvocaten geeft 28% aan dat dit de kans verkleint, terwijl 20% stelt dat dit de kans juist vergroot. In de vragen naar overige factoren die de kans op het adviseren van verhoorbijstand vergroten of verkleinen geven enkele strafpiketadvocaten toelichting bij dit antwoord. Uit hun toelichting blijkt dat deze advocaten minder vaak verhoorbijstand adviseren wanneer ze er vertrouwen in hebben dat de verdachte het alleen af kan en ook daadwerkelijk zal zwijgen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij een bekende cliënt of wanneer er al meerdere verhoren zijn geweest: *'Als cliënt al vaker verhoren heeft gehad en ik weet dat hij prima een advies (bijvoorbeeld zwijgrecht) op kan volgen.'* Omgekeerd geven strafpiketadvocaten ook aan verhoorbijstand minder nodig te vinden wanneer de verdachte al van plan is om te bekennen.

In de open vragen naar overige omstandigheden oordelen strafpiketadvocaten verdeeld over één factor, te weten of er in de betreffende zaak sprake is van een voorkeursmelding (waarbij de verdachte specifiek heeft verzocht om een bepaalde advocaat). Enerzijds geven enkele strafpiketadvocaten aan meer genegen te zijn verhoorbijstand te verlenen aan voorkeurscliënten, zij krijgen 'extra aandacht'. Anderzijds kunnen strafpiketadvocaten – omdat ze al bekend zijn met de verdachte en vaak van tevoren meer informatie hebben over de verdenking en de proceshouding – ook beter de afweging maken of de verdachte het verhoor alleen af kan. Dit kan dan juist leiden tot een advies om geen gebruik te maken van verhoorbijstand. Wanneer het een voorkeursmelding van een andere advocaat betreft, zijn respondenten geneigd de voorkeursadvocaat het verhoor te laten doen.

Een ander terugkerend thema in de antwoorden op de open vragen naar overige omstandigheden is de invloed van de forfaitaire vergoeding, logistieke problemen en werkdruk. De forfaitaire vergoeding wordt het meest genoemd als antwoord op de vraag welke andere factoren de kans op een advies voor verhoorbijstand verkleinen. Omdat de vergoeding voor verhoorbijstand niet afhankelijk is van het aantal bijgewoone verhoren, en veel respondenten deze vergoeding bovendien te laag vinden, geven respondenten met name aan dat zij minder geneigd zijn om verhoorbijstand te verlenen bij een tweede of volgende verhoor.

Daarnaast geven strafpiketadvocaten aan verhoorbijstand te willen adviseren maar dit niet altijd waar te kunnen maken vanwege omstandigheden zoals andere verhoren of zittingen op hetzelfde tijdstip, slechte communicatie vanuit de politie waardoor het inplannen van een verhoor lastig is, een lange wachttijd voor de verdachte waardoor deze mogelijk in verzekering wordt gesteld, verhoren in de avond of de dagen na piketdienst (wanneer men de agenda niet meer heeft vrijgehouden) of ziekte van de advocaat. Ook in de open antwoorden op de vraag naar de redenen voor het afstand doen van verhoorbijstand worden planningsproblemen genoemd als reden om geen bijstand te verlenen (zie ook hoofdstuk 4, figuur 4.10,

categorie 'anders'). Wanneer strafpiketadvocaten meerdere piketmeldingen ontvangen of andere verplichtingen hebben en de zaak niet kunnen overdragen aan een collega, moeten ze soms een afweging maken welke verdachte het meest gebaat is bij verhoorbijstand:

Soms moet je kiezen omdat je maar op een plek tegelijk kunt zijn. In dat geval adviseer ik degene die ik het beste in staat acht zijn verhoor zonder advocaat te doen afstand te doen. Dit in verband met termijnen van vasthouden enz.

Maar weinig strafpiketadvocaten (11%) laten *geen enkele* omstandigheid van invloed zijn op hun advies en pogen in principe altijd aanwezig te zijn. Zoals onderstaande citaten laten zien, moet volgens hen verhoorbijstand waar mogelijk altijd worden gerealiseerd:

Ik ben er altijd bij. Daarom ook bij de vorige vraag ingevuld: nooit invloed op advies. Ervaring is dat er te vaak iets anders op papier komt. En... heel weinig tot geen cliënten doen afstand dat ze mij er niet bij willen hebben. Dus principieel erbij.

Iedere verdachte heeft recht op goede rechtsbijstand bij ieder verhoor, in het kader van de equality of arms. Iedere zaak en iedere verdachte is even belangrijk.

5.2 Interventies tijdens het verdachtenverhoor

Om iets te kunnen zeggen over de activiteit van strafpiketadvocaten tijdens het verhoor kregen strafpiketadvocaten een lijst van zeven interventies voorgelegd met de vraag of zij hiervan (vrijwel) altijd, vaak, regelmatig, soms of zelden of nooit gebruikmaken.¹³⁰ Deze lijst bevat interventies die zonder meer zijn toegestaan en interventies die alleen met instemming van de verhorend ambtenaar zijn toegestaan. Onder deze laatste categorie valt het beantwoorden van vragen namens de verdachte en – tenzij dit direct na aanvang van het verhoor gebeurt – de verdachte wijzen op diens zwijgrecht. Op basis van deze zeven interventies is een 'attitude'-schaal geconstrueerd die loopt van 1 tot 5, waarbij een hogere waarde staat voor meer interventies. De geconstrueerde schaal kent een gemiddelde waarde van 2,4. Dit betekent dat strafpiketadvocaten gemiddeld 'soms' tot 'regelmatig' tijdens het verhoor interveniëren.¹³¹ Geen enkele respondent gaf bij alle interventies aan deze (vrijwel) altijd te doen; slechts één respondent gaf bij alle interventies aan deze zelden of nooit te doen.

Figuur 5.1 geeft een meer gedetailleerd overzicht. Het laat zien hoe vaak strafpiketadvocaten – naar eigen zeggen – van de afzonderlijke interventiemogelijkheden gebruikmaken. De meest gebruikelijke interventie is het maken van opmerkingen: hierop scoren strafpiketadvocaten gemiddeld een 3,4; dit geeft aan dat zij dit regelmatig tot vaak doen. Het stellen van een vraag aan de verdachte of aan de verhorend ambtenaar komt met een gemiddelde van 3,2 op een vijfpuntsschaal eveneens veel voor. Slechts enkele strafpiketadvocaten geven aan zelden of nooit

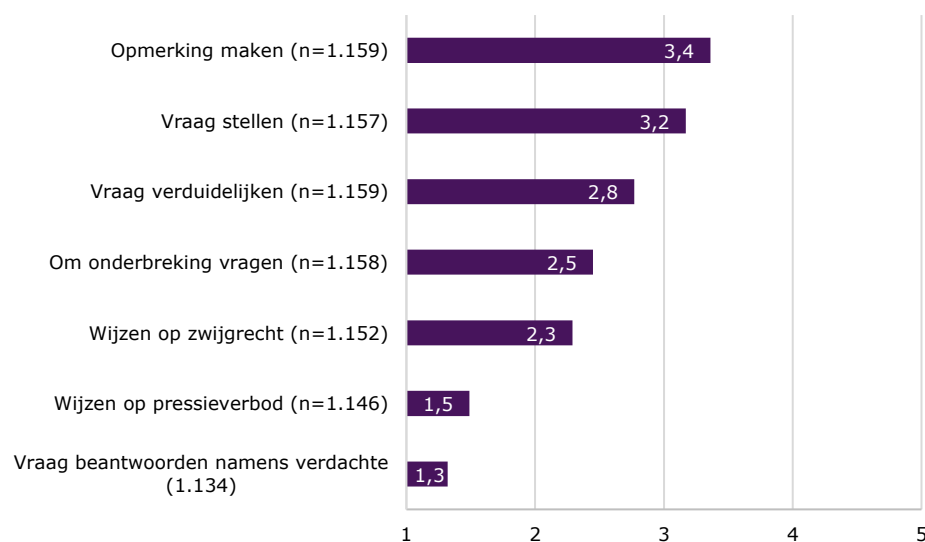
---

¹³⁰ Strafpiketadvocaten hadden ook de mogelijkheid 'niet van toepassing' op te geven, hiervan werd slechts in enkele gevallen gebruikgemaakt.

¹³¹ Wanneer de twee formeel niet (altijd) toegestane interventies niet worden meegenomen, is de gemiddelde score 2,6.

een opmerking te maken ($n=5$) of een vraag te stellen ($n=27$). Deze bevindingen laten zien dat strafpiketadvocaten veelvuldig gebruikmaken van de bevoegdheden die ze kregen met de invoering van de Implementatiewet. Waar vragen stellen en opmerkingen maken ten tijde van de OM-beleidsbrief alleen direct voorafgaand aan het verhoor of direct na afloop van het verhoor was toegestaan, mag dit sinds de Implementatiewet direct na aanvang en direct voor afloop van het verhoor.

Figuur 5.1 Gebruik van interventies tijdens het verhoor, gemiddelde op een schaal van 1 (zelden of nooit) tot 5 (altijd of vrijwel altijd)^a

^a n verschilt door uitsluiting van de categorie 'niet van toepassing'.

Noot: zie bijlage 6, tabel b6.17 voor achterliggende statistieken.

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Verzoeken om onderbreking van het verhoor of een vraag verduidelijken voor de verdachte komen minder vaak voor: advocaten geven aan dit gemiddeld soms tot regelmatig te doen. Wijzen op overtreding van het pressieverbod komt weinig voor (gemiddelde score 1,5).

Het beantwoorden van vragen namens de verdachte is alleen met toestemming van de verhorend ambtenaar toegestaan. In vergelijking met de eerder besproken interventies komt deze interventie dan ook minder voor. Met een gemiddelde score van 1,3 doen advocaten dit zelden of nooit. De verdachte wijzen op diens zwijgrecht is zonder meer toegestaan direct na het begin van het verhoor (dan mag de advocaat immers opmerkingen maken) maar niet gedurende het verhoor, bijvoorbeeld als reactie op een vraag van de verhorend ambtenaar. Gemiddeld wijzen advocaten 'soms' op het zwijgrecht (score van 2,3 op een vijfpuntsschaal). Uit de enquête-resultaten is niet af te leiden of wijzen op het zwijgrecht aan het begin van het verhoor of later gebeurt.

Ongeveer een vijfde van de strafpiketadvocaten noemt naast de besproken interventies nog een of meer andere interventies. Veel voorkomend zijn interventies die voortkomen uit zorgen voor het fysieke en mentale welzijn van de verdachte: 'Ik kijk naar het welzijn van cliënt, vanaf begin tot einde.' Strafpiketadvocaten regelen koffie, sigaretten of iets te eten, controleren of de verdachte noodzakelijke medicatie heeft gehad, stellen de verdachte gerust en verstrekken indien nodig informatie aan de verhorend ambtenaar: 'Praktische informatie bespreken (wat te drinken

voor de verdachte) of informatie toelichten die ik ambtshalve weet over de cliënt.' Overige, minder vaak genoemde interventies zijn het onderzoeken van alternatieve scenario's, het verbeteren of aanvullen van de vertaling van de tolk in geval van een niet Nederlandssprekende verdachte en vragen om inkorten van het sociale verhoor. Meerdere strafpiketadvocaten interveniëren niet alleen verbaal maar ook non-verbaal, bijvoorbeeld door oogcontact te zoeken of te knikken tegen de verdachte: 'Cliënten kijken soms opzij als zij twijfelen. Als ze door kunnen knik ik en anders zal ik verbaal interveniëren.'

Verder geven strafpiketadvocaten toelichting bij de door hun aangekruiste antwoorden op de voorgelegde lijst van interventies. Zo wordt het maken van opmerkingen op verschillende manieren ingezet: aan het begin van het verhoor met name om te informeren naar de verdenking of de proceshouding van de verdachte duidelijk te maken en tijdens het verhoor door toelichting te geven op de antwoorden van de verdachte of gemiste informatie aan te vullen. Verder maken strafpiketadvocaten bezwaar bij (vanuit het perspectief van de advocaat) irrelevante of sturende vragen:

Soms zijn vragen sturend (wanneer heeft u die rode auto gezien, terwijl er door cliënt nog niets is gezegd over een rode auto, of hij juist heeft gezegd dat hij geen rode auto heeft gezien). Of erop wijzen dat aan cliënt dingen worden voorgehouden die niet blijken uit het onderzoek.

De statistische samenhang tussen de verschillende interventies is positief: naarmate een respondent vaker een bepaalde interventie doet, doet hij of zij in het algemeen ook vaker een andere interventie. Deze samenhang is het sterkst voor het stellen van vragen en het maken van opmerkingen.¹³² Over het algemeen geldt dus dat strafpiketadvocaten die aangeven meer opmerkingen te maken tijdens het verhoor, ook meer vragen stellen en omgekeerd. Ook is er een redelijk sterke samenhang tussen het maken van een opmerking en het verduidelijken van een vraag van de verhoord ambtenaar¹³³ en tussen het stellen van een vraag en het verduidelijken van een vraag.¹³⁴ Deze interventies hangen ook logisch met elkaar samen: het verduidelijken van vragen zal vaak gepaard gaan met het maken van een opmerking of het zelf stellen van een vraag.

De mate waarin piketadvocaten tijdens het verhoor actief zijn, hangt onder meer af van verschillende inhoudelijke en procesmatige factoren. Tijdens de enquête konden advocaten voor negen verschillende factoren aangeven in hoeverre die hun houding tijdens het verhoor beïnvloeden. Ze konden hier meerdere factoren invullen, en veelal deden ze dit ook. Slechts 29 strafpiketadvocaten (3%) geven aan dat geen van de genoemde factoren invloed heeft op hun activiteit. Een grote meerderheid van de advocaten geeft aan dat kenmerken van de verdachte (zoals een kwetsbare verdachte of een verdachte die de Nederlandse taal niet machtig is), de proceshouding van de verdachte (bijvoorbeeld bekkennend of ontkennend), de ondervragingsstrategie van de verhoorder, de zwaarte van het ten laste gelegde feit en de complexiteit van de zaak hun eigen opstelling beïnvloeden. Meer dan de helft van de advocaten geeft aan dat dit (ook) geldt voor de justitiële geschiedenis van de verdachte (bijvoorbeeld of het gaat om een veelpleger), hun eigen kennis van het dossier en of het een sociaal of een inhoudelijk verhoor betreft. Bijna een derde van

---

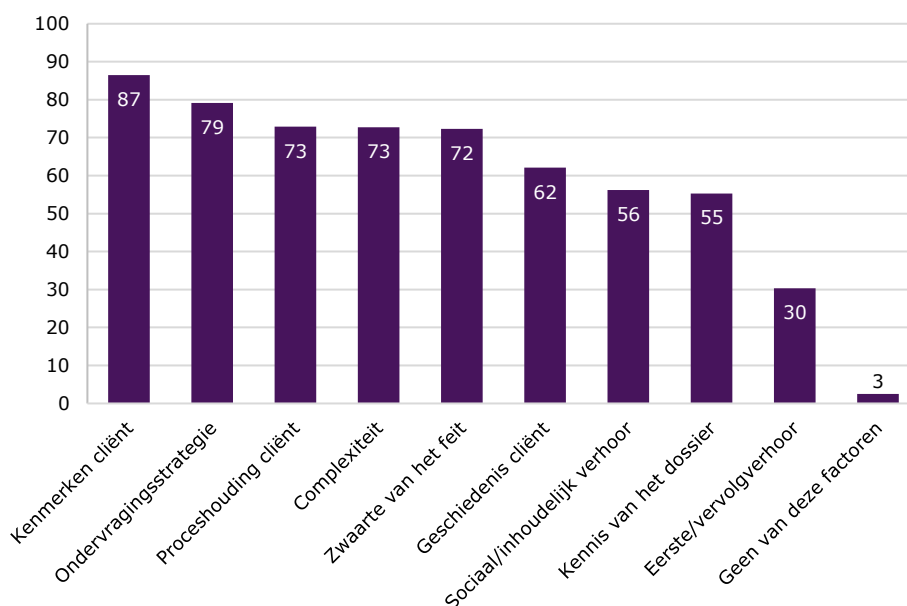
¹³² $\rho=0,74$, $p<0,001$.

¹³³ $\rho=0,45$, $p<0,001$.

¹³⁴ $\rho=0,48$, $p<0,001$.

de advocaten geeft aan dat zij zich anders opstellen in een eerste verhoor in vergelijking met een vervolghoor. Uit de open antwoorden bij deze vraag blijkt verder dat advocaten hun activiteit vooral afstemmen op hun inschatting van de verdachte – bijvoorbeeld of deze de gestelde vragen begrijpt of niet – en van de opstelling van de verhoorend ambtenaar. Wanneer advocaat meent dat de verhoorend ambtenaar sturende vragen stelt of de verdachte onheus bejegt, zal deze meer interveniëren.

Figuur 5.2 Factoren die van invloed zijn op activiteit van advocaten tijdens het verhoor (% strafpiketadvocaten, n=1.159)

Bron: Enquête strafpiketadvocaten

Tot slot doen we in deze paragraaf verslag van de bevindingen vanuit het dossieronderzoek. Hierbij merken we op dat deze bevindingen moeten worden opgevat als een ondergrens: vanuit onze interviews met strafpiketadvocaten en politieambtenaren is bekend dat interventies niet altijd in het proces-verbaal terecht komen. In alle 116 processen-verbaal van verhoren waar een advocaat aanwezig is, vinden we in totaal 36 processen-verbaal waarin één of meerdere acties worden ondernomen door de advocaat. In 17% van de verhoren blijft het bij één actie en in 11% komt de advocaat vaker dan één keer in actie. Wordt gekeken naar het soort interventie, dan komt naar voren dat er vooral wordt gevraagd om een onderbreking van het verhoor. Dit wordt gedaan in 22 van de 116 verhoren. In 20 verhoren kan uit de processen-verbaal worden opgemaakt dat de advocaat één of meerdere vragen of opmerkingen maakt. Tijdens vier verhoren vraagt de advocaat om verduidelijking van de vraag. In zeven zaken is er een verhoor waarin een advocaat een andere actie had. Bijvoorbeeld het verzoek aan de verhoorder om terug te gaan naar een eerdere vraag die nog niet beantwoord was na een onderbreking, of om aan de verdachte een zaaksrelevante vraag te stellen. In geen enkel proces-verbaal van het verdachtenverhoor komt naar voren dat een advocaat heeft gewezen op het pressieverbod.

5.3 Acceptatie van advocaatinterventies

Strafpiketadvocaten die bij een bepaalde interventie aangeven deze soms of vaker te doen, is voor deze interventie gevraagd in hoeverre dit wordt geaccepteerd door de politie. Op basis van hun beantwoording is een 'acceptatie'-schaal geconstrueerd. Deze schaal omvat zeven voorgelegde interventies en beoogt iets te zeggen over hoe vaak interventies van strafpiketadvocaten in het algemeen worden toegestaan. Het gaat hierbij dus om de perceptie van strafpiketadvocaten over de acceptatie door politie. Deze schaal loopt van 1 tot 5, waarbij een hogere score staat voor een grotere interventie-acceptatie.¹³⁵ Het gemiddelde van de schaal is 4,0: interventies worden volgens strafpiketadvocaten dus vaak door de verhoorder toegestaan.¹³⁶ Ruim een kwart (28%) van de respondenten geeft voor alle interventies aan dat deze (vrijwel) altijd worden toegestaan. Slechts twee advocaten geven voor alle interventies aan dat deze zelden of nooit worden toegestaan.

Het beeld dat interventies vaak worden toegestaan komt overeen met de bevindingen vanuit het dossieronderzoek. In 21 van de 22 verhoren waar volgens het proces-verbaal de advocaat om een onderbreking vraagt, wordt deze onderbreking ook toegestaan. En daar waar er iets in het proces-verbaal te vinden is over vragen, opmerkingen, gewenste toelichting of verduidelijking, wordt het altijd toegestaan. Ook andersoortige interventies van de advocaat (in totaal 7 interventies) worden, met uitzondering van één, geaccepteerd. Deze uitzondering betreft een advocaat die aangeeft dat de verdachte in de war lijkt te zijn en het daarom weinig zinvol lijkt om de verdachte te verhoren.

Veel strafpiketadvocaten plaatsen in de enquête wel kanttekeningen bij dit beeld dat de politie interventies vaak accepteert. Zo laten sommige verhorend ambtenaren maar één onderbreking per verhoor toe, terwijl strafpiketadvocaten soms behoefte hebben aan meerdere pauzes of momenten voor overleg met de verdachte. Ook wordt het de advocaat niet altijd toegestaan om aantekeningen te maken, of om naast de verdachte plaats te nemen. Of en hoe vaak interventies worden toegestaan, is sterk afhankelijk van de verhorend ambtenaar en strafpiketadvocaten ervaren hierbij veel verschillen tussen personen (zie ook paragraaf 5.4).

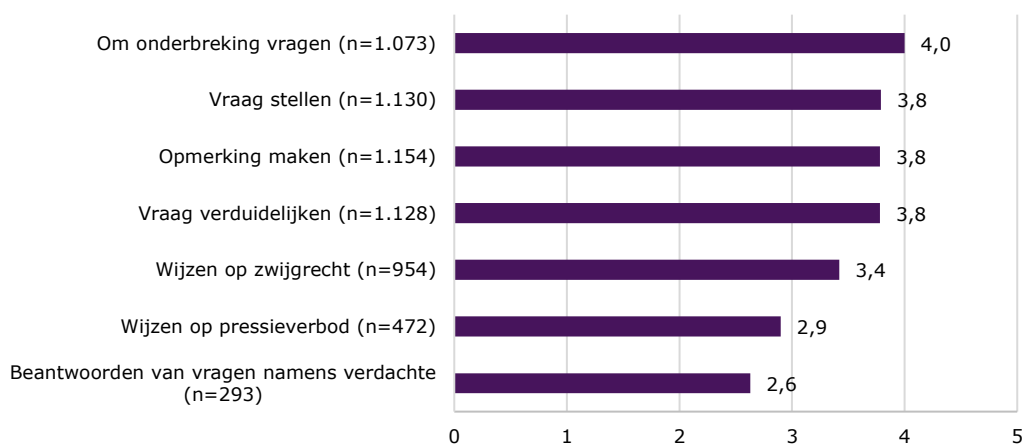
Figuur 5.3 geeft voor elk van de voorgelegde interventies aan hoe vaak deze volgens strafpiketadvocaten die soms of vaker van deze interventies gebruikmaken, worden geaccepteerd. Een ruime meerderheid van de strafpiketadvocaten geeft in de enquête aan dat de politie hun interventies vaak of (vrijwel) altijd toestaat. Dit is het geval voor het vragen om onderbreking van het verhoor (gemiddelde score van 4,0), het maken van opmerkingen, het stellen van vragen en het verduidelijken van vragen (alle drie gemiddelde score van 3,8). Wijzen op het pressieverbod – c.q. de verhoorder verzoeken te stoppen met het uitoefenen van pressie op de verdachte – wordt met een gemiddelde score van 2,9 duidelijk minder vaak geaccepteerd.

---

¹³⁵ Hierbij wordt niet meegenomen hoe vaak advocaten een interventie doen: een advocaat die 'vaak' intervenueert en rapporteert dat diens interventies 'regelmatig' worden toegestaan, krijgt dezelfde score als een advocaat die 'soms' intervenueert en wiens interventies 'regelmatig' worden toegestaan.

¹³⁶ Wanneer de formeel niet (altijd) toegestane interventies niet worden meegenomen, is de gemiddelde score 4,1.

Figuur 5.3 Perceptie van het toestaan van interventies door verhorend ambtenaren, gemiddelde op een schaal van 1 (zelden tot nooit) tot 5 (altijd of vrijwel altijd)^a

^a Deze vragen zijn alleen gesteld aan strafpiketadvocaten die aangaven de betreffende interventie 'soms', 'regelmatig', 'vaak' of '(vrijwel) altijd' te doen. De n is dus lager dan 1.159.

Noot: zie bijlage 6, tabel b6.18 voor achterliggende statistieken.

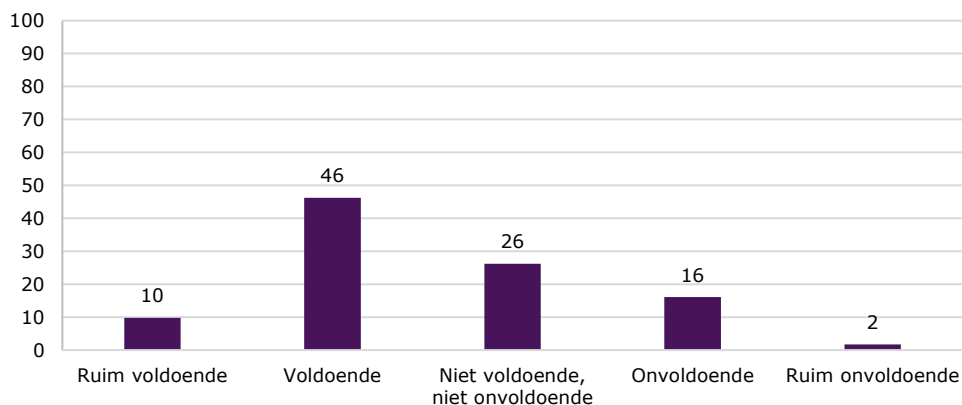
Bron: enquête strafpiketadvocaten

Interventies die formeel niet of niet altijd zijn toegestaan, worden ook minder vaak geaccepteerd door de politie dan interventies die wel zijn toegestaan. Het beantwoorden van vragen namens de verdachte wordt met een gemiddelde score van 2,6 soms tot regelmatig toegestaan.

Tot slot staan we stil bij hoe strafpiketadvocaten hun mogelijkheden tot interveniëren tijdens het verdachtenverhoor beoordelen. De meeste strafpiketadvocaten (56%) geven aan de huidige mogelijkheden om effectief deel te kunnen nemen aan het verdachtenverhoor (ruim) voldoende te vinden. Van de strafpiketadvocaten beschouwt 26% de huidige mogelijkheden als niet voldoende, maar ook niet onvoldoende en 18% vindt ze (ruim) onvoldoende (figuur 5.4). Strafpiketadvocaten die ervaren dat de politie meer interventies toestaat, zijn ook positiever over hun mogelijkheden om effectief deel te nemen aan het verhoor.¹³⁷

¹³⁷ $\rho=0,30$, $p<0,001$.

Figuur 5.4 Beoordeling van de mogelijkheid om effectief deel te nemen aan het verhoor volgens strafpiketadvocaten (% strafpiketadvocaten, n=1.159)

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Desalniettemin geeft ruim de helft (57%) van de strafpiketadvocaten aan een of meer mogelijkheden te missen. Veel strafpiketadvocaten willen een actievere partner in het verhoor zijn, bijvoorbeeld door naast de verdachte plaats te nemen, de verdachte bij elke vraag te kunnen adviseren of door zelf vragen te stellen of antwoorden te geven:

Daadwerkelijke, gelijkwaardige inbreng in het verhoor. Onder andere door gewoon naast je cliënt te mogen zitten, in te breken enz. Nog steeds wordt vooral de houding aangenomen dat op geen enkele wijze inhoudelijke bemoeienis mag plaatsvinden.

Verder worden nog enkele 'externe' factoren genoemd die invloed hebben op de effectiviteit van de bijstand. Veel genoemd is de kennis die de advocaat heeft van de verdenking en van ondersteunend bewijs zoals camerabeelden. Wanneer de advocaat beter op de hoogte is van het politiedossier, is hij of zij beter in staat de verdachte te adviseren:

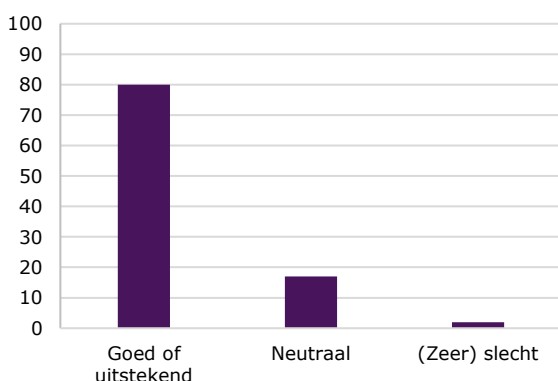
Qua kwaliteit en inhoud van de te verlenen effectieve bijstand mis ik voornamelijk informatie. Het ontvangen van processtukken/informatie voorafgaand aan verhoren is uitzondering, terwijl alleen met die informatie effectieve bijstand te verlenen is zoals het goed kunnen consulteren over strategie en wel of niet verklaren. In het bijzonder tijdens het verhoor kan ik niet controleren of onderzoeksinformatie correct en volledig wordt voorgehouden voordat cliënt er vragen over beantwoordt.

Ten slotte geven enkele strafpiketadvocaten aan behoefte te hebben aan meer logistieke en/of facilitaire mogelijkheden, zoals het telefonisch verlenen van verhoorbijstand, het (laten) opnemen van verhoren, tussendoor kunnen bellen met kantoor voor overleg en betere mogelijkheden voor vertrouwelijk overleg met de cliënt op het politiebureau.

5.4 Werkrelatie advocaat-politieambtenaar

In de enquête is aan de strafpiketadvocaten gevraagd hoe ze de samenwerking met de verhorend politieambtenaren ervaren (figuur 5.5). Een flink deel van de strafpiketadvocaten vindt de samenwerking goed of uitstekend (80%). Een minderheid vindt de samenwerking niet goed maar ook niet slecht (17%). Een klein deel van advocaten bestempelt de samenwerking als zeer of zeer slecht (2%).

Figuur 5.5 Ervaren samenwerking met politieambtenaren (% strafpiketadvocaten, n=1.159)

Bron: enquête strafpiketadvocaten

De samenwerking hangt samen met de activiteit van de advocaat en de mate waarin interventies worden toegestaan. Strafpiketadvocaten die zich actiever opstellen, beoordelen de samenwerking als een beetje slechter.¹³⁸ Dit verband is echter zwak en de causale richting is onduidelijk (stellen strafpiketadvocaten zich iets actiever op in reactie op een (gepercipieerde) slechte samenwerking vanuit de politie, of reageren politieambtenaren iets negatiever op (zeer) actieve strafpiketadvocaten?) Strafpiketadvocaten wier interventies vaker worden toegestaan, oordelen positiever over de samenwerking.¹³⁹

Hoewel strafpiketadvocaten de werkrelatie met politieambtenaren over het algemeen als goed beschouwen, worden hier in de ruimte voor algemene opmerkingen aan het eind van de enquête enkele nuanceringen en kanttekeningen bij gezet. Veel strafpiketadvocaten merken op dat er grote verschillen bestaan tussen politieambtenaren in de manier waarop ze omgaan met de aanwezigheid van een advocaat bij het verhoor:

Het hangt sterk van de persoon van de recherche af. Bij de ene merk je duidelijk dat een advocaat (en zeker een actieve/interveniërende) maar lastig gevonden wordt. Bij de andere is er goede samenwerking en dat werkt prettig, voor beide kanten.

Als advocaat ben je overgeleverd aan de welwillende houding van de verhorend rechercheur. Als deze, bijvoorbeeld in een zaak waarin verdachte wordt verdacht van een ernstig feit, op voorhand aangeeft dat de advocaat zich niet mag bemoeien met het verhoor, dan is dat zo. Het is namelijk geen recht. De praktijk leert dat de rechercheurs de advocaat wel wat ruimte geven.

¹³⁸ $\rho = -0,17$, $p < 0,001$

¹³⁹ $\rho = 0,26$, $p < 0,001$.

Volgens sommige strafpiketadvocaten hebben met name sommige oudere rechercheurs moeite met aanwezigheid van een advocaat bij het verhoor:

Het hangt heel erg af van de rechercheur die je tegenover je hebt. De jongere rechercheurs snappen mijn rol in het proces vaak wel maar de oudere starre rechercheurs proberen me nog steeds in [een] hoek te zetten.

Strafpiketadvocaten benoemen ook de invloed van hun eigen assertiviteit en meer in het algemeen hun eigen houding en gedrag tijdens het verhoor. Zo stelt een respondent dat interventies vaak in eerste instantie worden betwist, maar na doorzetten van de advocaat wel worden toegestaan. Meerdere strafpiketadvocaten stellen dat het toestaan van interventies door de verhorend ambtenaar ook afhangt van de opstelling van de advocaat zelf:

Ik wil graag opmerken dat het, behoudens een enkele starre medewerker van politie, naar mijn ervaring goed mogelijk is om te interveniëren en dat het met name gaat om hoe je het vraagt en met welke intentie.

Het is nu vaak 'op eieren lopen', goed beoordelen wanneer je een interventie doet (ook dit verschilt overigens per rechercheur). M.i. zou het voor de politie vanzelfsprekend moeten zijn dat een advocaat kan interveniëren, moet dat niet worden gezien als iets dat zij uit coulance al dan niet kunnen toestaan.

Zoals het laatste citaat ook laat zien, menen sommige strafpiketadvocaten dat coulance ten aanzien van (toegestane) interventies vanuit de kant van de verhorend politieambtenaar geen rol zou moeten spelen: zij zien een actieve opstelling van de advocaat als recht van de verdachte; dit zou dus volgens hen zonder meer moeten worden toegestaan.

De geïnterviewde politieambtenaren geven eveneens aan dat de verstandhouding met de advocaat tijdens het verhoor hoofdzakelijk goed is. Er is begrip voor elkaars rol en over het algemeen is er weinig discussie over de bevoegdheden van de advocaat. De opstelling van advocaten tijdens het verhoor is volgens de politieambtenaren wisselend en bovendien afhankelijk van de zwaarte en complexiteit van de zaak. Sommige advocaten zijn minder actief: zij zitten er vooral bij ter procesbewaking, schrijven mee en stellen eventueel vragen ter verduidelijking. Andere advocaten stellen zich actiever op, bijvoorbeeld door herhaaldelijk om een overleg met de verdachte te vragen of door zelf vragen te stellen aan de verdachte of aan de verhoorder. Eén politieambtenaar geeft aan dat hij de indruk heeft dat sommige advocaten met hun interventies tijdens het verhoor al proberen voor te sorteren op de strategie die ze tijdens de rechtszitting willen toepassen:

Ik heb een aantal verhoren gehad waarin (...) een advocaat tijdens het verhoor eigenlijk al aan het schakelen is van je hebt dit als bewijs, wat gaat dat betekenen voor mijn zitting. En die beginnen jou vervolgens ook vragen te stellen, inhoudelijk. Dan gaat het eigenlijk niet meer over het verhoor, dan zijn we eigenlijk al met de zitting zelf bezig.

Wel hebben alle politieambtenaren ervaringen met advocaten die het verhoor verstoren of de regie van het verhoor naar zich toetrekken. Dit gebeurt bijvoorbeeld door herhaaldelijk te interveniëren op een manier die de verhoorstrategie van de politie doorkruist of door non-verbale signalen aan de verdachte te geven, waardoor deze bijvoorbeeld weet dat hij een vraag niet moet beantwoorden. Dit is echter een

minderheid en van deze advocaten is bij de politie vaak ook bekend dat ze zich op deze manier opstellen. Politieambtenaren geven aan dat wanneer zij verwachten dat een advocaat de grenzen zal opzoeken, ze ervoor kiezen om van tevoren met de advocaat de spelregels door te spreken en hier waar nodig tijdens het verhoor op terug te komen:

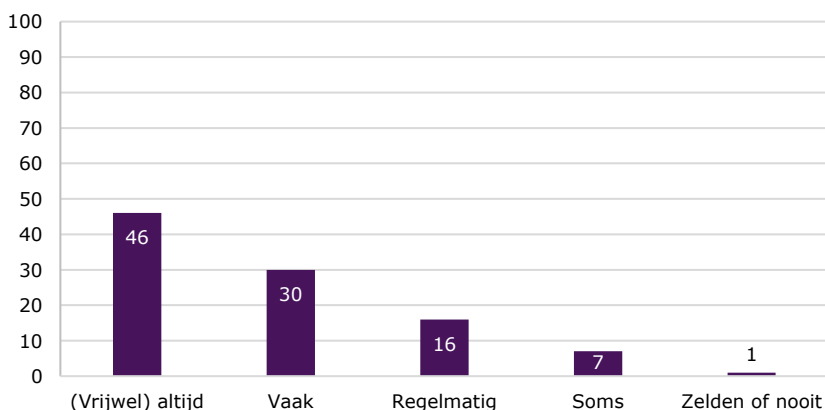
[Van] een enkele advocaat – wat ik daarstraks ook al aangaf – weet je 'die is lastig' en ga je even kijken hoeveel speelruimte je iemand geeft. En als je denkt ik wil dat niet echt afwachten, doe je wat ik daarstraks ook al zei, 'meneer de raadsman, we willen aan de voorkant nog graag de regels even herhalen'. En dan proberen we toch maar even op die manier dat nog even te bespreken. En dan gaat het ook wel heel vaak wel goed.

Wanneer de advocaat volhardt in het verstoren van het verhoor kan deze na overleg met de officier van justitie uit de verhooruimte worden verwijderd. Dit komt echter niet vaak voor. Voor de politie is dit ook onvoordelig omdat het verhoor dan op een later moment moet worden voortgezet of een vervangende advocaat moet worden ingeschakeld.

5.5 Toetsen van het proces-verbaal

Vrijwel alle strafpiketadvocaten (96%) geven in de enquête aan het proces-verbaal (vrijwel) altijd door te nemen na afloop van een verhoor. Regelmatig geven ze wijzigingen of aanvullingen door: 46% zegt dit (vrijwel) altijd te doen, 30% vaak en 16% regelmatig (figuur 5.6). De toelichting van sommige advocaten bij hun beantwoording geeft een indicatie over waar zoal bezwaar op wordt gemaakt. Hieruit komt naar voren dat wijzigingen of aanpassingen allereerst betrekking kunnen hebben op de door de verhorend ambtenaar gestelde vragen – met als doel het woordelijk op papier krijgen van een bepaalde vraagstelling, van doorvragen of van het herhaaldelijk stellen van een vraag. Daarnaast kunnen wijzigingen betrekking hebben op de antwoorden van de verdachte wanneer deze (volgens de advocaat) verkeerd of te summier zijn opgeschreven, of als doel hebben de eigen inbreng van de advocaat tijdens het verhoor zichtbaar te maken.

Figuur 5.6 Doorgeven van wijzigingen en aanvullingen op het proces-verbaal (% strafpiketadvocaten, n=1.159)

Bron: enquête strafpiketadvocaten

De politie stelt zich volgens advocaten over het algemeen welwillend op ten aanzien van voorgestelde wijzigingen of aanpassingen. Van alle strafpiketadvocaten die deelnamen aan de enquête zijn er maar enkele die aanpassingen in het proces-verbaal noemen als een knelpunt in de samenwerking met de politie. In de open ruimte aan het einde van de enquête geven enkele strafpiketadvocaten bovendien expliciet aan dat politieambtenaren in het algemeen open staan voor aanpassingen van het proces-verbaal, zoals duidelijk wordt uit de volgende twee citaten:

Ik maak zeer veel aanpassingen in het proces-verbaal (omdat dit noodzakelijk is en de inhoud zelden goed overeenkomt met wat cliënt heeft gezegd). Dit levert zelden discussies op met de politie.

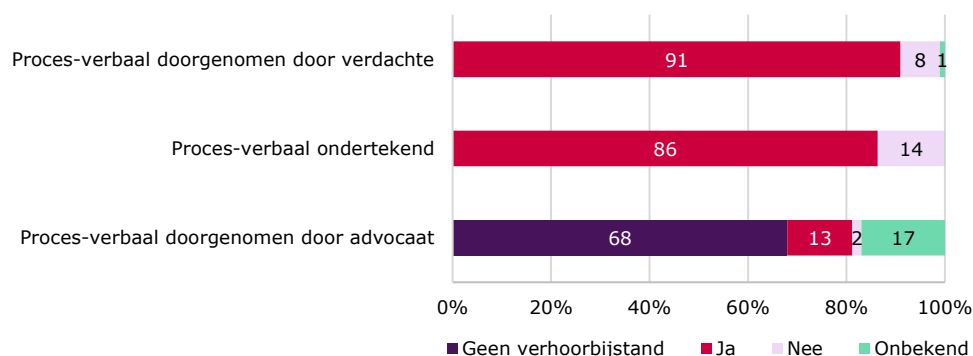
Ik noteer de antwoorden van cliënten verbatim. Zeer vaak komt de verbalisering niet overeen met mijn aantekeningen. Nagenoeg altijd staan de verbalisanten wijziging/aanvulling van het proces-verbaal conform mijn aantekeningen toe.

De paar strafpiketadvocaten die het aanpassen van het proces-verbaal wel als knelpunt ervaren, geven aan dat zij vooral discussie met de politie hebben over het opnemen van informatie die zij van belang achten voor de verdere procedure, maar die door de politie niet relevant wordt bevonden, of over het aanpassen van antwoorden wanneer de advocaat meent dat de verdachte iets weliswaar heeft gezegd, maar niet letterlijk zo bedoeld heeft:

Ik ervaar vaak moeilijkheden/discussie wanneer ik bij het doorlezen achteraf opmerkingen heb over de leesbaarheid van het verhoor. Verbalisanten zijn op dit punt het minst genegen om aanpassingen in het verhoor te maken, omdat zij van oordeel zijn 'dat de cliënt het nu eenmaal zo gezegd heeft'. Daarbij wordt onvoldoende rekening gehouden met het feit dat voor de latere lezer de nuance die tijdens het verhoor in de toon van de verdachte zit, op papier niet overkomt.

In het vervolg van deze paragraaf geven we de resultaten over het toetsen van het proces-verbaal vanuit het dossieronderzoek. We hebben allereerst onderzocht in hoeverre verdachten zelf het proces-verbaal doornemen, al dan niet met hulp van een tolk. Afgaande op de inhoud van het proces-verbaal blijken verreweg de meeste verdachten dit te doen (91%; figuur 5.7). Indien een proces-verbaal niet door een verdachte wordt doorgenomen, kan dit de keuze zijn van de verdachte zelf, bijvoorbeeld omdat de verdachte dit niet wenst of het op een later moment wenst door te lezen. Maar ook komt het voor dat een omstandigheid het verhindert om het proces-verbaal door te nemen, bijvoorbeeld omdat de verbinding met de tolk wegvalt, de printer kapot is, of het verhoor wordt gestaakt. Tevens blijkt uit de analyse dat het proces-verbaal in de meeste gevallen wordt ondertekend door de verdachte. In zaken waarin dit niet het geval is (14%), komt dit vooral doordat de verdachte dit niet wenst te ondertekenen of omdat het verhoor vroegtijdig wordt afgebroken. In zaken waarin een strafpiketadvocaat aanwezig is, lijken deze het proces-verbaal in de meeste gevallen wel door te nemen, hoewel opgemerkt moet worden dat dit niet altijd goed is op te maken uit de inhoud van het proces-verbaal.

Figuur 5.7 Percentage verhoren waarin het proces-verbaal wordt doorgenomen en ondertekend door de verdachte/advocaat ($n=280$ verhoren)

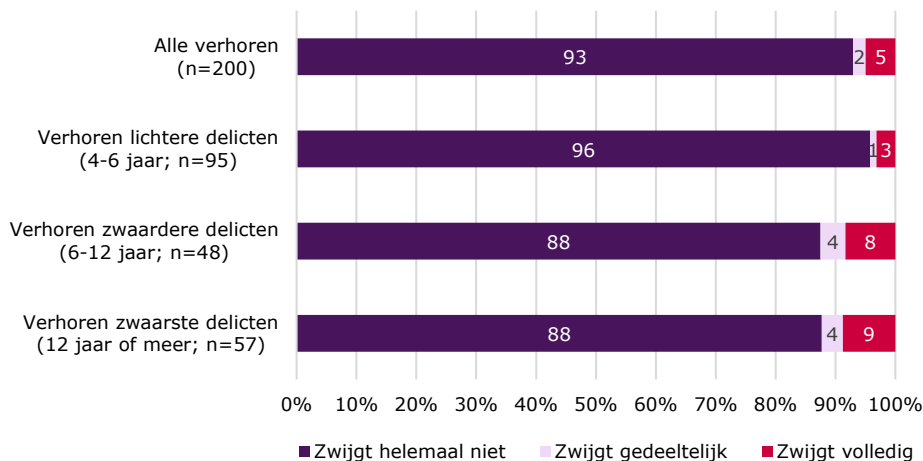
Bron: dossieronderzoek

5.6 Proceshouding verdachte

In dit deel gaan we in op de houding van de verdachte tijdens het verhoor. Wordt er op de vragen van de verhoorder gezwegen of verklaard? Bekent of ontkent de verdachte het plegen van het tenlastegelegde strafbare feit? In het onderzoeken van de proceshouding van de verdachte maken we onderscheid naar twee gebruikelijke elementen van een verdachtenverhoor: het sociale en het zakelijke gedeelte. Meestal komen deze twee elementen in één en hetzelfde verhoor aan de orde (72%), maar soms betreft een verhoor alleen het zakelijke element of het sociale element (23% betreft alleen een zakelijk verhoor en 4% alleen een sociaal verhoor). In sommige verhoren waarin beide elementen aan bod komen, wordt het zakelijke gedeelte kort gehouden om er in een vervolgvverhoor uitgebreider op terug te komen. In 2% van alle verhoren is het niet duidelijk of het een sociaal of zakelijk verhoor betreft. Als het verhoor een vervolgvverhoor betreft, dan is het verhoor vaak zakelijk (73%) terwijl dit bij het eerste verhoor vaak beide elementen omvat (86%).

Van elk ingezien proces-verbaal hebben we het zwijgen van de verdachte op de gestelde vragen van de verhoorder genoteerd. Hierbij hebben we telkens onderscheid gemaakt tussen vragen met betrekking tot de sociale situatie van de verdachten en vragen die ingaan op de verdenking. In totaal zijn er 200 verhoren waarin we hebben genoteerd in hoeverre er wordt gezwegen op de sociale vragen (figuur 5.8). De figuur maakt duidelijk dat maar weinig verdachten (7%) gedeeltelijk of volledig zwijgen op de sociale vragen van de verhoorder. De verhoren betreffende lichtere delicten verschillen statistisch niet van de verhoren met betrekking tot zwaardere en zwaarste delicten in de mate waarin er gezwegen wordt ($\text{Chi}^2_{(4)}=4,37$; $p=0,36$).

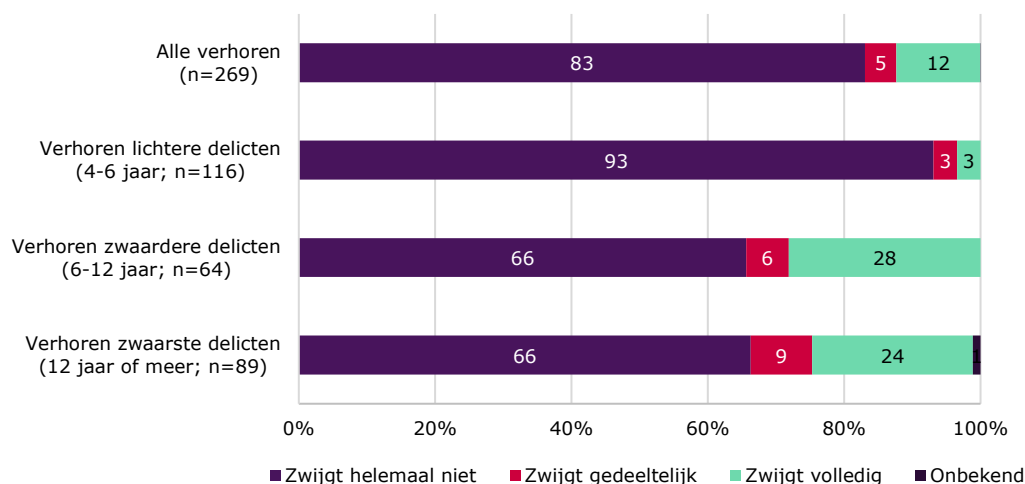
Figuur 5.8 Percentage verhoren waarin volledig, gedeeltelijk of helemaal niet wordt gezwegen door verdachten in het sociale (gedeelte van het) verhoor, voor alle verhoren en naar ernst van het strafbare feit

Bron: dossieronderzoek

De meeste verdachten (83%) zwijgen niet op vragen die betrekking hebben op de zaak. Ongeveer 5% van de verdachten zwijgt gedeeltelijk op de vragen die betrekking hebben op het strafbare feit en 12% zwijgt volledig (figuur 5.9). In zwaardere delicten en de zwaarste delicten is het percentage verdachten dat volledig zwijgt over de zaak een stuk groter dan in de lichtere delicten (beiden een verschil van 17 procentpunten).

Figuur 5.9 Zwijgen door verdachten in het zakelijke verhoor voor alle verhoren en naar de ernst van het strafbare feit (% verhoren)

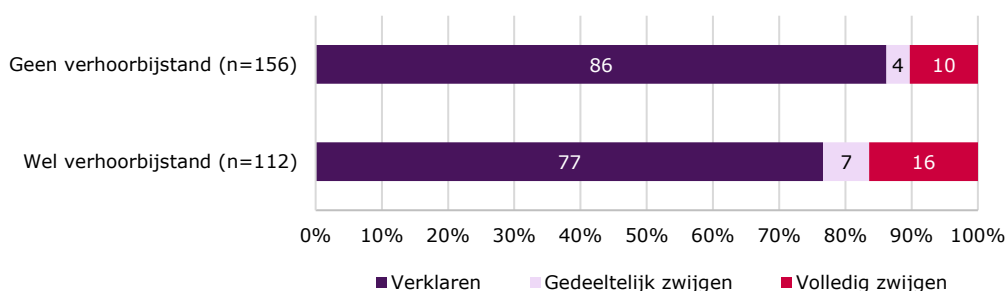

Bron: dossieronderzoek

In figuur 5.10 staat het percentage verhoren weergegeven waarin een verdachte verklaart, dan wel gedeeltelijk of volledig zwijgt, voor zaken met en zonder verhoorbijstand. Gezien kan worden dat het percentage verdachten dat zwijgt groter is in

verhoren zonder een advocaat dan in verhoren met een advocaat, maar dit verschil is statistisch gezien niet significant ($\text{Chi}^2_{(2)}=3,65$; $p=0,16$). In andere woorden: we hebben te weinig zekerheid dat dit verschil ook daadwerkelijk aanwezig is in de populatie. Voor het zwijgen in het zakelijke verhoor hebben we verder nog bekeken in hoeverre de voormeting verschilt van de nameting (niet in de figuur). Dit verschil was erg klein en bovendien statistisch niet significant ($\text{Chi}^2_{(2)}=2,00$; $p=0,37$).

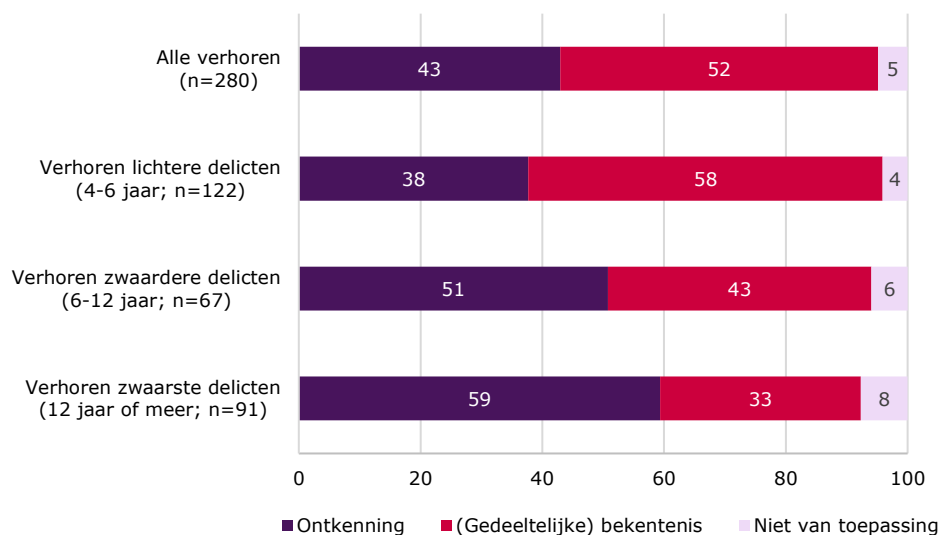
Figuur 5.10 Zwijgen door verdachten in het zakelijke verhoor naar aanwezigheid van de advocaat (% verhoren)

Bron: dossieronderzoek

Naast het wel of niet zwijgen in de zaak, is tevens gekeken naar de proceshouding in termen van het wel of niet afleggen van een bekentenis (figuur 5.11). In ons onderzoek spreken we van ontkenning van het strafbare feit als de verdachte (elke betrokkenheid bij) de tenlastegelegde feiten volledig ontkent, geen verklaring hierover aflegt en/of zich beroept op het zwijgrecht. Indien de verdachte openheid van zaken geeft en het tenlastegelegde feit erkent, dan beschouwen we dit als een bekentenis. Indien betrokkenheid niet wordt ontkend, maar de strafbare feiten gebagatelliseerd of verdraaid worden, hebben we dit opgevat als een ontkenning van het strafbare feit. Een rechtvaardiging van het strafbare feit, bijvoorbeeld omdat iemand heeft gehandeld uit noodweer, wordt als een bekentenis gezien. Uit de figuur komt naar voren dat in 43% van de verhoren geen (gedeeltelijke) bekentenis wordt afgelegd. Vergeleken met de lichtere delicten is het percentage verdachten dat ontkent groter in de verhoren betreffende de zwaardere en zwaarste delicten.

Figuur 5.11 Percentage verhoren met wel of geen bekentenis van het tenlastegelegde feit

N.v.t.: In enkele verhoren heeft de verdachte geen bekentenis of (gedeeltelijke) bekentenis afgelegd. Hiervoor zijn verschillende redenen, waaronder de aard van het verhoor (uitsluitend sociaal) en het vroegtijdig afbreken van het verhoor (denk aan verbindingsproblemen met de tolk).

Bron: dossieronderzoek

De geïnterviewde portefeuillehouders en politieambtenaren zijn gevraagd of de aanwezigheid van een advocaat bij het verhoor in hun ervaring invloed heeft op de gekozen proceshouding, en meer specifiek op het wel of niet beroepen op het zwijgrecht. Volgens de portefeuillehouders zullen advocaten hun cliënten eerder aanraden te zwijgen wanneer zij zelf niet bij het verhoor aanwezig zijn. Een beroep op het zwijgrecht wordt gezien als een veilige optie wanneer nog weinig bekend is over de verdenking en de advocaat de stukken nog niet heeft kunnen inzien. Wanneer de advocaat wel aanwezig is, kan deze de verdachte op basis van het verloop van het verhoor adviseren over de beste strategie en wordt juist minder vaak vooraf zwijgrecht geadviseerd:

Ik zeg vaak bij de consultatie al, ik wil eerst weten waar het over gaat, even de zaak analyseren. En dan zeg ik vaak: we kijken wel in de loop van het verhoor of we nu gaan zeggen stop, even time out en dan zwijgrecht. Maar ik ga niet a priori, wat veel advocaten doen, zeggen nou, zwijgrecht. En dan denk ik: vaak is dat niet in het belang van de cliënt.

Wel is het volgens de portefeuillehouders zo dat verdachten de gekozen proceshouding makkelijker volhouden wanneer hun advocaat aanwezig is. Is er gekozen voor een beroep op zwijgrecht, dan gebeurt het dus minder vaak dat verdachten onder druk van de politieverhoorders alsnog een verklaring afleggen. Daarnaast geven enkele portefeuillehouders aan dat een beroep op het zwijgrecht verdachten door de rechter zwaarder zou worden aangerekend dan in het verleden het geval was. De proceshouding van de verdachte kan een rol spelen in het bepalen van de strafmaat; verdachten die zwijgen of pas op de zitting een verklaring afleggen zouden hier nadeel van kunnen ondervinden. Advocaten houden hier in hun advies rekening mee: *'Als je een goed verhaal hebt, moet je het eigenlijk zo*

snel mogelijk vertellen. Dus dat betekent ook dat advocaten daar toch anders in adviseren.'

De geïnterviewde politieambtenaren hebben wel de ervaring dat er sinds de invoering van consultatie- en verhoorbijstand vaker een beroep wordt gedaan op het zwijgrecht en dat wanneer de advocaat aanwezig is bij het verhoor, verdachten ook vaker blijven zwijgen en niet ingaan op vragen vanuit de politie. Met name in de zwaarste zaken zou standaard worden gezwegen tot het moment dat de advocaat de stukken heeft kunnen inzien: *'In de categorie A-zaken wel [meer zwijgrecht]. Dan zegt de advocaat gewoon "ik heb niets, hoe kan ik nou adviseren? Ik wacht de stukken af want hij gaat toch nog voorgeleid worden".'* In dergelijke gevallen kiest de politie er soms voor om de advocaat de stukken eerder ter beschikking te stellen. In lichtere zaken komt het juist voor dat de advocaat adviseert wel te verklaren. Dit is met name het geval wanneer er veel bewijsmateriaal tegen de verdachte ligt.

5.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk is onderzocht op welke wijze advocaten invulling geven aan hun rol in het recht op verhoorbijstand. Aan de hand van een enquête onder 1.159 strafpiketadvocaten en 258 verdachtendossiers is een beeld geschetst van de aanwezigheid van de advocaat, de interventies tijdens het verhoor, de extra bevoegdheden na de invoering van de implementatiewet, de proceshouding van de verdachte en de ervaren meerwaarde/knelpunten van de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor.

Advocatenadvies benutting verhoorbijstand

Strafpiketadvocaten zijn gevraagd welke omstandigheden het waarschijnlijker of juist onwaarschijnlijker maken dat ze verhoorbijstand adviseren aan hun cliënt. Een advies tot verhoorbijstand is waarschijnlijker bij: een kwetsbare verdachte (82% strafpiketadvocaten), slechte beheersing van de Nederlandse taal (59% strafpiketadvocaten) en als de cliënt een first-offender is (54% strafpiketadvocaten). De kans is volgens de meerderheid van de advocaten ook groter als de advocaat niet goed op de hoogte is van de verdenking jegens de cliënt (56% strafpiketadvocaten) en als er meerdere verdachten in de zaak zijn (38% strafpiketadvocaten). Een advies op verhoorbijstand is onwaarschijnlijker bij een licht feit (30% strafpiketadvocaten), een lange wachttijd (15% strafpiketadvocaten), een lange reis (20% strafpiketadvocaten), een hoge werklast (23% strafpiketadvocaten), een andere piketmelding (28% strafpiketadvocaten) en als het verhoor niet aansluitend op consultatiebijstand plaatsvindt (21% strafpiketadvocaten). Over drie factoren wordt verdeeld geoordeeld: sommige advocaten geven aan dat dit de kans zou vergroten dat zij verhoorbijstand adviseren, terwijl dit voor andere advocaten de kans juist zou verkleinen. Voor 20% van de strafpiketadvocaten wordt het waarschijnlijker dat zij verhoorbijstand adviseren als de cliënt zich op zijn zwijgrecht wil beroepen. Voor 28% van de strafpiketadvocaten maakt dit het juist onwaarschijnlijker. Hetzelfde geldt voor de aanwezigheid bij het eerste verhoor (waarschijnlijker: 13% strafpiketadvocaten; onwaarschijnlijker: 28% strafpiketadvocaten). Overigens moet hierbij worden vermeld dat, uitgezonderd de factoren 'kwetsbaarheid' en 'op de hoogte zijn van de verdenking', een (vaak ruime) meerderheid van de advocaten bij deze factoren aangeeft dat dit geen invloed heeft op het advies. Aan de andere kant zijn er maar weinig strafpiketadvocaten (11%) die *geen enkele* omstandigheid van invloed laten zijn op hun advies. Deze advocaten willen vanuit principe altijd aanwezig zijn.

De advocaat tijdens het verhoor

Strafpiketadvocaten maken veelvuldig gebruik van de bevoegdheden die ze hebben voor interventies tijdens het verhoor. De meest gebruikelijke interventies van strafpiketadvocaten zijn het maken van opmerkingen en het stellen van vragen aan de verdachte of aan de verhorend ambtenaar. Dit blijken ze regelmatig tot vaak te doen. Heel weinig strafpiketadvocaten geven aan zelden of nooit een opmerking te maken of een vraag te stellen. Strafpiketadvocaten vragen bovendien soms tot regelmatig om verduidelijking van een vraag en wijzen de verdachte soms op het zwijgrecht. Dit laatste is overigens alleen toegestaan direct na het begin van het verhoor. Uit de enquêteresultaten is niet af te leiden of wijzen op het zwijgrecht aan het begin van het verhoor of later gebeurt. Wijzen op overtreding van het pressieverbod komt weinig voor. Dit geldt ook voor het beantwoorden van een vraag namens de verdachte. Dit laatste is niet zo verwonderlijk gezien de advocaat dit alleen met toestemming van de verhorend ambtenaar mag doen.

De mate waarin piketadvocaten tijdens het verhoor actief zijn, hangt af van verschillende inhoudelijke en procesmatige factoren zoals de kenmerken van de cliënt en het type verhoor (sociaal of zakelijk). De interventies worden volgens de strafpiketadvocaten vaak door de verhoorder toegestaan. Ruim een kwart (28%) van de respondenten geeft voor alle interventies aan dat deze (vrijwel) altijd worden toegestaan. Slechts twee advocaten geven voor alle interventies aan dat deze zelden of nooit worden toegestaan. Het beeld dat interventies vaak worden toegestaan komt overeen met de bevindingen vanuit het dossieronderzoek. In 21 van de 22 verhoren waar volgens het proces-verbaal de advocaat om een onderbreking vraagt, wordt deze onderbreking ook toegestaan. En daar waar er iets in het proces-verbaal te vinden is over vragen, opmerkingen, gewenste toelichting of verduidelijking, wordt het altijd toegestaan. Ook andersoortige interventies van de advocaat (in totaal zeven interventies) worden, met uitzondering van één, geaccepteerd.

Veel strafpiketadvocaten plaatsen in de enquête wel kanttekeningen bij dit beeld dat de politie interventies vaak accepteert. Zo laten sommige verhorend ambtenaren maar één onderbreking per verhoor toe, terwijl strafpiketadvocaten soms behoefte hebben aan meerdere pauzes of momenten voor overleg met de verdachte. Ook wordt het de advocaat niet altijd toegestaan om aantekeningen te maken, of om naast de verdachte plaats te nemen. Of en hoe vaak interventies worden toegestaan, is sterk afhankelijk van de verhorend ambtenaar en strafpiketadvocaten ervaren hierbij veel verschillen tussen personen. Dit neemt overigens niet weg dat een flink deel van de strafpiketadvocaten de samenwerking met de politie goed of uitstekend vindt (80%).

De meeste strafpiketadvocaten (56%) geven aan de huidige mogelijkheden om effectief deel te kunnen nemen aan het verdachtenverhoor (ruim) voldoende te vinden, 26% is hierover neutraal, en 16% vindt ze (ruim) onvoldoende. Desalniettemin mist ruim de helft (57%) van de strafpiketadvocaten één of meer mogelijkheden. Ze zouden een actievere partner in het verhoor willen zijn, bijvoorbeeld door naast de verdachte plaats te nemen, de verdachte bij elke vraag te kunnen adviseren of door zelf vragen te stellen of antwoorden te geven.

Na afloop van het verhoor nemen vrijwel alle strafpiketadvocaten (96%) die hebben deelgenomen aan de enquête het proces-verbaal (vrijwel) altijd door. Hierbij geven ze ook wijzigingen of aanvullingen door: 46% zegt dit (vrijwel) altijd te doen, 30% vaak en 16% regelmatig. Het dossieronderzoek wijst er ook op dat advocaten vaak het proces-verbaal doornemen wanneer zij aanwezig zijn. In 68% van de verhoren

van vervolgte verdachten van zaken waarvoor voorlopige hechtenis een mogelijkheid is, vindt het verhoor evenwel zonder advocaat plaats.

Proceshouding verdachte

Maar weinig verdachten zwijgen gedeeltelijk of volledig op de sociale vragen (7%) of de zakelijke vragen (17%) van de verhoorder. Wat betreft het zwijgen over de sociale vragen verschillen de verhoren van lichtere delicten niet van zwaardere delicten. Bij de zakelijke vragen kan wel onderscheid gemaakt worden naar de zwaarte van het delict. Bij zwaardere delicten en de zwaarste delicten is het percentage verdachten dat volledig zwijgt over de zaak een stuk groter dan in de lichtere delicten (beiden een verschil van 17 procentpunten). Vanuit het dossieronderzoek lijkt de aanwezigheid van een advocaat evenwel niet van belang in het wel of niet zwijgen. Hoewel er in verhoren waar een advocaat aanwezig was door wat minder verdachten wordt gezwegen, is dit verschil niet statistisch significant. Er is ook geen significant verschil tussen de situatie van voor en na de invoering van het recht. In 52% van de verhoren wordt een (gedeeltelijke) bekentenis afgelegd; in 43% wordt het ten laste gelegde (gedeeltelijk) ontkend.

Uit de interviews met politieambtenaren komt het beeld naar voren dat verdachten in zwaardere zaken vaker zwijgen wanneer er een advocaat aanwezig is. Bij lichtere zaken zou het juist ook voorkomen dat de advocaat adviseert wel te verklaren, met name wanneer er veel bewijsmateriaal tegen de verdachte ligt.

6 Conclusie

Sinds 1 maart 2016 hebben verdachten van een strafbaar feit recht op bijstand van een advocaat tijdens het politieverhoor. In deze rapportage doen we verslag van een onderzoek naar de organisatie en uitvoeringspraktijk van dit nieuwe recht over de periode 1 maart 2017 tot 1 maart 2019. We bouwen voort op eerder onderzoek van Klein Haarhuis (betreffende de periode 1 maart 2016 – 1 maart 2017) door het nieuwe recht meer vanuit het advocatenperspectief te belichten en door de zwaarste zaken mee te nemen in onze beschrijving. In het onderhavige onderzoek stonden de volgende vier hoofdvragen centraal.

- 1 Hoe verloopt de invoering van de Implementatiewet in termen van organisatie en werkprocessen?
- 2 Hoe pakt de implementatie van het recht op verhoorbijstand in de praktijk uit?
- 3 Welke rol heeft de advocaat tijdens het verhoor?
- 4 Hoe hebben de uitgaven aan (piket)vergoedingen voor consultatie- en verhoorbijstand zich ontwikkeld?

6.1 Organisatie en werkprocessen

Voor het geven van een beeld over de veranderingen in de organisatie en werkprocessen hebben we onderzoek verricht naar de wijzigingen in de regelgeving en de organisatie, de wijze waarop verdachten tijdens het verhoor op hun rechten worden gewezen, de tijd die nodig is voor de advocatuur en de politie om verhoorbijstand te kunnen faciliteren, de meerwaarde/knelpunten van het recht en zijn neveneffecten.

Wijziging in regelgeving

Met het inwerkingtreden van de Implementatiewet op 1 maart 2017 is het recht op consultatie- en verhoorbijstand wettelijk vastgelegd. De bestaande regels vanuit de OM-beleidsbrief kregen daarmee een plek in het Wetboek van Strafvordering. Hoewel de wet grotendeels de inhoud van de OM-beleidsbrief overnam, zijn er inhoudelijk een drietal kleinere zaken gewijzigd. Ten eerste zijn de condities waaronder verdachten afstand kunnen doen van hun recht op rechtsbijstand op enkele punten veranderd. Aangehouden minderjarige verdachten kunnen in het geheel geen afstand meer doen van hun recht op consultatiebijstand ongeacht de ernst van de verdenking. Minderjarige verdachten behouden hun recht op gesubsidieerde rechtsbijstand wanneer ze 's avonds door gebrek aan een beschikbare advocaat naar huis worden gestuurd en pas de volgende dag worden verhoord. Meerderjarige kwetsbare verdachten kunnen alleen afstand doen van hun recht op consultatiebijstand nadat zij door een advocaat over de consequenties daarvan zijn geïnformeerd. Ten tweede is de ophoudtermijn van een verdachte van een voorlopige hechtenis feit verruimd van zes naar maximaal negen uur. Ten derde zijn de advocaatbevoegdheden tijdens het politieverhoor iets uitgebreid. Waar de advocaat eerst alleen voor aanvang en na afloop van het verhoor vragen mocht stellen en opmerkingen mocht maken, mag deze dit nu doen 'direct na aanvang van het verhoor' en 'direct voorafgaand aan de afloop van het verhoor'.

Wijziging in organisatie

In vergelijking met de OM-beleidsbrief brengt de inwerkingtreding van de Implementatiewet op 1 maart 2017 maar weinig veranderingen met zich mee in de organisatie van verhoorbijstand. Vanuit de advocatuur en de Raad voor Rechtsbijstand zijn ons geen aanvullende initiatieven bekend ten opzichte van de eerdere initiatieven die waren genomen rondom de invoering van het recht in 2016 (zie Klein Haarhuis, 2018). Vanuit de politie zijn een aantal bestaande hulpmiddelen aangepast. Volgens de geïnterviewde portefeuillehouders en politieambtenaren slaagt de politie er over het geheel genomen prima in om verhoorbijstand te faciliteren. De lijntjes zijn kort en de meeste advocaten en verhoorders lijken te beseffen dat ze elkaar nodig hebben. Over de samenwerking zijn de geïnterviewden over het geheel genomen ook positief. Meestal verloopt de organisatie van verhoorbijstand volgens het boekje. De initiële weerstand bij verhoorders en de eerdere problemen bij de politie zijn volgens de portefeuillehouders vrijwel volledig verdwenen. De kennis over verhoorbijstand is bij een enkele politieambtenaar soms wat beperkt maar dit wordt niet als een structureel probleem ervaren.

Wijzen op rechten

Uit het dossieronderzoek en de interviews komt naar voren dat voorafgaand aan vrijwel elk verhoor de verdachte wordt gewezen op het zwijgrecht en het recht op bijstand tijdens het verhoor. Waar dit niet het geval is, kan het achterwege blijven hiervan vaak wel worden begrepen vanuit de context. Het gaat dan bijvoorbeeld om een vervolgvverhoor of om een verdachte met zeer onberekenbaar gedrag.

Ervaren meerwaarde van het recht

De meeste geënquêteerde strafpiketadvocaten ervaren het ingevoerde recht als een meerwaarde. Waarborgen dat de verklaring van de verdachte juist in het proces-verbaal wordt opgenomen, voorkomen van pressie op de verdachte, beter op de hoogte zijn van het dossier, opbouwen van een vertrouwensband met de verdachte en het bieden van morele steun wordt door meer dan 80% van de strafpiketadvocaten (heel) belangrijk gevonden. Een meerderheid van de strafpiketadvocaten ziet bovendien als meerwaarde dat het verhoor zaakgericht is en dat invloed kan worden uitgeoefend op de verklaringsbereidheid van de verdachte. De toegevoegde waarde is voor kwetsbare verdachten groter dan voor niet-kwetsbare verdachten. De uitbreiding van de bevoegdheden van advocaten van 1 maart 2017 wordt door ongeveer de helft van de advocaten als een verbetering gezien. Ongeveer 42% ziet echter geen verschil.

De bevindingen vanuit de interviews met sleutelpersonen uit de advocatuur en de politie onderstrepen het belang van verhoorbijstand voor de kwaliteit van het proces-verbaal. Door de aanwezigheid van de advocaat zou dit vollediger, evenwichtiger en minder suggestief zijn. Daarnaast worden morele steun en het vasthouden aan of juist wijzigen van de proceshouding genoemd als meerwaarde van het recht. Ook kan de aanwezigheid van de advocaat bijdragen aan een rustiger verloop van het verhoor omdat de advocaat een dempende werking kan hebben op het gedrag en de houding van de verdachte.

Ervaren knelpunten

Om knelpunten te inventariseren is in de enquête een lijst van mogelijke problemen voorgelegd aan strafpiketadvocaten. Uit onze analyse blijkt dat ze hierover verdeeld oordelen. Er is een groep strafpiketadvocaten met relatief positieve ervaringen (vaak aansluitende planning en niet zo vaak een langere wachttijd) en een groep met relatief negatieve ervaringen (niet zo vaak aansluitende planning en wel vaak

een langere wachttijd). Wanneer zij wachttijd hebben, vindt het merendeel van de advocaten dat zij deze niet nuttig kunnen gebruiken.

Ook de geïnterviewde sleutelpersonen zijn verdeeld in hun mening over mogelijke problemen. Over het geheel genomen lijkt de balans uit te vallen naar positieve ervaringen en weinig problemen met de gang van zaken. Problemen die wel genoemd worden, liggen vooral op het gebied van het inplannen van vervolghooren en het rekening moeten houden met de agenda van de advocaat, met name als het gaat om een voorkeursadvocaat. Bij zwaardere zaken is er vaak minder tijdsdruk omdat de verdachte dan meestal sowieso in verzekering gaat. Dit maakt het makkelijker om bijstand van de advocaat in te plannen.

Neveneffecten

Een verondersteld neveneffect van het recht op verhoorbijstand betreft een toename in het aantal in verzekeringstellingen. Om deze ontwikkeling tegen te gaan is de ophoudtermijn in 2017 verlengd van zes naar negen uur. De daling van het aantal in verzekeringstellingen vanaf 2017 suggereert dat de politie er nu beter in slaagt om de onderzoekswerkzaamheden binnen de ophoudtermijn af te ronden. De interviews met de advocatuur en politie bevestigen dit beeld, hoewel volgens de meeste portefeuillehouders vooral moet worden gewacht op ZSM en niet zozeer op de advocaat. Volgens een paar geïnterviewde politieambtenaren is het probleem vaak de combinatie van het ZSM-proces en het wachten op een advocaat.

In de interviews met de portefeuillehouders en de politieambtenaren is gevraagd naar eventuele andere neveneffecten. Hier wordt naar voren gebracht dat verdachten minder vaak zouden ingaan op een ontbieding omdat bijstand van een advocaat in dat geval niet vergoed wordt.

6.2 Uitvoeringspraktijk

In het onderzoeksgedeelte betreffende de uitvoeringspraktijk is allereerst het aantal politieke verdachtenverhooren waar verdachten mee geconfronteerd worden berekend. Vervolgens is gekeken naar het aandeel verdachten dat in zijn of haar zaak gebruikmaakt van consultatiebijstand, verhoorbijstand, en ivs-bijstand. De reden voor het afzien van rechtsbijstand en de rol van de advocatuur hierin is ook onderzocht. Daarnaast zijn we ingegaan op de verhoorduur. Meer specifiek gaat het hierbij om hoe lang een verdachte door de politie in totaal wordt verhoord en hoe lang een afzonderlijk verhoor gemiddeld duurt. Tot slot is gekeken naar verschillen in de uitvoeringspraktijk naar gelang de zwaarte van het strafbare feit.

Aantal verhoren

Uit de analyse van processen-verbaal van 202 vervolgde verdachten in zaken waarin voorlopige hechtenis mogelijk is, komt naar voren dat 76% van de verdachten één keer als verdachte door de politie wordt verhoord, 19% twee keer, 5% drie keer en minder dan 1% vier keer. Gemiddeld worden de verdachten in de steekproef 1,3 keer verhoord. Geen van de verdachten uit onze steekproef wordt vaker dan vier keer verhoord. Meestal slaagt de politie erin om het verdachtenverhoor in de piketfase af te ronden en is vervolghooren na de piketfase niet nodig. Ongeveer 6% van alle verhoren in onze steekproef vindt na de piketfase plaats. Dit betreft 32% van alle zaken waarin vaker dan één keer is verhoord. Audio- of audiovisuele registratie wordt ingezet bij 3% van de verdachten, waarbij dit vrijwel zonder uitzondering gaat om zaken met een strafmaat van twaalf jaar of meer. In deze zwaardere zaken worden de verhoren van 38% van de verdachten audio- of audiovisueel geregistreerd.

Consultatiebijstand

Het recht op bijstand tijdens het politieverhoor is sterk verbonden met het consulteren van een advocaat voorafgaande dit verhoor. Afgaande op het totale aantal vastgestelde declaraties voor consultatie- en verhoorbijstand bij de RvR in 2018, waarbij geen onderscheid gemaakt kon worden naar meer- en minderjarige verdachten, maakt 61% van alle verdachten met een piketadvocaat gebruik van consultatiebijstand gecombineerd met verhoorbijstand. Slechts 11% van de verdachten met een piketadvocaat maakt gebruik van verhoorbijstand zonder consult. Ongeveer 29% ontvangt alleen een consult van een advocaat en verder geen bijstand tijdens het verhoor. In hoeverre verdachten afzien van consultatiebijstand en verhoorbijstand is vanuit deze gegevens niet bekend. Het dossieronderzoek maakt evenwel duidelijk dat van alle vervolgte meerderjarige verdachten in zaken waarbij voorlopige hechtenis mogelijk is, 41% helemaal geen advocaat inschakelt, 23% alleen gebruikmaakt van consultatiebijstand, en 36% tijdens het verhoor door een advocaat werd bijgestaan na een ontvangen consult. Verhoorbijstand zonder consultatiebijstand komt in onze steekproef van dossiers niet voor. In totaal wordt dus in 59% van alle verdachten in de steekproef consultatiebijstand verleend. Indien van rechtsbijstand gebruik wordt gemaakt, wordt dit meestal verleend door een piketadvocaat (78%) maar ook een voorkeursadvocaat komt regelmatig voor (15%).

Volgens de geënquêteerde strafpiketadvocaten komen tijdens consultatiebijstand de volgende onderwerpen aan bod: de rechten van de verdachte (100%), de gang van zaken tijdens het verhoor (99%), de persoonlijke omstandigheden van de verdachte (96%), de te volgen verklaarstrategie (94%), of de verdachte gebruik wil maken van verhoorbijstand (92%), de gang van zaken tijdens de verdere procedure (90%) en de inhoud van de verdenking (90%). Naast deze onderwerpen gebruiken enkele advocaten de consultatiebijstand voor alle andere onderwerpen die de verdachte nog wil bespreken, waaronder de aanhouding, het strafrechtelijke verleden, de rechtsbijstandskosten en de gezondheidstoestand van de verdachte.

Verhoorbijstand

Vanuit het dossieronderzoek is een beeld geschetst over 202 verdachten in de beginfase van het strafproces. We hebben onder andere in kaart gebracht hoe vaak zij gebruikmaken van verhoorbijstand en hoe lang ze in zijn totaliteit worden verhoord (dus alle politieke verdachtenverhoren tezamen). Bovendien is ingezoomd op de 280 afzonderlijke verhoren van deze verdachten om het gebruik van rechtsbijstand en de verhoorduur per verhoor in kaart te brengen.

Van alle 202 verdachten in onze steekproef van dossiers krijgt 36% bijstand tijdens één of meerdere verhoren. Voorafgaand aan dit verhoor wordt altijd consultatiebijstand verleend. Van alle 146 enkelvoudig verhoorde verdachten maakt 32% gebruik van zijn of haar recht. Van alle 56 meermaals verhoorde verdachten in de steekproef maakt 10% bij elk verhoor, 35% op enig moment en 55% helemaal geen gebruik van het recht op verhoorbijstand. Als wordt gekeken naar het aantal keren dat een verdachte verhoord is, blijkt dat 31% van de verdachten bijstand krijgt voor één verdachtenverhoor, 3% voor twee verdachtenverhoren, 2% voor drie verhoren en minder dan 1% van de verdachten voor vier verdachtenverhoren.

Naast het analyseren van verhoorbijstandgebruik door verdachten in het algemeen, is ook gekeken naar het gebruik per verhoor. In 32% van alle 280 verhoren wordt de verdachte bijgestaan door een advocaat; in 68% van de verhoren is er geen advocaat aanwezig. Bij eerste verhoren is iets minder vaak een advocaat aanwezig dan bij vervolghoren, respectievelijk in 30% van alle eerste verhoren en in 38% van alle vervolghoren.

De totale duur dat een verdachte door de politie wordt verhoord, inclusief onderbrekingen en post-piketfase maar exclusief ivs-verhoor, is gemiddeld 75 minuten. De mediaan ligt 20 minuten lager, te weten op 55 minuten, omdat een klein aantal zaken met een zeer lange verhoorduur het rekenkundig gemiddelde omhoog duwt. Zaken met verhoorbijstand verschillen in verhoorduur van zaken waarin op geen enkel moment verhoorbijstand is verleend. Met een gemiddeld verschil van 41 minuten en een mediaan verschil van 21 minuten duren zaken waarin op enig moment verhoorbijstand is verleend, fors langer.

Bijstand tijdens ivs-verhoor

Van alle 202 verdachten van wie we de dossiers hebben doorgenomen is 40% in verzekering gesteld. Bij 26% van alle verdachten vindt het ivs-verhoor plaats zonder aanwezigheid van een advocaat en bij 10% is er wel een advocaat aanwezig. Bij 3% kan uit de processen-verbaal niet worden opgemaakt of er ivs-verhoorbijstand is verleend. Verdachten die gebruikmaken van bijstand in het kader van de in verzekeringstelling combineren dit vrijwel altijd met consultatie- en/of verhoorbijstand. Slechts een klein deel van de verdachten heeft uitsluitend ivs-verhoorbijstand (2% consultatiebijstand voorafgaande aan ivs-verhoor; <1% ivs-verhoorbijstand).

Redenen voor gebruik/afzien

In 36% van alle 280 verdachtenverhoren waarvan we de processen-verbaal hebben doorgenomen, vindt de cliënt, soms na consultatie van een advocaat, bijstand van een advocaat tijdens het verhoor niet nodig. In ongeveer 8% van de verhoren heeft de verdachte geen behoefte aan verhoorbijstand of wil van dit recht geen gebruikmaken. In 15% van de verhoren worden andere redenen gegeven, waaronder de persoonlijke kosten die hiermee gemoeid zijn en de extra tijd die het zou kosten. In 10% van de verdachtenverhoren is de reden voor het afzien van het recht niet opgenomen in het proces-verbaal.

Volgens de geënquêteerde strafpiketadvocaten kiezen verdachten meestal zelf ervoor om afstand van hun recht op verhoorbijstand te doen. Van de advocaten heeft 87% dit weleens meegemaakt en 65% noemt dit als meest voorkomende reden voor afstand. Een kwart tot een derde van de advocaten heeft weleens geen verhoorbijstand verleend als gevolg van het eigen advies aan de verdachte om af te zien (32% – 11% noemt dit als meest voorkomende reden). Overigens geven meerdere advocaten hierbij aan dat het afzien van verhoorbijstand altijd in samenspraak met de verdachte gebeurt. Een andere reden waarom volgens advocaten wordt afgezien van verhoorbijstand is vanwege het advies van de politie aan de verdachte. Van de advocaten heeft 22% dit weleens meegemaakt en 8% noemt dit als meest voorkomende reden. Vooral wanneer het inplannen van het verhoor lastig is of langer op de advocaat moet worden gewacht, hebben advocaten de indruk dat de politie soms adviseert te starten met het verhoor zodat de verdachte eerder naar huis kan.

Strafpiketadvocaten zijn gevraagd welke omstandigheden het waarschijnlijker of juist onwaarschijnlijker maken dat ze verhoorbijstand adviseren aan hun cliënt. Per voorgelegde omstandigheid kon de advocaat aangeven hoe dit het advies zou beïnvloeden (kans zou vergroten, verkleinen, of geen verschil). Factoren waarvan veel advocaten aangeven dat dit de kans zou vergroten waren: een kwetsbare verdachte (82% strafpiketadvocaten), slechte beheersing van de Nederlandse taal (59% strafpiketadvocaten) en als de cliënt een first-offender is (54% strafpiketadvocaten). De kans is volgens sommige advocaten ook groter als de advocaat niet goed op de hoogte is van de verdenking jegens de cliënt (56% strafpiketadvocaten) en als er meerdere verdachten in de zaak zijn (38% strafpiketadvocaten). Een advies op

verhoorbijstand is onwaarschijnlijker bij een licht feit (30% strafpiketadvocaten), een lange wachttijd (15% strafpiketadvocaten), een lange reistijd (20% strafpiketadvocaten), een hoge werklast (23% strafpiketadvocaten), een andere piketmelding (28% strafpiketadvocaten) en als het verhoor niet aansluitend op consultatiebijstand plaatsvindt (21% strafpiketadvocaten). Van drie factoren geven sommige advocaten aan dat dit de kans zou vergroten, terwijl dit voor andere advocaten de kans juist zou verkleinen. Voor 20% van de strafpiketadvocaten wordt het advies waarschijnlijker als de cliënt zich op zijn zwijgrecht wil beroepen. Voor 28% van de strafpiketadvocaten maakt dit het juist onwaarschijnlijker dat ze verhoorbijstand zouden adviseren. Hetzelfde geldt voor de aanwezig bij het eerste verhoor (waarschijnlijker: 13% strafpiketadvocaten; onwaarschijnlijker: 28% strafpiketadvocaten). Overigens moet hierbij worden vermeld dat, uitgezonderd de factoren 'kwetsbaarheid' en 'op de hoogte zijn van de verdenking', een (vaak ruime) meerderheid van de advocaten bij deze factoren aangeeft dat dit geen invloed heeft op het advies. Aan de andere kant zijn er maar weinig strafpiketadvocaten (11%) die *geen enkele* omstandigheid van invloed laten zijn op hun advies. Deze advocaten willen vanuit principe altijd aanwezig zijn.

Verschillen naar zwaarte van het strafbare feit

Het aantal politieverhoren per vervolgte verdachte, de totale verhoorduur en het rechtsbijstandsgebruik verschilt naar de ernst van het strafbare feit. Ten opzichte van zaken met een strafmaat van vier tot zes jaar (gemiddeld 1,2 verhoren) komt een vervolgvverhoor vaker voor bij zaken met een strafmaat van zes tot twaalf jaar (gemiddeld 1,5 verhoren) en bij zaken met een strafmaat vanaf twaalf jaar (gemiddeld 1,7 verhoren). In enkele gevallen wordt de verdachte voor een vierde keer verhoord (in 5% van deze zaken). Vaker dan vier keer komt in onze steekproef niet voor.

De verdachtenverhoren in de zwaarste zaken met een strafdreiging van 12 jaar of meer duren ongeveer 30 minuten langer dan de verhoren in zware zaken met een strafdreiging van 6-12 jaar en ongeveer 40 minuten langer dan in lichtere zaken met een strafdreiging van 4-6 jaar. Het percentage verdachten met verhoorbijstand is 30% in lichtere zaken, 47% in zwaardere zaken en 70% in de zwaarste zaken. In vergelijking met lichtere zaken wordt er bij zwaardere zaken en de zwaarste zaken minder vaak 'niet nodig' als reden opgegeven voor het afzien van verhoorbijstand. Het percentage verdachten met rechtsbijstand tijdens het ivs-verhoor verschilt ook naar de zwaarte van het strafbare feit. In zaken uit de zwaarste categorie (strafdreiging 12 jaar of meer) wordt ivs-verhoorbijstand verleend in 36% van de gevallen en in de twee lichtere categorieën is dit 9%.

Naast het analyseren van de totale verhoorduur per verdachte is ook gekeken naar verhoorduur per verhoor. Verhoren in de zwaarste zaken duren gemiddeld twaalf tot zestien minuten langer dan de verhoren in de zwaardere zaken of de lichtere zaken.

Tijdsbesteding piketadvocaten in de piketfase

In hoofdstuk 4 is aan de hand van het dossieronderzoek een tentatief beeld verkregen over de totale tijdsbesteding van toegevoegde advocaten in de piketfase. Alleen al het inplannen van het verhoor, de reistijd naar de verhoorlocatie en het verhoor zelf vragen tezamen in termen van de mediaan ongeveer 89-128 minuten per verhoor, waar mogelijk de doorneemtijd van het proces-verbaal nog bij komt (10-20 minuten). Dit is dus zonder alle andere activiteiten zoals het doornemen van stukken, het wachten op de locatie, het overleg met de politie en het informeren van de familie. Van deze activiteiten weten we niet hoe vaak deze plaatsvinden. Deze totale tijdsbesteding betreft één verhoor. Gemiddeld hebben piketadvocaten per zaak 1,3 verdachtenverhoren. De totale verhoorduur per verdachte ligt daarmee

dus hoger. Opgemerkt zij dat advocaten regelmatig niet bij alle verhoren aanwezig zijn: van alle meermaals verhoorde verdachten ontvangt slechts 10% bij elk van zijn of haar verdachtenverhoor rechtsbijstand van een advocaat.

Voor zwaardere zaken is dezelfde berekening gemaakt, en hiervoor komen we uit op een tentatief beeld van een tijdsbesteding van 105-145 minuten per verhoor voor alleen het inplannen, reistijd en verhoorduur, en mogelijk nog het doornemen van het proces-verbaal (20-30 minuten). In zwaardere zaken wordt het verhoor evenwel veel vaker dan in lichtere zaken auditief geregistreerd en op een later moment uitgewerkt, waardoor de advocaat het proces-verbaal na afloop van het verhoor niet zal (en kan) doornemen. De berekende tijdsbesteding is dus zonder alle andere activiteiten zoals het doornemen van stukken, het wachten op de locatie, het overleg met de politie en het informeren van de familie. Sommige van deze activiteiten duren langer dan in lichtere zaken. Gemiddeld worden verdachten in zwaardere zaken in de piketfase 1,6 keer verhoord. De gemiddelde totale tijdsbesteding per verdachte zal dus hoger zijn (waarbij wel moet worden bedacht dat advocaten niet altijd alle verhoren bijwonen).

6.3 Rolinvulling advocaat

Voor het bestuderen van de invulling van de rol van de advocaat tijdens het politieverhoor is onderzocht in hoeverre advocaten gebruikmaken van onderbrekingen en interventies tijdens het verhoor. Bovendien is specifiek gekeken naar de extra bevoegdheden in de verhoorkamer die zijn verkregen met de inwerkingtreding van de Implementatiewet (stellen van vragen direct na aanvang of vlak voor afloop van het verhoor). Daarnaast is onderzocht hoe vaak de advocaat, na afronding van het verhoor, het concept-proces-verbaal toetst. Tot slot is in kaart gebracht in hoeverre de aanwezigheid van de advocaat van invloed zou kunnen zijn op het beroep op het zwijgrecht en de bereidheid van verdachten om wel of juist niet een bekentenis af te leggen.

Interventies van advocaten

Strafpiketadvocaten maken veelvuldig gebruik van de bevoegdheden die ze kregen met de invoering van de Implementatiewet. De meest gebruikelijke interventie is het maken van opmerkingen en het stellen van vragen aan de verdachte of aan de verhorend ambtenaar. Dit gebeurt regelmatig tot vaak. Heel weinig strafpiketadvocaten geven aan zelden of nooit een opmerking te maken of een vraag te stellen. Strafpiketadvocaten vragen bovendien soms tot regelmatig om verduidelijking van een vraag en wijzen de verdachte soms op het zwijgrecht. Dit laatste is overigens alleen toegestaan direct na het begin van het verhoor. Uit de enquêteresultaten is niet af te leiden of wijzen op het zwijgrecht aan het begin van het verhoor of later gebeurt. Wijzen op overtreding van het pressieverbod komt weinig voor. Dit geldt ook voor het beantwoorden van een vraag namens de verdachte. Dit laatste is niet zo verwonderlijk want alleen met toestemming van de verhorend ambtenaar mag de advocaat dit doen.

De mate waarin piketadvocaten tijdens het verhoor actief zijn, hangt onder meer af van verschillende inhoudelijke en procesmatige factoren zoals de kenmerken van de cliënt en het type verhoor (sociaal of zakelijk). De interventies worden volgens de strafpiketadvocaten vaak door de verhoorder toegestaan. Ruim een kwart (28%) van de respondenten geeft voor alle interventies aan dat deze (vrijwel) altijd worden toegestaan. Slechts twee advocaten geven voor alle interventies aan dat deze zelden of nooit worden toegestaan. Het beeld dat interventies vaak worden toegestaan komt overeen met de bevindingen vanuit het dossieronderzoek. In 21

van de 22 verhoren waar volgens het proces-verbaal de advocaat om een onderbreking vraagt, wordt deze onderbreking ook toegestaan. En daar waar er iets in het proces-verbaal te vinden is over vragen, opmerkingen, gewenste toelichting of verduidelijking, wordt het altijd toegestaan. Ook andersoortige interventies van de advocaat (in totaal zeven interventies) worden, met uitzondering van één, geaccepteerd.

Veel strafpiketadvocaten plaatsen in de enquête wel kanttekeningen bij dit beeld dat de politie interventies vaak accepteert. Zo laten sommige verhoerend ambtenaren maar één onderbreking per verhoor toe en wordt het de advocaat niet altijd toegestaan om aantekeningen te maken of om naast de verdachte plaats te nemen. Of en hoe vaak interventies worden toegestaan, is sterk afhankelijk van de verhoerend ambtenaar en strafpiketadvocaten ervaren hierbij veel verschillen tussen personen. Dit neemt overigens niet weg dat een flink deel van de strafpiketadvocaten de samenwerking met de politie goed of uitstekend vindt (80%).

De meeste strafpiketadvocaten (56%) geven aan de huidige mogelijkheden om effectief deel te kunnen nemen aan het verdachtenverhoor (ruim) voldoende te vinden, 26% is hierover neutraal, en 18% vindt ze (ruim) onvoldoende. Desalniettemin mist ruim de helft (57%) van de strafpiketadvocaten één of meer mogelijkheden. Ze zouden een actievere partner in het verhoor willen zijn, bijvoorbeeld door naast de verdachte plaats te nemen, de verdachte bij elke vraag te kunnen adviseren of door zelf vragen te stellen of antwoorden te geven.

Toetsen van proces-verbaal

Na afloop van het verhoor nemen vrijwel alle geënquêteerde strafpiketadvocaten (96%) het proces-verbaal door. Daarbij geven ze ook regelmatig wijzigingen of aanvullingen door. Het dossieronderzoek wijst er ook op dat advocaten wanneer zij aanwezig zijn vaak het proces-verbaal doornemen. In 68% van de verhoren van vervolgde verdachten van zaken waarvoor voorlopige hechtenis een mogelijkheid is, vindt het verhoor evenwel zonder advocaat plaats.

Proceshouding verdachte

Maar weinig verdachten zwijgen gedeeltelijk of volledig op de sociale vragen (7%) of de zakelijke vragen (17%) van de verhoorder. In zwaardere delicten en de zwaarste delicten is het percentage verdachten dat volledig zwijgt over de zaak een stuk groter dan in de lichtere delicten (beiden een verschil van 17 procentpunten). Sociaal zwijgen verschilt niet naar zwaarte van het delict. De aanwezigheid van een advocaat lijkt niet van belang in het wel of niet zwijgen. Hoewel er in verhoren waar een advocaat aanwezig is door wat minder verdachten wordt gezwegen, is dit verschil statistisch niet significant. Er is ook geen statistisch significant verschil tussen de situatie van voor en na de invoering van het recht in het zwijgen op het zakelijke gedeelte van het verhoor. Naast het zwijgen is nog gekeken naar de bekentenis. In 52% van de verhoren wordt een (gedeeltelijke) bekentenis afgelegd; in 43% wordt het ten laste gelegde (gedeeltelijk) ontkend.

6.4 Uitgavenontwikkeling aan piketdeclaraties

De invoering en uitbreiding van consultatie- en verhoorbijstand hebben geleid tot een toename aan uitgaven voor strafpiketverrichtingen. De totale uitgaven aan rechtsbijstand in strafpiketzaken voor zowel volwassenen als jeugd stijgen tussen 2008 en 2018 met 12,5 miljoen euro (7,6 miljoen euro gecorrigeerd voor inflatie). De invoering van verhoorbijstand voor volwassen verdachten in 2016 resulteert in een forse stijging van het aantal declaraties voor deze vorm van bijstand. Tussen

2015 en 2016 verviervoudigt het aantal strafpiketdeclaraties voor verhoorbijstand na consultatiebijstand, en het aantal strafpiketdeclaraties voor alleen verhoorbijstand stijgt met een factor 6,5. Tussen 2016 en 2018 neemt het aantal declaraties voor het verlenen van consultatie- en verhoorbijstand verder toe, het aantal declaraties voor alleen verhoorbijstand stijgt nog verder in 2017 om daarna te dalen naar het niveau van 2016. Met de invoering van verhoorbijstand – die vaak wordt gecombineerd met consultatiebijstand – neemt het aantal strafpiketdeclaraties voor alleen consultatiebijstand over de periode 2015-2018 sterk af.

6.5 Representativiteit dossieronderzoek

Indien we willen generaliseren naar alle relevante verdachten waar het dossieronderzoek betrekking op heeft, dienen we na te gaan in hoeverre het ontbreken van twee arrondissementen, hoger beroepzaken en niet-vervolgde verdachten doorwerken in de eindresultaten. Wat betreft het ontbreken van twee arrondissementen merken we op dat onze steekproef evenwel een goede vertegenwoordiging kent van verschillende regio's in Nederland: drie van de vier arrondissementen in de randstad (Den Haag, Midden-Nederland en Rotterdam) en vijf van de zes arrondissementen in het buitenrandstedelijk gebied (Limburg, Noord-Holland, Oost-Brabant, Oost-Nederland en Zeeland-West-Brabant). Het is onwaarschijnlijk dat het ontbreken van twee arrondissementen in een betekenisvolle vertekening resulteert, al was het maar omdat ze op het totale aantal zaken in beperkte mate gewicht in de schaal leggen (zie tabel 1.2).

Wat betreft het ontbreken van hoger beroepzaken is het lastig te bepalen in hoeverre dit van invloed is op de resultaten. Mogelijk gaat dit om zaken waarin de bewijsvoering gemiddeld lastiger is dan in andere zaken. Deze complexiteit zou ook tot uitdrukking kunnen komen in een langere verhoorduur en meerdere verhoren tijdens de piketfase. Het aandeel strafzaken waarin hoger beroep wordt ingesteld bij de Meervoudige Kamer (inclusief ontnemingen) was in de periode 2016-2018 gemiddeld 40% van alle rechtszaken in eerste aanleg (exclusief intrekkingen 30%). Dit is een omvangrijk deel en verdient daarmee een nadere analyse. Toekomstig onderzoek zou moeten uitwijzen in hoeverre de verhoorduur in de piketfase verschilt naar gelang er hoger beroep is ingesteld. Het ontbreken van niet-vervolgde verdachten kan de resultaten van ons onderzoek beïnvloeden. Verdachten voor wie geen vervolging wordt ingesteld, vaak door een gebrek aan bewijs, worden mogelijk korter verhoord en schakelen mogelijk ook minder vaak een advocaat in.

6.6 Slotbeschouwing

Het doel van het onderhavige onderzoek was te rapporteren over de organisatie en toepassingspraktijk van het algemene recht op verhoorbijstand. Er is geen analyse gemaakt van het bereiken van de doelstellingen van de wet. Onze resultaten geven zicht op ontwikkelingen in de organisatie en uitvoeringspraktijk inclusief de knelpunten die worden ervaren en de tijdsbesteding die vanuit de advocatuur nodig is om verhoorbijstand te kunnen verlenen. Alles overziend laat het onderhavige onderzoek een aantal positieve ontwikkelingen zien. Allereerst ontstaat een beeld dat de organisatie en werkprocessen van de verschillende partijen inmiddels goed geconsolideerd zijn. In vergelijking met de OM-beleidsbrief brengt de inwerkingtreding van de Implementatiewet op 1 maart 2017 weinig veranderingen met zich mee in de formele organisatie van verhoorbijstand. Vanuit de uitvoeringspraktijk wordt duidelijk dat de werkprocessen meestal ook volgens het boekje verlopen. Uiteraard zijn

er uitzonderingen, en soms wordt er afgeweken van het standaard proces, maar dit resulteert bijna nooit in onoverkoombare problemen voor de opsporing of advocatuur. Ook lijkt er wederzijds begrip te zijn voor elkaars positie en problemen in het proces, en dit maakt dat eventuele strubbelingen makkelijker worden geaccepteerd.

Problemen die naar voren kwamen lijken niet van structurele aard. De wachttijd van advocaten en politieambtenaren vormt een van deze problemen. Voor de politie is er in zwaardere zaken soms geen andere optie dan zich te voegen naar de agenda van de voorkeursadvocaat. In lichtere zaken lopen advocaten bij een piek in het aantal arrestanten soms tegen de grenzen van hun eigen planning aan door meerdere piketmeldingen aan te nemen. Soms lukt het wel om een vervanger te regelen als ze in de knel komen met de planning, maar soms ook niet, en dan zal de politie moeten wachten op de advocaat. Andersom vormt het wachten op de politie voor sommige advocaten een probleem. De ervaringen lijken hier flink te verschillen: sommige geïnterviewde advocaten hoeven nooit te wachten op locatie terwijl op andere locaties er volgens advocaten nog (soms flinke) aanlooptijd is naar het verhoor. Verder laat de telefonische bereikbaarheid van de politie soms nog te wensen over, wat resulteert in extra tijdsbesteding van de advocaat. Het inplannen van vervolgvverhoren ten slotte kan eveneens problemen opleveren, omdat deze vaak plaatsvinden na afloop van de piketdienst waardoor de advocaat de agenda niet meer heeft vrijgehouden. In een minderheid van de gevallen lopen respondenten dus nog tegen planningsproblemen aan.

Ook willen we in deze slotbeschouwing nog wijzen op de positie van ontboden verdachten. Vergeleken met aangehouden verdachten hebben deze personen een zwakkere positie in het strafproces omdat de advocaat tijdens het eerste verhoor door henzelf dient te worden betaald. Het dossieronderzoek laat zien dat deze bijstand dan ook vaak uitblijft, ook bij verdachten van een strafbaar feit waarvoor voorlopige hechtenis mogelijk is en die uiteindelijk wel worden vervolgd door de officier van justitie. Dit vraagt om meer onderzoek naar de afwegingen die worden gemaakt in het ontbieden van verdachten.

Verder is opgevallen dat er een spanningsveld bestaat tussen enerzijds de gestelde termijn van twee uur voor de advocaat om naar de locatie te komen voor het leveren van consultatiebijstand, en anderzijds de wens van de overheid om consultatiebijstand en verhoorbijstand zo veel mogelijk aansluitend op elkaar te laten plaatsvinden. De omvang van dit probleem in de praktijk is niet bekend, maar beleidsmatig is het opvallend dat de uitvoeringspraktijk soms voor de keuze wordt gesteld tussen het houden aan de twee-urstermijn (en vervolgens moeten wachten op het verhoor) óf het houden aan het uitgangspunt om consultatiebijstand en verhoorbijstand zo veel mogelijk te combineren (en de twee uurstermijn overschrijden).

Onder veel politieambtenaren heerst volgens eerder onderzoek de veronderstelling dat verhoorbijstand zou resulteren in meer verdachten die zwijgen (Klein Haarhuis, 2018). Het zwijgadvis vanuit de consultatiebijstand zou de verdachte beter kunnen opvolgen als de advocaat ook tijdens het verhoor aanwezig zou zijn. Het onderhavige onderzoek vindt geen empirische basis ter bevestiging van deze veronderstelling: advocaataanwezigheid resulteert volgens het dossieronderzoek niet in een groter aandeel verdachten dat zwijgt. Bovendien blijkt het percentage zwijgende verdachten van vóór de invoering van het recht niet te verschillen van het percentage van erna. Dit hoeft overigens niet te betekenen dat ook het *zwijgedrag* hetzelfde is gebleven. Uit de interviews kwam het beeld naar dat sommige verdachten het zwijgadvis door verhoorbijstand beter opvolgen, terwijl andere verdachten juist

door de aanwezigheid van de advocaat tijdens het verhoor eerder zullen bekennen op advies van de advocaat na de confrontatie met het bewijsmateriaal.

Tot slot moet worden opgemerkt dat het onderhavige onderzoek geen evaluatieonderzoek betreft maar een beeld geeft van de stand van zaken wat betreft het recht van verdachten op verhoorbijstand. In deze rapportage is de implementatie gezien vanuit een specifieke groep van partijen: de advocatuur en vervolgte verdachten wier zaak in eerste aanleg onherroepelijk is afgedaan. Hoewel de acht geïnterviewde politieambtenaren voor ons onderzoek waardevolle inzichten opleverden, wordt voor een completer beeld vanuit het perspectief van de politie verwezen naar de eerdere rapportage van Klein Haarhuis (2018).

Summary

Access to legal aid during police interrogations in the Netherlands: 2017-2019

The early stage of the criminal justice process is of crucial importance for those who have been arrested or detained for a criminal offence. Within the first hours or days of detainment and police custody, the prospects for a fair trial and decisions about guilt or innocence are often determined. A central element within this initial part of the criminal justice process is the interrogation of the suspect by the police. In particular during these interrogations, suspects find themselves in a vulnerable position. This study reports on the state of affairs regarding the implementation of the right to access to legal aid during police interrogations in the early phase of the criminal justice process. This right, which we will refer to as *interrogation aid*, was established in the Netherlands in 2016. We look at the situation one to three years after its introduction and examine the organization and work processes, the implementation in practice, the role played by lawyers during police interrogations and the developments in expenditure on subsidized legal aid.

The right to interrogation aid originates from the Salduz judgment of the European Court of Human Rights. Before this judgment, suspects were entitled to receive interrogation aid after police custody but not in the period between the arrest and police custody (a 6 hours detainment period). As a result of the Salduz-judgment, this gradually changed over the years. First, in 2010, all suspects were given the right to receive consultation from a lawyer *before* interrogation, and underage suspects were given the additional right to receive legal aid *during* interrogation. In 2016, all suspects were given the right to receive legal aid during police interrogations. In 2017, these new regulations were established as formal rights (the Implementation Act).

The current report builds upon research by Klein Haarhuis (2018). She focused on the first year after the implementation of the new right. Klein Haarhuis (2018) described this new right predominantly from the perspective of the police organization. The most serious criminal offenses were included only to a limited extent. The present study again sheds light on the new right, but this time mainly from the perspective of the legal profession and one to three years after the introduction of the right. In addition, a greater number of serious criminal offenses could be included in the analyses allowing for more definite conclusions. We also looked at two changes that were implemented simultaneously with the Implementation Act, i.e. the limited extension of lawyers' powers during interrogation and the extension of the time period between arrest and police custody – the detainment period – for more serious criminal offenses from six to a maximum of nine hours.

The present investigation focuses on interrogation aid for adult suspects and for criminal offenses for which pre-trial detention is possible. In particular for these topics, relevant policy knowledge gaps exist. Interrogation aid includes the assistance during police interrogations and so called 'ivs'-interrogations during which a suspect is informed about placement in pre-trial detention. Consultation from a lawyer preceding the interrogation is not part of our research focus, but because it

is often strongly linked to legal aid during interrogation, we also pay attention to this element of legal aid in the pre-trial phase when necessary.

The following four research questions are central to this report.

- 1 How is the implementation of the Implementation Act progressing in terms of organization and work processes?
- 2 How does the implementation of the right to interrogation aid turn out in practice?
- 3 What role does the lawyer have during the interrogation?
- 4 How have the expenditures on (on-call) fees for consultation and interrogation aid developed?

Methods

Various information sources were used to answer our research questions. First, an online survey was held among all pre-trial ('piket') lawyers registered with the Legal Aid Board. A total of 1,159 lawyers completed our survey. Second, interrogation files were examined at eight of the ten district public prosecutors' offices of the Public Prosecution Service. A total of 375 interrogation reports belonging to suspects from 258 files were investigated. Third, nine local criminal law portfolio holders of the NOvA (the Dutch Bar) were interviewed, as well as eight police officers from three organizational layers (local team, district investigation and regional investigation) covering two police regions. Fourth, the Legal Aid Board provided data from their registers for secondary data analysis. Finally, a desk study was carried out. These information sources together offer a wide range of insights into the organization and implementation practice of the right to interrogation aid from different angles.

Research findings

Organization and work processes

Compared to the introduction of the law in 2016, the introduction of the Implementation Act on 1 March 2017 brought only a few changes in the organization of interrogation aid. We are not aware of any initiatives from the legal profession and from the Legal Aid Board other than the initiatives that were already described by Klein Haarhuis (2018). A number of existing tools used by the police have been adapted. According to the interviewed portfolio holders and police officers, the police are generally successful in facilitating interrogation aid. Overall, the interviewees are also positive about the collaboration between lawyers and police. According to the Bar's portfolio holders, the initial resistance among police officers and previous problems with the police have almost completely disappeared.

Most of the surveyed pre-trial lawyers experience suspects' right to interrogation aid as an added value. Ensuring that the statement of the suspect is recorded correctly in the official report, avoiding pressure on the suspect, being better informed about the police file, building a relationship of trust with the suspect and offering moral support are considered (very) important benefits by over 80% of the lawyers that participated in our survey. Moreover, a majority of lawyers consider more pertinent questions during the interrogation, as well as the possibility of influencing suspects' willingness to explain or remain silent during the interrogation as being of added value. Added value is perceived to be greater for vulnerable than for non-vulnerable

suspects. The limited extension of lawyers' powers during interrogation from 1 March 2017 is considered an improvement by about half of the surveyed lawyers. Questions on possible bottlenecks reveal a subset of lawyers with relatively positive experiences (consecutive planning of consultation and interrogation and limited waiting times) and a group with relatively negative experiences (non-consecutive planning and longer waiting times). When lawyers experience waiting time, the majority feel that they cannot use it usefully. The interviewees were also divided in their views on possible problems. Overall, the balance seems to tip toward positive experiences and only incidental problems. Problems that are mentioned mainly concern scheduling follow-up hearings and having to take lawyers' agendas into account, especially when suspects have a preferred lawyer. In cases concerning more serious offenses, there is often less time pressure because the suspect usually goes into pre-trial custody anyway. This makes it easier to schedule legal aid.

The implementation in practice

The analysis of the official interrogation reports shows that 76% of suspects are interrogated by the police once, 19% twice, 5% three times and less than 1% four times. On average, suspects are interrogated 1.3 times. In most cases, the police managed to complete the interrogation in the pre-trial phase and follow-up questioning was not necessary. Of all suspects, 41% does not engage a lawyer at all, 23% receives only a consultation, and 36% are assisted by a lawyer during their interrogation after receiving a consultation. Interrogation aid without a preceding consultation did not occur in our sample. For 26% of all suspects, the ivs-interrogation takes place without a lawyer; for 10% a lawyer is present, and for 3% the legal aid status is unknown. Of all suspects, 60% are not placed into pre-trial custody.

Suspects usually renounce their right to interrogation aid themselves. Reasons given include: not necessary, not needed, not wanted, or other reasons. If legal aid is used, this is usually provided by an on-call lawyer, but a preferred lawyer is also consulted regularly. Of all suspects who are interrogated only once, 32% make use of their right to interrogation aid. Of all suspects who were interrogated several times, 10% make use of their right to interrogation aid at every interview, 35% do so at any time, and 55% do not receive aid at all.

The total interrogation time, including interruptions and interrogations after the suspect has been taken into pre-trial custody, but excluding the ivs-interrogation, is 75 minutes on average and the median is 55 minutes. For offenses with a penalty of 12 years or more, the average is about 30 minutes more than for offenses with a penalty of 6-12 years, and about 40 minutes more than for offenses with a penalty of 4-6 years. With an average difference of 41 minutes and a median difference of 21 minutes, cases in which suspects received interrogation aid take considerably longer than cases in which no interrogation aid was received.

Role of the lawyer

Pre-trial lawyers frequently make use of the extended powers during interrogation that came along with the introduction of the Implementation Act. Their most common intervention is to make comments and question the suspect or the interrogating officer. Survey results indicate that this occurs 'regularly' or 'often'. In addition, pre-trial lawyers 'sometimes' or 'regularly' ask for clarification of questions and 'sometimes' remind suspects of their right to remain silent. There is very little evidence of interventions in response to violation of the prohibition of pressure.

This also applies to answering a question on behalf of the suspect (for which permission is required from the interrogator). According to the surveyed lawyers and the official interrogations reports, interventions are often allowed by interrogators. Lawyers' presence does not seem to influence whether or not the suspect remains silent during interrogation.

Development of expenditures on pre-trial legal aid

The introduction and expansion of the right to receive consultation and interrogation aid has led to an increase in expenditures within the pre-trial section of the legal aid system. Between 2008 and 2018, total expenditure on legal aid in the pre-trial phase of criminal cases increases by 12.5 million euros (7.6 million euros when adjusted for inflation; adults and minors combined). The introduction of interrogation aid for adult suspects in 2016 results in a significant increase in the number of claims for this form of aid. Between 2015 and 2016, the number of claims for interrogation aid after consultation increases fivefold, and the number of claims for interrogation aid without prior consultation increases by a factor of 6.5. Between 2016 and 2018, the number of claims for consultation and interrogation aid continues to increase, while the number of claims for interrogation aid continues to rise in 2017 and then returns to the 2016 level. The increase in claims for both consultation and interrogation aid comes along with a decrease in the number of claims for just consultation aid, which has more than halved over the 2015-2018 period.

Limitations of the police file investigation

With regard to the findings from the police file investigation, it should be noted that we have not gained insight into interrogations in cases where an appeal has been lodged. It is possible that the proof in these cases is more difficult than in the cases studied, which could be reflected in longer interrogation times and multiple interrogations before subjects are taken into custody. Future research should reveal to what extent the length of interrogations in the phase between arrest and police custody depends on whether an appeal has been lodged. The lack of non-prosecuted suspects in our sample of files may also have influenced the results of our investigation. Suspects who are not prosecuted, often due to a lack of evidence, may have shorter interrogations and may also be less likely to use a lawyer.

Final remarks

All things considered, the present study shows a number of positive developments. First, the organization and work processes of the various parties now seem to be well consolidated. The entry into force of the Implementation Act on 1 March 2017 brings few changes to the formal organization of interrogation aid. From the implementation practice it is clear that the work processes are mostly by the book. Of course there are exceptions, and sometimes deviations are made from the standard processes, but this almost never results in insurmountable problems for the police or the legal profession. There also seems to be a mutual understanding of each other's position and problems in the process, so that any struggles are more easily accepted. In addition, lawyers' presence does not lead to an increase in the proportion of suspects who remain silent. Problems in the organization and work processes that emerge do not seem to be of a structural nature. These problems include the waiting time for lawyers and police officers as well as the sometimes limited telephone accessibility of the police.

During the research, two observations were made that we would like to dwell on. First, we looked at 25 files of suspects whose criminal case began with a summons to the police station. These suspects were eventually prosecuted by the officer for an offense for which pre-trial detention is possible. Compared to arrested suspects, these summoned suspects are much less likely to use legal aid during the first interrogation. This observation calls for more research into the considerations behind summoning as well as the question at what point the police deem it necessary to proceed with arrest in order to protect the rights of the person facing criminal trial. Secondly, it was noted that there is an area of tension between the set two-hour period for the lawyer to come to the location to provide consultation aid and, on the other hand, the desire on the part of the government to have consultation aid and interrogation aid take place as closely as possible to one another. The two-hour deadline sometimes seems to be at odds with the time needed to start an interrogation.

Finally, it should be noted that the present investigation is not an evaluation study but provides a picture of the state of affairs with regard to suspects' right to interrogation aid. In this report, the implementation has been viewed primarily from the perspective of the legal profession. Although the eight police officers interviewed provided valuable insights for our investigation, for a more complete picture of the police perspective we refer to Klein Haarhuis' (2018) earlier report.

Literatuur

- Algemene Rekenkamer (2017). *Voorarrest: Verdachten in de cel. Een kwantitatieve analyse van inverzekeringstelling en voorlopige hechtenis*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.
- Beaujean, R.G.A. (2019). Het Nederlandse strafrechtssysteem. In R. Choenni, S. van den Braak & P. Platenburg (red), *Criminaliteit en rechtshandhaving 2018: Ontwikkelingen en samenhangen* (pp. 10-39). Den Haag: WODC. Cahier 2019-16.
- Borgers, M.J., & Kooijmans, T. (2018). Hoofdstuk VIII: Het onderzoek in strafzaken. In G. Corstens, M. Borgers & T. Kooijmans (red). *Het Nederlandse strafprocesrecht 2018*. Deventer: Kluwer.
- Croes, M.T., Geurts, T., Voert, M.J. ter, & Zwenk, F. (2010). *Monitor Rechtsbijstand en Geschiloplossing: Nulmeting: periode 2000-2009*. Den Haag: WODC. Cahier 2010-7.
- Duker, M.J.A., & Stevens, L. (2009). Het politieke verdachtenverhoor: Meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring. In M.J. Borgers, M.J.A. Duker & L. Stevens (red.), *Politie in beeld* (pp. 77-103). Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Haar, R. ter, & Brink, S.E. van den (2018). Hoofdstuk 3: Voorbereidend onderzoek. In R. ter Haar, G. Meijer & S. van den Brink (red), *Leerstukken Strafrecht*. Deventer: Kluwer.
- Horenblas, A.J. & Akker, S. van den (2021). *Zakboek strafpiket*. Den Haag: Boom.
- Klein Haarhuis, C.M. (2018). *Langetermijnmonitor 'Raadsman bij verhoor': Eerste editie*. Den Haag: WODC. Cahier 2018-16.
- Kruize, P., & Gruter, P. (2018). *Vastzitten zonder straf: Over inverzekeringstellingen en schadevergoedingen op basis van artikel 89 Sv*. Den Haag/Amsterdam: Politie & Wetenschap/Bureau Ateno.
- Malsch, M., Kranendonk, R., Keijser, J. de, Elffers, H., Komter, M., & Boer, M. de (2015). *Kijken, luisteren, lezen: De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren*. Apeldoorn: Politie & Wetenschap.
- Meijer, R.F., Braak, S.W. van den, & Choenni, S. (red.) (2020). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2019: Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: WODC. Cahier 2020-16.
- Naeyé, J. (1990). *Heterdaad: Politiebevoegdheden bij ontdekking op heterdaad in theorie en praktijk*. (Proefschrift.) Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Vanderhallen, M., Jong, A.de , Nelen, H., & Spronken, T. (2014). *Rechtsbijstand en de waarde van het verhoor: Een studie naar de te verwachten gevolgen op de verklaringsbereidheid en de opsporing en bewijsvoering in strafzaken van het verlenen van rechtsbijstand voorafgaand en tijdens het verhoor*. Maastricht: Universiteit Maastricht, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Strafrecht en Criminologie.
- Verhoeven, W.J., & Stevens, L. (2013). *Rechtsbijstand bij politieverhoor: Evaluatie van de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor in Amsterdam-Amstelland, Groningen, Haaglanden, Limburg-Zuid, Midden- en West-Brabant en Utrecht*. Den Haag: Boom Lemma.
- Stevens, L., & Verhoeven, W.J. (2020). Rechtsbijstand bij het verdachtenverhoor. *Nederlandse Encyclopedie Empirical Legal Studies*, 705-738.

Bijlage 1 Samenstelling begeleidingscommissie

Voorzitter

Prof. dr. J. (Ko) de Ridder

Em. hoogleraar bestuurskunde
Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der
Rechtsgeleerd

Leden

Dhr. mr. dr. J. (Jan) Boksem

Anker & Anker; NVSA/Nederlandse Orde
van Advocaten (NOvA)

Dhr. mr. drs. J.H. (Herman) Mensen

Ministerie van Justitie en Veiligheid, Directie
Rechtsbestel (DRB)

Dhr. dr. W.J. (Willem-Jan) Verhoeven

Erasmus Universiteit Rotterdam, Erasmus
School of Law, Criminologie

Dhr. mr. H.J. (Herman) Schilperoort
(t/m zomer 2020)

Hoofd stafdiensten RvR (en respondent/vm
lid Werkgroep Raadsman), RvR Utrecht

Dhr. mr. E. (Edwin) Borghs
(vanaf zomer 2020)

Raad voor Rechtsbijstand Utrecht,
stafmedewerker

Bijlage 2 Vragenlijst piketadvocaten

In deze bijlage staat de vragenlijst opgenomen die is voorgelegd aan alle bij de RvR ingeschreven strafpiketadvocaten. De definitieve lay-out verschilt van hetgeen in deze bijlage staat opgenomen omdat de vragenlijst nog is omgezet naar een enquête die via de webbrowser kon worden ingevuld.

8 **Wanneer u piketdienst heeft, hoe vaak wordt u dan over het algemeen per dienst opgeroepen om rechtsbijstand te verlenen?**

Als u het niet precies weet, maakt u dan een inschatting.

- Minder dan 1 keer per dienst
- Ongeveer 1 keer per dienst
- Ongeveer 2 keer per dienst
- Ongeveer 3 keer per dienst
- Ongeveer 4 keer per dienst
- 5 keer per dienst of vaker
- Weet ik niet

Verlenen **verhoorbijstand** aan volwassen cliënten

De volgende vragen gaan over uw ervaringen met het verlenen van bijstand voor volwassenen in uw rol als strafpiketadvocaat. Het recht van verdachten op aanwezigheid van een advocaat bij hun verhoor is ingevoerd per 1 maart 2016 en per 1 maart 2017 wettelijk vastgelegd.

9 **Verleent u als strafpiketadvocaat ook consultatiebijstand?**

Onder consultatiebijstand verstaan wij bijstand verleend voorafgaand aan het eerste verhoor.

- Ja
- Nee [naar vraag 11](#)

10 **Welke zaken bespreekt u met uw cliënt tijdens de consultatiebijstand?**

Meerdere antwoorden mogelijk

- Rechten van de cliënt (zwijgrecht etc.)
- Gang van zaken tijdens het verhoor
- Gang van zaken tijdens de verdere procedure
- Inhoud van de verdenking
- Verklaarstrategie cliënt
- Of cliënt gebruik wil maken van **verhoorbijstand**
- Persoonlijke omstandigheden cliënt
- Anders, namelijk:

11 **Verleent u als strafpiketadvocaat ook bijstand tijdens het verhoor?**

- Ja
- Nee [naar vraag 5f](#)

12 **Verleende u ook vóór 1 maart 2017 al bijstand tijdens het verhoor in strafpiketzaken?**

- Ja, ook al vóór 1 maart 2017
- Nee, alleen na 1 maart 2017
- Weet ik niet

13 **Kunt u op onderstaande schaal aangeven waar u uw aanwezigheid bij het eerste verhoor zou plaatsen op een schaal van 0 tot 10, waarbij 0 staat voor 'nooit aanwezig' en 10 voor 'altijd aanwezig' (in strafpiketzaken waarin u een cliënt bijstaat)?**

Respondent plaatst zichzelf op 0 (nooit aanwezig) – 10 (altijd aanwezig) schaal.

14 **Kunt u op onderstaande schaal aangeven waar u uw aanwezigheid bij één of meerdere vervolghorens zou plaatsen op een schaal van 0 tot 10, waarbij 0 staat voor 'nooit aanwezig' en 10 voor 'altijd aanwezig'. Het gaat hierbij om strafpiketzaken waarin uw cliënt meerdere malen wordt verhoord.**

Respondent plaatst zichzelf op 0 (nooit aanwezig) – 10 (altijd aanwezig) schaal.

15 **Wanneer u een cliënt in een strafpiketzaak bijstaat, hoe vaak bent u vanaf het begin tot het einde van het verhoor aanwezig (doornemen van het proces-verbaal niet meegerekend)?**

Respondent plaatst zichzelf op 0 (nooit het gehele verhoor aanwezig) – 10 (altijd het gehele verhoor aanwezig) schaal.

16 Om welke redenen is in zaken die u behandeld hebt geen bijstand tijdens het verhoor verleend?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Mijn cliënt zag zelf af van **verhoorbijstand**.
- Mijn cliënt volgde mijn advies om van **verhoorbijstand** af te zien
- De politie adviseerde mijn cliënt om van **verhoorbijstand** af te zien
- Er was een dringende noodzaak om met het verhoor te starten (uitzonderingsgrond artikel 28e Sv)
- Ik heb de zaak overgedragen aan een andere advocaat
- Anders, namelijk... [open]
- In mijn zaken is nooit afgezien van **verhoorbijstand**. [naar vraag 18](#)

17 Welke reden kwam het vaakst voor?

- Mijn cliënt zag zelf af van **verhoorbijstand**.
- Mijn cliënt volgde mijn advies om van **verhoorbijstand** af te zien
- De politie adviseerde mijn cliënt om van **verhoorbijstand** af te zien
- Er was een dringende noodzaak om met het verhoor te starten (uitzonderingsgrond artikel 28e Sv)
- Ik heb de zaak overgedragen aan een andere advocaat
- Anders, namelijk... [open]

18 Geeft u van onderstaande omstandigheden aan, welke invloed ze hebben op uw advies aan de verdachte om gebruik te maken van **verhoorbijstand**.

	Vergroot de kans dat ik verhoorbijstand adviseer	Verkleint de kans dat ik verhoorbijstand adviseer	Heeft geen invloed op mijn advies	Niet van toepassing/weet ik niet
1 De cliënt wordt verdacht van een licht feit.	☐	☐	☐	☐
2 De cliënt is één van meerdere verdachten.	☐	☐	☐	☐
3 De cliënt is niet eerder met politie in aanraking geweest.	☐	☐	☐	☐
4 De cliënt wil zich op zijn/haar zwijgrecht beroepen.	☐	☐	☐	☐
5 De cliënt is kwetsbaar <i>Onder kwetsbaarheid verstaan we een psychische stoornis, verstandelijke beperking of een cognitieve functiestoornis.</i>	☐	☐	☐	☐
6 De cliënt beheerst de Nederlandse taal slecht.	☐	☐	☐	☐
7 De cliënt heeft consultatiebijstand gehad.	☐	☐	☐	☐
8 Ik ben niet goed op de hoogte van de verdenking jegens mijn cliënt.	☐	☐	☐	☐
9 Ik ben al bij het eerste verhoor aanwezig geweest.	☐	☐	☐	☐
10 Ik verwacht een lange wachttijd op de verhoorlocatie.	☐	☐	☐	☐
11 Ik moet een lange reis maken naar de verhoorlocatie.	☐	☐	☐	☐
12 Ik heb een hoge werklast door andere lopende zaken.	☐	☐	☐	☐
13 Ik heb een andere/nieuwe piketmelding ontvangen.	☐	☐	☐	☐
14 Het verhoor vindt niet aansluitend op consultatiebijstand plaats.	☐	☐	☐	☐

19 Zijn er, buiten de eerdergenoemde omstandigheden, factoren die de kans **vergroten** dat u aanwezig bent bij een verhoor van uw cliënt?

- Ja, de belangrijkste factor is [5,0000](#)
- Nee

20 Zijn er, buiten de eerdergenoemde omstandigheden, factoren die de kans **verkleinen** dat u aanwezig bent bij een verhoor van uw cliënt?

- Ja, de belangrijkste factor is [5,0000](#)
- Nee

Werkproces

21 Kunt u bij de volgende elementen van het werkproces aangeven hoe vaak dit voor u van toepassing is?

	(vrijwel) altijd	Vaak	Regelmatig	Soms	Zelden of nooit	Niet van toepassing
1 Na ontvangst van een piketmelding voor consultatie- en/of verhoorbijsland weet ik met wie ik contact moet opnemen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Het lukt mij om binnen 2 uur na ontvangst van een piketmelding rechtsbijstand te verlenen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Het lukt mij om verhoorbijsland aansluitend op de consultatiebijsland te verlenen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Ik moet langere tijd wachten voordat het verhoor kan beginnen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5 Wanneer ik wachttijd heb, kan ik deze nuttig besteden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6 Betrokken politieambtenaren zijn op de hoogte van de wettelijke regels rondom verhoorbijsland.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7 Wanneer ik stukken opvraag, ontvang ik deze vóór het eerste verhoor.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8 Ik word door de politie voldoende op de hoogte gehouden van het (verdere) verloop van een zaak.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

22 Hoe is over het algemeen de samenwerking met de politieambtenaren die het verhoor afnemen?

- Uitstekend
- Goed
- Niet goed, niet slecht
- Slecht
- Zeer slecht

23 Ervaart u rond het verlenen van verhoorbijsland een of meerdere knelpunten in de samenwerking met politie?

- Ja
- Nee, [naar vraag 25](#)

24 Welk knelpunt of welke knelpunten ervaart u?

.....

Rol advocaat tijdens verhoor

25 Hoe vaak maakt u over het algemeen gebruik van onderstaande manieren om te interveniëren tijdens een verhoor?

	Zelden of nooit	Soms	Regelmatig	Vaak	(Vrijwel) altijd	Niet van toepassing
1 Om onderbreking van het verhoor vragen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Een opmerkingen maken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Een vraag stellen aan cliënt/verhorend ambtenaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Namens cliënt vragen beantwoorden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5 De verhorend ambtenaar erop wijzen dat mijn cliënt de vraag niet begrijpt/ verduidelijken van de vraag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7 Client wijzen op zijn/haar zwijgrecht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8 Verhoorders wijzen op pressieverbod	☐	☐	☐	☐	☐	☐

26 Hoe vaak worden uw interventies over het algemeen toegestaan? [Alleen wanneer niet aangevinkt 'zelden of nooit' of 'nvt']

	Zelden of nooit	Soms	Regelmatig	Vaak	(Vrijwel) altijd	Niet van toepassing
1 Om onderbreking van het verhoor vragen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Een opmerkingen maken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Een vraag stellen aan cliënt/verhorend ambtenaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Namens cliënt vragen beantwoorden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5 De verhorend ambtenaar erop wijzen dat mijn cliënt de vraag niet begrijpt/ verduidelijken van de vraag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7 Client wijzen op zijn/haar zwijgrecht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8 Verhoorders wijzen op pressieverbod	☐	☐	☐	☐	☐	☐

27 Zijn er, naast de eerder genoemde interventies, nog andere manieren waarop u intervineert tijdens een verhoor?

- Ja, de belangrijkste is ...
 Nee

28 Stellen politieambtenaren zich in uw ervaring coulant of onwelwillend op ten aanzien van uw interventies tijdens het verhoor?

- Heel coulant
 Overwegend coulant
 Niet coulant/ niet onwelwillend
 Overwegend onwelwillend
 Heel onwelwillend
 Weet ik niet/ik intervineer nooit

29 Hoe beoordeelt u uw huidige mogelijkheden om effectief deel te kunnen nemen aan het verhoor?

- Ruim voldoende
 Voldoende
 Niet voldoende/ niet onvoldoende
 Onvoldoende
 Ruim onvoldoende

- 30 Mist u een of meerdere mogelijkheden om uw cliënt daadwerkelijk effectief bij te staan?
- Ja
 [Nee](#) [naar vraag 32](#)

- 31 Welke mogelijkheid of mogelijkheden mist u?
- .....

- 32 Welke factoren zijn van invloed op uw eigen activiteit tijdens het verhoor?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Ondervragingsstrategie van de verhoorder
 Zwaarte van het ten laste gelegde feit
 Complexiteit van de zaak
 Eigen kennis van het dossier
 Geschiedenis cliënt (bijvoorbeeld: first time offender, veelpleger)
 Proceshouding cliënt (bijvoorbeeld: ontkenkend, bekenkend)
 Kenmerken cliënt (bijvoorbeeld: kwetsbaarheid, Nederlandse taalbeheersing)
 Of het een sociaal of inhoudelijk verhoor betreft
 Of het een eerste of een vervolghoort betreft
 Geen van deze factoren zijn van invloed
 Anders, namelijk... [open]

- 33 Hoe vaak neemt u na afloop van het verhoor het proces-verbaal door?

- (Vrijwel) altijd
 Vaak
 Regelmatig
 Soms
 Zelden of nooit

- 34 Hoe vaak geeft u na afloop van het verhoor aanvullingen of wijzigingen van het proces-verbaal door?

- (Vrijwel) altijd
 Vaak
 Regelmatig
 Soms
 Zelden of nooit

Toegevoegde waarde verhoorbijstand

- 35 Hoe belangrijk vindt u onderstaande motivaties om verhoorbijstand te verlenen?

	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk, niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Heel onbelangrijk	Niet van toepassing
1 Mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de verklaringsbereidheid van de cliënt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Waarborgen dat verklaring van cliënt juist in het pv wordt opgenomen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Morele steun bieden aan cliënt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Zaakgerichter verhoor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5 Beter op de hoogte zijn van het dossier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6 Voorkomen van pressie op cliënt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7 Opbouwen van een vertrouwensband met cliënt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8 Opbouwen van een netwerk van cliënten	☐	☐	☐	☐	☐	☐

36 Ervaart u verschil in de toegevoegde waarde van **verhoorbijstand** tussen zwaardere en lichtere zaken?

Onder zwaardere zaken verstaan we zaken met een strafdreiging van 12 jaar of meer. Onder lichtere zaken verstaan we zaken met een strafdreiging van minder dan 12 jaar waarbij voorlopige hechtenis mogelijk is.

De toegevoegde waarde is:

- Veel groter in zwaardere zaken
- Een beetje groter in zwaardere zaken
- Er is geen verschil in toegevoegde waarde
- Een beetje groter in lichtere zaken
- Veel groter in lichtere zaken

37 Ervaart u verschil in de toegevoegde waarde van **verhoorbijstand** wanneer een cliënt kwetsbaar is?

Onder kwetsbaarheid verstaan we een psychische stoornis, verstandelijke beperking of een cognitieve functiestoornis.

De toegevoegde waarde is:

- Veel groter als cliënt kwetsbaar is
- Een beetje groter als cliënt kwetsbaar is
- Er is geen verschil in toegevoegde waarde
- Een beetje kleiner als cliënt kwetsbaar is
- Veel kleiner als cliënt kwetsbaar is

38 Met de invoering van de Implementatiewet op 1 maart 2017 kregen advocaten ruimere bevoegdheden om deel te nemen aan het verhoor. Waar de advocaat eerst alleen 'voor aanvang' en 'na afloop' van het verhoor opmerkingen mocht maken en vragen mocht stellen, mag deze dit nu 'direct na aanvang' en 'direct voor afloop' van het verhoor.

Hoe beoordeelt u deze verandering?

- Dit is een grote verbetering [naar vraag 40](#)
- Dit is een kleine verbetering [naar vraag 40](#)
- Ik ervaar geen verschil [naar vraag 40](#)
- Dit is een kleine verslechtering
- Dit is een grote verslechtering
- Ik verleenende voor 1 maart 2017 geen **verhoorbijstand** [naar vraag 40](#)

39 Waarom vindt u dit een verslechtering?

.....

Tijdsbesteding en vergoeding

40 Naast het bijwonen van het verhoor zelf kunt u tijd kwijt zijn aan andere handelingen rond het verlenen van **verhoorbijstand**. Geef u voor elk van de volgende handelingen aan hoeveel tijd u hier over het algemeen aan kwijt bent in lichtere zaken. Het gaat om de gemiddelde tijdsbesteding per verhoor waarin u **verhoorbijstand** verleent.

Onder lichtere zaken verstaan we zaken met een strafdreiging van minder dan 12 jaar, waarbij voorlopige hechtenis mogelijk is.

	1-10 minuten	10-20 minuten	20-30 minuten	30-60 minuten	60-90 minuten	90-120 minuten	Meer dan 120 minuten	Niet van toepassing	Weet ik niet
1 Inplannen van het (vervolg)verhoor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Doornemen van stukken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Reistijd	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Wachtijd op de verhoorlocatie	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5 Nalopen van het proces-verbaal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6 Overleg met politie over verdere verloop van de zaak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7 Familieleden informeren/te woord staan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

- 41 Naast het bijwonen van het verhoor zelf kunt u tijd kwijt zijn aan andere handelingen rond het verlenen van **verhoorbijstand**. Geef u voor elk van de volgende handelingen aan hoeveel tijd u hier over het algemeen aan kwijt bent in zwaardere zaken. Het gaat om de gemiddelde tijdsbesteding per verhoor waarin u **verhoorbijstand** verleent.

Onder zwaardere zaken verstaan we zaken met een strafdreiging van 12 jaar of meer.

	1-10 minuten	10-20 minuten	20-30 minuten	30-60 minuten	60-90 minuten	90-120 minuten	Meer dan 120 minuten	Niet van toepassing	Weet ik niet
1 Inplannen van het (vervolg)verhoor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Doornemen van stukken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Reistijd	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Wachtijd op de verhoorlocatie	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5 Nalopen van het proces-verbaal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6 Overleg met politie over verdere verloop van de zaak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7 Familieleden informeren/te woord staan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

- 42 Zijn er naast de eerder genoemde handelingen, nog andere handelingen rondom het verlenen van **verhoorbijstand** waar u tijd aan kwijt bent? LET OP: het gaat hierbij **niet** om het bijwonen van het verhoor zelf.

- Ja, de belangrijkste handeling is ...
 Nee

- 43 Voor **verhoorbijstand** tijdens de piketfase in lichtere zaken wordt uitgegaan van een gemiddelde tijdsbesteding van 1,5 uur. Hoeveel tijd besteedt u over het algemeen aan het verlenen van **verhoorbijstand** in lichtere zaken? Geef u a.u.b. de tijd in minuten aan.

Onder lichtere zaken verstaan we zaken met een strafdreiging van minder dan 12 jaar, waarbij voorlopige hechtenis mogelijk is.

[ ]

- 44 Voor **verhoorbijstand** tijdens de piketfase in zwaardere zaken wordt uitgegaan van een gemiddelde tijdsbesteding van 3 uur. Besteedt u over het algemeen meer of minder tijd aan het verlenen van **verhoorbijstand** in zwaardere zaken? Geef u a.u.b. de tijd in minuten aan.

Onder zwaardere zaken verstaan we zaken met een strafdreiging van 12 jaar of meer.

[ ]

- 45 Is de tijd die u gemiddeld genomen aan een piketzaak besteedt van invloed op de hoeveelheid piketzaken die u accepteert?

- Nee, heeft geen invloed
 Ja, vanwege tijdsdruk accepteer ik minder piketzaken

- 46 Is de tijd die u nodig heeft voor bijstand in een gemiddelde strafpiketzaak van invloed op uw aanwezigheid bij de verhoren?

Meerdere antwoorden mogelijk

- Ja, vanwege tijdsdruk verleen ik soms geen bijstand tijdens het eerste verhoor
 Ja, vanwege tijdsdruk verleen ik soms geen bijstand tijdens één of meerdere vervolghoren
 Ja, vanwege tijdsdruk verlaat ik soms vroegtijdig het verhoor
 Nee, heeft geen invloed

- 47 Zijn er andere manieren waarop de tijd die u gemiddeld kwijt bent aan een piketzaak van invloed is op de wijze waarop u bijstand verleent?

- Nee
 Ja, namelijk ... [open]

Overige vragen

48 Wat beschrijft uw werkomstandigheden het beste?

- Ik doe voornamelijk toevoegingszaken
- Ik doe een mix van toevoegingszaken en zaken met zelf betalende cliënten
- Ik doe voornamelijk zaken met zelf betalende cliënten

49 Wat beschrijft uw werkomstandigheden het beste?

- Ik heb een eenmanszaak
- Ik werk in een kantoor van 2 tot en met 5 advocaten
- Ik werk in een kantoor van 6 tot en met 10 advocaten
- Ik werk in een kantoor van 11 tot en met 25 advocaten
- Ik werk in een kantoor van 26 tot en met 50 advocaten
- Ik werk in een kantoor van meer dan 50 advocaten
- Zeg ik liever niet

50 Zijn er nog dingen die niet in deze vragenlijst aan de orde zijn gekomen, maar die u wel graag wil opmerken?

.....

.....

.....

.....

[Einde vragenlijst](#)

51 U komt niet in aanmerking voor het onderzoek. Indien u nog opmerkingen heeft, kunt u die hieronder kwijt.

.....

.....

.....

.....

Einde van de vragenlijst. Bedankt voor uw medewerking!

Bijlage 3 Wetsartikelen steekproefkader en weegfactoren

Wetsartikelen

De selectie van dossiers is gebaseerd op de strafdreiging van vier jaar, en zaken met een strafdreiging van minder dan vier jaar maar toch voorlopige hechtenis voor is toegestaan. De artikelen van het *Wetboek van Strafrecht* betreffen: 132; 138a; 138ab; 138b; 139c; 139d, eerste en tweede lid; 141a; 137c, tweede lid; 137d, tweede lid; 137e, tweede lid; 137g, tweede lid; 151; 184a; 254a; 248d; 248e, 272; 284, eerste lid; 285, eerste lid; 285b; 300, eerste lid; 321; 323a; 326c, tweede lid; 350; 350a; 350c; 350d; 351; 395; 417b; 420quater. De *artikelen van bijzondere wetten* betreffen: artikel 86i, eerste lid, van de Elektriciteitswet 1998; artikel 66h, eerste lid, van de Gaswet; artikel 8.12, eerste en tweede lid, van de Wet dieren; artikel 175, tweede lid, onderdeel b, of derde lid in verbinding met het eerste lid, onderdeel b, van de Wegenverkeerswet 1994; artikel 30, tweede lid, van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag; de artikelen 52, 53, eerste lid en 54 van de Wet gewetensbezwaren militaire dienst; artikel 36 van de Wet op de kansspelen; de artikelen 11, tweede lid, en 11a van de Opiumwet; artikel 55, tweede lid, van de Wet wapens en munitie; de artikelen 5:56, 5:57 en 5:58 van de Wet op het financieel toezicht; artikel 11 van de Wet tijdelijk huisverbod.

Weegfactoren

De gewichten die zijn gebruikt voor het terugrekenen naar de populatieverdeling staan in onderstaande tabel, evenals de gegevens die zijn gebruikt voor het berekenen ervan.

Tabel b3.1 Weegfactoren dossieronderzoek

	Aantal dossiers (aantal verhoren)	Populatie-proportie (pp)	Steekproef- proportie (sp)	Toegekende gewichten (pp/sp)
Meting 0				
4-6 jaar	25 (31)	0,6676	0,4464	1,4965
6-12 jaar	9 (15)	0,2884	0,1607	1,7947
12 jaar of meer	22 (47)	0,0440	0,3929	0,1120
Meting 1				
4-6 jaar	101 (122)	0,6841	0,5000	1,3682
6-12 jaar	45 (67)	0,2745	0,2228	1,2320
12 jaar of meer	56 (91)	0,0414	0,2772	0,1494

Bijlage 4 Itemlijsten interviews advocatuur en politie

Interviews advocatuur

Organisatie verhoorbijstand

- 1 In januari 2017 gaven politieambtenaren in een enquête aan dat het faciliteren van verhoorbijstand volgens hen over het algemeen redelijk loopt. Hoe goed slaagt de politie in uw regio in het faciliteren van verhoorbijstand?
Doorvragen naar:
  - Tel bereikbaarheid politieambtenaren/communicatie vanuit politie (bv verhoorduur)
  - Kennis bij politie over rechten verdachte en rol advocaat
- 2 Uit de enquête onder politierespondenten kwamen ook een aantal *bottlenecks* naar voren. Veel genoemd werden lang moeten wachten op de advocaat, problemen rond het inplannen van verhoren en ontoereikende faciliteiten zoals verhoorruimtes. Herkent u dit beeld?
Doorvragen naar:
  - Hoe komt dit/waardoor ontstaan deze knelpunten?
  - Nog andere knelpunten?
- 3 Verschillen voornoemde zaken naar gelang type zaak/wijze van afhandeling? Bijvoorbeeld type delict, ZSM of niet.
- 4 Ziet u verschillen in de organisatie van verhoorbijstand nu in vergelijking met de situatie bij de invoering van het officiële recht in maart 2017 (één jaar na beleidsbrief)?

Tijdsinvestering advocatuur

- 5 Vanuit de advocatuur komen met enige regelmaat klachten over de toegenomen werklast als gevolg van het moeten verlenen van verhoorbijstand. Herkent u dit beeld en welke elementen spelen hierbij voor u een grote rol, los van de aanwezigheid tijdens het verhoor zelf? Bijvoorbeeld wachttijd, inplannen van verhoren, reistijd enz.
Doorvragen: Verschilt dit nog voor zware respectievelijk lichte zaken?
- 6 Merkt u dat de benodigde tijdsinvestering van invloed is op de wijze waarop advocaten verhoorbijstand verlenen? Zo ja, hoe?
- 7 Hoe denkt u over de inzet van tijdbesparende middelen zoals bijstand per videoverbinding? Wordt hier in uw regio gebruik van gemaakt of over nagedacht? Zou dit problemen oplossen?

Rol advocaat bij verhoorbijstand

- 8 Uit het vorige onderzoek bleek dat advocaten zich over het algemeen terughoudend opstelden in de verhoorkamer. Dit in tegenstelling tot eerdere pleidooien van onder meer de NOvA m.b.t. een actievere invulling van hun

taak. Hoe stellen advocaten zich naar uw mening over het algemeen op in de verhoorkamer?

Doorvragen naar: is dit veranderd na de uitbreiding van de bevoegdheden in 2017 (direct na aanvang/direct voor afloop)?

- 9 In het vorige onderzoek ontstond het beeld dat de politie zich over het algemeen coulant opstellen jegens interventies van advocaten. Kunt u dit beeld onderschrijven?

Neveneffecten

- 10 Een door de politie geconstateerd neveneffect is dat door het wachten op een advocaat, verdachten vaker in verzekering worden gesteld. Herkent de advocatuur dit? En biedt de verruiming van de ophoudtermijn naar 9 uur hier soelaas?
- 11 Zijn er andere neveneffecten?
Doorvragen naar zwijgrecht/houding verdachten

Interviews politie

Algemeen

- 1 Zou u kort iets kunnen vertellen over uw functie?
a Sinds wanneer actief als verhoorder?
b Bij hoeveel verhoren ongeveer betrokken?
c Wat voor type zaken moeten we aan denken?

Gevolgen voor het werkproces

- 2 Hoe is in uw team en in uw regio de verhoorbijstand in hoofdlijnen georganiseerd voor de corona-uitbraak?
- 3 Bracht het organiseren van verhoorbijstand een jaar geleden voor u extra taken met zich mee ten opzichte van voor de invoering van het recht?
a Zo ja, welke?
b Zo ja, hoeveel extra tijd bent u hier ongeveer meer aan kwijt?
- 4 Bracht het organiseren van verhoorbijstand voor u extra werkdruk met zich mee?
a Zo ja, waardoor komt dit?
- 5 Had een beroep op verhoorbijstand door de verdachte invloed op de planning van verhoren? Bijvoorbeeld verhoren die worden uitgesteld?
a Zo ja, waardoor komt dit?
b Zo ja, hoe vaak komt dit voor en hoe lang met er gewacht worden?
- 6 Merkte u met betrekking tot bovenstaande punten verandering over de tijd (speelt dit meer/minder nu het recht langer bestaat?)

- 7 Had de invoering van het recht op verhoorbijstand naar uw inschatting gevolgen voor het aantal verdachten dat in verzekering wordt gesteld?
  - a Zo ja, is hier nog iets in veranderd met het verlengen van de ophoudtermijn van 6 naar 9 uur?
- 8 Hoe vaak werd door de politie besloten om het sociaal en zakelijke verhoor apart te houden? Om welke redenen? Werd de advocaat hiervan op de hoogte gesteld?
- 9 Hoe werd de verdachte aan het begin van het verhoor gewezen op diens rechten? Wordt hiervoor een standaardformulering voorgelezen?

Facilitering

- 10 De politie heeft in aanloop naar de invoering van het recht op verhoorbijstand diverse (online en offline) cursussen en trainingen georganiseerd. In de enquête onder politiemensen die wij eerder hebben gehouden, werd verdeeld geoordeeld over of men voldoende is voorbereid op het faciliteren van verhoorbijstand. Heeft u zelf het gevoel voldoende kennis en vaardigheden te hebben om verhoorbijstand te faciliteren?
  - a Zo nee, wat mist u?
- 11 In de enquête werd ook aangegeven dat de werkomgeving niet altijd voldoende was toegerust op aanwezigheid van een advocaat. Zo vonden veel politiemensen de verhoorkamers te klein. Herkent u dit?
  - a Zo ja, is dit inmiddels verbeterd?

Samenwerking met advocaat

- 12 Wanneer een verdachte verhoorbijstand wenst, hoe makkelijk of moeilijk vindt u het dan in het algemeen om contact te leggen met de advocaat en afspraken te maken over diens aanwezigheid bij het verhoor?
- 13 Hoe ervaart u over het algemeen de aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor?
- 14 Hoe actief stellen advocaten zich over het algemeen op tijdens het verhoor?
  - a Welke acties ondernemen ze?
  - b Hoe gaat u daar mee om als verhoorder?
  - c Hoe vaak verlaten advocaten vroegtijdig het verhoor (nooit, zelden, vaak, enz)?
- 15 Hoe actief stellen advocaten zich over het algemeen op bij het doornemen van het proces-verbaal?
  - a Valt het nalopen van het proces-verbaal en het verwerken van eventuele opmerkingen binnen de in het proces-verbaal genoemde eindtijd?

Aanwezigheid advocaat bij verhoor

- 16 Heeft aanwezigheid van een advocaat volgens u gevolgen voor de waarde van het verhoor? Zo ja, in welke zin?
  - a Evt. doorvragen: heeft het gevolgen voor de bruikbaarheid van het verhoor in het opsporingsonderzoek?

- b Evt. doorvragen: heeft het gevolgen voor het kunnen opbouwen van een relatie met de verdachte?
- c Evt. doorvragen: heeft het gevolgen voor de proceshouding van de verdachte (bekennen of ontkennen, beroep op zwijgrecht)?

Eventuele neveneffecten

- 17 Zijn er neveneffecten van verhoorbijstand, voor het werkproces of inhoudelijk, die nog niet aan de orde zijn gekomen?
- 18 Heeft u nog andere opmerkingen of vragen?

Bijlage 5 Declaratieformulier strafpiket

Raad voor Rechtsbijstand

Verklaring optreden strafpiket

Meldingsverzoeknummer: .....

Gegevens advocaat

Achternaam en voorletters: .....

Kantoor naam: .....

Rbv-nummer: .....

Telefoonnummer: .....

Ik verklaar dit formulier naar waarheid te hebben ingevuld

Datum: ..... / ..... / ..... (dag/maand/jaar)

Handtekening: .....

Gegevens cliënt

Achternaam en voorletters: .....

Geboortedatum: ..... / ..... / ..... (dag/maand/jaar)

Verleende Piketbijstand	Punten	Kilometers	Datum	Handtekening politie
☐ Consultatiebijstand vóór verhoor	0,75	.....	..... / ..... /	.....
Plaats/postcode politiepost:				
☐ Na IVS met voorafgaande consultatiebijstand	0,75	.....	..... / ..... /	.....
Plaats/postcode politiepost:				
☐ Na IVS zonder voorafgaande consultatiebijstand	1,5	.....	..... / ..... /	.....
Plaats/postcode politiepost:				
☐ Tijdens verhoor (zware misdrijven*)	3	.....	..... / ..... /	.....
Plaats/postcode politiepost:				
☐ Tijdens verhoor (overige misdrijven **)	1,5	.....	..... / ..... /	.....
Plaats/postcode politiepost:				

Let op: zet hierboven per verrichte bijstand een handtekening en plaats hieronder uw dienststempel.

DIENSTSTEMPEL Consultatiebijstand	DIENSTSTEMPEL Inverzekeringstelling	DIENSTSTEMPEL Verhoorbijstand
--------------------------------------	--	----------------------------------

Overige verrichtingen strafpiket	Punten	Kilometers	Datum	Handtekening griffie r-c
☐ Bijstand bij behandeling rechtmatigheidstoets, *** <i>Inclusief video-bijstand</i>	1,5	.....	..... / ..... /	.....
Plaats/ postcode kabinet r-c:				
☐ Bijstand bij behandeling vordering tot bewaring <i>/ vorderingen o.g.v. 6:6:20 Sv</i>	1,5	.....	..... / ..... /	.....
Plaats/ postcode kabinet r-c:				
☐ Bijstand bij behandeling hoger beroep	1,5	.....	..... / ..... /	.....
Plaats/ postcode kabinet r-c:				

Let op: zet hierboven per verrichte bijstand een handtekening.

* Misdrijf met gevangenisstraf $\geq$ 12 jaar, misdrijf met slachtoffer dat is overleden of zwaar lichamelijk letsel heeft en zedenmisdrijf met gevangenisstraf $\geq$ 8 jaar dan wel een zedenmisdrijf i.c.m. afhankelijkheidsrelatie.

** Misdrijven waarbij inverzekeringstelling is toegestaan.

*** Indien niet gelijktijdig met behandeling van vordering tot inbewaringstelling.

Bijlage 6 Tabellen bij hoofdstukken 1 t/m 5

Tabel b6.1 Totale aantal vastgestelde piketdeclaraties en totale uitgaven piketverrichtingen* in de periode 2008-2018

	Totale aantal vastgestelde piketdeclaraties	Totale uitgaven in miljoen €	Totale uitgaven gecorrigeerd voor inflatie t.o.v. 2008**, in miljoen €
2008	68.085	18,2	18,2
2009	73.371	20,1	19,9
2010	94.259	23,4	22,8
2011	105.226	24,7	23,7
2012	112.170	25,5	23,7
2013	104.887	23,9	21,7
2014	113.928	25,3	22,7
2015	107.936	23,8	21,3
2016	105.847	30,7	27,3
2017	106.463	34,1	30,0
2018	91.875	30,7	26,5

* Inclusief kilometervergoeding, tolkosten en btw.

** CBS Consumentenprijsindex

Bron: piketdeclaratiegegevens RvR

Tabel b6.2 Aantallen vastgestelde (jeugd)strafpiketverrichtingen in de periode 2015-2018

	Alleen consultatiebijstand	Alleen verhoorbijstand (% A-zaken)	Verhoorbijstand na consultatie (% A-zaken)	Overige verrichtingen*	Totaal	Totaal zonder overige verrichtingen
2015	57.338	1.187 (23%)	5.577 (10%)	23.165	87.267	64.102
2016	36.399	7.613 (21%)	27.647 (12%)	22.479	94.138	71.659
2017	28.010	8.720 (22%)	42.868 (12%)	23.261	102.859	79.598
2018	20.299	7.447 (24%)	42.749 (13%)	20.907	91.402	70.495

* Onder overige piketverrichtingen valt de bijstand tijdens de rechtmatigheidstoets IVS, de vordering tot bewaring bij de RC en het hoger beroep tegen onmiddellijke invrijheidstelling.

Bron: piketdeclaratiegegevens RvR

Tabel b6.3 Percentage strafpiketadvocaten dat een bepaalde minuut-categorie heeft aangekruist ter indicatie van de gemiddelde tijdsbesteding voor de betreffende activiteit (n=1.159)

	1-10	10-20	20-30	30-60	60-90	90-120	>120	N.v.t./ weet ik niet	Totaal
	min	min	min	min	min	min	min		
Lichtere zaken									
Inplannen van het (vervolg)verhoor	51	35	8	3	1	1	1	1	100
Doornemen van stukken	21	22	15	14	4	1	1	23	100
Reistijd	4	11	32	40	9	2	1	2	100
Wachttijd op de verhoorlocatie	5	30	36	23	4	1	1	1	100
Nalopen van het proces-verbaal	14	38	32	12	2	0	0	2	100
Overleg met politie over verdere verloop	38	43	13	4	0	0	0	1	100
Familieleden informeren	13	36	29	16	3	1	0	1	100
Zwaardere zaken									
Inplannen van het (vervolg)verhoor	38	38	14	6	1	0	2	2	100
Doornemen van stukken	8	13	14	20	12	8	7	20	100
Reistijd	3	12	30	37	10	3	2	3	100
Wachttijd op de verhoorlocatie	5	29	35	22	4	1	1	2	100
Nalopen van het proces-verbaal	3	16	31	31	11	3	2	4	100
Overleg met politie over verdere verloop	19	39	26	11	2	1	0	2	100
Familieleden informeren	7	22	28	25	10	4	2	3	100

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Tabel b6.4 Percentage strafpiketadvocaten (n=1.159) dat aangeeft hoe belangrijk de potentiële meerwaarde-elementen van verhoorbijstand zijn

	Belangrijk		Niet belangrijk/ niet onbelangrijk		Heel onbelangrijk		N.v.t	Totaal
	Heel belangrijk	Belangrijk	Onbelangrijk	Heel onbelangrijk				
Juiste weergave verklaring in proces-verbaal	85	15	0	0	0	0	100	
Pressie voorkomen	52	38	8	1	1	1	100	
Kennis krijgen van het dossier	42	45	11	2	1	1	100	
Opbouwen vertrouwensband	34	51	13	1	0	1	100	
Morele steun bieden	34	49	13	2	1	0	100	
Zaakgerichter verhoor	34	42	18	2	1	4	100	
Sturen verklaringsbereidheid verdachte	24	36	24	8	2	6	100	
Opbouwen netwerk	7	21	36	20	6	10	100	

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Tabel b6.5 Percentage strafpiketadvocaten (n=1.159) dat aangeeft hoe vaak bepaalde elementen in het werkproces zich voordoen

	Zelden of		Regel- matig	(Vrijwel)		N.v.t	Totaal
	nooit	Soms		Vaak	altijd		
Na ontvangst van een piketmelding weet ik met wie ik contact moet opnemen	8	10	11	28	43	1	100
Het lukt mij om binnen twee uur na ontvangst van een piketmelding rechtsbijstand te verlenen	1	3	15	35	45	0	100
Het lukt mij om verhoorbijstand aansluitend op consultatiebijstand te verlenen	4	18	31	32	16	0	100
Ik moet langere tijd wachten voordat het verhoor kan beginnen	4	35	31	23	7	0	100
Wanneer ik wachttijd heb, kan ik deze nuttig besteden	48	33	9	5	3	1	100
Betrokken politieambtenaren zijn op de hoogte van de wettelijke regels rondom verhoorbijstand	3	16	28	37	16	0	100
Wanneer ik stukken opvraag, ontvang ik deze vóór het eerste verhoor	84	7	2	1	0	6	100
Ik word door de politie voldoende op de hoogte gehouden van het (verdere) verloop van een zaak	30	41	20	7	2	0	100

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Tabel b6.6 Aantallen geregistreerde verdachten en in verzekeringstellingen (ivs) in de periode 2010-2018

	Totale aantal geregistreerde verdachten ^a	Index verdachten	Aantal ivs	Index ivs	% ivs op totale aantal verdachten
2010	274.680	100	64.211	100	23,4
2011	269.580	98,1	65.340	101,8	24,2
2012	252.180	91,8	65.142	101,4	25,8
2013	234.230	85,3	68.694	107,0	29,3
2014	219.240	79,8	67.506	105,1	30,8
2015	200.400	73,0	68.639	106,9	34,3
2016	186.910	68,0	67.280	104,8	36,0
2017	172.590	62,8	52.728	82,1	30,6
2018	158.890	57,8	47.671	74,2	30,0
Δ 2010-2018	-115.790	-42,2	-16.540	-25,8	+6,6

^a Inclusief minderjarige verdachten

Bron: CBS (aantal verdachten 2010-2018); Kruize & Gruter 2018 (inverzekeringstellingen 2010-2017); Nationale Politie (inverzekeringstellingen 2018).

Tabel b6.7 Percentage verdachten met één, twee, drie of vier verdachtenverhoren, voor alle verdachten en naar de ernst van het strafbare feit

	% alle verdachten (n=202)	% verdachten van feiten 4-6 jaar (n=101)	% verdachten van feiten 6-12 jaar (n=45)	% verdachten van feiten 12 jaar of meer (n=56)
Eén verhoor	76	83	60	63
Twee verhoren	19	13	33	18
Drie verhoren	5	4	4	14
Vier verhoren	1	0	2	5
Totaal	100	100	100	100

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.8 Percentage verdachten dat gebruikmaakt van rechtsbijstand, voor alle verdachten naar de ernst van het strafbare feit

	% alle verdachten (n=202)	% verdachten van feiten 4-6 jaar (n=101)	% verdachten van feiten 6-12 jaar (n=45)	% verdachten van feiten 12 jaar of meer (n=56)
Geen bijstand	41	9	27	49
Alleen consultatiebijstand	21	16	24	20
Alleen consultatiebijstand ihkv ivs	2	5	2	2
Alleen verhoorbijstand voor ivs-verhoor	1	0	0	1
Consultatie- en verhoorbijstand	35	70	47	29
Totaal	100	100	100	100

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.9 Percentage verdachten met verhoorbijstand, voor alle verdachten en naar verhoorfrequentie

	% alle verdachten (n=202)	% alle meermaals verhoorde verdachte (n=56)	% alle enkelvoudig verhoorde verdachten (n=146)
Geen verhoorbijstand	65	55	68
Bijstand tijdens één verhoor	31	26	32
Bijstand tijdens twee verhoren	3	12	0
Bijstand tijdens drie verhoren	2	7	0
Bijstand tijdens vier verhoren	0	0	0
Totaal	100	100	100

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.10 Percentage verdachten met rechtsbijstand in het kader van de inverzekeringstelling, voor alle verdachten en naar de ernst van het strafbare feit

	% alle verdachten (n=202)	% verdachten van feiten 4-6 jaar (n=101)	% verdachten van feiten 6-12 jaar (n=45)	% verdachten van feiten 12 jaar of meer (n=56)
Geen inverzekeringstelling	60	70	40	25
IVS-verhoor zonder bijstand	26	17	49	36
IVS-verhoor met bijstand	10	9	9	36
IVS-verhoor bijstand onbekend	3	4	2	4
Totaal	100	100	100	100

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.11 Mediane en gemiddelde totale verhoorduur per verdachte, inclusief onderbrekingen, voor alle verdachtenverhoren en voor verdachtenverhoren in de piketfase (in minuten; voor alle verdachten, en uitgesplitst naar ernst van het strafbare feit en de aanwezigheid van de advocaat)

	Mediaan		Gemiddelde	
	Alle verhoren	Verhoren piketfase (zonder ontboden verdachten)*	Alle verhoren	Verhoren piketfase (zonder ontboden verdachten)*
Alle verdachten (n=202)	55	55 (55)	75	72 (74)
Ernst strafbaar feit				
Feiten 4-12 jaar (n=146)	55	55 (55)	74	71 (73)
> Feiten 4-6 jaar (n=101)	50	50 (53)	71	70 (73)
> Feiten 6-12 jaar (n=45)	60	57 (59)	81	74 (75)
Feiten 12 jaar of meer (n=56)	89	86 (84)	111	102 (98)
Verhoorbijstandgebruik				
Zaak met verhoorbijstand (n=89)	70	65 (65)	102	95 (96)
Zaak zonder verhoorbijstand (n=113)	49	49 (50)	61	60 (61)

* De streekproef bevatte 25 ontboden verdachten. De analyse voor de verhoorduur in de piketfase waarbij de ontboden verdachten buiten beschouwing zijn gelaten, betreft in totaal 177 aangehouden verdachten.

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.12 Aanwezigheid van advocaten bij het eerste verhoor en vervolghooren in percentage strafpiketadvocaten ($n=1.157$) dat een waardering heeft aangegeven op een schaal van 0 (nooit aanwezig) tot 10 (altijd aanwezig)

Schaalscore	Eerste verhoor (in % strafpiketadvocaten)	Vervolgverhoor (in % strafpiketadvocaten)	Hele verhoor (in % strafpiketadvocaten)
0	0	1	0
1	0	4	0
2	1	7	0
3	1	5	0
4	3	5	1
5	5	8	0
6	7	11	1
7	15	14	2
8	24	19	7
9	26	16	28
10	18	11	62

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Tabel b6.13 Gemiddelde verhoorduur inclusief onderbrekingen in minuten*, voor alle verhoren en naar advocaataanwezigheid

		Alle verhoren		Geen advocaat		Wel een advocaat	
		Minuten	n	Minuten	n	Minuten	n
Gemiddelde	Alle verhoren	58	275	50	161	77	114
	Eerste verhoor	61	199	53	121	79	78
	Vervolgverhoor	50	76	37	40	73	36
Mediaan	Alle verhoren	45	275	40	161	58	114
	Eerste verhoor	45	199	44	121	55	78
	Vervolgverhoor	45	76	30	40	65	36

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.14 Gemiddelde en mediane verhoorduur in minuten voor: alle verhoren, verhoren in de piketfase en verhoren in de piketfase zonder ontboden verdachten (totaal en naar advocaataanwezigheid)

	Alle verdachtenverhoren inclusief post-piket (n=275)						In de piketfase (n=257)					
	Alle verhoren		Zonder advocaat		Met advocaat		Alle verhoren		Zonder advocaat		Met advocaat	
	Minuten	n	Minuten	n	Minuten	n	Minuten	n	Minuten	n	Minuten	n
Gemiddelde												
Alle verhoren	58	275	50	161	77	114	59	257	51	153	78	104
Feiten 4-12 jaar												
- Feiten 4-6 jaar	59	121	51	91	83	30	60	117	53	87	83	30
- Feiten 6-12 jaar	55	66	45	39	71	27	55	60	46	38	73	22
Feiten 12 jaar of meer	71	88	59	31	77	57	71	80	59	28	78	52
Mediaan												
Alle verhoren	45	275	40	161	58	114	45	257	40	153	58	104
Feiten 4-12 jaar												
- Feiten 4-6 jaar	45	121	40	91	50	30	45	117	44	87	50	30
- Feiten 6-12 jaar	46	66	40	39	65	27	43	60	40	38	65	22
Feiten 12 jaar of meer	61	88	44	31	70	57	61	80	44	28	68	52

Noot: De verhoorduur is inclusief de tijd voor eventuele onderbrekingen

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.14 vervolg **Gemiddelde en mediane verhoorduur in minuten voor: alle verhoren, verhoren in de piketfase en verhoren in de piketfase zonder ontboden verdachten (totaal en naar advocaataanwezigheid)**

	In piketfase zonder ontboden verdachten (n=230)					
	Alle verhoren		Zonder advocaat		Met advocaat	
	Minuten	n	Minuten	n	Minuten	n
Gemiddelde						
Alle verhoren	60	230	50	130	79	100
Feiten 4-12 jaar	60	157	50	106	79	51
- Feiten 4-6 jaar	62	100	53	71	84	29
- Feiten 6-12 jaar	55	57	44	35	73	22
Feiten 12 jaar of meer	67	73	56	24	73	49
Mediaan						
Alle verhoren	45	230	40	130	58	100
Feiten 4-12 jaar	46	157	40	106	58	51
- Feiten 4-6 jaar	45	100	40	71	50	29
- Feiten 6-12 jaar	51	57	39	35	65	22
Feiten 12 jaar of meer	60	73	44	24	65	49

Noot: De verhoorduur is inclusief de tijd voor eventuele onderbrekingen

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.15 Gemiddelde verhoorfrequentie van één verdachte, voor- en nameting, onderverdeeld naar alle verhoren en verhoren in de piketfase

	Alle verhoren				Verhoren in de piketfase			
	Voormeting		Nameting		Voormeting		Nameting	
	Gemiddeld	n	Gemiddeld	n	Gemiddeld	n	Gemiddeld	n
Alle verdachten	1,4	93	1,3	280	1,3	86	1,2	262
Feiten 4-12 jaar	1,3	46	1,3	189	1,3	45	1,2	83
Feiten 12 jaar of meer	1,9	47	1,6	91	1,6	41	1,4	179

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.16 Gemiddelde en mediane totale verhoorduur van één verdachte, voor- en nameting

	Alle verhoren						Verhoren in de piketfase					
	Voormeting			Nameting			Voormeting			Nameting		
	Gemiddeld	Mediaan	n	Gemiddeld	Mediaan	n	Gemiddeld	Mediaan	n	Gemiddeld	Mediaan	n
Totaal	59	55	89	58	45	275	59	55	86	59	45	262
Feiten 4-12 jaar	58	55	46	58	45	187	59	55	45	59	45	83
Feiten 12 jaar of meer	73	60	43	71	61	88	76	64	41	71	61	179

Bron: Dossieronderzoek

Tabel b6.17 Percentage strafpiketadvocaten dat zelden of nooit, soms, regelmatig, vaak of (vrijwel) altijd gebruikmaakt van een interventies tijdens het verhoor (% strafpiketadvocaten; $n=1.159$)

	Zelden	Soms	Regel- matig	Vaak	(Vrijwel)	N.v.t
	of nooit				altijd	
Een vraag beantwoorden namens de verdachte	0	1	2	21	73	2
Wijzen op pressieverbod	1	1	3	36	58	1
Wijzen op zwijgrecht	4	7	20	52	17	1
Om onderbreking vragen	2	8	30	53	7	0
Een vraag verduidelijken/aangeven dat verdachte de vraag niet begrijpt	4	14	39	41	3	0
Een vraag stellen	10	25	37	25	2	0
Een opmerking maken	14	26	41	19	0	0

Bron: enquête strafpiketadvocaten

Tabel b6.18 Percentage strafpiketadvocaten dat aangeeft dat de politie zelden of nooit, soms, regelmatig, vaak of (vrijwel) altijd de ingezette interventie toestaat (% strafpiketadvocaten)

	Zelden	Soms	Regel- matig	Vaak	(Vrijwel)	N.v.t
	of nooit				altijd	
Een vraag beantwoorden namens de verdachte ($n=293$)	15	12	19	35	16	3
Wijzen op pressieverbod ($n=472$)	22	14	16	36	9	4
Wijzen op zwijgrecht ($n=954$)	34	19	19	20	4	3
Om onderbreking vragen ($n=1.073$)	60	20	13	7	1	0
Een vraag verduidelijken/aangeven dat verdachte de vraag niet begrijpt ($n=1.128$)	48	25	16	10	1	0
Een vraag stellen ($n=1.130$)	48	24	17	9	1	1
Een opmerking maken ($n=1.154$)	48	27	16	8	1	0

Het aantal waarnemingen (de n) verschilt doordat deze vragen alleen gesteld zijn aan respondenten die aangaven de betreffende interventie regelmatig tot (vrijwel) altijd te doen.

Bron: enquête strafpiketadvocaten